

STENOGRAFSKE BELEŠKE

NARODNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

GODINA 8

BEOGRAD 1939 GODINE

KNJIGA I

XI REDOVNI SASTANAK

NARODNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

DRŽAN 9 MARTA 1939 GODINE U BEOGRADU

PRETSEDAVALI:

PRETSEDNIK

MILAN SIMONVIĆ

i

POTPRETSEDNICI:

ALOJZIJ MIHELČIĆ i Dr. DRAGAN DAMIĆ

SEKRETAR

MILAN BADŽAK

Prisutni g. g. Ministri: Pretsednik Ministarskog saveta i Ministar unutrašnjih poslova **Dragiša J. Cvetković**, Ministar saobraćaja **dr. Mehmed Spaho**, Ministar prosvete **Stevan Ćirić**, Ministar građevina **dr. Miho Krek**, Ministar bez portfelja **Vojko P. Ćvrkić**, Ministar bez portfelja **dr. Džafer Kulenović**, Ministar vojske i mornarice armijski general **Milutin Đ. Nedić**, Ministar bez portfelja **Ante F. Mastrović**, Ministar bez portfelja **Franc Snoj**, Ministar trgovine i industrije **Jevrem Tomić**, Ministar pošta, telegrafa i telefona **Jovan Altiparmaković**, Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja **Miloje Rajaković**, Ministar šuma i rudnika **Ljubomir Pantić**, Ministar bez portfelja **dr. Branko Miljuš**, Ministar poljoprivrede **Nikola Bešlić**, Ministar fizičkog vaspitanja naroda **Đuro Čejović**, Ministar pravde **dr. Viktor Ružić**, Ministar inostranih poslova **dr. Aleksandar Cincar-Marković**, Ministar finansija **Vojin Đuričić**.

POČETAK U 10 ČASOVA

SADRŽAJ:

Pre dnevnog reda: 1 — Čitanje i usvajanje zapisnika X redovnog sastanka;

Dnevni red: Nastavak pretresa u pojedinostima izveštaja Finansiskog odbora o predlogu budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finansiskog zakona za budžetsku 1939/40 godinu:

1 — Pretres i usvajanje budžeta rashoda — VI razdeo — Ministarstvo inostranih poslova.

Govornici: Ministar inostranih poslova **dr. Aleksandar Cincar-Marković**, **Dušan Pantić**, **dr. Miloš Tujanjanin**, **Luka Kostrenčić**, **Tričko Žugić**, Pretsednik Narodne skupštine **Milan Simonović** (tri puta), izvestilac **Acim Popović**.

2 — Pretres i usvajanje budžeta rashoda — XIV razdeo — Ministarstvo trgovine i industrije.

Govornici: Ministar trgovine i industrije **Jevrem Tomić** (dva puta), **Branko Avramović**, **dr. Miloš Tujanjanin**, **dr. Adolf Golija**, **Đura Drašković**, **Nedeljko Savić**, **dr. Đorđe Ra-**

denković, **Jovan S. Radulović**, **Blagoje Jocić**, **Dragoslav Pantović**, **Acim Popović**, **Dragutin Grgić**, **Bećir Donlagić**, **Tihomir Vasić**, **Franc Bajlec**, **Dionisije Prodanović**, **Vasilije Dragaš**, **Dušan Bujić**, **dr. Jure Koce**, Potpretsednik Narodne skupštine **Alojzije Mihelčić** (dva puta), Potpretsednik Narodne skupštine **dr. Dragan Damić** (četiri puta), Pretsednik Narodne skupštine **Milan Simonović** (pet puta), izvestilac **Acim Popović**.

3 — Pretres i usvajanje budžeta rashoda — XV razdeo — Ministarstvo šuma i rudnika.

Govornici: Ministar šuma i rudnika **Ljubomir Pantić** (dva puta), **Branko Avramović**, **dr. Branko Ćubrilović**, **Đura Drašković**, **dr. Milan Ulmanski** (radi ličnog objašnjenja), **Miro Prčić**, **Dušan Branković**, **Novica Popović**, **dr. Milan Ulmanski**, **Radomir Stojković**, **Dušan Bujić**, **Velimir Anđelković**, **Sava Petrov**, **Mihailo Adžić**, **Jovan R. Radulović**, **Mirko Bitenc**, **Dimitrije Pavlović**, **Acim Popović**, **Karlo Gajšek**, Potpretsednik Narodne skupštine **dr. Dragan Damić** (pet puta), izvestilac **Acim Popović**.

Pretsednik Milan Simonović: Gospodo narodni poslanici, otvaram XI redovni sastanak Narodne skupštine. Molim sekretara g. Badžaka da izvoli pročitati zapisnik X redovnog sastanka.

Sekretar Milan Badžak čita zapisnik X redovnog sastanka Narodne skupštine.

Pretsednik Milan Simonović: Ima li ko od gospode narodnih poslanika da učini kakvu primedbu na pročitani zapisnik? (Nema) Pošto primedaba nema, objavljujem da je pročitani zapisnik primljen.

Prelazimo na dnevni red. Na dnevnom je redu: Nastavak pretresa u pojedinostima izveštaja Finansijskog odbora o predlogu budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finansijskog zakona za budžetsku 1939/40 godinu.

Kao prva tačka na dnevnom je redu: Pretres budžeta rashoda — VI razdeo — Ministarstvo inostranih poslova. Ima reč Ministar inostranih poslova g. dr. Aleksandar Cincar-Marković (Burno i dugotrajno pljeskanje u centru i na desnici).

Ministar inostranih poslova Aleksandar Cincar-Marković: Gospodo narodni poslanici, prilikom diskusije budžeta Ministarstva inostranih poslova smatram za svoju dužnost da članove Narodnog predstavništva upoznam sa osnovnim linijama i tendencijama naše spoljne politike.

Spoljna politika svake države pretstavља jedan od stabilnih elemenata u njenom nacionalnom stvaranju. Ona je zasnovana na stalnim geopolitičkim faktorima, političkoj i privrednoj strukturi zemlje, dubokim istoriskim težnjama naroda. Iz tih razloga, pored neizbežnih promena, koje život jednog naroda nosi sam po sebi, može se uvek konstatovati kontinuitet u osnovnim linijama njegove spoljne politike. Ova elementarna istina došla je do izražaja i u deklaraciji po opštoj politici Kraljevske vlade. Kraljevska vlada je jasno pokazala svoju želju da nastavi konstruktivnu spolnu politiku koja je vođena za poslednje četiri i po godine Kraljevskog Namесništva.

U tom periodu, naša Kraljevina je, kao i svaki zdrav organizam koji se nalazi u stalnom razvitku, pokazala u vođenju te svoje spoljne politike svoju potrebnu sposobnost prilagođavanja besprekidnoj evoluciji političkih uslova meђunarodne sredine u kojoj živi. Pored negovanja starih i opробаних пријатељстава она се трудила да стекне нова, а све у циљу обезбеђења мирног и несметаног развитака. Повољни резултати ове истрајне и систематски вођене политике нису изостали; недавно минули догађаји дали су нам прилике да оценимо њену праву вредност.

Прошла година била је испуњена у међународном животу важним политичким догађајима. Искуство, које смо у њој стекли, показало је јасно две ствари. Прво, виталност и солидност једног државног организма цени се по реакцијама, које он показује у тренутцима великих међународних потреса. Са тога гледишта, Југославија је из прошлогодишње кризе изишла са ојачаним међународним угледом и са обновљеним животним снагама. У истини, сигурни у нашу снагу и чврстину нашег државног организма, ми смо, пратећи будним оком све што се у Европи догађало, мир-

но, без трзавица, излишних издатака и напора прошли кроз ову велику међународну кризу.

Други закључак, који намеће биланс прошлогодишњих догађаја, јесте оправданост и целисходност спољне политике вођене за последњих неколико година Кралевског Намесništva. Ретки су случајеви у историји народа, где су догађаји у овој мери оправдали предвиђања. Заслуге овакве политике, која једној држави уштеђује у међународним потресима напоре, нису на први поглед тако упадљиве. Али су њихове последице у будућем националном развоју реалне и трајне. Ове заслуге су утолико веће, што никада у историји Европе темпо политичке еволуције и динамика догађаја нису били овако снажни и захтевали ову брзину одлучивања као у данашњим временима. За једну релативно младу државу, као што је наша, од битне је важности, да при свим овим наглим променама у односу политичких снага успе да несметано одржи континуитет и стални развитак свога националног стварања. Тиме је Кралевина Југославија показала да је она постала један неопходан елемент равнотеже, мира и реда у Југо-источној Европи. Кралевска влада је поносна да може констатовати ову непобитну чињеницу пред Народним представништвом.

У складу са потребама времена и општим тенденцијама данашње међународне политике и Кралевска влада је у току прошле године спроводила једну активну политику мира. Оваква спољна политичка делатност, која захтева и прегалаштво и храброст и самоодрицање, састоји се у решавању конкретних политичких проблема, које живот стално поставља, и у сталном додиру и измени мисли између непосредно заинтересованих државника, најефикаснијем потстреку добре воље за миром и међународном сарадњом. Европски мир се данас одржава на овом сталном ланцу индивидуалних напора и једној неуморној дипломатској делатности, које наша држава прати са највећом пажњом и симпатијама и у којима и она учествује кад год то њени непосредни интереси налажу.

Овај нови облик међународне политичке делатности дошао је до свога пуног изражаја у великој међународној кризи по чехословачком питању, која је од почетка лета па до јесени прошле године држала Европу у великој затегнутости и узбуђењу. О узроцима и разним драматским перипетијама, кроз које је ова криза прошла, немам потребе да вам говорим, пошто је све то још свеже у вашем памћењу. Желим само да нагласим да је још од почетка ово питање постало ствар општег европског мира, и као такво прешло у руке великих европских сила.

Наша држава, свесна својих међународних обавеза и своје међународне улоге, пратила је са највећом пажњом и симпатијама напоре одговорних државника великих сила као и чехословачке владе да се мир одржи и нађе излаз из тешке ситуације. Велики напори, чињени са разних страна, осећање огромне одговорности државника пред ужасима и неизмерним последицама, које би биле проузроковане једним новим и модерним ратом, имали су пресудну улогу. Минхенски споразум, који је дошао као резултат ових удружених напора, поздрављен је са олакшањем од светске јавности као победа идеје мира. Братски народ Чешко-словачке републике налази се данас у својој

реорганизованој држави, у добу изграђивања свог новог националног живота на новим темељима. Наш народ посматра његов развој на том новом путу са добрим жељама и симпатијама.

Разведравање политичке атмосфере, које је настало после Минхенског споразума, отклонило је многе узроке и међународне забринутости. Али при свем том један непомућени оптимизам није још могао да ухвати корена у атмосфери грозничаве утакмице у наоружању, која је завладала у данашњој Европи. Одржавање општег мира је на првом месту ствар великих сила, чији се интереси сусрећу у свима областима међународне политике у Европи или ван ње. Наш допринос одржавању општег мира и сређивању прилика састоји се у елиминисању узрока сукоба на нашим границама и у нашим непосредним интересним сферама. Прва међународна дужност једне државе, по нашем схватању, састоји се у томе да у своме суседству обезбеди потребне услове за трајан мир и пријатељску сарадњу (Бурно одобравање). У исто време наша држава са највећом пажњом и добром вољом одржава и негује драгоцену пријатељства са државама које нису са њом у непосредној територијалној вези. (Бурно одобравање).

Водећи спољну политику наше земље у духу ових идеја и гледишта, Краљевска влада је, го-сподо, постигла у свима правцима повољне резултате.

На Балкану можемо са задовољством забележити и у прошлој години знатне успехе те наше конструктивне и мирољубиве спољне политике. На нашем полуострву које је некад било, као што је познато, стално у трзавицама и разним сукобима и уопште тешкоћама, данас, када се на другим странама одигравају тешке кризе и поремећаји, влада, благодарећи тој политици, стање реда и мира.

Балкански споразум, око кога су окупљене Румунија, Грчка, Турска и наша Краљевина, почиња на непоколебљивим темељима пријатељства и уске сарадње. (Бурно пљескање и повици: Живо Балкански споразум!) Манифестације ових срећних односа међу балканским савезницима врло су честе. Наше четири владе су у сталном контакту по свим текућим питањима од заједничког интереса. Тај контакт је у прошлој години, као и раније, нашао свога видног изражаја и у узајамним посетама балканских државника. Желео бих, поред ранијих, да поменем само скорашње посете које су учинили Београду румунски Министар иностраних послова г. Гафенко, Претседник владе и Министар иностраних послова Грчке г. Метаксас и Министар иностраних послова Турске г. Сараоглу.

Нека ми овде буде дозвољено да са изразима најдубљег пијетета поменем губитак који је у прошлој години Балкански споразум задесио смрћу једног од његових творца, искреног пријатеља наше државе, великог и неумрлог Претседника Турске републике, са којом нас везују везе савезништва и пријатељства. (Сви народни посланици устају са својих места и једнодушно кличу: Слава Му!)

Са осталим двома државама чланицама Балканског споразума наши односи се такође развијају у најбољем пријатељском духу.

Са савезничком Краљевином Румунијом са којом нас везују и уске сродничке везе наших двеју Династија наши односи су непремењиво срдачни и пријатељски. (Бурно одобравање). Исто тако срдачни и пријатељски су и наши односи са Краљевином Грчком. (Бурно одобравање).

Прошлог месеца одржано је у Букурешту редовно заседање Сталног савета Балканског споразума, које је као и сва досадашња дало прилику да се још једном констатује хармонија погледа и једнодушност четири државе у свима питањима која их непосредно интересују. Атмосфера поверења која влада на овим састанцима, и уопште у оквиру Балканског споразума, показује да ће он и у будућности наставити у духу Балканског пакта са својим плодним радом на сређивању односа на Балкану и преко тога учинити свој допринос делу општег мира. Краљевска влада ће у тим настојањима заједно са осталим владама држава Балканског споразума, у духу својих општих тежња и тенденција, узимати као и до сада видна учешћа.

Југословенски-бугарски пакт вечног пријатељства, заснован на реалној оцени обостраних интереса, на осећајима братства оба наша народа и на дубоком схватању опште међубалканске мирољубиве сарадње наставио је и у овој години да врши своје благотворно дејство. (Бурно одобравање). Ово продубљивање југословенско-бугарских односа спровођено је са неумањеним темпом. Маја месеца 1938 године отворена је ваздухопловна линија Београд—Софија, а јануара ове године израђен је у Софији Споразум о коначном уређењу питања двовласничких имања на граници између Југославије и Бугарске.

Крајем јула 1938 године дошло је у истом овом духу и до једне друге и шире манифестације балканске сарадње и солидарности. Тада је између Бугарске с једне стране, и четири државе чланице Балканског споразума с друге стране закључен у Солуну један важан уговор, на чијем је остварењу наша држава од самог почетка искрено и предано сарађивала. У Солунском споразуму, чији вам је текст познат, Краљевска влада гледа један важан корак унапред у правцу општег сређивања балканских прилика, које она, а и све остале балканске државе, као и Бугарска, искрено жели. Велики значај овог Споразума није само привукао пажњу у нашој земљи, која му се искрено обрадовала као успеху својих властитих настојања и своје властите политике. На исту пажњу је Солунски споразум нашао и у другим балканским земљама, као и у целокупној европској и светској јавности.

Познате су традиционалне политичке и осећајне везе, које постоје између пријатељске Француске републике и Југославије, и осећања дивљења који наш народ од увек гаји према овој великој нацији. (Бурно и дуготрајно одобравање). Једна од основних тежњи Краљевске владе биће да ово старо и опробано пријатељство сачува и да га развије. На овој хармонији у односима између наша два народа засниваће се и у будуће француско-југословенска сарадња по питањима која заједнички интересују једну и другу земљу. Нарочити напори у последње време су чињени у правцу повећања обима привредних размена између две земље. У том правцу је Краљевска влада

са задовољством забележила резултате скорашњих трговинских преговора. Ми придајемо нарочити значај новом трговинском споразуму са Француском, који нам обезбеђује знатну активу у промету, која ће нам олакшати извршење наших финансијских обавеза према Француској.

Са Великом Британијом ми исто тако одржавамо добре културне и опште пријатељске везе. Те везе су данас већ једна непроменљива појава у животу нашег народа. Скорашња посета коју су њихова Краљевска Височанства Кнез Намесник Павле и Кнегиња Олга учинили Лондону као гости Њихових Величанстава Краља Ђорђа VI и Краљице Јелисавете, мада је била приватног карактера, била је повод спонтаних манифестација симпатија и интересовања целокупне енглеске јавности према Првом Намеснику наше Краљевине и нашој земљи. Ми се томе искрено радујемо и са своје стране желимо и овом приликом да подвучемо разумевање и дивљење са којим наша Влада и цео наш народ прате велике напоре које Влада Његовог Британског Величанства чини са толико истрајности и залагања у правцу општег мира и смирења. (Бурно и дуготрајно плескање.) Наша искрена и топла жеља је да ови племенити напори буду и у будуће крунисани пуним успехом.

Прошлогодишња еволуција у Европи имала је дубока утицаја на положај наше Краљевине према великом Немачком Рајху, који се, по свом извршеном националном уједињењу, данас са нама граничи. До овог суседства са моћним и напредним Немачким Рајхом дошло је у једном моменту када су наши односи са њим били такви, да је тај нови и непосредни контакт између наших двеју земаља могао сам још више допринети чврстим пријатељским и корисним везама, чијем су остварењу обе земље посветили велику пажњу.

Ми у тим срдчним и разгранатим односима са великим Немачким Рајхом гледамо један од важних циљева наше спољне политике. (Бурно одобравање). На одржавању и даљем продубљивању ових веза наша Краљевина ће истрајно радити и у будуће. Убеђен сам да ће наша настојања у томе правцу наилазити као и до сада на пуно разумевање у одговорним круговима суселне велике силе. У нашој земљи су са највећим задовољством и симпатијама примљене пријатељске изјаве Канцелара Рајха, г. Хитлера, у говору који је одржао у Рајхстагу 30 јануара 1939 године, као и његове раније изјаве у односу на нашу Краљевину. (Бурно и дуготрајно плескање). Оне одговарају потпуно нашим осећањима према великом суседном народу, са којим нас данас везују на нашој северној граници везе искреног пријатељства. Природна упућеност једне земље на другу ствара између њих све живље и интензивније политичко-економске везе.

Краљевска влада је уверена да ће наша нова заједничка граница још више допринети повољном развоју немачко-југословенских односа.

И са другим нашим великим суседом, Краљевином Италијом, наши односи се развијају у пуном пријатељству, како је то било замишљено кад је пре две године закључен италијанско-југословенски споразум (Бурно одобравање). Ми са суседном великом силом на Јадрану одржавамо

најсрдчније односе, засноване на обостраним интересима и осећањима узајамног поштовања, у духу поменутог споразума. Манифестације овога пријатељства биле су у протеклој години многобројне. Нека ми буде само дозвољено да поменим долазак Претседника владе г. Мусолинија на нашу територију у септембру прошле године и скорашњу посету Министра иностраних послова грофа Ђана, која је с обе стране граница наше две земље изазвала најлепши утисак. (Бурно одобравање и повици: Тако је!)

Две године су протекле од оног историског датума када су Италија и Југославија споразумом од 25 марта 1937 успоставиле солидан и чврст мир на Јадрану. Дејство овога акта велике политичке мудрости осећа се готово свакодневно у срећној и пријатељској атмосфери која за последње две године влада на том, раније толико осетљивом и изложеном подручју. Велике и позитивне користи од овога новога стања ствари за наше две земље и за општи мир у овом крају света све више се показују. Односи пуног поверења који данас владају на Јадрану јесу један од циљева којем је наша спољна политика од увек тежила. Том циљу ће наша Краљевина посветити и у будуће своју пажњу у чврстом убеђењу да ће ови пријатељски италијанско-југословенски односи, засновани на реченим споразумима, представљати сталну солидну базу за трајно пријатељство и срдчане суседске односе између наша два народа. (Бурно одобравање).

Наши односи са Мађарском, стално се развијају у духу доброг и пријатељског суседства. У протеклој години они су били окарактерисани Бледским споразумом чија вам је садржина позната, а који је претстављао у југословенско-мађарским односима један важан датум. Наша Краљевина ће и у будуће са своје стране настојати да се овакав развој добрих односа настави. (Живо одобравање).

Према Шпанији је наша земља водила, за време грађанског рата, политику немешања и неутралности. Промена у ситуацији, која је од скоро настала у Шпанији, изискивала је од нас нове одлуке. Како су нам то налагали и многи наши непосредни интереси. Краљевска влада је као и већина Влада осталих земаља, донела ових дана решење о признању „де јуре“ владе генерала Франка, као законите владе Шпаније. Самим тим престали су односи са бившом републиканском владом. Ми се искрено надамо брзом и потпуном опорављењу и напретку Шпаније, са којом желимо одржавати пријатељске везе и корисне односе.

Са Републиком Пољском одржавамо добре и срдчане односе које желимо да и даље негујемо и развијамо. (Живо одобравање).

Са Краљевином Арбанијом одржавамо, као и до сада, везе доброг суседства и привредне сарадње. (Живо одобравање).

Са свима осталим земљама наши су односи пријатељски и добри.

У сталној бризи за развијањем наше спољно-политичке службе и водећи рачуна о нашим интересима, Краљевска влада је приступила отварању посланства у Рио де Жанеиро.

Упоредо са овом дипломатском активношћу Министарство иностраних послова је прошле го-

дине наставило свој интензивни рад у циљу унапређења наше спољне трговине и уопште наших привредних интереса. Тај рад је и у том периоду показао знатне позитивне резултате. У току 1938 године закључено је 16 трговинских уговора и споразума и неколико туристичких конвенција. Већина ових споразума има за сврху прилагођавање досадашњих уговорних одредаба измењеним приликама на међународним тржиштима. Међу овим споразумима нарочито бих желео да истакнем нов трговински уговор са Немачком, који је обухватио и бившу Аустрију. Са Италијом смо регулисали питање клириншког салда и отворили повољнију перспективу за наш извоз у току 1939 године. Фебруара месеца ове године је закључен, као што сам већ рекао, и нов трговински уговор са Француском. Поменути уговорима осигурали смо не само равнотежу у трговинском билансу, већ смо са већином дотичних земаља обезбедили себи и знатну активу у платном промету, и на тај начин осигурали повољније регулисање наших финансијских обавеза према иностранству. Министарство иностраних послова, у сарадњи са осталим надлежним факторима наставиће у истом правцу да употпуни систем трговинских споразума и са другим земљама.

То је била делатност спољне политике Краљевине Југославије у прошлој години. За њу се може слободно казати да је срећно испунила оне захтеве који се постављају за једну добро вођену спољну политику. Она је добро уочила и оценила ситуацију, извукла из те процене потребне закључке, правилно поставила циљеве и вешто изабрала средства за њихово постигнуће. Таквој спољној политици може се поклонити пуно поверење.

На завршетку нека ми буде дозвољено да учиним један поглед на будућност. Краљевска влада је одлучна у својој намери да истраје у мирољубивим настојањима и продужи да иде досадашњим путем, који се показао као добро изабран. Наш народ жели мир а нашој држави, која се налази у пуном напретку органског развијања, унутрашње консолидације и снажења у свима областима националног живота, потребне су године мира и стабилности. Ми се надамо да ћемо нашом смишљеном и мирољубивом политиком то нашем народу моћи да обезбедимо.

Али упоредо са нашом мирољубивошћу, која не тражи ништа што је туђе, постоји наша одлучност за одбрану наше државне целине и животних интереса нашег народа. (Опште бурно пљескање и повици: Тако је!) У извршењу ових својих основних дужности, Краљевска влада се осећа поносна да може рачунати на спремност и патриотизам наше легендарне храбре војске, стуба наше националне независности..... (Бурно и дуготрајно пљескање)..... и на све моралне и материјалне снаге нације. Служећи предано нашем младом Краљу, (Сви народни посланици устају са својих места и једнодушно кличу: Живео Краљ! — Настаје опште бурно и дуготрајно пљескање)..... под мудрим вођством Његовог Краљевског Височанства Кнеза Намесника Павла и Краљевског Намесништва..... (Сви народни посланици стојећи једнодушно кличу: Живео Кнез Намесник! Живели Краљевски Намесници! — Настаје опште бурно и дуготрајно пљескање.) Краљевска влада ће до краја испунити свој дуг према Отаџбини. (Бурно и дуготрајно пљескање и повици: Живео!)

Pretsednik Milan Simonović: Gospodo narodni poslanici, reč ima narodni poslanik g. Dušan Pantić.

Душан Пантић: Господо народни посланици, пред нама је претрес предлога буџета Министарства иностраних послова. Према поднетом предлогу буџета за 1939/40 годину, издатци за нашу спољну политику нису претрпели никакву битну измену од прошлогодишњег буџета.

Предвиђени вишак од 788.341 динара пада на централу Министарства иностраних послова, и то у главном на отплате купљених зграда за Министарство и претставништва у иностранству (у Паризу, Прагу, Тирани и Анкари) као и на личне и породичне издатке, чиновника, званичника и служитеља, као и на набавку одела за служитеље.

Према новом предлогу буџета нема никаквих других измена које би имале финансиског ефекта.

Недавно је у нашем дипломатском заступништву учињена једна новина, која у овоме предлогу буџета није ни назначена.

На име, основан је положај амбасадора Југославије у Букурешту. Међутим, подизање овога нашег посланства у Румунији на ранг амбасаде није изазвало никакав финансиски ефект.

Кадар наших дипломатских чиновника, а нарочито подмладак, у главном је добар и на висини стручне спреме.

Ово долази отуда што се од пре извесног времена обраћа највећа пажња примању кандидата у дипломатску службу.

Сваки кандидат за дипломатску струку мора да полаже пријемне испите који су врло строги, а исто тако мора доцније да полаже још један строги стручни испит за сталност.

Испити су врло строги (ту протекције нема) и ово мора да се задржи.

Треба инсистирати да се за конкурсне испите јављају синови из свију наших покрајина и свију делова нашег народа. Нарочит треба желети да се у што већем броју јављају млади Хрвати, који у последње време мало показују интереса за дипломатску службу.

Са задовољством се може констатовати да се млади Словенци јављају у доста великом броју на конкурсе за пријем у дипломатску службу.

Данас је дипломатија постала тако стручна да се у њу не може да улеће са стране, а да то не буде на уштрб по нашу спољну политичку службу.

То је занат врло тежак и деликатан занат, који се почиње из почетка као и у војсци. Тако треба и тако мора да буде.

Тако је у Француској, у Енглеској, у Немачкој и у Италији, — дакле у тоталитарним као и у великим демократским земљама.

Наши претставници на страни морају да познају до тањина економску структуру наше Краљевине.

Наши консули морају да буду пионири наше националне привреде, зато је неопходно потребно унети што више комерцијалног духа у нашу консуларну службу.

Сва привредна министарства као и све остале привредне организације у нашој земљи, које имају за циљ да помажу извоз наших националних продуката, треба да буду у што тешњој сарадњи и колаборацији са Министарством иностраних послова.

Исто тако потребно је, с времена на време, извршити ревизију наших конзулата и адаптирати број ових наших претставништава стварним економским и националним потребама наше Краљевине.

Министарство иностраних послова је поднело амандман којим тражи овлашћење за доношење нове уредбе о реорганизацији наше дипломатско-консуларне службе. Личност нашег уваженог Министра иностраних послова, као човека од каријере и струке, који је у току свога службовања био на многим деликатним и одговорним положајима, даје нам најлепше гаранције да се наша дипломатска служба, као и наша спољна политика, налазе у добрим и сигурним рукама.

Напоследку, морам да нагласим да су наши дипломатски чиновници, у односу на њихове колеге у страним државама, врло скромно плаћени.

На репрезентативним трошковима и издацима не сме се штедети, ако се жели да наша земља у иностранству буде достојно представљена, јер врло често ситне и мале штедне само штете угледа и интересима наше Краљевине у иностранству.

Између осталих својих задатака, наша консуларно-дипломатска служба има за дужност и заштиту наших исељеника и радника у иноземству.

Према последњим статистичким подацима, наша Краљевина има (у округлој цифри) око 1,100.000 исељеника, који већ дужи низ година живе у иностранству.

Од овога броја у Америчким државама имамо око 970.000 наших држављана а у Европи: у Француској, Немачкој, Белгији и Холандији око 72.000.

Остали део отпада на Азију, Аустралију и Африку.

Ма да старање о нашим исељеницима у социјалном погледу у главноме потпада под надлежност Министарства социјалне политике, које у ту сврху има нарочите исељеничке изасланике, долењене разним нашим дипломатским претставништвима, — сматрам да исељеничком проблему треба поклонити нарочиту пажњу.

О нашим исељеницима наша дипломатско-консуларна претставништва морају преузети на себе очинску бригу и старање. Сви наши исељеници, који су отишли било у Америку, било у остале земље за кором хлеба, треба да остану у чврстом контакту са својом домовином и да се преко наших претставништва код њих систематски негује љубав према домовини и љубав према родној постојбини. (Бурно одобравање).

Све наше културне и националне организације и установе у нашој домовини треба да нашим исељеницима шаљу у што већем броју разне часописе, брошуре и књижевне списе из наше лепе књижевности, који имају за циљ да наше исељенике упознају са нашом литературом, са напорима који се код нас чине на подизању свију грана радности и да их упознају са лепотама наше домовине.

Велики број наших исељеника не познаје нашу земљу и не зна шта се овде конструктивно ради и ствара, па зато се може лако дати завести од разних злонамерних агитатора, који у иностранству врше пропаганду противу нашега народног и државног јединства.

Исељенике треба васпитавати систематски у родољубивом и патриотском духу, да би увек са пуно љубави тежили и жудели за својом домови-

ном и по повратку дошли као конструктивни елеменат и корисни грађани за нашу државу, за наше друштво и за цео наш народ.

Господо народни посланици, сада ми дозволите да пређем на нашу спољну политику.

Као што смо јасно видели из декларације Претседника Краљевске владе на дан 17 фебруара т. г. а исто тако данас из експозеа Министра иностраних послова, — доласком нове Владе, наша спољна политика није претрпела никакве измене.

Руковођени искреном тежњом: мир и пријатељство на свима нашим границама, а при томе водећи строго рачуна о стварним и економским интересима и потребама наше земље, можемо са пуно задовољства констатовати да смо, за време Владавине Намесништва, нашем традиционалном пријатељству са Француском и Енглеском додали нова пријатељства са моћним суседима Немачком и Италијом, а у исто време смо знатно побољшали односе и са осталим нашим суседима.

У једном тешком моменту за нашу целокупну националну привреду, за време примене женевских одлука о санкцијама, ми смо се у нашој трговинској политици нагло оријентисали према Немачкој.

Као земље различитих економских структура, ми смо успели да, у интересу обеју земаља, развијемо наше трговинске односе у толикој мери, да Немачка данас заузима прво место у билансу нашега извоза и увоза.

Овај благотворни развој наших трговинских односа са Немачком створио је међу нама тако пријатељску атмосферу, да смо и пре а и после аншлуса чули из уста самога вође немачког народа и Канцелара г. Адолфа Хитлера отворене изјаве да Немачка жели велику и моћну Југославију.

Исто тако можемо са задовољством констатовати да су наши односи према Италији за последње две године постали пријатељски и срдачни.

Са обеју страна чине се озбиљни напори да се наши узајамни трговински и културни односи што јаче развију и учврсте.

Ова нова наша пријатељства улазе у чврсти обруч наше гвоздене воље за спровођењем одлучне мирољубиве политике на свима нашим фронтима, и заснована су на узајамним напорима за што тешњом културном и економском сарадњом и почивају на узајамном респекту садањих наших граница.

Мало је народа који су имали тако тужну и славну прошлост као наш троимени народ. Кроз вековне крваве борбе и страдања ми смо успели да остваримо наше народно уједињење у границама наше данашње Краљевине. Свака стопа наше земље заливена је најплеменитијем крвљу нашега народа. Свесни надчовечанских напора наших предака и херојске прошлости наших легендарних јунака у борби за остварење нашег великог националног идеала, ми смо дали доказа да знамо респектовати напоре и осталих народа на остварењу њиховог народног уједињења. Тиме смо себи обезбедили неоспорна и непобитна права на потпуну самосталност у изграђивању нашег државног уређења у границама садање наше територије.

Поштујући света права свију осталих народа на самосталан живот и развијање у свима правцима економског и културног живота, ми туђе не тражимо а своје не дамо.

Муђутим, увек смо готови и припремни на сваку економску и културну сарадњу са свима на-

родима и државама, са којима се наши економски интереси допуњују и одговарају стварним потребама наше земље и нашега народа.

Можемо са задовољством констатовати да се наши односи и према северном суседу Мађарској развијају се у врло пријатељској атмосфери.

Морамо нарочито бити задовољни да се наши односи са братском Бугарском, поред узајамне срданости, развијају се у духу опште мирољубиве сарадње на Балкану.

Подвлачимо да срдачни пријатељски и сроднички односи са Румунијом остају увек стабилни и непоколебљиви.

Најзад, нарочито подвлачимо да је Балкански споразум, чије су земље у сталноме контакту у духу Балканскога пакта, веома значајна тековина за одржавање општега мира на Балкану.

У својим сталним напорима и настојањима за вођење мирољубиве политике, у својој интересној сфери, ми смо данас постали главни фактор мира и постојећег реда на Балкану и много смо допринели да се данас Балкан може узети за пример затишја, мира и чврсте воље за развијањем добрих суседских односа и искрене сарадње на општем подизању и мирном развијању виталних интереса свију суседних земаља и народа.

На свима нашим границама данас влада мир, а извозу наших продуката отворене су све пијаци, како у европским тако и у ваневропским земљама.

У данашње доба оружаног мира, када се тешке милијарде немилосрдно бацају на војне припреме и незапамћено наоружање како од стране великих сила, тако и од стране малих држава, ми данас немамо ни са једним суседом никаквих спорних питања која би нас могла довести до отвореног непријатељства и крвавих оружаних сукоба.

Од када је пољуљан ауторитет Друштва народа видели смо да је одржање мира аутоматски прешло у руке великих сила. Минхенским споразумом створена је нова ситуација у средњој Европи. Велике силе су успеле да моментално отклоне опасност општега крвопролића, али се над светском и европском ситуацијом још увек вију мутни облаци.

У новој међународној ситуацији ми смо се брзо снашли и благовремено учинили велике напоре у свима правцима наше непосредне интересне сфере, ради успешног одржања мира на свима нашим границама.

Дозволите ми, господо посланици, да на закључку кажем ово:

Са задовољством поздрављамо декларацију Претседника Владе у ономе делу, који говори о задатцима данашње Владе на сређивању наших унутрашњих односа.

Општа међународна ситуација нам императивно диктује што брже сабирање свију позитивних снага у нашој земљи, јер само дефинитивно сређен унутрашњи државни живот, сређене финансиске и економске прилике и осигурана земаљска одбрана у земљи могу дати нове снаге одговорном Министру и одговорној Влади за потпуно успешно даље вођење наше спољне политике.

Резултатом наше спољне политике, с обзиром на данашњу тешку и неизвесну међународну ситуацију, можемо бити потпуно задовољни. Ми данас водимо једино могућу исправну политику

која нам даје гаранције за свако даље економско и културно развијање у миру и пријатељству са нашим суседима.

Овом приликом морамо подвући да се наша домовина налази у повољном међународном положају благодарећи нарочито великом поверењу које у иностранству ужива личност Његовог Височанства Намесника Павла.

Сматрам за дужност да Њ. Кр. Вис. Кнезу Намеснику са овога места треба да захвалимо за то што је своје велике способности ставио у службу отаџбине и што је у више махова лично обавио са толиким успехом велике мисије у иностранству а исто тако и у земљи, приликом пријема страних крунисаних глава, високих државника и дипломатских претставника страних држава.

У данашњем тешком времену када ни један народ и ни једна држава више не може и не сме ослонити своју судбину на колективну безбедност, нити на женевску установу, ми смо, благодарећи нашим напорним настојањима на спровођењу дубоко мирољубиве политике, последњих година постигли на своме сектору оно око чега се данас са великим напорима боре велике силе.

Последњих година ми смо велику пажњу обратили сређивању наших финансиских и економских прилика у земљи. Успели смо да развијемо делатност наше спољне политике до завидних граница са свима земљама где год су интереси нашега народа то изискивали.

Обратили смо нарочиту пажњу на модерну опрему наше легендарне храбре војске. На томе путу се не сме посустати. С обзиром на општу међународну ситуацију не смемо жалити средства нити издатке за земаљску одбрану. Треба нарочито форсирати моторизацију земље, настојати на подизању фабрике моторних возила, и журно настојати на изградњи модерних друмова.

Никада се не сме заборавити да ће, с обзиром на општу међународну ситуацију у изузетно тешким међународним приликама, наша земаљска одбрана, као израз наше снаге и моћи, бити несумњиво најсигурнија узданица наше независности у отсудном моменту. Она ће, као главни израз нашега угледа и наше управе и стварне вредности у међународном положају, бити наша најпоузданија гаранција за одржавање мира на свима нашим границама. (Бурно одобравање и плескање у центруму и на десници).

Pretsednik Milan Simonović: Reč ima narodni poslanik g. dr. Miloš Tupañanin.

Др. Милош Тупањанин: Сасвим природно да се, за сада, не може говорити о спољној политици ове владе, која је, долазећи на власт пре нешто више од месец дана, у својој декларацији изнела, истина у мало речи, директиве којих ће се држати у вођењу наше спољне политике. Ако мије сада временски моменат за критику њене спољне политике, изложити критици, у општим линијама, спољну политику претходне владе, владе г. Стојадиновића.

Пре свега, одмах у почетку, да би се избегла можебитна погрешна тумачења, наглашавам да свака земља има неоспорно право да уређује своје прилике унутра по своме нахођењу. Разлози тада последњег шефа владе нису само политички, они су дубоко психолошки. У нашој земљи ти разлози

резултирају из сукоба двеју идеологија, диктаторске и демократске. Диктаторске, по све јаче обележаваним тенденцијама озго, из врхова владе, и демократске доле, у широким слојевима народним, оне која је стално, још од Карађорђевог времена, увек била основ на коме је наш народ, наш сељак, подизао и зидао нашу државну зграду. И, за познаваоца наших прилика, није било тешко предвидети да ће и Срби и Хрвати на изборима јасно рећи да неће режм, да народ неће „диктаторску капу”, која му се очигледно спремила, а он је то својим увек здравим инстинктом тако добро осећао. Да је био у праву, најбољи су доказ они амандмани за Финансиски закон које је спремила влада г. Стојадиновића, а које је ова Влада избацила. Та тенденција заробљавања народне савести, народних права и слободе осећа се и у заосталим члановима — амандманима Финансиског закона који су данас пред овим Домом, а који данашња Влада, да ли услед краткоће времена, да ли, може бити, услед слагања и притајених прижељкивања — у вези са њима — појединих њених чланова, није избацила.

Поред ових разлога пада г. Стојадиновића, чисто унутрашње природе, а који су, подвлачим, били пресудни за његов одлазак са власти, наравно да има и разлога спољне политичке природе. А који су то разлози, знаће најбоље сам шеф последње владе и, када дође време зато, видеће се да је он прешао и унапред одмерени пут свога кретања и одређени оквир свога делања.

Шеф последње владе изјавио је, долазећи на власт, да су неподложне изменама, наше и наших старих основе, које намећу традиције, географски положај, будућност и битни интереси наше земље. Било, је некада, па и често, ситуација које су биле и теже и мутније него што је то случај последњих година. Али ни један носилац наше спољне политике, ни један државник, од људи из Карађорђевог времена па до Ристића, Гарашанина, Миловановића, Пашића, није ни за час долазио у искушење да пренебрегне и остави по страни ове освештане принципе наше националне спољне политике. А г. Стојадиновић, још у првој години своје власти, почео је да се њише, час лево час десно, и, са дужим отстојањем, све више на једну него на другу.

Он се позивао стално на Пашића, проглашаван, од његовог најужег друштва, за његовог најбољег ученика и наследника, а никада се није држао начела, кога су се држали и Пашић и сви наши јачи министри спољних послова, а то је: да ћемо моћи очувати своју независност ако будемо умели изабети сувише блиске везе са државама далеко надмоћнијим од нас. — Он је дугогодишњим остајањем на власти, опијен намештеном и пролазном славом, дочекиван блеском који прелази меру, иза кога су се криле туђе намере и туђи планови, у крајњој линији нама не много пријатељски, заборављао директиве из прошлости и није хтео слушати ни опомене, које су му, верујем, за времена даване. И тако је почео попуштати и правити грешке за погрешкама. И, хвала Богу, неко га је, можда у последњем спасоносном часу, прекинуо у томе његовом ходу и рекао: стоп.

И он је отишао, а народу је лакнуло; целом народу, који се био забринуо и за своја политичка права и слободе и, изнад свега, за будућност ове,

скупо и огромним напорима целих генерација створене државе.

Господин Стојадиновић, који је био сматран за реалисту, а и он сам волео је да се тако представља и показује, својим изјавама и актима напуштао је једну по једну политичку позицију не добијајући у замену никакву адекватну протувредност. Земља је губила постепено а са њом заједно и њени пријатељи.

Докле год је народ имао контролу спољне политике дотле је ишло све добро. Народ је раније давао сам директиве у вођењу спољне политике; а он, преко Народне скупштине, знао је о чему се ради. Већ 20 година тражили смо и тражимо да се контролише наша спољна политика. А ових последњих година, народ, из дневне штампе, могао је само да чита хвалоспеве о г. Стојадиновићу, а ако неко отвори који страни лист, у место да нађе тамо нешто о нашој Југославији, налазио је само намештене чланке о господину Стојадиновићу, само о његовој личности, и његовој вештини и далековидости државничкој, о његовим назови успесима. А ако би који страни лист и донео, по некад, објективан приказ наших прилика и ма и једну неповољну реч о господину Стојадиновићу, онда су ти листови били редовно конфисковани.

Не могу, пре завршетка овога мога скромног излагања, а да не потсетим на наше мањине у Италији о којима смо ми говорили још пре 14 година, у овоме Дому, када није било споразума од 1937 године. Било би време да Влада, чувајући добре суседске односе са Италијом, са којом нас вежу, у првом реду, узајамна и природна упућеност економских интереса, кажем, било би већ време да се приступи извршењу закљученог споразума са Италијом из 1937 године. То исто важи и за наше мањине у Подравини и у Бургенланду који су у склопу Немачког Рајха, и ми би смо се радовали када би се ови односи између нас и Италије и Немачке уредили на бази најпоштенијега принципа, принципа узајамности, тј. да она права која је ова држава дала њиховим мањинама да оне даду та иста права нашим мањинама у својим државама. То би у истини припомогло добрим суседским односима до којих је стало и нама, а верујемо, према изјавама које су даване, и њима.

Ја ћу, пре него што прећем са мало више речи на сам сервис Министарства иностраних послова и изнесем стање какво је данас, да поменем то да ме чуди да господин Министар иностраних послова, у своме експозеу, није додирнуо ни једном речју Северне Америчке Државе, а познато је да Америка постаје све важнији и важнији фактор европске политике.

У погледу самога сервиса могу да кажем да он не води политику, већ је он спроводи. Често и добра политика може да буде лоше спровођена, а поготову рђава. По досадашњем систему нема гаранције да икоја политика, ма како добра била, може да буде добро спровођена.

Организација тога сервиса је сада таква да је једну лепу традицију од 100 година довела, нарочито од 1929 године, у праву агонију. За последње три године ова дезорганизација достигла је врхунац.

Пошто се г. Министар спољних послова није могао на лицу места упознати са правим стањем ствари, а нема се довољно гаранција да ће га његови садашњи најближи сарадници, које је наследио од свога претходника, објективно упознати са истим, јер и они носе један добар део одговорности за садашње стање у Министарству спољних послова, сматрам да је потребно да изнесем у кратким потезима процес дезорганизације, који је за непуних 10 година једну кућу, која је имала једну сјајну традицију и одређену компетенцију, која је била прави лабораторијум државних интереса, свео на обичан поштански уред са системом печата, формулара и достављања на надлежност по тако званом систему „од-до“.

Првобитно замишљени конкурс којим би се постигло одабирање најбољих дегенерисао се у систем појединачних испита где се кандидати, за које се то жели, тако рећи излцитирају, т.ј. пуштају да полагају предмете, из којих су на конкурс пали све, док их не положи. Систем конкурса који у целој свету има елиминаторни карактер на бази способности чиновника, претворио се у систем протекције и непотизма. У последње време дошло се до тога парадокса да је оцена испитивача постала државна тајна и да су поједини кандидати са slabим оценама из појединих предмета на конкурс пролазили.

За последњих 10 година зацарио се у целој нашој администрацији, а поготову у Министарству спољних послова један специфично наш систем шефова кабинета. Они постоје свуда, али само код нас, и то у последње време, претстављају једно зло. То су до скоро били нижи чиновници, лепог понашања, који су обављали функције личног секретара и пријавника код г. Министра и никаквих других амбиција нису имали. У последње време, кабинет је постао једно многољудна канцеларија, са много одаја, са тенденцијом да попут тумора прогута све надлежности у Министарству.

За разлику од многих других министарстава у иностранству, где положај шефова кабинета заузимају чак и министри, код нас се они и даље и поред узурпираних надлежности регрутују из редова млађих чиновника, који, из појмљиве суревњивости, елиминишу све старије и способније чиновнике од личног контакта са министром. Дошло је до тога да су министри прави заробљеници одељења за време Вашег претходника једва може разумети тај парадокс да су и сами начелници одељења за време Вашег претходника једва успевали да једанпут и највише двапут годишње виде свога министра по својим ресорним пословима.

Још како смо у неколико махова у последњих пет година имали исту личност на положају Претседника Владе, и Министра иностраних послова, онда се силом околности личност шефа кабинета претворила у стварног Министра спољних послова. Без њега се није могло ни у једном одељењу Министарства нешто да уради. Он је у име Министра издавао наредбе начелницима на малим цедуљама, које су се побожно прикопчавале до сијенама.

Како у кабинету, тако и у целом Министарству, да би се прикрило одсуство стварног система рада, спровођена је једна политика са паролом подмла-

ђивања водећег кадра. Из групе младих, често и најмлађих саветника регрутовани су начелници одељења па и сами помоћници. Овим је извршено стварно елиминисање свих саветника старијих од новоименованих начелника, односно помоћника. Тако се дошло до тога апсурда да су све до скоро поједине најважније отсеке у Министарству водили секретари, док су старији саветници образовали такозвану шетачку колону, или бар били отстранени од свакога стварног посла.

Због тога се у Министарству створила једна специјална психологија, која би се могла назвати системом лествица за пењање на више положаје: млади помоћник вреба прву zgodну прилику да постане Министар у иностранству; млади начелник да постане млади помоћник; секретари, шефови отсека, — да постану саветници у иностранству и т. д. — док нисмо, помоћу овог система, и стварно дошли до једног заиста врло младалачког Министарства спољних послова.

Потпуно је појмљиво да при оваквом стању ствари, где се амбиција појединаца ограничава искључиво да се што пре дође до вишег и бољег положаја, не може ни бити речи о стварању неког континуитета у политици, а камо ли у одржавању муком стечених традиција нашег Министарства спољних послова.

Надлежности отсека и одељења су потпуно измешане. И у Политичком одељењу створен је један специјални политички кабинет. Чиновници се деле на поверљиве, строго поверљиве и најстроже поверљиве по неком чудном, па чак и за посвећене непојмљивом критеријуму! Шефови отсека, па често и сами начелници не виде сва досијеа из своје надлежности.

Никада у Министарству спољних послова није владало веће партизанство од онога које је настало од укидања партија.

Ово ће се најбоље моћи видети из стања у Министарству које је владало последњих дана владавине Вашег претходника. Преко овога болнога места прећи ћу само летимично, наглашавајући само у општим потезима све створено и, надамо се, за увек преживело зло.

Шпијунирање чиновника, њихових разговора, њихове кореспонденције и отварање фијока у њиховом одсуству било је још најмање зло, јер су их често и сами прислушкивачи опомињали да тише говоре. Организовање овога посла било је поверено некоме, такозваном, домаћину куће, који је потребне инструкције за то добијао од појединих дипломатских чиновника.

Предизборна атмосфера била је најтежа. Чиновницима је прећено да ће бити отпуштени или пензионисани ако се не упишу у Ј.Р.З. Уписани су натеривани да носе значке странке! Неуписани су такође били натеривани бар на гласање, чиме би, тобоже, себе евентуално искупили за неуписивање. Оба ова врбовања под пресијом вршена су овога пута први пут и код чиновника у иностранству преко специјалних партиских повереника, чиновника Министарства спољних послова. На претставништва мање удаљености од Београда вршена је пресија да пошаљу у Београд чиновнике на дан гласања. Из посланства у Будимпешти, на пример, дошао је на гласање целокупан персонал Посланства, док су шефови конзулата из Милана, Трста и Задра дошли у Београд овога дана да искажу

javno svu svoju partijsku privrženost gospodinu dr. Milanu Stojađinoviću.

Mislimo da nije potrebno insistirati na tom kako su sve ove pojave porazno delovale na moral jedne kuće, a naročito na mlađe činovništvo, od koга се у будуће има очекивати максимално само-прегоревање и напори, како на стицању искуства и знања, тако и на највишем служењу искључиво интересима Краља и Отаџбине.

При завршетку свога говора хоћу да нагласим да при оваквом стању ствари мислим да nije потребно скретати пажњу Вама, Господо Министре, човеку који је из те струке поникао, у њој се формирао, те као такав врло добро зна каква је она некад била, на очигледну немогућност да се — са наслеђеним водећим персоналом, који је, као што сам напоменуо, активно сарађивао са Вашим претходником да се подручно Вам Министарство сроза на ниво на коме се данас налази — постигне ма какав резултат у погледу санирања прилика у Министарству иностраних послова па макар и путем доношења и нових уредби. Сви ће ти покушаји пропасти из простог разлога што ће те уредбе стварати, као и досад, људи чији је једини циљ да, помоћу њих, обезбеде себи и законски санкционишу оне привилегије до којих су благодарни нездравим приликама у Министарству иностраних послова једино могли и доћи. (Пљескање и одобравање на левици).

Pretsednik Milan Simonović: Има рећ народни посланик г. Лука Костренчић.

Luka Kostrenčić: Gospodo narodni poslanici, iako su se za ovo vreme od godinu dana desili u međunarodnom životu događaji od svetsko-istoriskog značaja, iako je kod nas došlo do promene vlade i resornog Ministra inostranih poslova, stav naše države prema inostranstvu nije izmenjen, niti će biti ikakvog skretanja od ranije utvrđenog pravca u našoj spoljnoj politici. Pored toga, naš novi Ministar inostranih poslova nije nov čovek na području međunarodne politike. Naprotiv, on je kao jedan od eminentnih članova našeg diplomatskog kora uspešno zastupao interese naše zemlje na važnim pozicijama na strani a na svoj današnji položaj došao je iz jednog od dominantnih centara međunarodne politike savremene Evrope.

Prema tome je i sama ličnost našeg Ministra inostranih poslova jedan dokaz više za kontinuitet naše spoljne politike, jer je gospodin Cincar-Marković već godinama jedan od istaknutih pretstavnika i saradnika te politike.

Uostalom, naša spoljna politika nije politika jednog režima ili jedne diplomatije, već je to spoljna politika Kraljevine Jugoslavije.

Gospodo narodni poslanici, mi smo svi svedoci istorijskog zbivanja i permanentnog političko socijalnog preobražaja Evrope. Dinamika međunarodnog života stvara neprestano nove situacije i konstelacije. Već su godinama u pitanju svi principi, sve institucije i sve obaveze na kojima je zasnovan međunarodni poredak proizišao iz svetskoga rata.

Društvo Naroda kao univerzalna institucija za organizovanje svetskoga mira na bazi kolektivne bezbednosti i opštega razoružanja posvema je zatajilo. A besprekidni sukobi i borbe velikih sila znače naročitu opasnost za male i srednje države: da budu žrtve njihovih grupacija i obračuna.

Već u ovom relativno kratkom vremenskom intervalu od marta 1938 do marta 1939 desili su se toliki sudbonosni događaji, koji su možda samo uvod u još sudbonosnije događaje po celu Evropu i ceo svet.

Za nas se sada postavlja pitanje: kakva je danas međunarodna pozicija naše zemlje i kakova je naša spoljnopolićka orientacija u ovom najkritičnijem periodu poratne Evrope?

Gospodo narodni poslanici kada je g. Adolf Hitler izvršio svoj istoriski pohod na Beč i likvidirao fiktivnu nezavisnost Austrije, Jugoslavija je na taj neminovni i istoriski svršeni čin reagirala mirno i pozitivno. I, ako iko, to Jugoslavija nije imala razloga da plače za onim Bečom, koji je pre rata bio vodeći centar antijugoslovenske politike, a posle rata centar svih zavera i akcija protiv integriteta Jugoslavije.

Anšlusom je konačno likvidiran istoriski proces ujedinjenja dve nemačke države u jednu, a ujedno je definitivno likvidirana i habsburška dinastija, koja je bila fatalna po sve narode Srednje Evrope.

I istom sada stvorena je mogućnost da se nezavisne države oslobođenih naroda Podunavlja sporazumeju i omogućе konsolidaciju i stabilizaciju cele Srednje Evrope. Mi Srbi, Hrvati i Slovenci, dok je postojala Habsburška monarhija, nismo nikada mogli da uređimo naše odnose sa Nemicima, Italijanima i Madarima, već smo sa njima vodili vekovne narodne borbe. A sada, u okviru Jugoslovenske Monarhije, mi smo u najkraće vreme stvorili dobre susedne odnose sa državama ta tri naroda, koji su se kao i mi oslobodili i ujedinili u borbi protiv habsburškoga Beča. (Burno odobravanje).

Baš na slučaju „anšlusa“ jasno se manifestovala pravovremena ispravna orientacija naše spoljne politike, koja je uspostavila dobre i prijateljske odnose sa Trećim Rajhom pre, a ne posle „anšlusa“, i tako smo od prvoga dana imali dobre susedske odnose sa g. Hitlerovom Novom Nemačkom.

Kada je u septembru prošle godine međunarodna kriza dosegla svoj vrhunac i kada je najveći deo Evrope već bio pod oružjem, Jugoslavija je bila mirna i nije mobilizovala.

Posle Minhena, odgovorni državnici nove Českoslovačke jasno i otvoreno su priznali, da je spoljna politika Jugoslavije bila ispravna i da će oni svoju državu povesti putem, kojim je Jugoslavija pošla mnogo ranije i na vreme.

Gospodo narodni poslanici, uoči samoga „anšlusa“ kojim je otpočeo period prošlogodišnje teške i opasne krize u našem neposrednom susedstvu, ja sam u svome govoru citirao reči Pretsednika Vlade Velike Britanije, koje je on izrekao pre godinu dana, u Donjem domu, na adresu malih naroda. G. Čemberlen, govoreći o sistemu kolektivne bezbednosti, sa iskrenošću koja zadivljuje, rekao je:

„Da li ima nekoga ovde koji veruje da Društvo Naroda u sadašnjem svom obliku pruža tu kolektivnu bezbednost? Mi ne smemo živeti u iluzijama, a još manje varati male narode time, što ih ostavljamo u zabludi, da su zaštićeni Društvom naroda.“

I, demokratska Velika Britanija, dugogodišnji glavni protagonist politike Lige naroda, prilagodila se međunarodnoj stvarnosti. Povala je direktne pregovore sa autoritativnim režimima Berlina i Rima — koji ne priznaju Ženevu — radeći u težnji da nade

rešenje akutnih međunarodnih pitanja direktnim pregovorima i sporazumima, makar i van okvira Društva naroda.

Gospodin Čemberlen je poveo tu novu politiku sa parolom da treba voditi politiku da ne bismo morali voditi ratove.

I zaista, u Minhenu je spasen evropski mir. Ali, posle Minhena je nastala opšta utakmica u naoružanju takvih dimenzija, da pitanje rata više ne silazi sa dnevnoga reda međunarodne politike.

I umesto da su posle Minhena stvari krenule u pravcu traženja kompromisa između dve evropske osovine, koje su trebale da formiraju toliko puta najavljenju evropsku četvornu koaliciju; mi danas sve jasnije vidimo formirana dva svetska trougla: evrazijski trougao autoritativnih velikih sila i evroamerički trougao demokratskih velikih sila dok se unutar evroaziskog trougla nalazi sovjetski epicentar svetske revolucije.

Užurbana diplomatska aktivnost na sve strane, kao i česta putovanja i sastanci vodećih državnika, očigledni su dokaz da se spremaju sudbonosne odluke, od kojih zavisi mir sveta i budućnost čovečanstva.

I zato je danas dominantno pitanje međunarodnog života: da li uopšte još postoji mogućnost izmirenja dve grupe velikih sila i kako da se opredele male i srednje države.

Gospodinu Čemberlenu odaje se priznanje gotovo sa svili strana, jer je on zaista svojim odlučnim zauzimanjem i ličnim požrtvovanjem u najkritičnijim momentima spasao mir i sprečio da dođe do ratnoga sukoba velikih sila po pitanju Srednje Evrope i Mediteraneja.

Svi dobronamerni ljudi, koji su duboko uvereni da je mir jedini spas sveta i svih dosadašnjih kulturnih tekovina, žele iskreno gospodinu Čemberlenu da uspe ponovo sprečiti rat i po svim ostalim pitanjima, koja su pokrenuta, a puna su ratne opasnosti, i žele da politika mira putem snage zaista obezbedi mir, a ne da pripremi rat.

Gospodo narodni poslanici, Jugoslavija se graniči sa sedam država, a nema nikakvih ekspanzivnih potreba ni namera. Stoga je već po svom geografskom položaju, kao jadranska, podunavska i balkanska zemlja prvenstveno pozvana da poradi na proširenju kruga svojih prijatelja, da stvori mogućnost što bližih odnosa i sporazuma sa svim svojim susedima.

I baš tokom prošle godine, koja je bila toliko kritična i puna opasnosti po mir u našem neposrednom susedstvu, Jugoslavija je bila jedna od vodećih država u pitanju definitivnog uredjenja dobrih odnosa sa Bugarskom i Mađarskom.

I Bledski i Solunski sporazum imaju konačni zadatak da brišu poslednje ostatke ratnoga nasledstva i da omoguću miroljubivo rešenje svih međunarodnih problema Balkana i Srednje Evrope. A na nedavnoj konferenciji u Bukureštu ponovo se manifestovala solidarnost 4 države Balkansko sporazugma; koji ne propušta ništa u traženju saradnje pune poverenja između svih država Balkanskoga poluostrva na bazi savršene ravnopravnosti, sa konačnim ciljem čuvanja pune nezavisnosti celoga Balkana.

Za ovu novu situaciju na Balkanu i konačnu mogućnost faktične primene principa „Balkan — balkanskim narodima“ u velikoj meri ima da se zahvali politici večnog mira i prijateljstva između Jugosla-

vije i Bugarske, koji nije u suprotnosti sa politikom Balkanskog sporazuma, već, naprotiv, tu politiku kompletira i potencira.

A osnovi i istoriski smisao našeg sporazuma sa Bugarskom jeste u tom da za nas 20 miliona balkanskih Slovena nema vraćanja natrag u krvavu prošlost. U prvome redu mi, Sloveni Balkana, treba da znamo da se na Balkanu može i mora voditi samo jedna slovenska politika i samo jedna balkanska politika. (Burno i dugotrajno pljeskanje).

Razume se samo po sebi da je za puno izmirenje i trajnu saradnju svih podunavskih i balkanskih naroda bio jedan od glavnih preduslova dobar odnos između Jugoslavije i Italije koja je politički najintimnije povezana sa većinom naših ostalih suseda.

Jer, mir na Jadranu je ne samo od prvoklasnog interesa za Jugoslaviju i Italiju, već i za opšti mir celokupne Evrope. A jadranskim mirom rešava se i jedan od najkrupnijih istoriskih problema Evrope, likvidira se vekovni antagonizam između Apeninskog i Balkanskog poluostrva.

Jugoslavija se danas graniči sa dve velike sile. Tu se sastaju ne samo tri naroda i tri države, već i tri rase: slovenska, latinska i germanska. I u najvišem je zajedničkom interesu, ne samo te tri države, nego i cele ostale Evrope, da se na ovom jerenu istoriskih konfligracija za sva buduća vremena vodi politika kolaboracije Slovena, Latina i Germana.

Pored toga, mora se stalno voditi računa o tome da smo mi privredno prvenstveno upućeni na sile osovine Berlin — Rim, a taj se momenat nikako ne sme prenebregavati, pogotovu danas kada je ekonomija jedna od dominantnih komponenta međunarodnog života.

Uostalom, već sama činjenica, da se jedna relativno mala država od 15 miliona stanovnika graniči sa dve velike sile od 125 miliona stanovnika, diktira sama po sebi toj državi da vodi politiku najboljih prijateljskih odnosa sa ta dva velika suseda.

Pored toga, naš narod ne gaji apsolutno nikakvu mržnju ni prema kojem susednom narodu. U našoj su narodnoj tradiciji samo oslobodilački ratovi, a naša država nema nikakvih zavojevačkih namera ni prema kome.

I zato je Jugoslavija danas pozitivan i konstruktivan elemenat mira i reda na Jugo-istoku Evrope i zato vodi politiku najboljih odnosa sa svima svojim susedima. (Odobranje).

Posle sloma politike kolektivne bezbednosti, danas je opšta pojava da se svaka država osigurava na sve strane i da se sporazumeva na raznim stranama, a u prvom redu sa svojim susedima. Kolektivnu bezbednost zamenjuje danas regionalna bezbednost.

Razume se, da sav ovaj rad Jugoslavije na normalizovanju i stvaranju dobrih odnosa sa svima susedima ni u koliko ne tangira najprijateljskije odnose Jugoslavije sa Francuskom, Velikom Britanijom i Amerikom. I Jugoslavija neće nikada zaboraviti što te tri velike demokratije predstavljaju u svetu, što znače za celo čovečanstvo i što znače naročito za našu narodnu slobodu i državnu nezavisnost. (Odobranje).

Gospodo narodni poslanici, danas je opšta tendencija kod većine malih i srednjih država, da se povežu i da izbegnu da ulaze u osovine i blokove, kako ne bi bile uvučene u sukobe i obračune velikih sila.

Jugoslavija već godinama vodi realnu politiku na bazi spoznaje da osnovni zadatak spoljne politike Jugoslavije nije u tome da služi bilo čijim blokovima, frontovima i ideologijama, nego je njen najviši zadatak da čuva Jugoslaviju. (Opšte burno odobravanje i pljeskanje).

Voditi dobru spoljnu politiku znači predvideti razvoj međunarodnih prilika i ne dati se iznenaditi događajima. Naša spoljna politika je na dobrome putu i ona stalno ide pred događajima, a ne iza njih.

Mi nismo nikada skrenuli sa osnovne linije naše spoljne politike, koja je diktat geopolitike, istoriske tradicije našega naroda i geneze naše države. Mi nismo primili ni jednu novu obavezu, koja bi bila u suprotnosti sa našim ranijim obavezama. Mi smo ostali verni starim prijateljima, ali smo i proširili krug svojih prijatelja. Mi smo priznali neke nove činjenice međunarodnog života, koje nisu bile u mogućnosti da spreče ili otstrane ni vodeće velike sile, ni kompetentne međunarodne institucije.

Ako objektivno posmatramo međunarodnu stvarnost i današnji međunarodni položaj Jugoslavije, mi moramo konstatovati da je Jugoslavija definitivno utvrdila svoju međunarodnu poziciju, kao subjekat koji igra vidnu i važnu ulogu ne samo u balkanskoj i podunavskoj, nego i opštoj evropskoj politici. (Odobravanje).

Danas se više ne stvaraju međunarodne grupacije protiv Jugoslavije, već se na sve strane traži njeno prijateljstvo i savezništvo, na bazi opšte spoznaje da je Evropi i njenoj ravnoteži odista potrebna jedna jaka i nezavisna Jugoslavija.

Danas cela Evropa priznaje kao definitivnu istorisku činjenicu da na Jadranu, na Dunavu i na Vardaru postoji jedna nedeljiva jugoslovenska država. (Burno odobravanje i povici: Tako jel!).

Jugoslavija nije ničija vazalna država i ona ne vodi ni prema kome servilnu politiku, ali vodi lojalnu politiku prema svakome ko je lojalan prema Jugoslaviji. (Pljeskanje i povici: Tako jel!).

Gospodo narodni poslanici, kada govorimo o našoj spoljnoj politici i njenim osnovnim linijama mi moramo voditi računa i o tradiciji i o kontinuitetu našeg celokupnog stava prema inostranstvu. Kada govorimo o pozitivnim velikim rezultatima naše spoljne politike za vreme teških kriza i svih peripetija kroz koje je prošla Evropa poslednjih godina, mi ne smemo nikada zaboraviti na jedan naročito presudan fakat: da je Jugoslavija monarhija, i da je dinastija Karadorđevića istoriski i organski povezana sa postankom i opstankom jugoslovenske države i njene afirmacije u međunarodnom životu. (Jednodušni povici: Tako jel! — Pljeskanje).

Veliki narodni vladari iz dinastije Karadorđevića položili su čvrste temelje Jugoslavije na Balkanu i u Podunavlju, i odredili osnovne smernice njene spoljne politike. (Uzvici: Tako jel!).

A te velike i svetle tradicije narodne dinastije Karadorđevića, evo, već preko četiri godine sa velikim uspehom produžuje Knez - Namesnik Pavle Karadorđević. (Burno i dugotrajno pljeskanje i povici: Živeo Knez - Namesnik!).

U najkritičnijem momentu od postanka Jugoslavije, Knez je preuzeo na sebe najveću dužnost i najtežu odgovornost za dalju sudbinu zemlje. A u najkritičnijem periodu poratne Evrope, Knez - Namesnik obezbeđuje Jugoslaviji krajnju nezavisnost i osigu-

rava joj vidno mesto u kolu evropskih naroda. (Burno pljeskanje i uzvici: Tako jel!).

I zato je najviša želja svih nas da Knez - Namesnik ovaj istoriski zadatak izvrši srećno do kraja i da Jugoslaviju sačuva Kralju i narodu. (Burno odobravanje i pljeskanje).

Gospodo narodni poslanici, kada se radi o našem stavu prema inostranstvu treba da svi solidarno damo punu podršku svima onim faktorima, koji sa puno istoriske odgovornosti vode spoljnu politiku Kraljevine Jugoslavije. (Burno odobravanje i povici: Tako jel!).

Pošto ja odobravam našu spoljnu politiku i imam punu veru u sve one koji njome upravljaju, ja izjavljujem da ću glasati za budžet Ministarstva inostranih poslova. (Živo odobravanje i pljeskanje).

Pretsednik Milan Simonović: Ima reč narodni poslanik g. Tripko Žugić.

Трипко Жугић: Господо, ви сте чули експозе г. Министра иностраних послова, у којему нам је изнео смернице наше спољне политике свога претходника, као и наставак те политике и од стране данашње Владе.

О тој политици могло би се дуже говорити са много оправданих приговора; али, стицајем данашњих прилика у свету, ја ћу бити врло кратак и завршићу следећом изјавом:

„Године 1937, Главни одбор Демократске странке, којој ја припадам, у погледу спољне политике стао је на ово гледиште:

„Спољна политика, исто као и унутрашња, води се без обзира на расположење у народу, са циљевима непознатим јавном мишљењу, иако државна политика може само онда рачунати на пун успех када је иза ње целокупна снага народа. Наш народ мирољубив, не на речи него у истини, готов је да прихвати заснивање пријатељских односа и онде где их раније нисмо имали, али је он одлучно противан свакој политици, која може довести под сумњу опробане савезе и пријатељства.”

У данашњим немирним приликама око нас и у читавом свету, наша спољна политика, као и унутрашња, мора се водити више него икад у сагласности са народним расположењем. И ми желимо заснивање пријатељских односа и са нашим великим суседима, али ми захтевамо да наша држава задржи увек једну самосталну политику, која се руководи нашим државним интересима и обзирима чувања државног достојанства. Само тако ми можемо обезбедити нашој држави уважање и код народа, за која нас везују стара и сигурна пријатељства, и код народа чија пријатељства желимо стећи.

Pretsednik Milan Simonović: Gospodo narodni poslanici, pošto je lista govornika iscrpena, to je pretres u pojedinostima predloga budžeta rashoda — VI razdeo — Ministarstvo inostranih poslova završen. Prelazimo na glasanje. Glasaće se po partijama sedenjem i ustajanjem. Gospoda narodni poslanici, koji primaju pročitane partije, izvoleće sedeti, a koji ne primaju, izvoleće ustati. Molim izvestioca g. Aćima Popovića da izvoli pročitati partiju 369.

Izvestilac Aćim Popović čita partiju 369.

Pretsednik Milan Simonović: Prima li Narodna skupština pročitano partiju 369? Ona gospoda narodni poslanici, koji primaju, neka izvole sedeti, a

koji ne primaju, neka izvole ustati. (Većina sedi). Objavljujem, da je pročitana partija 369 primljena. Izvolite čuti partiju 370.

— Za ovim je Narodna skupština, glasajući sedenjem i ustajanjem o svakoj pojedinoj partiji, u smislu člana 102 Ustava i §-a 67 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini, usvojila u pojedinstima sve partije predloga budžeta rashoda — VI razdeo — Ministarstvo inostranih poslova — od partije 370 do partije 388 zaključno.

Pretsednik Milan Simonović: Gospodo narodni poslanici, pošto je predlog budžeta rashoda — VI razdeo — Ministarstvo inostranih poslova — po svima partijama pojedinačno primljen, objavljujem da je ceo predlog budžeta rashoda — VI razdeo — Ministarstvo inostranih poslova — primljen. (Burno pljeskanje u centru i na desnici).

Gospodo narodni poslanici, prelazimo na drugu tačku dnevnog reda: Pretres budžeta rashoda — XIV razdeo — Ministarstvo trgovine i industrije.

Reč ima Ministar trgovine i industrije g. Jevrem Tomić. (Pljeskanje u centru i na desnici.)

Министар трговине и индустрије Јеврем Томић: Господо народни посланици, вама је познато да је експозе Министарства трговине и индустрије благовремено отштампан, да је свима вама раздeљен, и Ви сте се упознали са намерама Министарства трговине и индустрије. Стога ми дозволите да поновним излагањем тога истог експозеа не одузима ваше време, него Вас молим да приликом дискусије изнесете све оно што сте у том експозеу нашли да по вашем нахођењу не одговара или што би требало боље и правилније или у другом смеру и правцу чинити. Ја ћу сва ваша излагања правилно пратити, сваку сугестију, сваку вашу напомену са великом благодарношћу примити и после применити је у пракси; у ресору који ми је поверен. (Одобравање). Ја вас молим да се са овим мојим кратким излагањем задовољите (Пљескање).

Pretsednik Milan Simonović: Reč ima narodni poslanik g. Branko Avramović.

Бранко Аврамовић: Господо народни посланици, пред нама је буџет Министарства трговине и индустрије и ми смо прочитали експозе г. Министра трговине и индустрије г. Јеврема Томића. Његова уводна реч одушевљава нас у том експозеу, јер је ведра и оптимистичка, јер каже да је наш најмногобројнији сталез искористио развој коњунктуре, да је његова куповна снага порасла и оспособила га да буде носилац садањег коњунктурног полета, а наш коњунктурни полет почива на здравој основи: ојачаној куповној снази најширих народних слојева

Заиста, господо народни посланици, развој цена у току прошлих година, а нарочито прошле године ишао је у корист и прилог нашем народу, то јест земљораднику, пољопривреднику, и то показује кретање цена земаљских и индустријских производа. Постигла се углавном равнотежа тих цена те се данас мање чује у народу оно „наше селачко је све јефтино, а фабричко скупо.“ (Пљескање и повици: Тако је!) Молим господина Министра да ту равнотежу мудро и вештом трговинском политиком одржи, јер од тога зависи срећа и будућност наше државе и расположење нашег

народа, па и политичко расположење нашег народа зависи од народног благостања.

Министарство трговине и индустрије добија свој велики значај и успех стварањем и радом двеју значајних установа. Прва установа је Завод за унапређење спољне трговине коме је поверена контрола и координација извозничке делатности, као извоз стоке и сточних производа. Друга установа која је под Министарством трговине и индустрије то је Привилеговано акционарско друштво за извоз земаљских производа, „Призад“, коме је поверено вршење извозне контроле над пшеницом и опијумом, као и директна интервенција на тржишту сувих шљива и уљарица. Господо народни посланици, мишљења о овим двема установама у нашој јавности и у народу су различита, али је јасно да ове установе морају постојати јер без њих не би било успеха (Одобравање на десници).

Господо народни посланици, скрећем пажњу господину Министра трговине и индустрије и молим га и сматрам за потребно да Закон о извозу стоке и сточних производа од 1931 године треба да се измени и да се нађе праведнија расподела учешћа у извозу и праведније искоришћење контингената. Спреман сам дати господину Министру конкретан предлог за измену овога Закона у корист одгајивача и товљача стоке, као и трговаца, извозника и задружних организација, и то према стварним потребама нашег народа.

Господо народни посланици, знамо да Завод за унапређење спољне трговине има разне отсеке, и то за извоз индустријског биља, дрва и руда. Завод је, господо народни посланици, у последњим годинама добио задатак да контролише квалитет воћа намењен извозу. То је заиста веома потребно, да би се цене нашем воћу солидним паковањем и слањем нашег воћа у иностранство поправиле и да не би лошим паковањем наше воћне робе цене биле обаране у иностранству. Господо народни посланици, у погледу извоза воћа треба да се постара господин Министар трговине и индустрије да наша држава дође на оно место, на које јој народно благостање даје могућност.

Потребно је да Господин Министар трговине и индустрије, скрећем му на то пажњу и молим га да настане, да Министарство саобраћаја уведе специјалне вагоне за извоз воћа у иностранство, да би могло воће да издржи и дугачак транспорт и да потпуно свеж и потпуно добро стигне далеко, чак у Енглеску, и још даље, у друге земље. Господо народни посланици, треба Министарство трговине и индустрије, односно овај Завод за унапређење спољне трговине, да успостави много тешње везе још између Завода и воћарских организација и трговаца извозника. (Гласови: Тако је!)

Господо народни посланици, друга установа под Министарством трговине и индустрије, врло значајна, то је т.зв. „Призад“. Призад је прошле године имао врло тешку ситуацију, јер су светске цене пшенице биле страховито ниске, тако да је паритет у Ливерпулу износио за пшеницу 53 динара у новембру, а у децембру 56 динара, док је у јануару 1938 године паритет за пшеницу, морамо констатовати да је Призад омогућио цену у унутрашњости државе у току ове године и прошле године око 160 динара, на бази потиске пшенице, и ако је била врло рекордна

жетва, са великим извозним вишком, који се пење до 45.000 вагона. Дакле, и поред ниских цена у иностранству и поред велике и рекордне жетве, ипак је цена нашој пшеници на унутрашњем тржишту била око 160 динара. Сматрам да је потребно и верујем да ће наш Господин Министар трговине и индустрије Јеврем Томић (Пљескање и узвици Живео Министар трговине!) наћи начина, да Призад, као његова подручна установа, под његовим Министарством, у шта смо ми уверени, благотворно делује, нарочито у повећању цена земаљских производа, да би се омогућило народно благостање нашем најмногбројнијем сталелуку — земљорадничком — и да би се земљораднику омогућило да одговара својим обавезама према држави и према свакоме, и да може дати како наш народ каже: „Богу Божије и цару цареву.“

Господо народни посланици, морам скренути пажњу Господину Министру трговине и индустрије и умолити га, да у будуће забрани Призаду да врши набавку пшенице за војску, односно да врши испоруку пшенице за војску, јер је то штетно за развој унутрашње трговине. То треба да раде трговци-извозници, а нека то раде задружне житарске организације, а Призад има задатак, који му је закон прописао. Он има да интервенише само за цене у унутрашњости, на унутрашњим пијацама и да води интервенцију и да се брине о извозу пшенице, која је под његовим монополном. Уверен сам да ће Господин Министар трговине овој примедби удовољити.

Господо народни посланици, интервенција Призадова у земљи треба да и даље остане код одржавања цена уљарицама и опиуму. То је врло важна ствар, и без интервенције Призадове цене овим производима не би се кретале нормално и не би наш народ, из оних крајева где успевају уљарице и опиум, могао успешно гајити те биљке.

Господо народни посланици, сматрам да је потребно поздравити интервенцију Призада код откупа сувих шлива и кукуруза, а исто тако поздрављам акцију Призада код набавке бољег семена пшенице, код набавке банкутске пшенице, која је бољег квалитета, и која треба да обезбеди што боље услове нашем извозу. У иностранству, Призад је набавио семе које је разделно на територији Дунавске бановине, ради побољшања квалитета пшенице.

Исто тако поздрављам акцију Призада за поделу тријера, који су такође били потребни да би се поправио квалитет наше пшенице у држави. (Један глас са левнице: Црна Гора није добила!) Не вреди ни слати Црној Гори тријере; она моли да јој се пошаље кукуруз, јер тамо тријери немају шта да раде.

Господо народни посланици, исто тако поздрављам акцију Призада за сузбијање штеточина на воћу, пошто је Призад са своје стране одредио један кредит од 360.000.— динара за сузбијање штеточина на воћу. То је врло важна ствар, јер знам да наши воћарски крајеви огромне штете имају од штеточина на воћу, а наш народ у тим крајевима је врло сиромашан, јер су то махом брдски крајеви, и није у стању да купи скупе препарате за одбрану од штеточина на воћу, а можемо да рачунамо и са конзервативизмом на-

шег народа који, чак и када би могао, неће, него је добро да му се бесплатно стави на расположење да се научи да брани своје воће од штеточина.

Господо народни посланици, што се тиче Завода за унапређење спољне трговине и Призада, сматрам да са ове говорнице могу да изјавим захвалност на њиховом благотворном раду.

У експозеу нашег Министра трговине и индустрије видимо, да је индустријска делатност код нас у земљи порасла. Ми смо после рата у нашој земљи били скоро без индустрије, без фабрика и у току 20 година код нас се индустрија увелико развила, а последње године види се по запослењу индустријских радника да је код нас индустрија постигла велики замах и развој, тако да је у току прошле године у индустрији укупно било запослено 717.590 индустријских радника а са рударима и железничарима око 850.000 радника. Ова цифра очигледно говори да је код нас индустрија у великом развоју. Са социјалне стране и уопште са стране народне привреде то треба поздравити. Пре неколико година знамо да је индустрија била код нас у кризи, да су многе фабрике биле престале да раде, многи су радници отпуштени, али у току прошле и претпрошле године то се много поправило и данас скоро све фабрике у нашој земљи у пуном опсегу раде и напредују.

Скрећем пажњу Господину Министру трговине и индустрије и молим га да се постара да наша индустрија дође до националних стручњака. (Одобравање.) Господо народни посланици, знам један случај једног школованог човека који је свршио Трговачку академију. После је отишао да буде обичан шегрт овде, у једној фабрици кожа која је престала да ради, — звала се фабрика „Бели Орао“. Тај млади наш национални пријатељ хтео је у иностранству да стекне праксу, и ни о свом трошку није могао да у иностранству, Немачкој, дође до потребне праксе. Био је пуштен у једну фабрику свега 3 месеца и то више као гост, али није дошао до могућности да нешто види. Ја молим Господина Министра трговине и индустрије, а верујем да ће он наћи пута и начина, да се омогући нашим младим људима, нашим младим Југословенима, који треба данас — сутра да преузму индустрију у своје руке, јер морамо признати да су на водећим местима у нашим фабрикама махом странци и то туђи поданици. (Одобравање.)

Ја мислим да ће Господин Министар трговине и индустрије, данас, када све државе воде бригу о својим људима који су у иностранству, моћи да прикупи статистичке податке, па оним државама које имају своје људе на водећим местима у нашим фабрикама, да им покаже број тих људи и реципроцитет и да услови да колико оне пусте нашим људима праксу у иностранству, да ће само у томе случају задржати и те људе, стране поданике, на својим местима или и иначе сва лица која су у нашој држави запослена. Ја се наддам да ће Господин Министар трговине и индустрије, који је националан човек ово свакако и извршити и спровести.

Господо народни посланици, код извоза видимо данас да је на првом месту Немачка за 35,9% и то без Аустрије и без судетских Немаца. На дру-

гом месту код извоза је Енглеска, а на трећем месту Чехословачка. Разуме се, Енглеска у много мањем проценту, са 9,6%, а Чехословачка са 7,8%. Верујем да ће Господин Министар трговине и индустрије наћи начина да се тај извоз задржи и у будућности и да се тај извоз још и повећа. Нарочито га молим и сматрам да ће бити у могућности да повећа наш извоз у суседну земљу Краљевину Италију.

Исто тако поздрављам укидање клиринга са Француском, Белгијом и Швајцарском и исто тако поздрављам могућност завођења режима контроле увоза. То је једна корисна мера и једна корисна могућност и корисна потреба и сматрам и молим Господина Министра, да се немилосрдно овом одредбом у своме делању користи (*Ото Гавриловић*: Само у девизном погледу. Иначе ми желимо што већи промет са свима земљама!) Али треба наћи начина да се те земље натерају да увозе из наше Краљевине, јер ви знате да су Француска и Енглеска слабо од нас увозиле, али сада, благодарени извесним мерама, па и политичкој ситуацији, ипак се успело да на тој страни имамо неких купаца.

Господо народни посланици, молим Господина Министра да се у будућој години позабави и извозом лековитог биља. Ту ћу му са своје стране дати један конкретан предлог од Централне задруге за лековито биље у Новом Саду. (Један глас: Најбоље онда да држава узме целу трговину у своје руке!) Извоз лековитог биља треба да се повећа. То је биље које махом расте неискоришћено у целој држави и сиротиња може да га бере тамо где се уопште не сеје и тиме би наш национални доходак порастао. Сматрам да је било умесно и корисно да ово поменем у Народној скупштини.

Видимо из експозеа Господина Министра трговине и индустрије да је код нас повећан увоз у земљу у машинама, апаратима и превозним средствима. Из овога можемо да констатујемо да је наша привреда, односно пољопривреда, била последњих година желна да проведе нове инвестиције и нове набавке у роби, која је била потребна за њено унапређење. Повећање у машинеријама поздрављамо са тога разлога, што је то видљив знак, да је наша пољопривреда у порасту, унапређење пољопривреде корача добрим путем. Молим Господина Министра трговине и индустрије да нађе начина да пољопривредна оруђа буду што приступачнија нашим народним слојевима и да буду што јевтинија те да царински ставови буду што солиднији, и да се на та оруђа плаћа што мања такса. (Гласови са деснице: Тако је!) Господо народни посланици, немам ништа против тога да наша домаћа индустрија буде заштићена. Треба домаћу индустрију штитити али тако и у тој мери, да она не поскупљује своје фабрикате, него само у толико да се онемогући несолидна конкуренција из иностранства количинама увезене робе. Господо народни посланици, оно што имамо довољно у нашој земљи, не би требали увозити, али не треба створити монопол за поједине индустрије, што богати појединце и поједине фирме, а не доноси користи нашим најширим слојевима. Ја сам уверен да ће Господин Министар као човек из народа наћи начина да о свим напоменама води рачуна, јер географски положај наше земље и њено бо-

гаство заслужују просперитет, напредак и благостање, па се надам да ће Господин Министар трговине и индустрије уочити све елементе и компоненте о којима треба да води рачуна и да ће знати да их координира и да ће наше народно благостање и у будућој години само цветати. Молим Господина Министра трговине и индустрије да води рачуна о извозу појединих артикала наше производње. Нарочито га молим да се постара да се увек и благовремено врши извоз вуне.

Господо народни посланици, у прошлој години због разних мера које је предузимала наша Народна банка и Министарство трговине и индустрије није извезена вуна и то са разлога што је тобоже потребна за подмирење наше домаће индустрије. Забрањен је био извоз вуне у иностранство, односно извоз у клириншке земље где је једино била могућа продаја и тако се сустигла вуна од две до три године. И на крају крајева наша домаћа индустрија констатовала је да наша домаћа вуна не одговара нашој текстилној индустрији и тако су се догодиле две штете. Прва је штета у првом реду у томе што наш народ није могао вуну да уновчи онако како би требало, а друга је штета у томе што од тога наше сточарство назадује. Јер, господо народни посланици, ако домаћа индустрија хоће да се квалитет вуне побољша, онда је потребно да Министарство трговине и индустрије омогући што брже, што боље и што успешније да се наша вуна продаје у иностранству, јер ће само на тај начин наш сељак, кад прода добру вуну, моћи и хтети да своју производњу вуне од оваца преоријентише и да почне да гаји боље сорте оваца, па и оне најбоље, цицају, мерино и друге. Али ако мора да прода вуну у бесцење, нико га не може натерати да пређе на производњу бољих сорти оваца за које је потребно више труда и више трошкова, него за домаћу овцу.

У том случају би се могао свакако смањити и увоз вуне из Аустралије, у колико би се квалитет наше вуне поправио. Али квалитет наше вуне неће се поправити ако се сузбија извоз ове вуне, која сад у нашој земљи постоји.

Господо народни посланици, занатство је једна болна тачка наша. Наше занатство је скоро пред банкротством и наше занатлије углавном данас више нису занатлије, него су крпе. Једино врше оправке, јер је све друго претела индустрија. Разуме се то је „скок културе“, то је „скок просперитета“, то се овако, разним називима, може протумачити, али факат је да се мора са стране државе и са стране меродавних фактора наћи начин да се постојећи занати некако заштите. То се пробало да учини Законом о радњама, да се сузбије бесправан рад занатлија, али је и то имало врло мало и врло слабог утицаја, тако да код нас, нажалост, свега неколико заната егзистира, као што су сеоски ковачи, колари и бербери.

Господо народни посланици, у погледу туризма, који је под Министарством трговине и индустрије, молим Господина Министра трговине и индустрије да се постара за све услове — да би се наш туризам могао развијати, јер туризам треба да донесе велике користи нашој земљи.

Са радошћу сам чуо изјаву г. Министра финансија, који је приликом претреса његовог буџета рекао да се Државна хипотекарна банка, у спора-

зуму са Министром трговине и индустрије, стара о томе да се омогући хотелски кредит за унапређење нашег туризма.

Молим г. Министра трговине и индустрије да обрати пажњу на установе приватне иницијативе, које код нас постоје за промицање туризма. Нарочито му скрећем пажњу и молим га да помаже туристичку установу „Фрушка Гора“, која је са своје стране учинила врло много да се туризам у целој нашој земљи повећа и појача.

Господо народни посланици, треба пажљиво прочитати експозе Господина Министра трговине и индустрије и видети једну скоро новост, да сам Министар констатује недостатке у своме ресору, нарочито оне завршне речи, где он сам види да треба да спроведе реорганизацију Министарства, да би се што бољи успех могао у томе ресору постићи.

Ја поздрављам таквог Министра, који овако схвата своју дужност и нарочито сам уверен да ће он имати велики успех, што му ми од срца желимо, у вођењу свога ресора.

Изјављујем да ћу гласати за буџет Министарства трговине и индустрије. (Живо одобравање и плескање у центруму и на десници).

Potpredsednik Alojzij Mihelčič: Reč ima narodni poslanik g. dr. Miloš Tupanjanin.

Др. Милош Тупањанин: Господо, ја мислим да се задржим на питању буџета Министарства трговине само са неколико напомена. Један од предговорника, мало пре, при претресу буџета Министарства иностраних послова хвалио је спољну политику ових последњих година и као на један од највећих успеха указивао на велики трговински волумен са Немачком државом. Неоспорно и раније мала Краљевина Србија била је у живим трговинским везама са Немачком а кад се узме да је данас Немачка држава, особито од присаједињења Аустрије, једна велика и моћна држава, природно је да и ми желимо да одржавамо добре трговинске везе са том земљом, али природно, исто тако, да у томе гледамо првенствено и наше интересе.

Ја ћу само са неколико речи да укажем на ствари које нису за нас толико повољне, као што се говори, у вези са трговинским односима са Немачком. Већ сам проценат волумена, који данас износи око 44%, огроман је и пред том чињеницом свака мора да се заустави, јер позната је ствар да ако једна земља, поготову, у овако хаотичним политичким и привредним приликама, као што су данас, узме овакав огроман удео у волумену целокупне трговине једне друге државе, да хтели не хтели морамо да идемо често путевима који не диктују, у првом реду, наши национални а онда ни наши привредни и социјални интереси. Познато је да се Немачка од пре три године почела да снабдева ратним материјалом и живежним намирницама по познатом њиховом четворогодишњем плану. Од нас је куповала велике количине стоке, сточних прерађевина, житарица, дрвета, руда, плаћала високе цене и давала преференцијалне ставове само зато да огроман део нашег извоза крене у Немачку. Са Немцима је направљен аранжман по коме је наша Народна банка морала да интервенише на берзи и држи курс марке на високом нивоу. Није потребно наглашавати колико је то било штетно по наш увоз и државну касу, кад се са у толико повећаним извозом у клирингу стварао

велики пасивни салдо. Морала је држава да учини велике набавке за Зеницу, за државне железнице и то по високом курсу марке, јер би иначе Народна банка морала да изгуби велике суме новаца. У исто време наш је извоз у земље са слободним девизама застао пошто је огроман део нашег извоза био везан за Немачку. Сигурно је да је то један од разлога да смо, у великој мери, изгубили све остале пијаце и да су цене опале скоро за 25 до 30%. То је земља осећала. Немачка је, природно, гледала свој интерес да што јефтиније дође до наших производа и почела је сада са снижавањем контингентна цена, а тражено је да држава и даље одржава високи курс марке.

Има два момента у овим трговинским односима с Немачком на која бих ја хтео да скренем пажњу и нико на та два момента није хтео да упро прстом, како у клупама министарским, тако ни у клупама владине већине. Ви који се бавите пословима трговачким — има вас ту — знате врло добро да је Немачка, и ако по високим ценама, куповала од нас производе и те исте производе извозила даље и продавала их за слободне девизе. Је ли довољно да споменем наше жито које је Немачка куповала овде у клирингу, не за готов новац него да ми морамо после у клириншком обрачуна по високом курсу немачке марке да увозимо њене машине, као што је случај са Зеницом, а Немачка да узима код нас жито и то жито да продаје у Холандији, и да за то жито прима злато, прима девизе. Ја не знам која је то здрава паметна глава, чија је то логика кад може да тврди како је наш успех огроман у овим трговачким односима са Немачком. Ја не могу да знам од куда да ми дајемо Немцима наше жито, које су од нас други тражили да га купе за злато, за девизе, да га Немци после продају за слободне девизе. (Приговори са деснице). Ако није тачно, дођите па кажите. Тражила је Француска а нарочито Енглеска. Будите мало стрпљиви па ћу вам рећи како стоји ствар са Румунијом у погледу њених трговинских односа са Енглеском.

Господо, има још један други моменат. То да је Немачка давала преференцијале и плаћала прилично високе цене. Што да не плаћа кад смо ми обавезни да држимо високи курс марке?! А неки дан, овде, главни извештај буџета Владине већине г. Гавриловић је изнео како Народна банка није хтела да интервенише у последње време да одржава курс динара и да динар пада на иностраним пијацама, али Народна банка одржава високи курс марке и интервенише.

Ја бих желео да данашњи Министар трговине, који је био и раније у Владиној већини, који је вероватно за овај месец дана од када је у том ресору морао да се интересује овим стварима, ако није имао прилике да се интересује раније, ја тражим од њега да ми на ово питање одговори. Каже се: није могло друкчије да буде: Каже се и данас се то тврди, како је немогућан извоз у земље са слободним девизама. А ја питам и тражим од г. Министра трговине да ми одговори: какви су напори чињени са наше стране у оно време кад су овакви трговински односи били у јеку са Немачком, кажем у оно време, са великом Енглеском Империјом, где су огромне могућности финансиске, материјалне, где нема шест-седам, како да кажем, врсти новца, и тешко човек да се снађе у томе Друга једна земља, наша савезница, суседна зем-

ља, чинила је напоре у том правцу и до сад дошла до огромних и великих резултата у исто време кад је наш извоз у Немачку и увоз из Немачке у нашу земљу био у највећој мери. Јесте. И резултати тих напора показују се. Није требало да идете далеко па да нађете статистике о увозу и извозу румунске трговине. Ви сте могли да прочитате у једном дневном листу, иако у скраћеном обиму, цифре румунског извоза и увоза, румунске трговине са Енглеском. Ја сам тражио да видим које артикле Румунија извози, да нису случајно све артикле које ми немамо, па сам дошао до једног жалосног закључка за нас и за буџет наше спољне трговине: да Румунија извози у Енглеску у огромној мери, преко 80%, исте артикле које и ми имамо и које смо извозили у Немачку и обрачунавали у клирингу. Дозволите, да вас не бих дуго замарао, да вам изнесем само неколико цифара из службене румунске статистике. Према тим подацима, Енглеска је ове године заузела прво место у румунском извозу. Прво место. Да ли је боље Румунији и да ли би било боље нашем народу да је Енглеска заузела код нас прво место а не неко други, ја остављам вашој оцени и поред свих хвалоспева које дајете ових дана спољној трговини наше земље. У децембру месецу Енглеска је била најбољи купац румунске робе. Значајно је да је она тај свој положај не само заузела него и још више учврстила. Нарочито, пазите сада, Енглеска се јаче окренула тамо нарочито после растурања једне десничарске организације о којој је било прилично речи у јавности. То је био знак енергичне и нове оријентације Румуније у њеној спољној политици и спољној трговини. У децембру 1938 румунски извоз у Велику Британију износи 466 милиона и 500.000 леја, у јануару ове године извоз је порастао на 495 милиона и 700.000 леја, дакле за скоро 35 милиона леја више. Судаћи по свима знацима, може се рећи да је по среди стално повећање извоза који је почео у септембру прошле године и који се, према вестима из Лондона, све даље повећава. Актива у децембру прошле године била је 375 милиона и 600.000 леја а јануара месеца ове године порасла на 394 милиона и 600.000 леја. (Бранко Аврамовић: А да ли је то корисно тамо за народ, тај извоз и по којим ценама?) Сигурно, драги пријатељу, да је за народ корисније ако добије злато, сигурно је да је за народ, а преко народа и за државу, за стабилност новца, за народну одбрану и много јаче и много сигурније ако у земљу дођу енглеска фунта, енглеско злато него што је клиринг. Румунија може да се оружа онако како она нађе за вредно и не мора да ствара своје фабрике по плановима и знању других.

Ако се има у виду да Румунија ту своту добија у слободним девизама може се најбоље оценити значај који румунска трговина са Енглеском има. Корист коју Румунија има од повећања трговинских веза са Енглеском види се и у поређењу односа румунске трговине са Немачком. Немојте мислити да су напори немачке спољне трговине ишли у правцу само наше државе. Не, Немци су много пре но што су дошли до делимичног остварења свога циља код нас дошли и у Мађарску, Бугарску, Грчку, Турску. Много пре. Онај човек који је био фактотум, данас можда мање него јуче, у Немачкој — др. Шахт био је то и пре г. Хитлера —

успео је на пр. да огроман део грчке извозне и увозне трговине, путем клиринга, привеже за Немачку.

Ја знам, господо, да међу вама има привредника који су имали прилике да дођу у везу са привредницима из Грчке, Бугарске и у првом реду из Турске, па сте могли чути њихово мишљење у погледу тог новог оријентисања немачке спољне трговинске политике. Ако је ко од вас пратио одјек Геринговог привредног плана, одмах прве недеље кад се о томе плану чуло, могао је да види да се тада, у првом реду, супротставила томе плану Турска. Овај је план био широк, био је грандиозан, имао за циљ да створи једну новчану јединицу у међусобној трговини, и скоро да је ишао ка широкој царинској унији. Очигледно да је у томе плану било нешто што није било јасно. Али народи који желе да сачувају потпуно своју самосталност, да сами буду судије у оцењивању својих интереса, нису хтели да улете у тај економски просперитет који им се отуда тако блиставо приказивао. Да вам прикажем како је ишла ствар са извозом румунске робе.

Румунско немачки трговински биланс био је пасиван за Румунију у децембру прошле године за 213.600.000 леја, а у јануару ове године свега за 146.160.000 леја.

Природна ствар да међу вама, у овоме Дому, има људи који не прате ове ствари на комад, од данас до сутра, него који их прате у њиховим главним линијама и вама неће бити непознато да је Енглеска у овом Дунавском базену, у последње време, предузела многе мере да један велики део спољне трговине окрене ка својим тржиштима.

Било је преговора на разним странама, било је преговора и са Француском а и са другима, али је сигурно да је Енглеска својим огромним могућностима пласмана наших артикала у своме царству најидеалнији партнер у трговинским односима. То, истина, не зависи само од чистог привредног становишта, ни наше владе као ни од других. Морамо признати да то зависи и од других фактора у првом реду политичких. Па кад су могли носиоци спољне политике, која је у уској вези са нашом спољном трговином, својом умешношћу да нађу пласман нашим артиклима на свима тржиштима нека и ова садашња влада покуша да, поред Немачке која је сада наш најбољи контрахент, са којом ми хоћемо да увек останемо у добрим односима, нађе начина да зашнује и друге трговинске односе који би били најповољнији и по наш народ најкориснији.

Ја, господо, нећу да се задржим на појединачним примерима, али морам да истакнем да је за нас исто тако важно и италијанско тржиште.

Ми смо са Италијом имали најживље трговинске односе и сигурно је да квалитет наших артикала, великим делом, одговара најбоље италијанским тржиштима, која нису тако строга у оцењивању квалитета и не траже само стандардну робу као што је то случај са Енглеском. Дужност је свих фактора, који моментално одлучују, да се успоставе што живљи односи трговински са Италијом; то исто важи и за Грчку, јер просперитет наших јужних крајева, специјално за стоку, зависи у великом делу од нашег извоза у ту

zemlju. Има много грешака које су чињене са наше стране. Мене би далеко одвело када бих овде износио, на пример, само стање у Заводу за спољну трговину. Знам само да су тамо биле истражне комисије, да су се вршиле анкете. Ја имам предајном, извештај о раду ових комисија и наших разних заступстава. Има много штошта и г. Министар добро би учинио ако је вођен — а ја то немам права ни разлога да му то савим оспорим — идејом да успостави нормалне односе између организација самог Министарства и координације рада: да се не води једна политика у Министарству трговине, а друга у Министарству финансија, трећа у Народној банци, четврта у Министарству иностраних послова, итд. Ја морам да нагласим да у овој нашој земљи једино што је стално то је била та нелогична, неразумљива, тако да кажем, неуједначена политика спољне трговине. У Заводу за унапређење спољне трговине има, изгледа, много ствари које не ваљају. Нећу овога момента на њима да се задржавам. Можда, у извесној мери, има овде мало и нетрпељивости и суревњивости међу чиновницима. Увек мора човек да је опрезан у оцењивању доказа који му се дају, и док човек сасвим добро не провери ствар, не треба никога да напада и понесе на својој савести. Али према материјалу који имам, ја сам стекао ипак тежак утисак и, како ми изгледа, нећу бити демантован. Тамо има повезаности интереса и требала би једна велика метла у интересу наше спољне трговине, да би наш свет, наш привредник, добио праву цену и на време свршавао своје послове.

Ја упозоравам г. Министра, да ћу ову ствар да пратим. Са овога места хоћу да му нагласим, да ово не узима олако, да ствар темељно и озбиљно узме у своје руке, да пошаље незаинтересована лица тамо, и то одмах, да види какво је стање. И ако би му била потребна моја помоћ ма у чему, да му што помогнем са овим што имам у рукама, ја ћу драге воље то учинити.

Али буде ли то споро и будем ли чекао и оцењу да је то сувише дугачко, ја ћу наћи пута и начина да г. Министра или интерпелишем, или на други начин, са овога места, изнесем ове ствари онако како стоје према провереном стању. (Пљескање на левици).

Potpretsednik Alojzij Mihelčič: Reč ima narodni poslanik g. dr. Adolf Golia.

Dr. Adolf Golia: Bilo je doba kada je srazmerno jednostavno bilo govoriti o privredi i o privrednom položaju u zemlji i na strani, jer su strukturne krize bile rede, dok je ciklično kretanje privrede bilo ravnomernije i jednoobraznije. Bilo je manje - više samo jedne depresije, jedne konjunktуре koja je obično polazila sa privredno - neuralgične tačke sveta i širila se po ostalim delovima sveta. To je bilo vreme slobode u trgovini i umerenog dinamizma u politici, kada se je izjednačenje suprotnosti u privredi nesmetano moglo da vrši i kada svetske političke prilike nisu bile toliko poljuljane. Danas, u doba raznih ideologija, raznih političkih i privrednih sistema, u doba autarkije i etatizma, postoje u isto vreme više depresija, više konjunktura. Може, шта више, да postoji i jedno i drugo u isto vreme i да postoji jedno pored drugog. Tako se desilo, да je privredno stanje kod нас ostalo srazmerno povoljno i onda, kada bi, prema predašnjim iskustvima, težnja njegova raz-

vitka trebala da ide na niže. Mi smo se, u neku ruku, i dakako samo donekle, osamostavili, a to znači да je potrebno ne oslanjati se samo na svetsku konjunkturu i na njeno automatsko dejstvo na našu privredu, već treba да sanii stvaramo mogućnosti veće proizvodnje jačanjem potrošačke moći i regulisanjem unutrašnjeg tržišta, iskorišćavanjem konjunktуре drugih zemalja i povećavanjem izvoza u te zemlje.

Što se tiče naše unutrašnje potrošačke moći, ona je pre svega seljačka i ona je znatno bila opala, kada je poljoprivredna kriza usled preterano niskih cena postala opšta. Tada je svaka država pokušala да tome zlu на svoj način stane на put. Mi smo uspjeli да od nekih naših suseda dobijemo preferenciale за izvesne naše poljoprivredne proizvode i да putem poludržavne ustanove koju poznajemo pod skraćenicom »Prizad« ove preferenciale prebacimo u vidu boljih cena на нашу poljoprivrednu proizvodnju. Seljak se usled tih boljih cena i usled pomoći, koju mu je država pružila да se razduži, znatno oporavio, njegova se potrošačka moć digla i kada pri tom ne bi bili stradali naši privatni novčani zavodi i kada bi preferenciali i dalje pricali bez naročitoг upliva на skupoću života u zemlji, mi bismo mogli sa mnogo više poverenja да gledamo u budućnost.

Medutim, još nije pronadena zemlja, kroz koju neprestano teče мед i mleko, te tako i mi ne možemo да računamo sa večitim preferencialima sa jedne, već moramo да se pobrinemo да ih obezbedimo i sa drugih strana. Da bi u tome uspjeli, potrebno je neprestano pronalaziti nova i držati u evidenciji već poznata strana tržišta, održavati što življi dodir sa vladama i privrednim krugovima velikih država i starati se, pronaći njihove potrebe u snabdevanju njihovog stanovništva, odnosno u izvozu viškova njihove proizvodnje. Ovo ćemo, medutim, postići samo ako uspemo да što bolje organizujemo ustanove koje bi obaveštavale, potsticale i navele нашу privatnu inicijativu, да se pored lakšeg posla u unutrašnjoj trgovini posveti i težem izvoznom poslu. Te ustanove, gospodo narodni poslanici, postoje, ali one nisu на onoj visini koje zahtevaju vanredne okolnosti, kojima se kreće današnja privreda. Tako je, primere, Zavod за unapređenje spolje trgovine isto tako заostao за svojim zadacima, kao što je to još od mnogo dužeg vrevена slučaj sa našom spoljnom trgovinsko - političkom služбом, koja je već toliko kritikovana, да su se i sami kritičari zamorili i učitali. Sada kada bi saradnja spoljne službe sa Zavodom за unapređenje spoljne trgovine mogla да urodi plodom i да održava i dalje povoljne uslove за sve grane naše privrede, što bi bio conditio sine qua non за njen daljni polet, bilo bi dobro. Kritičari su bili u pravu kada su podvlačili njenu neorganizovanost, jer je Zavod за unapređenje spoljne trgovine primoran да sam oдаšilje svoje ljude на stranu, kako bi mu dostavljali sve potrebne podatke o mogućnostima razmene dobara. На taj način ствара se dupli kolosek на polju rada, koji bi trebalo да obavljaју naši konzuli i naši diplomatski činovnici на strani.

Kada bi pak danas postojala moderno organizovana spoljna trgovinsko-politička služba, ispostavilo bi se да она u pogledu unapređenja prometa sa inostranstvom ipak ne bi mogla ispravno да funkcionise, jer Zavod за unapređenje spoljne trgovine postao je jedna kruta birokratska ustanova, koja nije u stanju да razraduje ni она obaveštenja,

koja bi primala sa strane, a kamo li da snabdeva pretstavništva na strani sa onim materijalom, kojim bi se obavestavao strani svet o mogućnostima podmirivanja njegovih potreba izvozom iz naše zemlje, kao i naših potreba njihovim izvozom. I ako raspolaže Zavod za unapređenje spoljne trgovine osobljem sa preko 150 lica, on još nije uspeo ni da organizuje svoj obavestajni otek, koji bi poslužio kao osnova za daljnu organizaciju celog zavoda, a kamo li da je uspeo sa ostalim osecima i odeljenjima, sa nekim malobrojnim izuzetcima. Kraljevska vlada prema tome morala bi da nastojava, da se pre svega izrade ove dve, za ispravno funkcionisanje naše spoljne trgovine neophodno potrebne ustanove. Podvlačim naročito, da nije dovoljno organizovati jednu ili drugu službu, već da je neophodno potrebno da su obe te službe na istoj visini, jer samo ako one stalno saraduju, tj. ako tako reći rade ruku u ruku, obavestavajući kako jedna drugu tako i zainteresovana privredna nadležstva i privredne krugove, one će moći da obezbede i prošire već pronadena, a da pronadu još nova tržišta na strani. Iz vlastitog iskustva mogu tvrditi, bez opasnosti da me iko demantuje, da naša spoljna trgovinsko-politička služba, kakva je ona danas, ne bi odgovarala potrebama naše privredne čak ni ondâ kad bi Zavod za unapređenje spoljne trgovine bio i sam bolje organizovan.

U vezi sa pitanjem reorganizovanja ove dve grane službe stoji svakako i pitanje organizovanja delegacija, koje imaju da sprema, da vode i da završe pregovore oko sklapanja trgovinskih ugovora. Da bi se donekle rasteretila ona nadležstva, na kojima danas leži ceo teret vođenja tih pregovora, a koji je teret usled dinamizma i potrebe većeg specijalizovanja u privredi mnogo teži nego što je ikada bio, potrebno je uzeti u obzir mogućnost saradnje naših privrednih organizacija, odnosno stručnih lica, koja bi nadležni ministar odredio po saslušanju pomenutih organizacija.

Saradnja stručnih lica koja u tačine poznaju prilike pojedinih privrednih grana, te su potpuno upućena u njihove potrebe i njihove tegobe, svakako bi bila od najveće koristi. Osim toga, trebalo bi poraditi i na tome da se u većoj meri koordinira rad zainteresovanih resora, a naročito Ministarstva trgovine i industrije, te Ministarstva spoljnih poslova.

Koliko god, međutim, moramo da nastojavamo na izgradnji ekonomske strane tih problema, isto tako moramo to činiti i u pogledu njihove finansijske strane. Ne smemo, naime, zaboraviti, da živimo u vremenima nedostatka deviza, usled uvođenja u život i praktikovanja kliringa, kompenzacija i drugih loših trgovinsko-političkih sredstava, koja ometaju slobodnu trgovinu, vraćajući je, često, na primitivne oblike najordinarnije trampe. Kako se danas, pogotovo, tri četvrtine naše spoljne trgovine obavlja sa klirinškim zemljama, to je potrebno da kliring besprekorno funkcionise, što, međutim, nije uvek slučaj. Dok kliring sa Italijom trenutno dobro funkcionise, postoje izvesne poteškoće kod platnog prometa sa Nemačkom. U konkretnom slučaju, koji mi je javljen, Nemačka je kao kupac naše robe, koja je izvezena još u novembru prošle godine, podmirila račun već u decembru prošle godine, dok je Narodna banka ovo plaćanje odbila, pošto je Nemačka u dotičnom izvoznom sektoru premašila predviđeni kontingent. Nemački kupac je, u ovom konkretnom slučaju, izvršio meseca februara ponovnu uplatu, ali je Narodna

banka ovo plaćanje ponovo odbila, jer je i za vreme ponovne uplate bio premašen kontingent. Ovakvih slučajeva ima još više. Na taj način imaju naši eksporteri, — u pitanju je u glavnome izvoz našeg drveta u Nemačku, — dvostruki gubitak: prvo, gube na kamatama, a drugo, što im se zbog oskudice obrtnog kapitala izmiču drugi poslovi.

Zbog nedostatka deviza nastupile su izvesne poteškoće oko snabdevanja naše industrije onim sirovinama kojih u zemlji nema, te koje ne možemo nabaviti u klirinškim zemljama, već ih moramo uvoziti iz deviznih zemalja. Zadatak je Narodne banke da devize, u koliko nije primorana da ih upotrebi za čisto državne i vojne potrebe, raspodeli tako, da se, pre svega, podmire one produktivne potrebe koje i dalje potiču konjunkturu naše privrede, jer će se, na taj način, vremenom polučiti mnogo više deviza, bilo izvozom preradevina iz uvezenih sirovina, bilo uštedom uvoza tih preradevina iz neklirinških zemalja. Uskraćivanjem davanja deviza za sirovine pak postoji još i ta opasnost, da se ometa konjunktura baš onih grana domaće proizvodnje, koje su za stabilnost privrednih prilika u zemlji kud i kamo najvažnije.

Kako je unapređenje izvoza jedini način da se dode do veće količine deviza, to se, pored već pomenute reorganizacije spoljno-političke trgovinske službe, Zavoda za unapređenje spoljne trgovine i Delegacija za trgovinske pregovore, Narodna banka najzad mora rešiti da svojim merama ne poskupljuje troškove proizvodnje, te da ne koči izvoz u devizne zemlje time, što ona otkupljuje izvozničke devize po prinudnom niskom tečaju, ali iste devize prodaje često istim ljudima po znatno višem tečaju. I ako ide ovakva politika momentano u prilog našoj državnoj finansijskoj službi, to se ipak ne sme prevideti da ona slabljenjem konjunkturu smanjuje proizvodnju, a preko nje i poreske i ostale prihode. Usled toga treba obračunavati izvoznicima devize po stvarnom tečaju.

U pogledu priliva deviza igra i turizam dosta značajnu ulogu, te je potrebno da se obrati puna pažnja održavanju i izgrađivanju puteva i cesta, uspostavljanju prevoznih sredstava i podizanju hotela, kupališta i ostalih ustanova, koje služe unapređenju turizma, a koje se kod nas nalaze još u dosta primitivnom stanju.

Mislim da je izlišno ponavljati onu staru istinu, da je naša zemlja bogata lepim predelima, lekovitim izvorima i kupkama i da bi već iz tih razloga obezbedena bila rentabilnost investicija u turističke svrhe kod nas.

Gospodo narodni poslanici, dozvolite mi još nekoliko reči o našoj industriskoj politici. Naša privreda imala je još nedavno posve agrarni značaj te je počela tek u posleratno doba kretati u pravcu stalnog jačanja vlastite industriske proizvodnje. Za ovih poslednjih 20 godina izgrađena su u našoj zemlji mnoga nova industriska preduzeća, ali se pri tome postupalo bez unapred određenog programa. Između industrije i poljoprivrede nema nikakvog antagonizma; naprotiv, interesi jedne i druge ovih naših glavnih privrednih grana tesno su povezani. Baš u interesu naše poljoprivrede potrebna je daljnja industrijalizacija naše zemlje, kako bi se stvorio jak kadar potrošača za naše poljoprivredne proizvode, i kako bi se našlo zaposlenje za višak naše poljoprivredne radne snage. Ali kako rekoh, tu bi trebalo postupiti po unapred određenim smernicama,

Industriji je mesto tamo gde postoje povoljni uslovi za njen rad i za njen razvitak. Trebalo bi jednom za svagda utvrditi, koje industrije bi trebalo u interesu narodne privrede i u interesu zemaljske odbrane nanovo podići i koje već postojeće industrije proširiti dalje u kojim krajevima i područjima naše države treba potsticati podizanje novih te proširenje već postojećih industrija, i to iz socijalnih razloga, s obzirom na raspoložive domaće sirovine, te iz razloga zemaljske odbrane.

Na kraju hoću još da napomenem loše stanje industriskog kredita koje je nastalo, među ostalim, i usled toga, što se ceo novčani promet danas većinom obavlja preko državnih novčanih zavoda, preko Poštanske štedionice i Državne hipotekarne banke, dakle preko ustanova koje nišu u stanju da našoj industriji obezbede kredite na duži rok. Mi usled toga moramo nastojavati da se poput stručnih banaka drugih privrednih grana ostvare dugogodišnji projekti o osnivanju naročitih industriskih kreditnih ustanova. Ovo bi moguce bilo mobilizovanjem sredstava iz socijalnog osiguranja, te bi se time postiglo da se prinosi koje uplaćuje industrija za socijalna osiguranja, bar delimično vrate ovoj privrednoj grani u obliku jevtinih dugoročnih zajmova, da bi ona mogla i dalje oplodivati svoje polje rada, povećati proizvodnju i doprineti daljem poletu naše privredne konjunktуре.

Gospodo narodni poslanici, ja imam potpuno poverenje u Kraljevsku vladu te ću glasati za budžet Ministarstva trgovine i industrije. (Odobranje i pljeskanje u centru i na desnici).

Potpredsednik Alojzije Mihelčić: Gospodo narodni poslanici, pošto je vreme podmaklo to ću sa vašim pristankom ovu sednicu prekinuti, a nastavice ćemo je posle podne u 17 časova sa produženjem istog dnevnog reda.

Sednica je prekinuta u 12,45 časova.

(Nastavak sednice u 17,10 časova)

Predsednik Milan Simonović: Gospodo narodni poslanici, nastavljamo rad. Ima reč narodni poslanik g. Đura Drašković.

Ђура Драшковић: Gospodo narodni poslanici, po predlogu bužeta g. Ministra trgovine i industrije ja hu se samo u kratkim potezima osvrnuti na glavne momente našeg turizma. Vi treba dobro da znate da je turistički promet u Jugoslaviji postao jedna vrlo značajna grana privrede u našoj zemlji. Po statističkim podatcima koji su prikupljeni za ovo zadnjih osam godina turistički promet u Kraljevini Jugoslaviji dao je jedan bruto приход od 6 милијарди динара. Ako se oвоме приходу дода онај приход који су приватници, на разне начине, обилазним путевима, од туризма зарадили, нема сумње, gospodo, da se тај приход од 6 милијарди може слободно да повиси и на 12 милијарди динара. Као што из овога видите ово је једна врло важна грана привреде. По овим статистичким податцима може се казати да она годишње стварно доноси нашој земљи један бруто приход од 12 милијарди динара за осам година, што значи око милијарду и по годишње. И ми, gospodo, треба да посветимо тој грани привреде много више пажње него што је до сада било посвећено. Има врло крупних недостатака у овој грани привреде. Ја hu да скренем пажњу gospoдину Министру трговине и индустрије да су се

поред друштва „Путник“, кроз које струји главни део промета странаца, организовала по нашим разним туристичким местима разна друштва под фирмом унапређења туризма. А верујте, gospodo, та друштва, управо она два до три човека која воде друштво, апсолутно немају ништа заједничког са туризмом. То им је само једна законска форма и једна маска под којим они на врло лак начин посредовањем преко кумова и пријатеља добијају филијале „Путника“ у разним нашим крајевима а у ствари врше једну обичну баш најординарнију материјалну страну трговине у овом питању. Углавном, gospodo, они односе зараду оним власницима малих аутоксиса који су у своје аутомобиле уложили све што имају. Ти шофери излажу свој живот погипљи и имају велику одговорност превозећи путнике, а gospodo, ови људи поберу 100 и 150% више зараде него ови мали привредници који улажу све своје имање да врше промет са странцима. Ми имамо, gospodo, Уредбу о унапређењу туризма. По тој Уредби општине су позване, као главни и одлучујући фактори у појединим местима, за регулисање тих туристичких кретања и односа.

Али, у ствари, ова gospodo, која организују, како рекох, разна туристичка удружења под фирмом за унапређење промета странаца, толико су се осилила, толико су похватала везе на разним странама, да су општине, поред све те Уредбе која је закон, немоћне да тим људима стану на пут и да доведу тај туризам у појединим местима до једног правилног и корисног струјања. Услед тога, gospodo, шта се догађа? То сам имао прилике видети у нашим крајевима, јер, gospodo, један већи део тога туризма, углавном, струји кроз наше крајеве на Јадрану; ти људи, шофери, не знају већ како ће се бранити и онда се постављају на сред пута, прече промет онима, које су она gospodo узела да возе место њих. Више пута долази до туче пред странцима. Ту долазе најугледнији странци из целог културног света, и то доноси слаб углед и врло је штетно по углед наше државе. Ја бих молио г. Министра трговине и индустрије, да овоме питању посвети много пажње. Сматрам да би требало Уредбу о унапређењу туризма изменити и допунити у томе смислу, да једном, кад је закон дао општинама моћ да оне регулишу и одлучују у свима правцима туристичког кретање у својим општинама, да у духу тих одредаба буде дато са стране „Путника“, да општина води те филијале место приватних лица, која су преко тих филијала створила једну обичну трговину. На овај начин не би се скоро сто процената зараде преко туристичког промета одузимало оним нашим невољним шоферима и привредницима у тим нашим крајевима. Јер, gospodo, да вам кажем ово. Услед овога догађа се то, да ти посредници, ако је погођена возиња за 1.500 динара, они смакну 1.000 и ако апсолутно ништа нису урадили, а несрећни шофер са својим аутом добије само трећину — 500 динара. Ти шофери раде само за време туристичке, сезоне свега 3—4 месеца, и једва са таквом зарадом, која им се отима, могу да живе. Зими, то ми најбоље знамо, ти наши шофери и власници ауто-таксија јеноставно цркавају од глади и морају да се задужују. Принцип социјалне правде и хуманости тражи, да се овој невољи и овоме злу стане на пут, а то се може једино на тај

начин, да се брига о туристичком промету повери дотичним општинама, које су и по закону позване да у својим крајевима регулишу тај читави туристички промет и унапређење туризма.

Стога молим господина Министра трговине и индустрије, да посвети мало више пажње овоме питању. Ја Вам скрећем пажњу, господине Министре, да има друштва која се организују у томе правцу, региструју се, изврше формалности регистра код друштва, ма да су то само два три човека, који спречавају зараду нашим људима, који једва могу да живе.

То није ни право, господо, није ни хумано, нити је у смислу социјалне правде. Сем тога наноси штете угледу наше земље а и сам „Путник“, коме се на овај начин даје проценат зараде, добија пола онога што стварно он преко године прима од бруто тих прихода.

Хтео бих још на једно питање да скренем пажњу г. Министру трговине и индустрије. Ми имамо тамо у нашој средини, Боки Которској, Поморску академију. То је једна установа која је нашем поморству дала врло угледних и вредних поморских капетана. Има неколико година како је та установа, односно наставници те Поморске академије, под фирмом да би ђаци били на окупу, установила један интернат. Тај се интернат налази у непосредној близини Котора, на Прчуњу. Господине Министре, ја могу казати ово, говорећи савесно и објективно: Питање тога интерната претворило се мало у једну трговину са тим нашим ђацима. Они су добро храњени. Али, они немају ни добре собе и по неколико њих спава у малим собама. Ђаци не смеју протестовати јер се боје последица у самој школи. Господине Министре, Ви имате у Вашем ресору, ја знам једног Вашег г. инспектора који има своје дете у томе Заводу, па немојте веровати мени; питајте њега, он ће Вам казати сам како је тој деци. Ја сам се као председник општине интересовао за то питање, и мени би било мило када би моје дете било у иностраној земљи па да се неко интересује за његово здравље. Г. Директор је обећао да ће распустити тај интернат али има 5—6 месеци од тога а он се не распушта. То је брука шта се ту догађа и како се на тој деци, на њиховом здрављу и напретку зарађује и преовлађује материјална страна. Питајте г. Министре, како сам казао, Вашег инспектора, и он ће Вам потврдити да је истина ово што кажем.

Пошто имам уверење да ће господин Министар повести рачуна о овим мојим излагањима, ја изјављујем да ћу гласати за предложени буџет. (Пљескање у центруму).

Претседник Милан Симоновић: Реч има народни посланик г. Недељко Савић.

Недељко Савић: Господо народни посланици, ресор Министарства трговине и индустрије је веома важан, јер је позван да води рачуна о животу и развоју целокупне привреде наше земље која процентуално даје највише материјалних средстава за подмирење државних расхода. Према овоме, мудрост политичара је налагала а и државни интереси су захтевали да се ресору Министарства трговине и индустрије поклони највећа пажња. Но, досада то није био случај. Ово тако важно Министарство од Уједињења па до данашњег дана имало је сасвим посебан значај а то се најбоље види

из годишњих буџета за све протекло време, па и овог који је данас пред нама.

Предвиђени расход Министарства је 19 милиона, више 35 милиона за стручну наставу, што чини укупно у округлој цифри 54 милиона. Дакле, држава улаже у ово предузеће које рукује целокупном нашом трговином, индустријом, занатством и приватним банкарством око 5 милиона, док у исто време тражи да јој ове привредне групе донесу за буџетске расходе равно 4,121 милиона. Ја не бих знао, господо народни посланици, да цитирам ни једну групу финансиских или привредних наука која би могла да оправда овакву привредну политику у нашој земљи.

Почећу прво да говорим о стручној настави у нашој земљи. Стручна настава треба да нам да привредни подмладак, треба да нам обезбеди привредну будућност. А како она код нас изгледа, цифре говоре. Имамо 22 трговачке академије, имамо 2 високе трговачке школе и имамо 8 средњотехничких школа. Тих неколико школа треба да нам даду привредни подмладак за целокупну нашу привреду. Тих неколико, може се рећи, трговачких академија једва стигну да даду чиновнике за банкарство и за друга привредна и финансиска друштва а доскора су то биле готово једине школе које су давале чиновништво за пореску и царинску струку. За осталу приватну привреду, за трговину, за индустрију, за грађевинарство, за све друге послове не остаје ништа, не остаје административно и стручно особље. Нема га!

Шта видимо на другој страни? Видимо око 170 гимназија у земљи са неколико универзитета, са упоредним факултетима који дају неколико хиљада свршених студената сваке године. Лепо! Ја не долазим из редова школованих људи, него долазим из редова практичних привредника.

Ја желим нашем народу да у погледу школовања омладине стане у ред првих светских народа, да буде оно што је енглески народ, што је амерички народ, да сваки наш грађанин прође кроз средњу школу, да добије средњошколско образовање, да сврши факултет који му се допада. То је, лепо ради његовог школовања, ради његовог образовања. Да ли код нас, међутим, омладина пролази кроз гимназију само ради тога да би била школски образована? Не. То је сиротиња која се школује, пролази кроз гимназије да сврши универзитет да би након добила онај златни кључ којим ће отворити врата да уђе у државну службу, да дође до своје егзистенције. Па да ли наша држава може да запосли све те младе људе, који прођу кроз школе и универзитете? Не може да их запосли.

Господо народни посланици, пре неколико дана био сам у једном Министарству, био сам у једном одељењу Министарства просвете ради извесног посла и тамо сам наишао на један догађај који ме је потресао и који је и дао повода да данас у овој расправи, у овој критици буџета Министарства трговине проговорим о овоме питању.

Ја сам тамо наишао на једног мога ратног друга, резервног артилериског потпуковника, професора, који је у разговору са чиновником изговорио ове речи: „Не остаје ми ништа друго него да идем кући, да извадим револвер да убијем моје троје деце, моју жену и самог себе”.

Стао сам пред тим догађајем. Јавио сам му се јер ме је он добро познавао. Рекао сам му: „Шта говорите ви, човече!“ Он је то врло хладно изговорио, није био ни мало узбуђен, и рекао ми је: „Ја три године не могу да будем примљен код Министра, а три месеца чекам да ме прими начелник. Ја не могу да добијем положај који ми припада већ 3 године. Шта ми остаје?“

Дао сам му своју визиткарту и упутио га надлежном Министру али тај догађај оставио је на мене неизгладив утисак. Питао сам тамо једнога чиновника колико у Министарству има кандидата за места. Речено ми је да има 1000 кандидата за постављење. А кад сам питао колико има буџетских места одговорено ми је да нема ни једнога. Ти кандидати су још од 1934 и 1935 године. Господо народни посланици, ми као претставници народни у овоме дому морамо се тиме позабавити, јер то је велики и важан социјални проблем. (Пљескање). Ми морамо размислити, морамо доћи у положај младога света, морамо се вратити у доба када смо били испуњени омладинским идеалима, и када смо ишли у бој да стварамо нашу данашњу велику и уједињену државу. Исте идеале има и данашња омладина, али ако ти омладинци остану и виде да се о њима нико не брине, и да о њима нико не води рачуна, да они благовремено дођу до места за која су се спремали и каријере којој су хтели посветити себе и свој живот, да не могу имати своје породице, да ли ће они волети ову земљу, са оним жаром са којом смо је ми волели? Они могу скренути са тога националног пута и поћи другим путем. Они могу поћи за новим идејама које су опасне за данашњи поредак, и то са таквим правом да им ми старији не можемо замерити за евентуалне грешке у младости, када се нисмо постарали да их упутимо путем којим они треба да иду.

Ја сам ово навео само да докажем колико је нужна и колико је важна та стручна настава, јер омладинци кад долазе у гимназију и кад је сврше, па не добију потребну стручну и практичну спрему за живот, они нису спремни да уђу у живот са матуrom. Али има таквих послова за које не треба факултет, већ кад се сврше практичне школе одмах се улази у живот и добија посао. Међутим кад се сврши факултет после дуго година учења иде се у праксу и почиње се од почетка. Зашто онда не би стварали стручне школе у којима би се после 4 или 6 година средње и 4 привредне стручне школе спремили стручњаци за друге послове у којима има више празних места и за које се послове свакога дана тражи способан млад свет да буде упослен, и да има још бољу будућност од оне која га чека после дугачког пута у државној служби. Зашто то не радимо? Господо народни посланици, у привреди видите на сваком кораку ко заузима места наших људи у индустрији, трговини и грађевинарству. То ћете одмах видети по језику који тамо чујете у канцеларији, бироима и на грађевинама. Да ли је овакав рад паметан, да ли пред овим проблемом треба застати и постарати се и са мало добре воље и нове организације изменити цео систем школовања, па да то буде боље и за нашу градску и за нашу националну привреду, а и за омладину, која треба и мора да буде крепка, снажна и задовољна јер су то будући грађани ове земље и људи којима треба да оставимо нашу државу.

Ја молим господина Министра трговине, који је за ово кратко време, како је на овом положају показао добар смисао за организацију, да са Министром просвете и осталим заинтересованим министрима привредних ресора поради да се што пре нађе пута и начина и изврши преоријентација целокупне наставе код нас с обзиром на оно што живот захтева, за највише интересе наше народа.

Господо народни посланици, 1932 године дошла је одједанпут једна уредба да се одложе плаћања земљорадничких дугова, па је затим дошло још неколико уредаба по томе питању и на крају једна уредба која је дефинитивно решила то питање, на који начин, то вам је познато. Али, када је дошла та нова уредба, трговци Краљевине Југославије схватили су одмах сву невољу, која ће снаћи привреду ако се не буде пажљиво тај посао вршио, управо ако се не буде пажљиво радило на раздужењу презадужених земљорадника.

Наша привреда је у таквој вези да она претставља један организам и ако један део тога организма оболи, осећају то и остали делови тога организма. Земљорадници код нас претстављају 80% грађана. То је најбројнији наш привредни сталез. На сваки начин, трговци, и ја као њихов претставник, налазимо да је земљорадницима морало да се притекне у помоћ у овој тешкој кризи и морао се наћи пут и начин да им се помогне. То је сасвим на своме месту и ту нема шта да се примети. Али, није се смело губити из вида да у колико се земљорадницима кроз једноставно спречава да плаћају своје обавезе чак и онима којима могу плаћати, да ће то изазвати реперкусије на другој страни, код њихових кредитора, код трговаца, код банака, и да ће изазвати још већу несрећу падом читавих привредних група.

На наше молбе да се индивидуално приступи растеређивању на начин како смо ми предлагали, није се нико ни освртао. У овоме су други моменти играли своју улогу и то је било фатално за трговачки сталез.

Трговци нису могли доћи до својих потраживања, па не могу ни данас доћи до својих потраживања за робу од земљорадника. Ја овде морам да нагласим да је огроман број трговаца био везан привредно са селима, непрекидне везе биле су традиција. Трговац му је давао новац на зајам, без камате, а и робу целе године, с тим да плати у јесен, па му је и то потраживање пренео и на другу годину. Трговац и земљорадник били су у тесној, непрекидној вези.

И сад, кад се та веза пресекала, онда земљорадник не само да није тиме спасен, него је прекидом ове везе изгубио кредит и ја сам ових дана и са овог места чуо, а и од уваженог мога колеге господина Аврамовића и још извесне господе, да траже да се нађе пута и начина за кредитирање земљорадничког живља и земљорадника. Да се тим путем ишло, сачувале би се те природне везе, сачувао би се тај кредитни систем, земљорадници који су у тешким приликама одужили би се или привредно подигли. Из овог тешког стања, руку под руку, трговац и земљорадник са осталим земљорадницима изишао би пре него што ће изићи овако како је то сад урађено. Али ово припада прошлости. Сад је мој задатак да изнесем овде тешко стање трговаца у које су запали баш поводом

овог питања и ја не знам шта ће бити са нашом националном трговином и у шта ће се наша трговина у најкраћем року претворити ако се овом злу не стане на пут и ако се трговцима не помогне.

Ја ћу изнети неколико примера само да би господа, која нису са овим упозната, могла да схвате и разумеју како је то стање тешко. Један трговац у Шапцу, који је 1929. године имао имање у земљи и покретном капиталу од дванаест милиона динара, дуговао је једној београдској банци милион и 700.000. Пошто је банка тужила тога трговца суд га је узео у своје руке, узели су га адвокати, продато је томе трговцу све што је имао, није успео да одужи један милион и 700.000 дин., али је изгубио целокупну своју имовину, изгубио је и свој живот, умро је пре времена. Таквих примера има доста. Господа народни посланици из Чачка, Шапца, Ваљева, Пожаревца и Петровца на Млави знају врло добро како су прошли за ово време и због чега је читав један кадар наших честитих, ваљаних, исправних трговаца испропадало да се више никад не подигну, нити да се подигну њихове породице. Сваког дана, господо народни посланици, добијам оваква писма, упућена мени лично, у којима се апелује да се помогне. Ја ћу прочитати само једно писмо које сам јуче добио из Тузле и у коме се каже: „Господине Претседниче, дозволите да Вам наведем само случај који се одиграо пре пар дана. Један домаћин, неки Секулић, после пола ноћи избачен је из свога дома са целом фамилијом, и то у пола ноћи да свет не види, на цесту. Деца ситна, жена, све је то цивиле”. — Други случај догодио се само након неколико дана једном муслиману, помиње му име, где је такође банка продала иметак вредан око 400.000 за главницу од 98.000, која се са каматом и трошковима попела преко 200.000. И то ће можда отићи за 150.000 на дражби, јер нема ко да купи”. — Итд. Из Трнавe код Тополе пише ми један занатлија још горе писмо него овај.

Е сад, господо народни посланици, могла би се маса оваквих података овде изнети, али ја мислим да је непотребно, ја мислим да су сви ти случајеви вама добро познати, јер ви долазите из народа, јер са народом живите и видите све што се збива и што се одиграва.

Ја молим г. Министра трговине и индустрије да ове случајеве испита а испитаће и сазнаће за њих најбоље из резолуција Савеза трговачких удружења и његовог централног претседништва које су већ по три пута поднете надлежним министрима, у којима су изнесени сви ови случајеви и у којима се моли да се нађе хитно решење да се ови наши вредни и ваљани трговци спасавају од пропасти. Нека се нађе пута и начина да се потраживања од земљорадника за робу исплате трговцима, јер је то и право и поштено. Ако је било зеленаша, а хоће да се набаци трговцима да су зеленаши и да због тога треба да страдају, ја то најодлучије одбијам од трговаца као сталежа и кажем нека се кажњавају и најстрожије казне зеленаши, али нека се невини људи и њихове невине породице не кажњавају.

Овде је говорено прилично о картелима. Ја могу само да наведем, поред оних картела који су овде наведени, и картел течног горива. То више није картел, то је монопол. Ми, господо народни посланици, ми претставници градске привреде,

нарочито трговци, стојимо на гледишту да се мора дати могућност слободној утакмици, јер се слободним такмичењем и слободном утакмицом путем понуде и тражње најбоље регулишу све цене и ту су најјаче заштићени и народни и државни интереси. Свако отступање од тога принципа доноси штету заједничким интересима. Ако је држави потребно да се и стварају извесни картели, нека их ствара на начин као што је створила монопол, државни монопол, али остале артикле који су предмет слободне размене добара треба оставити привредницима нека се такмиче и нека регулишу цене, кажем, по закону понуде и тражње. Ми смо тражили у своје доба да се картели забране и у место забране картела донета је Уредба о картелима која штити картеле. После доношења те Уредбе почели су се картели свуда стварати. Ми тражимо да се та Уредба повуче и да се картели забране. Далеко би ме одвело кад бих и ја овде наводио све примере и доказивао ову чињеницу. Дотле, док се ова уредба не повуче, да се за кривице учињене по овој Уредби заведе јавно суђење.

Ја сам хтео овде да говорим о принципијелним стварима у намери или у нади, како хоћете, да ће г. Министар трговине и индустрије поклонити пажњу захтевима привреде и да ће баш у интересу народне привреде, у интересу државе, ако хоћете и у интересу државног фискаса узети ове добронамерне напомене и постарати се да се Краљевска влада позабави овим питањима и да нађе повољнија решења за сва ова питања и да се на тај начин даде мало јачи потстицај за живљу привреду у нашој земљи и већи интерес код грађана да се привреди одају и да се привредом баве.

Требало би да говорим о диригованој привреди али за то немам времена. Ја ћу вам само изнети један случај који ми се такође јуче десио. Дошао ми један трговац из Куманова који ми је донео овај плакат у коме се објављује да се пријави сав опијум на лагеру код произвођача у року од 30 дана. Ако се то не деси, онда ће ти људи бити кажњавани до 10.000 динара. Тај трговац ми је казао ово: „Ми у Јужној Србији, где се опијум највише гаји, немамо нажалост више винограда, они су пропали, жито не успева; једини приход који сељак има и од кога осети новац, то је опијум и дуван. Док је опијум био у слободној продаји, ми смо га продавали по 1000 и 1500 динара, а од како је држава преко „Призада” почела да га откупљује, кошта 200 динара.” — Ја сам обавештен од куда је дошло да падају цене опијуму и ја сам то њему објаснио али он је мени казао: Е, наш човек не може то да разуме, он то не може да схвати; он зна док је слободно продавао да је добијао 1000 динара и више а од како се врши откуп за рачун државе добија 200 динара. И он то неће друкчије да разуме него да држава узима у своју корист 800 динара. Другим речима да га пљачка са толиком сумом.

Господо, ја сам њега разуверавао да то није тачно а он ми је рекао ово: „Молим вас, ми тражимо да нам се врати слободна продаја опијума, па нека се продаје и по 100 динара. Онда ће народ знати да је то пијачна цена”. (Министар трговине и индустрије Јеврем Томић: А шта ћемо са онима који производе опијум?) Ја бих молио

да се томе свету објасни на згодан начин од куда то долази. (Један глас са левице: Хајде у опозицију, примамо те!) Ја вршим своју дужност и молим вас, господо, немојте ово узети да је, може бити, мени потребно ма из којих разлога да говорим овде овако. Мени то, господо, није потребно. Мени је потребна само једна ствар да грађани а нарочито привредници и трговци у овој земљи буду задовољни, да трговина буде у националним рукама и да трговци, занатлије и индустријалци буду ослонац и морални и материјални нашој земљи. Ја то говорим због тога, господо народни посланици, што сам као омладинац добио ватрено крштење на Куманову, што сам као резервни артилериски потпоручник у кумановској битци очекивао да погинем и то са највећим задовољством, јер сам знао да вршим један свети аманет који нам је остао од пре пет столећа. Ја сам још тада прошао Јужну Србију и ја сам видео шта су Турци тамо урадили, управо шта нису урадили, и веровао сам да ћемо за ових 20 година урадити много што шта да се онај народ подигне на један привредно-културни ниво много већи него што је данас. Али прошле године кад сам прошао ове крајеве да видим како изгледају после 20 година — при повратку са Кајмакчалана — мени се следила крв у жилама. И, господо, ово што вам говорим, говорим зато да се надлежни постарају да овоме народу буде добро. А зато има и пута и начина.

Ја сам ономад, у дискусији о буџету Министарства финансија, почео да износим једну ствар, али ми је време било протекло и господин Претседник ме је био на то опоменуо да свој говор завршим. Као дисциплинован члан овога Дома ја сам то и учинио, али зато хоћу да искористим ову прилику да ту ствар у кратким потезима изнесем. Ја сам тада казао да су трговци свесни грађани и свесни привредници и да као такви са највећом пажњом поздрављају сваки напредак нашега села и жеде, колико је год могуће, да помогну нашем сељаку. Они се радују сваком његовом успеху, јер је то и њихов успех успех трговаца. Сви они желе да подигну стандард живота нашега земљорадника јер се тиме подиже и њихово благостање. Сви трговци поздрављају и сви су они готови увек да помогну оснивању произвођачких, здравствених, хигијенских, водних и осталих сличних задруга као и све оно што унапређује наш народ. Али десило се, господо, нешто што је трговце изненадило: створене су потрошачке и набављачке задруге, које су прешле у отворену трговину и оне су почеле у своје руке да узимају сву трговину, прво на селу а затим и у вароши. Данас имамо у свима центрима наше земље велика стоваришта задружних савеза, са свом могућом робом, која се ту продаје како задругарима тако и онима који нису задругари. Наравно, пошто су оне у могућности да цео тај посао обављају без режије, коју трговци имају, оне постају конкуренти трговцима, али конкуренти на неравној ноzi. Трговци ће примити и то, али они траже неотступно, а из разлога што су се после појаве Закона о привредним задругама почеле да оснивају задруге на свима странама и свих осталих привредних група, траже да и ове задруге испуњавају законске обавезе, јер су и оне створене из истог разлога из кога су створене

и набављачке и потрошачке задруге: да се не поштују обавезе које проистичу из закона о порези и закона о радњама. То је довело до тога да данас на све стране, кроз целу земљу, ничу те задруге. И ако овако и даље потраје, све ће се претворити у задругарство, као што ће се претворити и у акционарска друштва. И онда настаје питање: ко ће плаћати порезу. Нека сваки ради ко год је способан да ради, али нека ради по прописима закона и нека подлежи обавезама које из тих закона проистичу. И зато тражим да задруге испуњају све услове које по Закону о радњама треба да испуне а и по Закону о порези, па нека тргују и нико их у томе неће спречавати.

Постоји још једна врста трговине која је врло опасна. Закон о радњама је јасно предвидео ко се може бавити торбаревем. Међутим, то торбареве, тај бесправан рад узео је толикога маха да са своје стране прети да својом нездравом појавом и појавом противном закону упропасти многе трговце, нарочито оне ситне и мале у унутрашности земље.

Господо, вероватно да је многи од вас имао прилике да га посете они разни путници из Беча и Пеште и из разних других вароши и да му понуде штофове за одело, веш по мери или што друго. Тај начин продаје ушао је у нашу земљу и њиме се баве многе трговине које раде страним капиталом, јер такав начин трговања није у менталитету нашега света. Такви путници и агенти кад дођу у неко место они посете прво среског начелника, па затим остале чиновнике, па кад с њима направе посао онда иду и даље, јер су онда заштићени.

И ако неко позове власт да по закону поступи нађе се пута и начина да се тим људима прогледа кроз прсте, али разуме се да је то на штету наше привреде а нарочито наше трговине. Ја молим г. Министра трговине да дејствује код управних власти да се одредбе привредних закона и уопште свих закона поштују код свију подједнако и од стране државних власти стриктно примењују, да се никоме не дају никакве повластице ван закона: већ да се закон примењује у пуној својој строгости. (Министар трговине и индустрије Јеврем Томић: Већ сам издао то наређење!) Хвала!

Господо народни посланици, да би могло да се олакша меродавнима да олакшају ситуацију трговаца пострадалих не њиховом кривицом него овим привредним поремећајем који проистиче из Уредбе о раздужењу земљорадника, ми смо по налогу Претседника владе — Савез трговачких удружења и његово претставништво — поднели мотивисан предлог надлежном г. Министру да се измене одредбе Закона о стечају и Закона о принудном поравнању ван стечаја, и да се нађе пута и начина да привредник, трговац, који је дошао у тешкоћу да не може одговарати својим обавезама на време, да му се омогући једним кратким јевтиним поступком, да се његово стање што пре санира. По данашњим законима, које ми имамо, то је немогуће, јер се ствар преноси на адвоката, а како су адвокати радили у појединим таквим случајевима, многима је од вас то познато и није потребно да износим. Ти предлози закона налазе се у Министарству правде и ја бих замолио г. Министра трговине да дејствује да се они што пре предају надлежном одбору који треба да припреми његову дефинитивну редакцију.

Господо, још прошле године примљен је један Трговачки закон, али ево већ година дана како се тај трговачки закон не уводи у живот јер треба да се спреми уводни закон. Ја молим Господина Министра, да учини што је потребно да се тај уводни закон што пре донесе те да Трговачки закон ступи у живот.

Исто тако молим г. Министра трговине да се што пре приступи изради закона или уредбе о социјалном осигурању трговаца.

И напослетку, да би сва ова привредна питања била перманентно третирана у једном телу које треба да послужи као саветодавно тело Краљевској влади, нужно је да се изврши обавеза коју је Устав предвидео увођењем Привредног савета који је требало да буде уведен у живот још 1932 год. Ако би се Привредни савет увео у живот, онда би се благовремено могла третирати сва привредна питања и давати влади стручне сугестије, тако да би се сва та питања благовремено могла да реше те не би долазило до онаквог стања у коме се данас наша привреда налази како у погледу стручне наставе, тако и у погледу привредног законодавства и у погледу регулисања односа између привредних класа.

Са овим апелом ја бих завршио. Ја верујем да ће г. Министар трговине и индустрије употребити сву своју добру вољу, уложити све своје снаге да се до конкретних и практичних решења свих ових питања што пре дође и верујући у то, ја ћу гласати за буџет Министарства трговине и индустрије. (Одобравање и плескање на десници).

Потпретседник Алојзиј Михелчич: Има реч народни посланик г. др. Ђорђе Раденковић.

Др. Ђорђе Раденковић: Господо народни посланици, да би једна критика постигла свој жељени циљ, мора да буде добронамерна. Овим ћу се принципом и ја руководити у току овога свог кратког излагања.

Министарство трговине и индустрије обухвата у своме ресору и у своме делокругу један велики део нашег привредног живота. У своме излагању ја ћу се само задржати на подручју наше спољне трговине, премда знам, да има пуно важних питања из области наше индустријске политике, банкарства, занатства и туризма, која су на дневном реду и за чије би се решење требало што пре заложити.

Спољна трговина наше земље последњих година преживљује велику коњунктуру и структуралну кризу. С једне стране она зависи од кретања међународне привреде, а с друге стране од стања наше домаће привреде, од њених могућности, као и од њене техничко-привредне организације. Само се по себи разуме што наша спољна трговина зависи од кретања међународне привреде. Јер садања међународна привреда никада није била тако уско повезана и узукрштана као што је данас. А нажалост, никад није била подложнија утицају политичких фактора. Зато у овом међународном привредном хаосу није лако водити трговинску политику. Често пута, можда, корисне мере које се предузимају не постижу жељени циљ. Не зато, што се доследно не спроводе, него зато што су изигране догађајима који се одигравају ван домашаја наше законодавно-привредне власти.

Трговинска политика наше земље, прошле као и ранијих година, имала је за задатак да обезбеди

пласман вишкова наше производње на међународним тржиштима као и да обезбеди под што повољнијим условима увоз оних производа, који се не производе у нашој земљи, или који би нашу привредну активност појачали, било у ближој или у даљој будућности. У спољној трговини, на страни извоза, наша се земља појављује као извозник сировина и пољопривредних артикала. С једне стране мора да се обрати пажња на што већи извоз и уноснији пласман а с друге стране на прикупљање девиза које су потребне и ради вршења интересне службе као и ради евентуалне употребе у области монетарне политике.

Отуда се наша трговинска политика дели на политику према клириншким и неклириншким земљама. И овде, у неколико махова, направљене су извесне грешке. Извозили смо у клириншке земље више него што је то потребно и то производе, који су врло лако могли бити пласирани и у неклириншке земље, тј. за слободне девизе. Али морам да додам, да је то учињено под притиском политичких фактора, а можда и под притиском неравномерне и несрећене производње.

Прошле године, а нарочито 1937, забележени су доста добри резултати у области спољне трговине, уколико се тиче њеног волумена и њене вредности. Али, овако велики пораст спољне трговине изазвао је неравномерни скок цена, и то баш у време када су се ти производи налазили не у рукама произвођача, него у рукама посредника. Можда је ово последица и економског циклуса, који је забележен крајем 1936, и до октобра 1937 године, али наш привредни свет зна да сада и држава исто толико управља трговином, колико и привредници, уз суделовање економских закона, па зато и са правом траже да меродавни фактори строго обрате пажњу кад доносе извесне уредбе у области привреде. Овом примедбом упозоравају се сви привредни ресори, а нарочито Министарство трговине и индустрије, Министарство финансија, пољопривреде и Народна банка. Зато када држава има већу иницијативу у својим рукама, она треба и да преко својих установа брижљиво води рачуна, како ће спроводити ту своју привредну политику и какве ће реперкусије имати та њена политика у народној привреди.

Овде морам да се задржим специјално на извесним државним установама, које спадају под ресор Министарства трговине и индустрије. Тиче се Завода за унапређење спољне трговине и Призада.

Завод за унапређење спољне трговине, то је државна установа која контролише извоз артикала који су стављени под контролу. „Призад“ је привилеговано државно предузеће и као такво бави се пословима, куповином и продајом робе. Те две установе немају разграничени делокруг рада и често пута долази до сукоба надлежности који омета правилан рад тих установа. Завод се специјализовао у контроли извоза стоке, а „Призад“ у извозу жита и воћа. Питање се сада поставља: да ли треба „Призаду“ оставити цео биљни сектор, без обзира да ли се интервенција испољава у виду куповине и продаје или у облику контроле извоза? Ово питање треба што пре расчистити, да се не би дешавало да „Призад“ издаје саопштења привредницима, за која и Завод за унапређење спољне трговине не зна и због којих настаје сукоб и

излишна прециска, која иде на штету како наше спољне, тако и унутрашње трговине.

Завод је реорганизован 1937 године. Том приликом је преуређен само његов апарат, односно његова интерна организација. Наша привреда имала је слабе користи од те реорганизације и Завод је, благодарећи тој реорганизацији, постао великим делом једна бирократска установа, са свима рђавим последицама бирократизма. Тада је обећано да ће се извршити ревизија прописа који регулишу извоз стоке и сточних производа, пошто Правилник од 1932 године није више одговарао промењеним приликама на страним тржиштима. Ово у толико пре, што су се појављивале знатне тешкоће у примени тих прописа, па и знатно незадовољство пословног света са радом Завода.

Та обећана Уредба о извозу стоке још није донета. Завод са стручним одбором за стоку продужује да ради по старим методама, старим прописима који су се показали као недовољни и негодни. Доношење те нове уредбе од неопходне је потребе, јер она треба да преуреди систем регистрација извозника и, што је најважније, да елиминише монопол, који су неке фирме имале за бечко и прашко тржиште. Затим, што је потпуно оправдано, да најзад резервише место и за нове фирме. Уредба исто тако треба да преуреди начин издавања дозвола, како би се избегао арбитражан рад чиновника, који је некад доводио и до анкета о којима се у јавности говорило и које су често пута установљавале и злоупотребе којих не би требало да има у једној установи као што је овај завод. Уредба исто тако треба да обезбеди извесно изједначење цена на разним тржиштима, како би се постигли бољи резултати у извозу.

Зато добронамерно скрећем пажњу господину Министру о хитности овакве једне уредбе. Завод за унапређење спољне трговине треба да буде око и ухо народне привреде. Преко те установе Министарство трговине и индустрије треба да проширује наше трговинске односе са што већим бројем земаља. У том смислу је већ нешто предузето. Основане су експозитуре у многим средњоевропским и западноевропским привредним центрима. Нажалост, те експозитуре, у колико је мени познато, највећим делом не извршују поверене задатке, и то само зато, што се тамо шаљу људи, који су већinom без стручне спреме и који су под слабом контролом Министарства.

Ја молим господина Министра, да нарочито питању постављања трговинских делегата обрати већу пажњу, јер те експозитуре могу да буду једна сигурна обавештајна служба од које би наши привредници имали драгоцених користи. Преко тих експозитура наши би трговци долазили у везу са страним трговцима. Трговина није вештина у преговарању, него вештина у продавању, па би због међусобног контакта искуство долазило до изражаја.

Ове експозитуре користили би извозници свих наших извозних артикала. На тај начин наш извоз не би се једнострано развијао. Ово нарочито важи за извоз нашег воћа. Ми се за тај извоз скоро једино обраћамо бечком и прашком тржишту. Међутим, то је једна велика грешка. Бугари су водили сасвим другу политику, па су успели да освоје лондонско тржиште и тржишта северних земаља, користећи исто тако бечко и прашко тржиште. Ми смо занемарили поједина тржишта, а за ово у

многome је крив сам Призад. У сваком случају, ја сматрам, да би требало мењати овакву политику и да би требало наш извоз воћа што боље плански организовати. Поред тога требало би посветити већу контролу и у погледу квалитета воћа које се извози. У том смислу донета је прошле године једна Уредба и њу би требало стриктно примењивати. Не би било збога организовати у воћарским центрима и курсеве за паковање. Исто тако требало би подићи што већи број воћних магацина. За сада магацини постоје у Брчком, Шапцу и Младеновцу. Један воћни магацин требало би да се подигне и у Крушевцу, јер је и Крушевац један велики воћарски центар. Долина Мораве и Расине даје огромне количине одличних шљива, Жупа првокласно грожђе а Копаонички срез јабуке. Овде морам да се дотакнем једног артикла, који специјално интересује мој срез, а то је грожђе и његов производ, вино. У нашој земљи просечна производња вина износи око 5,000.000 хектолитара. Приликом трговинских преговора овај је артикал скоро потпуно занемарен и зато се скоро и не извози. Виноградарство је у данашњим приликама једно од најнерентабилнијих привредних грана. Виноградари често не могу да извуку ни трећину од онога колико их кошта обрада винограда.

Зато би Министарство трговине требало да обрати пажњу на извоз овог производа. У колико је мени познато, одобрени су неки контингенти од стране Немачке, Чехословачке и Швајцарске. Мистим, да за извоз у Чехословачку постоји једна мала премија. Требало би тражити да се контингент за Чехословачку повећа, да се одобре премије и за извоз у Швајцарску и да се обезбеди један стални контингент за извоз у Немачку. Оваквом извозном политиком, поред мера које би отклониле злоупотребе, наше вино могло би да освоји извесне иностране пијаце и на тај начин помогло би се и нашим виноградарима, који заслужују исто толико пажњу колико и остали наши привредници.

Има још пуно недостатака, које сам ја запазио у нашој трговинској политици и они се испољавају како код званичних органа, тако и код самих трговаца извозника. Краткоћа времена недопушта ми да се детаљније упустим у анализу свих проблема, који чине саставни део наше привредне и трговинске политике, али ја верујем у добру вољу ресорног Министра и имам пуно поверење у политику садање Владе, зато изјављујем да ћу гласати за предложени буџет. (Пљескање на десници).

Potprirednik Alojzij Mihelčič: Reč ima narodni poslanik g. Jovan S. Radulović.

Јован С. Радуловић: Дајући нам експозе о раду у Министарству трговине и индустрије, господин Министар је отпочео са својим излагањем о спољној трговини, односно о узајамном промету између нас и иностраних држава.

Ја се потпуно слажем и сматрам да је господин Министар сасвим добро урадио, што је с тим отпочео своја излагања, јер трговински биланс претставља огледало нашег унутрашњег живота, он претставља снагу наше државе, он је велики фактор у решавању и чувању наше националне валуте и сасвим сматрам за добро, што је г. Министар отпорео своја излагања додирујући нашу спољну трговину.

Ако се погледа кретање спољне трговине од 1918 године па на овамо, видеће се поједине карактеристике, које прате извесна раздобља. У извесним раздобљима наш трговински биланс показује пасиву, у другом раздобљу пак мањи волумен; дакле, има великих осцилација.

Ако тако посматрамо кретање спољне трговине, могли бисмо догађаје од 1918 године до данас поделити у пет раздобља.

Прво раздобље пало би у време од 1919 до 1922 године. То доба, или то раздобље, или тај период, ми смо закључили са пасивом од 8 милијарди 952 милиона, јер је извоз у томе раздобљу од 1919 до 1922 године износио 8 милијарди 159 милиона, док је увоз износио 17 милијарди и 11 милиона. Целокупан извоз износио је дин. 8.159,200.000.— а увоз дин. 17.011,600.000.—

Међутим, ако се сетимо тих дана, одмах можемо наћи објашњење зашто се толика пасива у томе добу показала. То доба пада у оне дане, када је непријатељ, држећи наше крајеве, гледао да их што више искористи а, напуштајући земљу пред нашом војском, однео је све што је могао. Дакле, наша земља у то доба осећала је потребу свега и свачега и ето објашњења зашто је у то доба трговински биланс био пасиван, са још једном примедбом, а та је, да су у то доба и наш извоз ограничавали и да су се у то доба јавиле чувене извознице којих се још по мало сећамо.

Друго доба и друго раздобље у нашој спољној трговини пало би за време 1923 до 1926 године, и то се доба може назвати доба највећег просперитета у нашој спољној трговини. Наш извоз износи 34.310,100.000, а увоз 32.915.800.000. Ту долази чувена 1924 година која је била најбоља по своме извозу и по своме волумену, тако да је она по своме волумену и по активи коју је показала много пребацила 1937 годину, за коју је г. Министар казао да је рекордна. То је доба просперитета, то је доба када су наши аграрни производи налазили најбољу цену на страним тржиштима, то је доба када су цене аграрних производа биле високе и када је наш сељак ишао са ћурком у варош да је прода и да тиме плати порез. Али после тога периода долази период опадања дотадањег волумена наше извозне трговине. Тај период је од 1927 до 1929 год. Извоз у истом периоду износио је 20.766,400.000 динара, а увоз 22.716,200.000 динара. У том периоду већ се осећа пад аграрних производа, пољопривредних производа на страним тржиштима, што свакако повлачи и пад на нашим домаћим тржиштима. То је доба, ако се сећате, оних суша и оних поплава. У то време и у том добу ми смо закључили биланс са пасивом која износи милијарду девет стотина четрдесет милиона динара. То доба дошло је, као што видите, после једног доба просперитета, и дошавши после тога доба врло се осећало и оно је још свима нама у свежој успомени. Четврти период по реду, од прилике, је: у времену од 1930 до 1932 године: наш извоз износи 14.636,400.000, а увоз 14.610,900.000 динара. Ту такође имамо једно стање које није задовољавајуће. Тај смо период закључили са активом од 26 милиона динара, али карактеристика тога доба јесте опште опадање волумена наше спољне трговине, како увоза тако извоза. Разлози за тако опште опадање волумена наше спољне трговине свакако су

велике валутарне мере и рестрикције које су државне, са којима имамо односе у размени добара, прописале. Затим врло важан моменат који је утицао на опадање волумена наше спољне трговине била је такозвана жеља за аутархијом. У то доба индустријске земље трудиле су се да поред активности у својој индустријској политици створе и повећају аграрне производе на тај начин што не би морале увозити аграрне производе да би на тај начин еманциповале и себе и своју народну одбрану од увоза аграрних производа који су им недостајали. То је било доба једне тешке пробе. Хвала Богу што се може констативати да су ипак ти који су руководили том политиком дошли до закључка да се форсирањем, да се вештачким путем не може надокнадити оно што се нема, т.ј. услови за развитак аграрних производа, ако их Бог није дао, и да су дошавши до тога закључка почели са другом политиком и омогућили да се ми у петом периоду почињемо полако опорављати.

Пети период отпочео би од 1932 године. У њему наша спољна трговина почиње лако да се опоравља, и то како у погледу активе нашег биланса, тако и у погледу волумена. То је поправљање било стално, консеквентно, тако, да смо с тим поправљањем достигли врхунац у 1937 години, која се може рачунати као година равна 1924 години, години највећег просперитета наше спољне трговине.

Волумен наше спољне трговине (извоз и увоз заједно) у 1938 години износи 4,971,969 тона у вредности 10.022,7 милиона динара; док је у 1937 години износио 5,662,345 тона, у вредности 11.506,1 милиона динара. Према томе опао је волумен наше спољне трговине у 1938 према 1937 години за 690.376 тона у вредности 1.483,4 милиона динара.

Наш извоз у 1938 години износи 3,702,070 тона, у вредности 5.047,4 милиона динара, према 4,557,395 тона у вредности 6.272,4 мил. динара, колико је износио у 1937 години. Излази, дакле, да је наш извоз опао у 1938 према 1937 години за 855.325 тона или 18,77%, а по вредности за 1.224,9 милиона динара или 19,53%.

Наш увоз у 1938 години износи 1,269,899 тона, у вредности 4.975,3 милиона динара, док у 1937 години 1,104,950 тона, у вредности 5.233,7 милиона динара. Значи да је и наш увоз порастао по количини у 1938 години за 164.949 тона или 14,93%, а опао по вредности за 258,4 милиона динара или за 4,94%.

Према изложеном смањење волумена наше спољне трговине у 1938 години проузроковало је, у главном, опадање извоза, јер, као што видимо, увоз је незнатно опао.

Анализирајући главне групе нашег извоза видимо да је у 1938 према 1937 години највише опао извоз житарица (мање 503.465 тона, у вредности 631,1 милиона динара). Затим извоз шумарских производа (мање 174.686 тона у вредности 223,7 милиона динара и 290.442 комада у вредности 8,3 милиона динара), а затим извоз живе стоке (мање 456.202 комада, у вредности 166 милиона динара). Даље се примећују знатније опадање извоза кудеље (мање 4.280 тона у вредности 33,9), бакура (мање 5.603 тона у вредности 85,3 милиона динара)

и извоз копова и осталих руда (мање 115.343 тона у вредности 50,3 милиона динара).

Код увоза примећујемо највеће опадање увоза памука и његових производа (мање 4.856 тона, у вредности 289,2 мил. динара) и вуње и производа од вуње (мање 76,4 милиона динара).

Код најважнијих трговинских земаља примећујемо да је у 1938 према 1937 години повећан извоз у Немачку за 452,6 милиона динара, у Енглеску за 20,5 милиона динара, у Пољску за 42,1 милиона динара и Румунију 9,9 мил. динара. Опао је наш извоз у Чешко-Словачку за 94,7 милиона динара, у Белгију за 182 милиона динара у Италију 252,8 милиона динара, у Сједињене Америчке Државе 35,1 милиона динара, у Мађарску 7,6 милиона динара, у Грчку 60,6 милиона динара, у Низоземску 34 милиона динара, у Швајцарску 38,1 милиона динара и у Француску 264,3 милиона динара.

Код учешћа страних земаља у нашем увозу не примећује се тако знатно померање као што је случај са извозом. Ипак се примећује да је повећан увоз у 1938 према 1937 години из Италије за 14,9 милиона динара, из Енглеске за 22,2 милиона динара, из Мађарске за 48,6 милиона динара; из Француске за 50,9 милиона динара, из Румуније за 14,4 милиона динара. Опао је пак увоз из Немачке за 76,4, из Чешко-Словачке 50,2, из Аустрије за 196, из Сједињених Америчких Држава за 12,8 милиона динара.

Наш трговински биланс био је у 1937 години активан за 1.038,6 милиона динара или 19,84% а у 1938 години актива нашег трговинског биланса износи свега 72 милиона динара или 1,45%.

Од главних трговинских земаља имамо у 1938 години активан трговински биланс са: Немачком за 195,8, Енглеском за 53,8 Белгијом за 289,6, Мађарском за 25,9, Грчком за 64, Низоземском за 50,2, Пољском за 37,3 милиона динара; а пасиван са: Чешко-Словачком за 131,7, Италијом за 120,5, Аустријом за 36,7, Сјед. Америч. Државама за 43,6, с Француском за 67,7, Румунијом за 54,3, Швајцарском за 12,2 милиона динара.

Из изложенога види се, какве су осцилације биле у нашем трговинском билансу од 1918 године па на овамо. Те промене, које су тако осетљиве, нису својствене индустријским државама које оснивају свој извоз на индустријским производима. Оне су највећим делом својствене државама чији извоз почива највећим делом на извозу аграрних производа. То је сасвим и разумљиво јер врло велики фактор у просперитету пољопривредних производа јесу елементарне погоде или непогоде. Министарство трговине и индустрије у том правцу не би могло да поведе нарочиту борбу, али Министарство трговине и индустрије могло би водећи рачуна о добрим конјунктурама на светским тржиштима, да искористи добре цене за наше производе и да у том правцу поведе своју политику. Оно се данас налази у интересантнијем положају, него што се налазило 1924 године. Данас се цео свет може поделити на два дела: клириншке и неклинриншке земље. Код клириншких земаља ми видимо да је наш извоз од 1922 године на овамо стално у порасту, а код неклинриншких земаља видимо да је наш извоз у опадању. Шта је томе разлог? Свакако да је разлог то што клириншке земље, с обзиром на механизам који су ства-

рале да би спровеле своју привредну политику, могле су да дигну ниво цена и да је та висина цена била примамљива за наш извоз. Зато је наш извоз тим путем и пошао. Међутим, наши интереси исто тако налажу, императивно нам налажу, да водимо рачуна и о дириговању нашег извоза и према неклинриншким земљама, нарочито имајући у виду потребе у нашем платном билансу. Ето то су у главном задаци овог Министарства.

Дозволите господо, да се запитам ко води нашу спољну политику, ко је на себе примио тај задатак да о њој брине? Нашу спољну трговинску политику води: Министарство трговине, нашу спољну трговинску политику води Министарство спољних послова, а сарађују Министарство финансија, Министарство пољопривреде, Министарство шума и рудника и друга привредна Министарства. Ја сматрам, када је реч о томе да ли треба да води спољно-трговинску политику Министарство спољних послова, да се ви сви слажете у томе са мном да је Министарство трговине и индустрије једино надлежно да води ту политику, а да Министарство спољних послова није надлежно, нити позвано, нити организовано да ту политику води. Међутим, то се данас дешава. Ако будете поставили питање зашто Министарство спољних послова води спољно-трговинску политику и зашто су шефови појединих делегација претставници Министарства спољних послова, ви ћете сви одговорити: зато што при закључењу нових трговинских уговора треба водити рачуна и о политичком моменту. Међутим и то није тачно. Ја сам видео да је било доста делегација где су шефови били претставници Министарства спољних послова, а нису били у питању нови уговори. Министарство спољних послова треба да престане са том праксом. Нити је то његова дужност, нити је за то организовано, нити за то позвано. Ако су у питању и други, политички моменти, Министар трговине и индустрије је члан Владе па може чути те политичке моменте и спровести их преко своје делегације. Ја молим г. Министра трговине да са овом праксом престане, јер она наноси штету и нашој трговини и политици коју спроводи.

Сада, које су све то установе које помажу Министра трговине и индустрије у спровођењу његове трговинске политике? То је углавном Министарство трговине и индустрије са својим одељењима, затим две независне установе. То су Завод за унапређење спољне трговине и Призад. Дозволите, господо, да се са неколико речи осврнем на рад и функционисање ових двеју установа.

Прва установа зове се Завод за унапређење спољне трговине. Према томе дужност ове установе била би да унапређује нашу спољну трговину и да извршује уговоре који су пре тога закључени. Ако се будемо запитали да ли је овај Завод за унапређење спољне трговине ништа урадио досада на унапређењу спољне трговине, добили бисмо одговор негативан. Он се тим питањима не бави. Нити се он бави питањем изналажења нових пијаца, нити студира то питање, нити је у томе смислу организован, нити на томе пољу шта ради. Он данас једино ради на извршењу већ постојећих закључених уговора. Међутим, није био само то његов задатак. Али, радећи тако и спроводећи такву политику он се свео на још нешто ниже, а ви ћете знати зашто се он на то свео. Данас, с обзиром на рад и функционисање ове установе, требало би да

захтевамо од Министра трговине да он промени име, да се не зове Завод за унапређење спољне трговине него Уред за извоз стоке, јер се само тим питањем бави. То је сасвим природно јер је на челу те установе човек који је до јуче био шеф Уреда за извоз стоке.

Ја нећу да се упуштам у испитивање других момената и даљег рада ове установе, али морам да замолим господина Министра трговине да о овим мојим напоменама води рачуна и да тај завод активира у смислу унапређења наше спољне трговине као и у смислу извршења трговинских обавеза и обавеза које проистичу из трговинских уговора.

Друга установа која такође помаже спровођење спољно трговинске политике јесте Призад. Призад је, господо, акционарско друштво, које је држава створила, основала да би омогућила наш рад с обзиром да у свету, нарочито у Европи, постоје државе са другом политиком. Морам одмах да изјавим да и Призад и Уред за унапређење спољне трговине и све друге установе које се буду створиле, морају опстати, оне су потребне зато да би наша држава могла одговорити спољнополитичким захтевима оних држава где је политика диригована и другачије устројена него у нашој држави. Та је потреба захтевала и оснивање Призада. Он је као такав користан, он треба да постоји и он треба у своје раду да помогне ту спољну трговинску политику коју наша Краљевска Влада спроводи.

Међутим, ако се запитамо шта је главна брига тога Призада, доћи ћемо врло лако до одговора: Главна му је брига извоз пшенице и он у томе фактички добро посредује и успева с обзиром на прописе Уредбе и оно што му је стављено у задатак. Ја ту не бих могао ништа да приметим, да је Призад урадио нешто погрешно. Напротив, с обзиром на постојеће прописе и с обзиром на оно што му је стављено у задатак, Призад то добро изводи. Једино бих желео да се осврнем на ту политику извоза пшенице.

Пшеница коју купује Призад плаћа се по много већој цени него што су цене на светском тржишту. Како то плаћа Призад и зашто? Да ли ми од тога имамо штете или користи и да ли је то потребно да се та политика и даље настави? (Један глас: То плаћа преференцијал!) Каже овај мој посланички друг, да се то плаћа преференцијалом. Јесте, ми за извезену пшеницу добијамо преференцијал од стране Немачке, али се не плаћа то само преференцијалом. Плаћамо ми то при сваком увозу из Немачке, при увозу машина и других артикала, јер ту се обрачунава већа цена. Нису Немци наивни да нам дају преференцијал а да то не наплате приликом извоза својих артикала машина, сапуна и осталог. Међутим, ми сви то плаћамо. Ко има користи од тога? Има користи произвођач. Који? Одговор је лак. Први и највећи произвођач јесу велепоседници. Они имају непосредно користи јер су у стању да производе велике количине пшенице. Они су ти који користе то стање и по добрим ценама извозе своју жетву. Нека их, нека извозе док је овакво стање, али питање се поставља: докле ће моћи да се одржи то стање? Ко још користи тај извоз пшенице? Користе делом наше задруге, које би требало у већем проценту, ту молим г. Ђорђевића да ме саслуша — које би требало у већем проценту да учествују у извозу, и трговци, али највећу корист имају велепоседници.

Господо, ако прочитате извештај Привилегованог извозног друштва наћи ћете где је г. Дунђерски казао ово, говорећи о годишњем извештају: „Овај извештај обгрлио је све“. Али свакако да је највише обгрлио оне који производе пшеницу у великим количинама. А да ли је обгрлио нас потрошаче, да ли је обгрлио пасивне крајеве, да ли је обгрлио малог човека који мора да купује или докупљује? Према томе, ето видите, ја немам ништа против тога да се води рачуна о произвођачима пшенице у Војводини, али не би смели због тога да пасивни крајеви у земљи и други крајеви плаћају тако велику цену пшенице у корист великих произвођача пшенице.

Призад тако ради у границама својих прописа. Ја опомињем господина Министра трговине да смо ми јуче имали преференцијал са Немачком, Чехословачком и Италијом. Италија је сада испала. Остале су Чехословачка и Немачка и шта ћемо да радимо кад још неко отпадне па не будемо могли држати такве цене какве су данас? Смемо ли то време да дочекамо неспремни, јер то би било катастрофално за нашу производњу. Ја сам поменуо неке установе које раде са Министарством трговине, ја сам изнео своје мишљење о раду Министарства трговине, ја верујем да ће господин Министар трговине примити моје напомене, пошто је сам у своје експозеу казао, да се налазимо пред реорганизацијом Министарства трговине, па следствено томе, и пред реорганизацијом установа које су са њим у вези. Верујем у реч господина Министра трговине, као и да ће он показати успех, и да ће донети реформе које ће бити од користи по нашу народну привреду.

Дајући нам свој експозе, Господин Министар трговине казао је, да смо у прошлој години закључили 16 интернационалних трговинских уговора. Познавајући те послове, пошто сам у њима учествовао, могу да кажем да је ту у ствари реч о обичним аранжманима, споразумима, а не о трговинским уговорима.

Изгледа да је овај извештај био штампан нешто мало раније, па због тога у њега није унет и аранжман који је постигнут са Француском 10 фебруара 1939 године. Свакако да је то због тога што је извештај штампан раније. Међутим господин Министар трговине није додирнуо неколика питања која ћу бити слободан да додирнем ја. Ја само молим господина Министра, да ово не сматра као замерке. Ми смо примили са најбољом вољом изјаве о коренитим реформама које ће се извршити, па због тога су ово само мале напомене са моје стране. Господин Министар није споменуо шта је са Малом Антантом. Ви знате да је трговинска политика у погледу размене добара између држава Мале Антанте била регулисана од стране њеног привредног савета. Тај савет се састаје два пута годишње. На тим састанцима утврђиван је привредни план који је имао да се изврши у току године. Ја знам да се у овој години тај савет није састао, и према томе да ли важе старе одлуке? Хоће ли оне остати на снази, уколико и у коме правцу? Ја хоћу да напоменем и хоћу да кажем да се води рачуна, да при новом стању и односима не претрпимо штету, већ да се на време обештетимо и спроведемо нашу политику на тај начин, што би њени интереси били обезбеђени. Ја морам, господо, овом приликом да скренем пажњу још на једну околност.

Ми немамо трговинске уговоре са Јужним америчким државама. Ми смо у неуговорном стању са Аргентином, Уругвајем, Колумбијом, па и са Мексиком. Наши односи нису такви да бисмо требали занемарити трговинске преговоре са овим државама. Шта се дешава сад када се налазимо у неуговорном стању? Дешава се да се од стране тих држава према нама примењују максималне тарифе и да ми немамо ни једне повластице, која се даје било на саобраћајном, било на социјалном, било на коме другом пољу. Међутим, ако наши интереси нису такви да бисмо ми требали са овим државама да закључимо потпуне трговинске уговоре, који се састоје, као што вам је познато, из општих и тарифних делова, ми бисмо требали да поведемо преговоре и да закључимо уговоре са клаузулом највећег повлашћења, јер бисмо на тај начин добили све што су те државе далe и другим земљама, а и ми бисмо њима исто то дали.

Али, када је реч о Америчким државама, ја не могу да се не запитам у каквом смо правном односу са Северо-америчким државама? Кад вам будем рекао, видећете колико је то чудновато. Ми имамо трговински уговор са Америком и у трговинским смо односима, нисмо у неуговорном стању, али тај уговор датира још из 1881 године. Закључила га је Краљевина Србија. Свакако да су данашњи односи много другојачији у нашој Југославији, него што су били односи између Србије и Америке. Према томе ја сматрам да ми није потребно указивати на оволику разлику у садашњим интересима Југославије и њеним потребама и односа према Сједињеним америчким државама према потребама које је имала Србија, ондашња мала земља, која није имала ни своје море, ни овакве потребе.

Сматрам да би требало поспешити и трудити се да се са Америком што пре приступи разговорима о новом трговинском уговору, да се они регулишу у интересу наше земље.

Дозволите ми, господо, да проговорим неколико речи о индустрији. Сви ми знамо да индустрија, развијена индустрија, која је основана у том смислу да покрије домаће потребе и да се јави преко границе, да је срећан знак богатства у једној земљи. Имајући то у виду, ја сматрам да је наша политика требала да иде тим путем т. ј. да и ми развијемо индустрију, која ће покривати наше потребе и јавити се и са оне стране границе.

У нашој земљи чињене су у том правцу велике жртве. Наша земља трудила се да подигне ту индустрију, да се она развије и донесе користи своје народу. На пример, режим, који смо имали у царини, — ја имам податке од 1930 године до данашњег дана; — био је такав да је отприлике дато ослобођење од царина у суми од 100—150 милиона динара годишње. Томе треба додати жртве и бенефиције које су чињене у скупном порезу на пословни промет, у непосредном порезу, као и другим услугама, које су чињене тој врсти радиности у нашој земљи.

Које треба да буду директиве и који принципи би требали бити да се таква индустрија подигне и развије? Свакако да је један од услова питање сировина. Други услов је јевтин погон.

Ако се запитамо, да ли се наша држава тих принципа држала, и водила рачуна, да ли је таква

радиност потпомагана у коме крају где има сировина, ми ћемо доћи до закључка да ту није било никакве политике.

На пример, кварц песка имамо у Скопљу, а фабрика стакла је у Панчеву. Ја сам имао прилике да разговарам са једним фабрикантом, Немцем из Врбаса, који је тамо дошао из Швајцарске, и кад сам га ја запитао шта ће он у Врбасу, он ми је одговорио: ту има Немаца па се разумемо и зато сам дошао овамо и подигао фабрику. Ако ми, господо, дозволимо да појединци подижу фабрике где хоће, онда никад нећемо добити индустрију у Крушевцу, у Ваљеву, Крагујевцу и Никшићу. Ми смо дошли, господо, данас у положај да је наша индустрија овако заступљена: Савска бановина са 28,52%, Дравска бановина 25,82%, Дунавска бановина 18,58%, Београд 7,85%, Дринска бановина 5,81%, Моравска бановина 4,41%, Приморска бановина 3,81%, Вардарска 2,60%, Врбаска 1,67%, Зетска 0,93%.

Кад је реч о индустрији, ја сам већ мало час казао да су поднесене огромне жртве за подизање индустрије, али, господо, питање је да ли се она нама одужила? Она, као што вам је познато, користи пуну царинску заштиту па ипак, и ако има сировине и јевтине радне снаге у земљи, она увози и сировину са стране и доводи стране раднике и те индустријске стране раднике плаћа скупље. Да нема онолико сировина колико јој треба у нашој земљи, ја разумем да их довози са стране. Кад то све чини наша индустрија она би требала да се појави и преко границе, јер индустрија која има сировине у самој земљи она мора да се појави преко границе, јер је то њена дужност. Кад погледамо на билансе наше индустрије, видимо да су они готово увек пасивни, а чућете често и њихову кукњаву да им посао не иде добро. С тога је потребно, да господин Министар трговине и индустрије донесе такав један пропис у коме би ово стајало: „Овлашћује се Министарски савет да на предлог Министра трговине и индустрије откупи сва она предузећа потребна народној привреди на бази капитализације показаних чистих добитака за последњих десет година”, па би видели какав би тај биланс стварно био, колике користи имају и да ли могу и јевтиније продавати, као и извозити.

Господо, кад је реч о индустрији, не може да се пређе, а да се не говори о картелима. Картели су се код нас појавили са постанком индустрије. Они су лепо организовани иако постоји један законски пропис, који су они тако мало припоштивали, што кажу наша браћа пречани, а то је Закон о сузбијању скупље. То је све тако било до 1934 године, кад је донета Уредба о картелима. Знате шта пише у првом члану те Уредбе. У тој Уредби у првом члану каже се овако: „Забрањује се постојање картела”, то је једна јасна и кратка одредба. Међутим, у другом члану каже се одмах: „Дозвољава се постојање картела оне врсте индустрије која је потребна и важна за народну привреду.” Па која је, господо, то врста индустрија која је потребна и важна за народну привреду? На то питање одговорио је закон. Тај одговор налазимо у Закону о радњама, јер по томе Закону о радњама, Министар трговине и индустрије дужан је да да списак те индустрије у споразуму са инспекцијом земаљске одбране.

И овај је списак дат. Али кад погледате тај списак, ви ћете видети да су ту унесене све врсте наше радиности, почев од оне најозбиљније па до индустрије потпетица за женске ципеле. (Жагор и веселост).

Пред оваквим стањем Влада се нашла побуђена да укине члан 1, јер он није ништа ни значајно, па га је и укинула. Сад, при оваквом стању, картели се нису одмах појавили. Знате, она пословна обавривост налагала је да се види колико ту има опасности, па кад се видело да ту нема ничега опасног, они су се пријавили. По тој Уредби води се један регистар у Министарству трговине и индустрије и сви су картели дужни да се у тај регистар упишу. Али шта стоји у томе регистру? Ту стоји само име и презиме тога картела, и ништа више: не стоји ни основ по коме је картел створен, нити има цене, нити име артикла који је у питању. По тој Уредби, Министарство трговине и индустрије је било дужно да оснује картелски суд, али тај суд ни до данас није основан. Међутим да би ме правилније разумели и да би осетили шта је последица таквога стања, ја ћу вам изнети само два примера, само пример са картелом цемента и картелом шећера.

Ствар стоји тако да је цемент у нашој земљи најскупљи, ако се упореди са ценама у свима другим земљама. Ми у нашој земљи имамо јевтине сировине, имамо јевтину погонску снагу, а имамо и јевтине раднике. Па шта је онда томе узрок? Данас се цемент продаје по 60 динара за 100 кг. Кад се одбију државне дажбине, њима остаје од прилике око 45 динара на сто килограма. (Гласови: 60 динара!) Не 60 динара, то је продајна цена, а кад се одбију дажбине, остаје нешто мало мање од 45 динара. А знате ли колики су им производни трошкови? 18 динара, па и нешто испод тога. То је само доказ да је ово једна врло рентабилна грана наше привреде. И ако узмете њихове извештаје које су поднели 1930 године, ако узмете њихов биланс из те године, ви ћете видети да су они поделили дивиденду по 14%. Лепа дивиденда, Бога ми! Међутим, има и других доказа. Да видите како не би смело да се по тој високој цени продаје цемент. Држава се налази пред великим јавним радовима које је предузела, налази се пред питањем подизања коловоза и мостова. За подизање тих мостова и коловоза јавља се и гвоздена индустрија из наше земље а јавља се и индустрија из иностранства. Налазећи се пред тим фактом, да би тај посао могли узети и странци и наши су индустријалци понудили држави да се ти мостови и ти коловози направе од цемента, па су тај цемент понудили држави по 27 динара од 100 кг. Ето, видите, колика је њихова зарада кад нуде цемент по ову цену а иначе га продају по 60.— динара. Ето, видите, какве су последице ових прописа који данас постоје о картелима.

А сада да говорим мало о картелу шећера. Индустрија шећера је пар екселанс наша народна привреда. При свем том ви видите да су цене шећера у нашој земљи велике, ви видите да они крајеви око Црвенке који производе шећерну репу и који од тога имају користи плаћају шећер јевтиније него они у Бабушници и Подгорици. Шта је томе разлог, господо? Ја морам признати да је томе разлог висока трошарина, високе државне

дажбине; али један од разлога је и у заради коју имају на производњи шећерне фабрике. Е сада, шта би требало да дође као корекција тога? Трбало би да дође акција наших државних фабрика шећера. Међутим наше државне фабрике нису формално у картелу, али стварно јесу, јер оне заједнички одређују цене шећеру и остале трошкове и са осталим фабрикама деле територију за продају шећера. И таква политика, господо, довела је дотле да се ми данас налазимо пред опасношћу да нам нестане шећера и да будемо принуђени да увозимо шећер. А зашто је то тако? Зато што су фабрике по малу цену откупљивале репу тако да се произвођачу не рентира сејати репу.

Шта би још требало урадити за корекцију у томе правцу? Ја морам, господо, при томе напоменути да су картели једна нормална појава у данашњем друштву; они постоје и они ће постојати, али то не значи да се њима треба да дозволи да користе до крајњих граница тај свој повлашћени положај. Ја сматрам да би требало Уредбу о картелима допунити на тај начин што би се за све врсте индустрије држава трудила да створи своје посебне фабрике и на тај начин да утиче на висину цена а не да улази у картеле. Трбало би створити један форум у коме би узели учешћа претставници картела, претставници заинтересованих министарстава, претставници радника и претставници комоара, и да се у томе форуму утврђују како продајне цене тако и производни трошкови. Тај форум био би дакле једино надлежан за утврђивање цена. Али исто тако трбало би још и то урадити да се онај регистар у Министарству трговине и индустрије, који се води о картелима, да се прошири и да у њему стоји колика је цена тим артиклима, који су све артикли у питању, и какав је однос између тих фабрика које су у картелу, поштујући, разуме се, њихове техничке тајне. Кад би се такав пропис створио, верујте, не би наша привреда имала никакве штете од тих картела.

Господо народни посланици, ја сам вам благодаран што сте ме саслушали . . . (Павле Јововић: И ми смо ти благодарни што си нам тако поштено изнео те ствари!) Ја сам вам благодаран, господо, али вам морам скренути пажњу још на једну околност а то је ова. Ја сам посланик из Зетске бановине и ја морам да проговорим нешто и о приликама тога краја који ме је овомо послао. И кад то подвлачим морам поставити себи питање: како се Министарство трговине односило и односи према Зетској бановини и Црној Гори специјално, како с обзиром на буџет који јој је дало, исто тако и с обзиром на трговинску политику коју тамо води? И у том погледу на првом месту хоћу одмах да вам кажем једну ствар која изгледа ситница али која је ипак карактеристична. Све женске занатске школе у држави падају на терет Министарства трговине и индустрије, само не оне на територији Зетске, Моравске и Вардарске бановине! Ја немам ништа противу тога што је држава примила и занатске школе богате Дунавске бановине на терет свога буџета, али сматрам кад је то урадила за друге бановине да је то могла урадити и за Зетску, Вардарску и Моравску бановину. (Гласови: Тако је!) Исто тако и кирија за Трговачку академију у Подгорици пада на терет Бановине.

А сада да видимо као стоји у погледу трговинске политике према Црној Гори. Није тачно, господо, да у Црној Гори нема терца за дођење

шире трговинске делатности. Црна Гора је пре свега сточарски крај, затим има шума, има белог угља, има руда и друго, и све то привредно благо може да се искористи. Ви ћете приметити да није дошао потребан капитал. Зашто тај капитал није дошао? Зато што нема путева да би се та трговина и тај капитал могао да искористи, о чему вам као пример наводим, да наша овца мора по шест сати да иде да се напоји водом, и према томе је природно да изгуби у тежини.

Друго питање, које треба да истакнем, јесте: да ли је наша државна трговинска политика водила рачуна о нашим пограничним односима према Албанији? У томе погледу постоји један трговински споразум између нас и Албаније, али тај споразум који је добар, није извршен зато што нема пута који би везивао Албанију са Црном Гором да би се могла та политика да оствари. — Чуо сам да је један посланички колега у Финансиском одбору казао: „Нека Црногорци продаду шуме на нека направе себи путеве“. Ја међутим, морам казати да су црногорске шуме приватна својина и ја бих запитао тога господина како би то изгледало кад би се његова приватна имовина продала да се исплате они модерни путеви железни и земаљски који пролазе кроз те крајеве. (Чује се: Није тако казао!) Драго ми је ако није тако.

Али, господо, и поред свих ових напомена ја сам ипак спокојан и ја вас могу уверити да данашња Краљевска влада са пуним интересом прати живот у Црној Гори. Ја сам имао прилике да о извесним питањима, која интересују Црну Гору, претресам и са господином Претседником Владе и са господином Министром финансија и ја сам код њих наишао на пуно разумевање и на пуну потпору. Према томе, Црна Гора може бити спокојна да ће се и у том погледу трговинске политике од стране данашње Владе водити рачуна. Исто тако Црна Гора је занемарена и у погледу туризма и ако има све услове за то.

Господо, ја ћу да завршим.

Краљевска Влада дала је своју Декларацију. У тој Декларацији она је на један изричан и јасан начин нагласила један проблем који годинама мучи наш државни живот. Ни једна Влада досада није на тако категоричан начин покренула то питање као ова. Од тога питања уозбиљили смо се сви ми и на левици и на десници али сте сви морали приметити да је од тога дана наступио други дух међу нама. Сва земља дрхти од озбиљности тога питања, од њега дрхти како онај мали Србин тако и сваки Хрват и Словенац. То је питање које је обузело цео наш народни живот.

Па ипак, господо, наша Краљевска Влада, налазећи се пред озбиљним проблемима, није заборавила да у својој Декларацији помене и нарочито истакне своју бригу о привредним питањима: Влада је у својој Декларацији изричито рекла: „... Влада ће поклонити најпотпунију пажњу да се рационално и плански осигурају најповољнији услови, материјални, технички и психолошки за што бољи привредни напредак земље.“

Ово је један мудар акт који се мора поштовати и ценити, и због тога поштујући и ценећи овакву мудру политику Краљевске владе, ја изјављујем да ћу гласати за овај предлог буџета. (Одобравање и плескање у центруму и на десници).

Polpretsednik Alojzij Mihelčič: Reč ima narodni poslanik g. Blagoje Jocić.

Благоје Јоцић: Господо народни посланици, у вези са овогодишњим буџетом хтео бих да говорим поглавито о трговини, индустрији и привреди уопште који су уједно и најважнији извори прихода наше државе. Ако посматрамо кретање прихода у нашој земљи за дужи низ година унатраг, ми ћемо констатовати да су се ти приходи увек кретали око 12 милијарди динара годишње. Шта то значи, господо? То значи да наша привреда није довољно напредовала, значи да ми тап-камо у месту и да не покажемо онај напредак који би требало да показујемо с обзиром на привредно богатство наше земље, с обзиром на сировине са којима ми у изобиљу располажемо.

Наша индустрија и привреда развијале су рад без икаквог плана. Ми нисмо имали система, по коме ћемо да их упутимо, који путем треба најрационалније да се развијају. Од самог почетка та грешка је учињена и она се понавља а не покушава се да се то поправи. Многе владе су имале у своме програму економско развијање народа, али систем још никада није уведен ту. Није било система и зато сматрам да није било ни већег напретка. А напредак се најбоље показује по постигнутим приходима. Као што привредно предузеће кад не убира веће приходе, значи не напредује, значи да није добро организовано и да му нешто смета, исто је тако и са народном и државном привредом.

И уместо да се наша индустрија развија у правцу искоришћавања постојећих сировина, ми смо дозволили да се она подиже онако како се могло и како је коме пало на памет. Дошло се до тога да кад је индустрија почела да ради и да се развија, да јој иностранство конкурише. И шта се тада чини? Постављају се царинске баријере да би се индустрија спасла од пропасти. Све те царинске баријере су донекле и штетне за остале привредне гране. Ове заштите су потребне али само привремено, док се донекле не амортизују инвестиције: али наша индустрија је махом тако грађена да ће јој та заштита веома требати а то је штетно за остале праве привреднике.

У даљем развоју ми у нашој земљи немамо институцију која би могла да ствара један план и да помаже све потребе наше привреде. Нема институције која би могла да прихвата жеље привредних организација које засецају у ресоре више министарства једновремено.

Шта је остало онда тим привредним организацијама? Да се обраћају и да на дохват гледају да искористе шта ко може за себе, не обзирући се да ли те бенефиције које они сами себи извојују на неки начин, да ли ће оне бити штетне по остале гране наше привреде. У том нашем привредном нереду — и да би се заштитиле извесне индустрије — наша царинска тарифа не изгледа онако као што би требало да буде. Царинска тарифа треба да буде огледало смерница наше привреде. Она би требала да помаже оно што хоћемо да стварамо и да пусти увоз артикала које не желимо да производимо. Та царинска тарифа требало би да буде тако изграђена да даје правац и упутства нашој привреди како да се развија и уједно да буде регулатор цена нашим производима. Али, господо, изградити једну добру царинску тарифу није могуће ако се пре тога нема један добар при-

вредни план, који ће да обухвати све што је нама потребно и за шта услова највише имамо. Наша данашња царинска тарифа на жалост је услед мања тог плана са једне стране чисто фискалне природе. У место да диригује нашом привредом, она је ту да убира приходе, колико се сматра да држава треба да реализује прихода кроз њу за своје потребе. Са друге стране она је прохибиционе природе. Она онемогућује улазак извесне стране робе, макар она била и по демпинг цени. Значи, да се извесним гранама наше привреде омогућује да добију монопол код нас и да држе цене како оне хоће. Ја мислим да је то једна штетна појава, јер фаворизовање једне гране значи ићи на штету друге гране наше привреде. Исто тако од штетних последица су и картели које онемогућују развој наше земље, јер штете већину наше привреде. Господо, од колике је важности добро организована привреда најбоље може да послужи пример Италије. То је земља која је ранијих година, услед тога што је по своме тлу врло сиромашна, без икаквих сировина, била је то земља која је највише давала емиграције у иностранство. Њихово становништво се годинама расељавало и по Америци и по другим земљама зато што је земља и сувише сиромашна. Италија је, међутим, од пре 10 до 15 година створила један добар привредни план и од тога доба та сиромашна земља не само да не пушта да се емигрира из ње, него успева да из добро организоване привреде за годину дана баца само на наоружање онолико колико би нама кроз деценију било довољно да подмиримо све своје државне потребе. Дакле, једна земља која по богатству далеко изостаје од наше, а по броју становника једва је три пут колико наша, добро организована, без сировина, са сиромашном земљом успева да претставља једну силу првога реда, успева да води дуготрајне скупе ратове, све то благодаречи добро организованом привреди.

Господо, исто тако могу да наведем пример Јапана који је пре 40 година био једна азијска запуштена земља, а данас Јапан успева да држи у шаху и моћну Енглеску и још моћнију Америку, и да води такође ратове. Господо, а ко води данашње ратове? Воде их привреда и новац који пружа добро организована привреда. Тиме хоћу да подвучем колико је привреда важна за напредак једне земље и за њено снажење. Није снага само у топовима, него је још већа снага у привреди, која у даном моменту може да да потребно злато и своје производе за одбрану земље. (Др. Бранко Чубриловић: Ти спомињеш само тоталитарне државе, зашто не споменеш Русију?) Ја говорим о чисто привредним питањима.

Господо, као што рекох мало пре, наши реализовани приходи износе око 12 милијарди. Када погледам на расходе, они поглавито иду на најхитније потребе, тако да ми од тих наших реализованих прихода ништа не одвајамо за напредак, за неко побољшање у нашој земљи.

Све што уберемо потрошимо само на најхитније потребе. Ако смем да се изразим речником привредника, то значи реализовати приходе само за покриће режијских трошкова, а за развој и напредак не остаје ништа.

Дакле, господо, још једанпут да кажем, развојем наше привреде једино можемо да дамо залиху снаге која ће бити једнога дана потребна.

Трговина, индустрија и привреда нису само потребне, да би држава могла реализовати веће приходе. Оне имају још један, не мање важан, задатак у животу једног народа.

Пре 20—30 година, господо, није било човека код нас који није имао своје земље и своје куће. Данас, међутим, ми видимо да свака земља има све више и више бескућника. Шта то значи, господо? Народ се стално множи а земља, њиве остају исте. Онде где су дедови живели добро, где су могли да просперирају, намноживши унуци једва животаре, одлазе од своје куће, одлазе у свет.

Ми морамо да развијемо нашу привреду, да би могли те људе примити и спасти беде а државу нежељених последица... (Др. Бранко Чубриловић: Велике поседе треба поделити: Беље, Панчевачки рит! Земље има за 30 милиона)... треба провести нову аграрну реформу!

Господо, да би се овако важан проблем за живот једнога народа могао да среди, потребно је да се реши то најважније питање, питање наше привреде. А средити то питање привреде није тако лака ни проста ствар. То је један комплекс замршених питања које треба решити.

Треба, господо, дубока студија да би се могло доћи до једног праведног, доброг и тачног решења. Господо, нама је најпотребније да имамо једну организацију у земљи, која ће да прикупи све потребе данашње привреде и трговине и индустрије да испита све њихове потребе, прикупи све статистичке податке, да испита узроке зашто поједине гране наше привреде не напредују. На основу свега тога треба створити привредни план али само посматрајући цео комплекс питања, као целину, а никако не појединачно, јер се иначе упада у другу грешку. Врло често, кад решавамо ствар у корист једне гране то иде на штету друге групе. Да се не би тако радило и да се не би поново падало у грешке потребно је да се створи један одбор, — ја предлагам парламентарни одбор — који би био у контакту са свима привредним организацијама у земљи и радио на стварању једног привредног плана. Тај привредни план требало би првенствено да се позабави са привредом каква нам је данас. Њој треба да пружи полета колико је могуће више, а затим да утврди један план по коме би се радило у будуће. Да не стварам индустрије које немају услове за развитак, већ да створимо првенствено ону праву националну индустрију ону за коју можемо у земљи да нађемо све потребне сировине, и све те сировине да се прераде у нашим фабрикама, нашом радном снагом и нашим националним капиталом. Господо, таква индустрија и добро организована моћи ће да подмири наше потребе, а биће у стању временом да конкурише и иностранству и постане способна за извоз. Само тако систематским радом ми можемо да дођемо до бољег развитка до правилног развитка наше привреде и нећемо да чујемо, као што данас чујемо и у трговини, и у индустрији, и у привреди да се људи жаде на поједине нежељене појаве које коче рад и напредак, јер, господо, кажем кад се решавају ствари, не треба решавати на парче и једном чинити а другом наносити штету, јер онда увек има незадовољника. Господо,

треба све те људе и привредне организације покулити и саставити и са њима заједно створити један план који неће да иде на штету никога већ у корист целокупне наше привреде. Господо народни посланици, у вези подизања и снажења наше домаће индустрије морам да нагласим једну преку потребу која се такође паралелно јавља са тим наиме: да се реши питање дугорочног кредита за нашу привреду и индустрију.

Господо, ви сте могли да видите благотворно дејство Државне хипотекарне банке на изградњу овако лепог Београда и других места у нашој земљи. (Др. Бранко Чубриловић: А за села ништа нема!) Нисте ме саслушали до краја. То благотворно дејство тих дугорочних кредита за изградњу Београда и других места још је потребније нашој привреди. (Павле Јововић: Сељаку!) И он је привредник, један од највећих и најважнијих у земљи. Када се узме на меницу новац на три месеца онда не може да се врши рационализација наше застареле индустрије, не може да се инвестира. Морају се имати дугорочни кредити као што се има за изградњу зграда да би могло да се инвестира и да би могло постепено да се отплати. Нама требају дугорочни кредити за рационализацију наше привреде и индустрије.

Дакле, господо, ово је једно врло важно питање за нашу привреду, и ја се надам, да ћу имати прилике о томе још много више говорити. За сада томе нема више места. (Павле Јововић: Сада, па Бог зна када ћемо се састати!) Видећемо, какве ћемо бити среће! Други недостатак наше привреде јесте, што немамо стручног особља.

Potpredsednik Alojziji Mihelčić: Gospodine poslanice, molim Vas da završite, vreme Vam skoro ističe.

Благоје Јоцић (наставља): Пожурићу.

Господо, ми немамо довољно стручног особља. Томе није крив г. Министар просвете, јер он не зна шта треба нашој привреди и пољопривреди. То су привредне организације које треба да израде програм предавања за школе, и које треба да привреди створе неопходно стручно особље. Ми данас имамо много ђака гимназија и наше нам гимназије лиферују у невероватним количинама мање више несвршене ђаке, који нису за привреду и не могу да се искористе у привреди него иду и траже да постану званичници и писари. Они немају никакве будућности и вечито остају мали чиновници са бедним платама и гладују. Нама требају стручни радници, који ће да раде, да стварају. (Пљескање на десници).

Господо, ми морамо створити стручне школе, које ће нашој привреди дати оно што јој треба, јер ми данас имамо махом лаике, не само мајсторе него и пословође. Ја сам имао прилике да видим, да се страни монтер-мајстор плаћа 800 динара дневно, зато што таквих мајстора у земљи нема. Господо, прека је потреба да то остваримо не само за потребе привреде, него и из социјалних разлога. Ви, господо, знате и видели сте колико има младића са несвршеном гимназијом, који трче и обијају прагове, да би могли добити ону мизерну плату од 500—600 динара месечно.

Господо, у вези са развојем наше привреде, ми морамо и стандард живота људи да подигнемо. Ми морамо мислити на прве сараднике у нашој

привреди, на раднике, да се њихово стање побољша, али све то у вези са привредним планом, да буде организовано и повезано у једну целину, да сви од тога имају користи.

Друго једно важно питање, то је питање наших чиновника, наше чиновничко питање. Требало би по сваку цену решити, а то је интерес привреде, ако хоћемо правилан развитак наше привреде правилно решење морају да плате чиновника буду боље, да ти људи буду материјално обезбеђени, јер ће само онда моћи правилно да се ради и поступа. То повећање стандарда живота опет иде у прилог привреди. Јер, господо, тај новац циркулише, добијају га трговци, привредници, индустријалци и повећава се обрт. На тај начин повећава се зарада и држави се обезбеђују приходи. Ми смо имали прилике за време ове кризе, пре неколико година, кад је стандард живота спао на најнижи минимум, имали смо, као што рекох, прилике да видимо, колико је тешко било за индустрију и за привреду и за трговца и за свакога. Значи, повећање стандарда живота не само што ствара задовољне грађане ове земље, него ствара и благостање, јер од целога тога промета сви имају користи.

Ако је стандард живота низак, — то смо видели пре 7—8 година, — знамо како је тешко било и какво је стање било у земљи.

Господо, иако овде није место, морам да говорим мало и о пољопривреди која је једна од најважнијих грана наше привреде. Ми смо видели друге напредне земље да су, користећи најновије тековине науке, успале да дуплирају, и више него дуплирају доприносе на својим теренима који су знатно мање плодни од наших. Господо, ми се тим проблемом такође у оквиру тога привредног плана морамо да позабавимо да допринесемо по хектару постане бољи и наша пољопривреда више напредује. Када већ са ценама не можемо да идемо много изнад светског паритета, онда бар можемо да учинимо да приноси по хектару постану већи. На тај начин ће и земљорадник добити много више а и држава ће онда моћи да наплати своје порезе.

Господо, један од најважнијих фактора за унапређење индустрије, трговине и свеукупне привреде, то је саобраћај. Нажалост, морам да кажем да наци саобраћај стоји на веома ниском ступњу. Ми имамо много крајева који не само да немају железничких пруга него немају ни путева. Путеви су непроходни и ти крајеви су отсечени од света.....

Potpredsednik Alojziji Mihelčić: Gospodine govornice, sada je na dnevnom redu debata o trgovini i industriji, pa Vas molim da se držite toga reda.

Благоје Јоцић (наставља): и ово је у вези са привредом. О овом питању говорићу укратко. Ми смо економски сувише слаби да уложимо милијарде у железнице и друмове, али да би омогућили тим беспутним крајевима да могу ипак привредно да се развијају, ми морамо да им створимо један други саобраћај, када већ немамо довољно пара да створимо друмове и железнице. Шта можемо за те беспутне крајеве да створимо, да оживимо привреду која тамо чами, јер своје производе не може да изнесе на тржиште? Господо, готово по правилу, и шуме и рудна богатства налазе се у беспутним крајевима. Без комуникација то огромно богатство лежи неискоришћено и лежаће све дотле док не

успемо да створимо огромне капитале, да саградимо путеве и железнице. Међутим, господо, да не чекамо то време, ми можемо нешто друго да учинимо. Ми можемо да студирамо моторна возила која би била у стању да иду и по тим нашим тако страшним путевима. Господо, та моторна возила, тако конструисана за наше потребе, омогућила би да се ти забачени крајеви доведу у везу са осталим светом и да се привреда која тамо не може да се развије, оживи. Та моторна возила би требала да уђу без царине у земљу, да добију резервне делове, нарочито, по повољним ценама и гориво по најнижим ценама. Од сваке превезене тоне могао би да се наплаћује, као што се и данас наплаћује, један извесан допринос да поправку тих путева и ти би се путеви постепено поправили. Али, то што се наплати, требало би на тим путевима и да се утрочи а не као данас да се плаћа за прекомерно искоришћавање пута а тај новац иде не знам куда и не искоришћава се за пут на коме је наплаћен...

Potpretsednik Alojzij Mihelčič: Molim Vas, gospodine poslanice, da završite, jer ima još 12 govornika.

Ја предлажем да се створи један парламентарни одбор, који би радио на свима тим питањима и на многим другим која нисам имао времена да истакнем, да се створи један привредни план по коме би се провела организација наше целокупне земљске привреде. Тај привредни план, пошто буде израђен, треба да буде изнет пред јавност, да јавност о њему дуже времена дискутује како би се могле уочити све евентуалне грешке или омашке у њему. Када се тај привредни план буде добро продискутовао, онда би га требало поднети Краљевској влади на одобрење. Тако би једном у нашу привреду унели више система.

Имајући пуно поверење у Краљевску владу, а специјално у Министра трговине и индустрије, изјављујем да ћу гласати за предложени буџет (Одобравање и пљескање у центруму и на десници).

Potpretsednik Alojzij Mihelčič: Reč ima narodni poslanik g. Dragoslav Pantović.

Драгослав Пантовић: Господо народни посланици, мој задатак много је олакшан, кад треба да говорим о предлогу буџета Министарства трговине и индустрије, од стране двојице предговорника, који су и врло вешто и врло дубоко зашли у проблеме овога Министарства. Ја сам мислио да специјално обрадим терен трговине, и то извозне трговине, да о томе проблему говорим, али га је детаљно обрадио пре мене наш друг г. Радуловић. Ја бих томе имао да додам само једно, да додам оно што је њему у томе питању изостало, а то је да наше конзулате, који потпадају под Министарство иностраних послова, тј. наше козуле не шаљемо и не плаћамо само зато, да би се појављивали на извесним банкетима лепо испеглани и у гласе рукавицама, да репрезентују, него да уђу у трговачке, да уђу у привредне кругове, па да после кажу преко Министарства иностраних послова нашем Министарству трговине и индустрије и даду сугестије, где и каквих има трговачких веза и канала у циљу унапређења наше извозне трговине. Ми смо постављали и такозване трговинске аген-те, али тај задатак много би боље могли да обав-

љају сами наши конзули, који треба, уосталом, поред чисто спољне политике, да воде и нашу извозну политику и да дају корисне сугестије.

У билансу наше спољне трговине, ви видите да та трговина опада. Година 1936, упоређена са 1937, претставља пораст наше спољне трговине а кад дођете на 1938 ви видите да она опада. У години 1937 имамо извозну трговину која се пење до 62% док доцније у знатној мери опада. То значи, да извозна тржишта, која су на чисто клириншкој или валутној бази, нису довољна за наш извоз и да им недостаје једна специјална организација те врсте; значи да треба проширити трговинске уговоре на земље где их немамо. Треба специјално искористити најновији трговински уговор са Француском, који је закључен у фебруару месецу ове године и Француској обратити што већу пажњу у погледу извоза, јер Француска је земља, која нам је била и најбољи савезник и највећи пријатељ у данима најтежим по нашу државу, и сигурно је да ће бити један од највећих консумената наших производа.

Имамо још једну велику земљу која је изостала из наше трговине. То је Енглеска, која може врло много да допринесе нашем извозном билансу.

Кад ту извозну трговину упоредимо са артиклима, који се код нас производе, видеће се, да се није посвећивала потпуно довољна пажња нашим главним пољопривредним артиклима. Ја нећу да говорим о чисто индустријским артиклима, него ћу се задржати на артиклима, које производи наш сељак и од којих би требала наша извозна трговина да има највише користи.

Ја ћу направити само једно поређење. Изнећу артикле, који највише интересују наш сељачки народ. Ви добро знате да читав део наше Босне, да читав део предкумановске Србије имају врло јако развијено воћарство, а нарочито шљиву. Ви знате и врло добро вам је познато, да је мала Србија извозила 8 до 10 хиљада вагона шљива пре рата и да је извозила око 2 хиљаде вагона пекмеза. Брчко је било врло познато у Босни као један центар за етивање, — прерађивање сувих шљива — и за извоз и сирових шљива. Код нас се то кретало у главном у кругу Чачак—Крагујевац—Ваљево.

И уместо да смо лепо искористили наше богатство и упутили нашу извозну трговину онако, како је то лепо изнето у књизи „Ла Серби агрикол“, тада бисмо могли замерити „Призду“, зашто специјално овој грани није обраћена пажња. И ја не устајем овде да говорим, са овога места, против „Призда“ као организације и као установе, али устајем да говорим против њеног некорисног рада и да говорим да „Призад“ уместо да има главну иницијативу, да буде једна врста силаоса нашег, који ће да прикупи, да стандардизује нашу производњу, да класира наше производе, како бисмо рекли народним језиком и да их упуту на тржиште, „Призад“ се појављује као трговац, који купује у земљи и зарађује од својих сопствених произвођача.

У сувој шљиви и у пекмезу он је показао један страховити назадак. Он је успео да изведе свега око 100 вагона пекмеза, док има још око 400 вагона прерађеног у земљи, који нема тржишта зато што „Призад“ није повео бригу о извозу и пласирању пекмеза, већ води бригу да стандар-

дизује цене овде и да купи пекмез по 4,40 динара по килограму и да прода скупље, па да у своме билансу покаже како је само на пекмезу зарадио 600.000 динара.

„Призад“ је требао да буде једна врста посредника, али наш „Призад“ је дошао на једну чисто комерцијалну базу за своју корист. И када су наши, тако да их назовем, индустријалци пекмеза, чак сами нашли пијацу да пласирају оних 400 вагона пекмеза, које мало час споменух, по 6 динара килограм, „Призад“ им није омогућио да извозе и да продају на страни тај пекмез. Ето, то треба осудити у „Призаду“.

И ви данас имате ситуацију да је пекмез изгубио пијацу, да су угушени трговци, јер не могу да извозе због „Призада“, мада имају и могућности и пијаце и купце да тај пекмез извезу, и побољшају наш извозни биланс.

И онда кад је „Призад“ покушао био да се покаже као вешт трговац, он се бацао на трговину са пшеницом и кукурузом. Он је у преференцијалу извезао око 20.000 вагона а то би могле учинити и три добро организоване извозничке куће, када би имале преференцијална тржишта. Али „Призад“ је учинио другу грешку. „Призад“ се појавио да наше производе купује од сељака и трговаца и да их продаје нашој држави и нашој војсци за исхрану војске. Шта смо тиме изгубили? Изгубили смо на прометној порези око 600 динара по сваком вагону, пошто је „Призад“ ослобођен прометне порезе. А онда смо изгубили и на другој страни: зато што се „Призад“ појавио са огромним количинама које је понудио војсци, да војска директно купује од њега пшеницу, а не од сељака као произвођача, који би пшеницу продавао са ценом, која је већа од оне која је у то време била на тржишту.

Ето, против таквог рада у „Призаду“ ја устајем и тражим и молим г. Министра, да се у „Призаду“ изврши реорганизација и да „Призад“ ни у ком случају не сме бити посредник и лиферант нашој војсци. То нека буду трговци, земљорадници и земљорадничке задруге. Уколико они немају својих силоса и магацина, онда нека лиферују постепено у границама њихових моћи. Али ту треба обратити пажњу, да се не нађу вештаци људи, као што су они који су се појавили на црној берзи, па да под фирмом земљорадничких задруга тргују на велико за свој рачун, а да земљорадничкој задрузи даду само једну малу зарадицу.

Сад видите, зашто то тако иде у „Призаду“, па бих молио г. Министра да мало прелиста биографију оних људи, који управљају „Призадом“, да погледа, ко су, одакле су, колико су вера променили и шта су све учинили, док су до „Призада“ и његове управе доспели. Можда ћете тамо наћи мало људи који припадају овом нашем друштву. (Смех у дворани и одобравање).

После пекмеза и шљива интересантно је поминути артикал, који погађа сељака, а то су сирове коже. Сирова кожа у 1937 години продавана је по 15 динара килограм, у 1938 години од 8 до 9 динара килограм, да би у почетку 1939 године спала на 6 динара по килограму. Ако узмемо за пример једну говељу кожу у просечној тежини од 32 килограма, то се само на цени коже губи, — у разлици цена из 1937 године, — 288 дин. Ето, господо народни посланици, како земљорадник само на јед-

ном комаду свога производа, који годинама гаји, губи око 300 динара. Сељак осећа пад цене, која му тешко пада, и тражи разлоге, а тајна је у томе, што није извозом осигуран извоз сирове коже, а картел наше кожне индустрије обара и диктира цене и штети најсиромашнијег и најмногобројнијег грађанина — наше сељаке. Овоме се злу мора тражити лека! (Бурно одобравање).

Господо, време је доста кратко, па зато желим, да овај проблем изоставим и да не говорим даље, па молим Краљевску владу да „Призад“ сачува и реорганизује, да у „Призаду“ уведе наше и Србе и Хрвате и Словенце и то првенствено квалификоване, али оне, који неће трговину и земљораднике убијати, већ који ће њих подизати и са њима сарађивати.

А шта да кажем о онима који ту привреду треба да подигну и да је финансирају. Да пређем на болно питање које се зове банкарство. То је болна тачка зато, што је последњих десетак година банкарство уместо угледне професије постало таква професија, да се скоро стиде људи да кажу да су директори банака.

Није било закона о банкама и банкарству, већ смо живели и радили по једном старинском закону који је много старији од нас, овде, од сваког појединца, то је такозвани Трговачки закон у коме је о акционарском друштву говорено као о нечем некорисном и неинтересантном по привреду државе, који је, на пример, у једном члану установио, да чланови управног одбора одговарају само имовином, коју имају у банци а никако својом личном имовином, тј. да одговарају само са 200 или 300 акција, које депонују као чланови управе. Публика види велика имена, велике главе, газде, па потрчи са улозима у такву банку. Има поверења у та велика имена, али кад дође време да се улог поврати улагачу уместо да им се исплаћује дође до слома банке, а газде из управе им кажу: извините, ми не одговарамо лично нашом имовином. И судови су немоћни, јер је такав закон. Ту има много злоупотреба. (Приговори са левице). Да не би рекла браћа са левице: како смо их и ту у статистици много искористили, ја ћу им рећи, да је једна банка из Загреба, кад је дошла у шкрипац... (Поновни приговори са левице)... Прва хрватска штедионица кад је дошла у тешку ситуацију, њој је дат кредит од 400 милиона динара да се санира, али тих 400 милиона није отишло на санацију те банке, већ су тај новац купили чланови управног одбора, њихови кумови и пријатељи, а сиротиња, народ и ситан штедиша остали су без ичега, без улога. Зато је, господо народни посланици, потребно да ово питање ставим на срце нашем новом г. Министру, коме желим да овим говором само помогнем у тешком задатку. На ово место дошао сам не да критикујем, већ да сарађујем и да укажем на оно, што не ваља, да би он могао да исправи. (Одобравање).

Ја бих молио г. Министра трговине да у споразуму са г. Министром просвете некако прекине са тим гимназијама којих имамо толико, да ће нам једног дана доћи главе. Прекинимо са тим школама, које само лиферују државне чиновнике, за које више нема места, па нека се обрати пажња на трговачке академије, нека припремају што већи кадар младих људи за привредни живот, а не за државну

службу и на уштрб државног буцета. Ја пледирам и молим, да нам се да трговачка академија у Крагујевцу као културном центру целе Шумадије.

А сад да пређем мало на занатство. Занати у скоро постали нерентабилни. Зашто? Зато што наш занатлија још увек стоји на врло примитивном ступњу интелектуалног васпитања и оно чиме обрађује свој занат, то му је само Божији дар, који је од оца и мајке наслеђен, па га је својим сопственим трудом усавршио. Али скоро у деведесет случајева Божији дар није култивисан. Ми имамо неке занатлиске школе. Ја сам пажљиво прочитао господине Министре, овај Ваш експозе који је дивно обрађен и све цифарски изложен, али ја не желим да Вас тиме замарам. Међутим, има једно што не видимо овде, у експозеу, нема школе која би била равна француској једној школи која даје савршене мајсторе, који би зарађивали и по 800 динара дан.

Ја тражим школу — »École des Beaux arts et Metiers« — школу лепих вештина и заната. То је школа, која постоји у Француској и која је много боља и савршенија од наше средње техничке школе. Ја молим господина Министра, да се та школа организује и одмах отвори у Крагујевцу. То не говорим из неких личних или покрајинских интереса, но тражим, да буде отворена у Крагујевцу зато, што је у Крагујевцу наш арсенал, па та школа може да учи лепе вештине и занате не само теориски већ и практично у томе великом арсеналу, где има пуно разноврсних машина. Ученици из те школе могу да се усавршавају само у једном индустријском центру као што је Крагујевац. У осталом, господо, нека таква једна школа буде прва у Шумадији и то у Крагујевцу, јер је ту пукла прва варница за ослобођење, па нека буде и прва варница за наш бољи привредни препород. Ја вам стављам ово на срце, господине Министре, и молим да то учините.

Сад да проговорим неколико речи о индустрији. Индустрија је код нас дете мезимче, и могли бисмо је назвати l'enfant gâté — дете мезимче. Ми смо нашој индустрији дали заштитну царину и обезбедили смо јој напредак.

Али индустрија је отишла корак даље, па је, поред уредбе о картелима која забрањује картелисање, ипак направила картеле. Цене диктују они, па поред тога употребљују дупле књиге и приказују како немају никакве зараде. Ја знам, господо, да заиста има индустрија које поштено раде и њима част и поштовање, али има их и таквих које су вођене не од наших пријатеља него од оних, који су нам дошли као стручњаци за све и сва. То су „специјалисти“, који воде те ствари. Они су једна врста полипа који сишу наш економски живот и искоришћују га.

Ја ћу да се осврнем на ону индустрију где највише страда наша сељачка средина, где највише страда наша средња привреда и где страда ситан човек, а то је индустрија цемента. О индустрији цемента могла би да се напише једна дисертација. То је један велики проблем и ја ћу галопом ићи са догађаја на догађај, извесне делове нећу саопштити, да не би сазнали картелци како смо им у траг ушли. Могу вам рећи да картел цемента, који постоји сачињава 13 наших фабрика и то:

1 — Беочинска фабрика цемента у Беочину, у рукама потпуно мађарским, фабрика стварно управљана из Пеште ((све друго је маска и привидност);

2 — „Кроација“, фабрика цемента Загреб (фабрика у Подсуседу — предграђе Загреба, једва 10 километара од Загреба), филијала Беочинске фабрике цемента, у рукама мађарског капитала, управљана из Пеште;

3 — Раљска фабрика цемента. Прогутана од стране мађарског капитала, то јест од Беочинске фабрике цемента и обустављена (не ради већ осам година);

4 — Поповачка фабрика цемента у Поповцу код Параћина, железничка станица Давидовац, на прузи Параћин—Зајечар. Француски капитал, фабрика управљана из Париза;

5 — Фабрика цемента у Трбовљу. Француски капитал, фабрика управљана из Париза;

6 — Сплит д. д. фабрика цемента у Солинмајдану код Сплита. Италијански капитал, фабрика управљана из Италије;

7 — Далмација д. д. фабрика цемента Каштел Суђурац код Сплита. Италијански капитал, фабрика управљана из Италије;

8 — Адриапортланд, фабрика цемента Каштел Суђурац код Сплита. Италијански капитал а од најновијег времена има нешто домаћег капитала у тој фабрици, али је фабрика још увек у највећем делу зависна од Италијана;

9 — Лавокат и Комп. Фабрика цемента у Омишу, француски капитал, фабрика управљана из Француске;

10 — Фабрика цемента Марина Ферића и Комп. из Сплита. Фабрика откупљена од стране картела цемента и фабрикација обустављена — фабрика већ неколико година не ради. — Власник добија годишњу отштету од картела;

11 — Фабрика цемента Николе Палавершића у Омишу. Фабрика откупљена од стране картела цемента и обустављена. Власник добија годишњу отштету од Беочинске фабрике цемента;

12 — Фабрика цемента Довје Мојстрана у Словенији. Фабрика откупљена од стране картела или од стране Трбовљанске фабрике цемента и обустављена већ неколико година. Власник прима отштету;

13 — Фабрика цемента „Лепенац“ код Скопља. Једина фабрика цемента саграђена пре две-три године по нашим домаћим људима и са домаћим капиталом. Ради за сада у посве малом обиму — налази се сада у картелу цемента.

Овако изгледа, господо, у кратким потезима слика индустрије цемента у Југославији. Она је организована у један свемоћни картел цемента са седиштем картела у Београду, који има своје филијале у Загребу, Љубљани и Сплиту. У томе картелу главну и пресудну реч и силу води Беочинска фабрика цемента, која са својом филијалом — Кроација д. д. у Загребу — фабрика у Подсуседу крај Загреба има педесет од сто удела, а то значи, да половину продатог цемента у Југославији продаје југословенским грађанима и надлештвима та фамозна и свемоћна Беочинска фабрика цемента и њена фабрика крај Загреба.

Продајна подручја тачно су одређена од стране картела и то по зонама, отприлике, овако:

Далматинске фабрике снабдевају Далмацију, један део Црне Горе, Херцеговину и један део Босне. За далматинске фабрике цемента и није важна домаћа пијаца, јер су то велике фабрике са великим продукцијама и оне по свом географском положају гравитирају највише за експорт. Зато се у картелу настоји свима силама, да се цемент на домаћој пијаци нашим властима и нашим грађанима прода по што скупљој цени, да би се на другој страни тај наш југословенски цемент страним државама могао продати по што јефтинијој цени. То је политика фабрика и картела цемента. У експорту, југословенски цемент продају те фабрике цемента до 70% — наглашававам господо — до седамдесет од сто јефтиније од цена по којима се продаје тај исти цемент нашим грађанима. Нагласио сам, да за експорт у главном долазе у обзир фабрике цемента, које се налазе у Далмацији. Зато највећи део пљачке нашега народа остаје фабрикама цемента у унутрашњости — и то највећим делом Беочинској фабрици и њеној филијали у Загребу.

Врло ми је кратко време и зато ћу да споменем само главнога коловођу — Беочинску фабрику. Она има највећи концерн у вредности од 766,631.218 динара са централом у Пешти. Ја имам статистику о свима фабрикама цемента у нашој земљи, али се ја у главном осврћем само на Беочинску фабрику, као њиховог коловођу, да би видели како они раде са туђим капиталом, а сишу нашег сељака и нашу Отаџбину. Беочинска фабрика је постала сопственик, управо не сопственик него закупац путем удешене силе и власти, а на штету српске православне цркве. На један нечувен и нелегалан начин. Ево да чујете како. У јулу 1912 године одузима се црквеном сабору аутономија, коју је имала Српска православна црква у Аустро-Угарској и поставља му се један комесар, који је „велики пријатељ“ Српске православне цркве. Рећи ћу вам одмах његово име. То је био комесар Рохони из Пеште. Кад је постао комесар, Рохони се, 21 марта 1913 године, споразумео са једним калуђером. Пошто је „попио“ више златних боца вина, онда се овај калуђер појавио, да у име православне цркве закључи уговор са фабриком и да јој да туђе имање под закуп. То има правне вредности толико исто, као кад бих ја сада закључио уговор са неким трећим лицем по коме би му продао овај уважени Дом. Он није имао никакво овлашћење да закључи овај уговор о закупу, а најмање по овако ниску цену од 15.000 динара годишње. Ово питање о закупу ни до данас није расправљено него се ствар и данас расправља пред Касационим судом. Али зато је било свршено једно друго суђење и положен је депозит од 15.000 динара, који Српска православна црква није хтела да прими. И шта је било? Кад је дошла једна пресуда до Апелационог суда, онда су се два фишкала, два адвоката споразумела, да се не жале на ту пресуду. Ја не желим да спомињем имена тих адвоката по оној латинској: „Номина сунт одиоза“.

Pretsednik Milan Simonović: Gospodine poslanice, iako je tema koju razvijate vrlo interesantna, ipak, moram Vam skrenuti pažnju da to ne ulazi u okvir predmeta, koji je na dnevnom redu.

Драгослав Пантовић (наставља): Главна је ствар што ћу констатовати, без обзира на тај приватно-правни однос Беочинске фабрике и Српске

православне цркве, да је створен картел цемента у коме води коло ова Беочинска фабрика, односно са њеном „Кроацијом“ а. д. у Загребу, коју је она створила. Беочинска фабрика са филијалом фабрике „Кроација“ обухвата целу Хрватску, затим један велики део Босне, целу Војводину, цео Срем, градове Београд и Загреб и целу Србију од Београда скоро до Ђевђелије. Та фабрика производи неких 20 хиљада вагона годишње, а плаћа закупнине свега 15 хиљада. Њу материјал кошта по вагону мање од 1 динара, свега око 0,80 дин. И сад та фабрика одређује цене и ствара картеле, а ко с њом неће у картел она га одмах дави и угуши. Тако је удавила и угушила фабрику у Раљи која се налази у срцу Шумадије. Откупила ју је за 12 милиона динара и затворила је да не ради, јер онда лакше може да диктира и одређује цене. Тако је оставила без хлеба и зараде велики део сиротиње у овоме крају мученичке Србије.

А сада да видимо шта кошта један вагон цемента? Сировина кошта 0,80, односно округло 1 динар, угаљ кошта 740 динара, остали додатци који се додају 14 динара, дакле сви издатци дефакто коштају 755 динара. И ако тој цени додамо још и луксузне аутомобиле све оне господе из Пеште и велику зараду и триста других чуда и ако додамо 150% зараде то је 1.130 динара, значи да цемент кошта 1.885 динара, односно до 19 динара за 100 килограма.

Сумњам додуше, да управни и производни трошкови и дажбине могу да износе 150%, али имам намеру да им признам што већу суму. Шта више, додају тој суми још 115.— динара по вагону на име разних трошкова продукционих и управних и на име дажбина и заокружићу горњу производну цену на округло 2.000.— динара по вагону цемента. Верујем, да ће тиме чак и Беочинске паше бити задовољне. Посабирним подацима, Беочинска фабрика цемента продала је у години 1931 нешто преко 16.000 вагона цемента, рецимо округло 16.000 вагона, по просечној цени по 4.000.— (четири хиљаде динара) по вагону. Према томе излази из тога, да је Беочинска фабрика цемента зарадила у тој години 16.000 пута по две хиљаде динара, то јесте тридесет два милиона динара. У билансу исказана је чиста добит од осам милиона и 510.639 динара. Тај биланс, господо, је лажан. Тај биланс је више него лажан, он је једно привредно издајство!

Дозволите ми, господо, да Вам за пример илуструјем још један биланс Беочинске фабрике цемента и то за годину 1932.

Према претходној 1931 години резерве су опет повишене за шест милиона и 600.000 динара. Значи да је у тој години и та сума зарађена. Исказана је у билансу чиста добит од 7 милиона и 998.000.— динара. Продато је у тој години око 12.000 вагона цемента по просечној цени од 4.400 динара по вагону. По одбитку производне цене, од највише 2.000 динара по вагону, износи чиста зарада 2.400 динара по вагону а аз 12.000 вагона, дакле тотална сума чисте зараде износи 28 милиона и 800.000 динара.

Утаја на исказаном чистом добитку те фабрике, чисте добити на коју Држава има по својим законима право на потраживање законом прописане порезе износи само за ове две године 44 милиона и 292.000 динара. И овај други биланс, госпо-

до, лажан је. Тврдим, да су сви биланси Беочинске фабрике цемента фиктивни, или српски речено лажни. (Одобравање). Могуће је, да код осталих фабрика цемента стање није у толикој мери бриљантно као код Беочинске фабрике цемента. Оно не може да буде у толикој мери бриљантно као код Беочинске фабрике цемента већ зато, јер њима не стоји на расположењу једно наивно јагње, које се зове Српска православна црква, коју та Беочинска фабрика цемента коље и пљачка коликогод и какогод и доклегод јој је драго, јер јој у тој њеној работи ама под Богом нико баш не смета.

Тако се наша држава и наш народ пљачка и вара.

Ова сума од 44 милиона и 292.000 динара утајена је, господо, она је украдена нашим властима, она је сакривена и однесена у иностранство и на ту суму та Беочинска фабрика цемента није платила држави порезе нити један динар. Тако то изгледа господо, кад се загледа мало дубље у та пљачкашка гнезда.

Ето, господо, та сума од 44 милиона утајена је и узета од нас и нашег народа јер је главни потрошач цемента била држава која је после рата морала изграђивати путеве и обнављати порушене мостове и радити друге јавне радове, где се показивала стварна потреба. Фабрике цемента су дакле зарађивале милионске суме и зато фабрика Беочин има свој концерн који претставља капитал од преко 776 милиона динара. И ако само оценимо казне које би требало да буду изречене по пореским књигама према тој фабрици, за последњих 10 година та фабрика у ствари наша је државна а није више Беочинска. (Гласови: Тако је!) И како сам чуо, они су успели код ранијих министара да се образује једна комисија која је имала да учини да и Министар трговине одреди цену цементу, и они су успели, да је та комисија шетала од фабрике до фабрике и како је она радила ја не знам, али свакако као и онај калуђер, који је правио уговор са њима! Главно је да им је дозвољена у последње време зарада по вагону преко 3000 динара. И ако вам само покажем ову статистику, коју имам, ви ћете се уверити да они уместо да подигну продукцију, да запосле гладни народ, они су смањили продукцију на половину, али су ипак постигли продају за 40 милиона динара као и раније јер су подигли цену цементу.

Председник Милан Симонић: Molim Vas da završite, jer Vam je vreme isteklo.

Драгослав Пантовић (наставља): Ја ћу, господо, да завршим пошто ме г. Председник опомиње, а ја ћу г. Министру ставити на расположење цео овај материјал који имам, да га не бих овде износио, јер би се могли сопственици и претставници те фабрике користити да сакрију своје путеве којима ћемо ићи, јер су они за све вешти. Али ћу на крају само да кажем и то да тражим од г. Министра једну анкетну комисију, која ће објективно и савесно испитати целокупну имовину тога концерна и наћи зараде и продајну цену, па сам уверен да ћемо доћи до резултата, да ће стварно и де јуре те фабрике бити државна сопственост.

А сада, господо, да чујете ко су све главне газде у тој фабрици и како је 1920 године национализована. Главни је газда велики Србин из Пеште, неки Јулије Јохни, који је сада председник картела цемента, а у управу су делегована такође господа из Беча, из Пеште, опет „велики Срби“

са којима се свакодневно воде телефонски разговори и утврђују цене цементу. У управи дакле седе овни као што рекох „велики Срби“ Геза Ковач, Емил Охнер, Дезидер Шомођи, Јулије Јон и само један наш покојни државник који је умро и о мртвима не треба ништа говорити, а председник те фабрике јесте наш г. Милош Савчић. У надзорном одбору су: др. Алфред Гордоњ, Гутман, Фрања Шлезингер, др. Елемер Гелерт итд. Нашао се ту и један на „ић“ а то је г. Лазар Сладековић. То је садашња управа. Ја немам ништа, господо, против тога и против толике зараде, ако хоћете, само под условом да су ти милиони остали у нашој земљи и да су часно зарађени. Али када знамо, да су ти тешки милиони скинути са грбаче нашега сељака и са зноја нашега народа да би отишли у Пешту, која није баш тако пријатељски према нама расположена, ја онда молим г. Министра и Краљевску владу да једаред подвикне: Јулије Јон — стој, нећеш даље! (Бурно одобравање).

Ја сам, господо, све ове напомене и податке изнео моме старом другу и пријатељу г. Министру Томићу кога ценим и поштујем, не у циљу да критикујем него да изнесем стварно стање и уједно да покажем нашим другозима са леве да и ми са деснице умео да критикујемо али не из опозиционих разлога, него једино са жељом, да се тешко стање, које у томе питању постоји, поправи. Имајући пуно поверење, да ће ова Влада и овај г. Министар ово стање поправити гласам за буџет и за боље дане. (Живо одобравање и плескање у центруму и на десници).

Председник Милан Симонић: Ima reč narodni poslanik g. Ačim Popović.

Ачим Поповић: Господо народни посланици, ви сте чули три предговорника који су говорили по питању картела. А то је питање које сам ја покретао још од 1935 године и видите да се и други наши другови, народни посланици интересују тим питањем картела. Због тога сам захвалан г. Пантовићу, Јоцићу и г. Радуловићу што су говорили о питању картела, а ја ћу само са чисто привредне тачке гледишта да кажем неколико речи. Бојим се само да сви ови наши говори не остану мртво слово на хартији. Ми се боримо за народ и народну привреду, па зато молим г. Министра да по овоме питању предузме једну енергичну акцију и то питање картела што пре реши, пошто се, као што знате, у нашој земљи не може изграђивати никакав објекат, јер сав материјал који је потребан за изграђивање, њега израђују произвођачи који су у картелу.

Ако би се укинуо картел, онда би цене материјалу спале за једну половину и ми бисмо са 40% јевтиније могли да изграђујемо и путеве и мостове, тако да би са нашим буџетом могли да изађемо на крај.

Пре, кад сам говорио о предлогу буџета Министарства грађевина, један од колега добацио ми је да је државна фабрика шећера у картелу зато, што су је ове друге приватне фабрике нагнале да уђе у картел. Ја сматрам да ово питање треба повољно да се реши и да се картели укину.

Ја имам важних података о тим картелима. Ја сам се још као државни инжењер борио противу картела и још 1935 године ја сам ово питање покретао, али, нажалост, као што видите, то је сваке године остајало мртво слово на хартији.

Међутим, баш у Министарству трговине, лице које тамо ради на заштити индустрије, а то је начелник Лазаревић, он мора да поднесе извесне консеквенце за свој такав рад, јер ја имам доказа против њега. Због тога ја тражим да се образује једна анкетна комисија за испитивање рада начелника Лазаревића. Фабрика шећера морала је да уђе у картел, јер су је приватне фабрике нагнале, а то је кривица директора који је саботирао рад, а шта је урађено са директором кад је комисија ушла у неправилност? Сменен је директор из Беоља, али је он добио милион оштете од картела и он има своју фабрику друге врсте, а народ и даље грца и бори се са скупим ценама шећера.

Има и других картела. Картел фабрика стакла. Таква је фабрика стакла „Витреа“ у Панчеву, чија је централа у Пешти, Прагу и Брислу. Она има монопол индустрије стакла за Југославију, и ако је познато колико је стаклених производа потребно широј маси нашега народа.

Исто тако је и гвожђе у картелу, а да не говорим о модрој галици. Ми имамо две фабрике за израду модре галице и то једну у Суботици, која се сад национализовала, те је подигнута и фабрика у Шапцу, а друга се подиже у Жупи. Модра галица је заштићена царином. У Италији се може модра галица добити са 45% јевтиније него код нас и кад би се дозволио увоз те галице, ми би је, као што видите, добили много јевтиније за 30%.

Ја не треба да вам говорим о петролеуму и о нафти и о друштвима Стандард Ојл Компани и Шела, која диригују цене и петролеуму и нафти, тако да су оне много скупље него у страним земљама. Блаженопокојни Краљ Александар је хтео да створи домаћа горива, па је позвао из Берлина стручњаке, да испитају где се може наћи гориво. Али кад су у Алексинцу пронашли домаће гориво, онда се десило да су позвани у Берлин и нису могли да даду резултат рада и ако су наши шкриљци богати са битуменом. Отишли су у Брлин и морали су да поднесу негативне резултате о своме раду. Господо, створен је картел и за бензин и нафту и Министарство финансија је у чистој штети за око 60 милиона динара зато што је склопљен један уговор између Министарства финансија и картела односно Стандард Ојл Компани и Шела, по коме би се требало старати да продајна цена бензина свуда буде подједнака. Међутим, господо, то није случај. Цена би требала да буде око 5,30 динара; међутим у Вардарској бановини она долази до 9 дин., у Вишеграду око 6,30 динара, иако је Вишеград на прузи. Као што видите цена је свуда неједнака и свакако врло велика. Онај који, међутим, диригује тим компанијама Стандард Ојл и Шел, је неки доктор Едуард Дројш, Мађар, који има месечно 50.000 динара плате. Он је тај који диригује продају петролеума, нафте и других деривата и који им одређује цену.

Господо, ми имамо шест фабрика за прераду јуте и кудеље а за израду цакова. Једна од њих је фабрике браће Максимовића у Младеновцу; али ту се увлачи један начелник Министарства трговине и индустрије г. Лазаревић, који је тајни ортак, о чему имам доказе, и гради своју фабрику у Панчеву која је требала да лиферује за државу, односно за Управу државних монопола и земалску одбрану, око 2 и по милиона цакова. Кад је јута и фунта стерлинга скочила од 138 на 160, ли-

феровање није могло да се изврши и онда је морало да се добије уверење из Народне банке да ограничава давање дозволе девиза за плаћање јуте, а то је учинио члан Девизног одељења начелник Лазаревић, а г. Белић зна добро, како је г. Лазаревић дошао до тога уверења. Држава је ту у штети. Господо, ја сам исто тако као и други предговорници што су за то да се заштити домаћа индустрија, да би се она развила што више, али она треба да заради 20 до 25%, а не по 100, 200 и 300%, што је једна очита пљачка нашега народа.

Ја, као што сам малопре напоменуо, ја се од 1935 године борим против картела. Ма да против мене циркулише извесно писмо да имам неке терене, ја изјављујем пред вама да немам никаквог терена за подизање фабрика цемента, него чиним услугу нашим сиромашним људима који желе да подигну кров над главом и нашим предузимачима да дођу до јевтиног цемента, као и држави да не плаћа за своје потребе тако скуп цемент. Видите, господо, свака фабрика има реон снабдевања. Наша фабрика „Лепенац“ у „Бенерал Јанковићу“ има за реон Јужну Србију, „Половац“ Србију, „Беоцин“ има Београд и Војводину, „Трбовље“ Словенију, а фабрике у Сплиту имају Далмацију, Босну и цемент за извоз. Наш цемент јевтинији је у Албанији, Египту и Солуну и у иностранству за 2000 динара по вагону, мада дажбине нису тако велике да у тој мери поскупљују цену. Данас се не може добити цемент из Беочина који брзо везује, него како фабрика одреди тако и остане. Ја сматрам да Народна скупштина треба да стане на пут овим пљачкашима. Министар трговине господин Јеша Томић, који је и као адвокат прошао све фазе као народни посланик, сматрам да ће ово узети к срцу да се питање картела скине са дневног реда и изврши ревизија цена цемента. У нашој држави има тако добрих терена за производњу цемента, јер нигде није бољи лапорца него што је код нас у Далмацији, у Босни, у околини Београда итд. Свуда ту има доброг лапорца да се може производити цемент. Његова производња износила је 1935 године у иностранству 162 динара по тони, а код нас 380 динара, иако су државне дажбине свега 3 и по одсто, произвођачи су зарађивали велике суме и кад су ступили у картел европских фабрика цемента подигли су још цену и данас имају баснословне зараде. То нису милиони, то су баснословне цифре. Ја сам ишао у Министарство финансија и извадио у Отсеку пореза и трошарине све плаћене дажбине. Ове године оштећена је држава са 22 милиона динара, прошле године за 19 милиона динара, 1936 године око 16 милиона динара. Они плаћају држави 3,8 милиона и 4,5 милиона, а они зарађују 45 милиона динара. Они књиже фиктивне трошкове и воде по књигама директоре који не постоје и ја сматрам да држава мора да учини напор да створи једну анкетну комисију од стручњака, те кад се зна колика је производња данас цемента, да се одреди пристојна зарада, а не да се зарађује 500%.

Господо, кад је могла Турска република да донесе уредбу да подигне своје фабрике цемента и да створи своју домаћу индустрију и да изврши етатизацију цементне индустрије, сматрам да је наша држава у стању да уради то исто. (Бурно одобравање и узвици: Тако је!) Ми тражимо да

господин Министар трговине и индустрије изиђе с тим питањем, да се етатизују фабрике цемента и да се сниже цене. Они сада нуде цене испод, али то је доцкан. Нека се скину цене свуда, јер код нас плаћамо 4 до 500 динара по тони, док је производна цена 180 динара. Док је Раљска фабрика радила са старим машинама, она је радила, а чим је инсталирала нове машине „Беочин“ је откупио, а исто тако откупио је и „Кроацију“ код Загреба.

Господо, по питању картела заинтересовани су сви народни посланици и ја стављам у дужност господину Министру, као нашем колеги, да ово питање, једанпут, скине са дневног реда. Исто тако потребно је да Лазаревић, начелник Министарства трговине и индустрије, који тим картелима кумује, једанпут буде уклоњен с тог положаја, а ја, понављам, за моју тврдњу имам и доказе о томе господину, и те податке, кад буде требало, приправан сам изнети. Напоменућу овде само један случај: када је један индустријалац хтео да региструје своје предузеће, он му је рекао да мора да уђе у картел, а када је он хтео да се бори слободно у слободној конкуренцији и када је за то поднео молбу Министру трговине и индустрије на решење, овај Лазаревић је рекао Министру: „Господине Министре, Ви нећете потписати, иначе ћу лати оставку“. — Господо, какав је то начелник, који може да диктира Министру г. Врбанићу? Ја сматрам да тај господин не може да остане вечно на том положају да жари и пали и да то питање треба, једанпут, коначно пречистити са његовим уклањањем јер је он тајни ортак више индустријских предузећа.

Мене интересује, нарочито, картел цемента, зато што сам ја инжењер и привредник и желим да својим колегама помогнем и зато тражим да се картел укине и цемент слободно продаје, јер овако, ако неко жели да купи цемент из Беочина, не може, него мора да га купи у Бенерал-Јанковићу.

Када сам већ при ресору Министарства трговине и индустрије, рећи ћу неколико речи о светској изложби у Њу-Јорку, на којој ће, како сам обавештен, бити заступљен и наш народ у погледу Фолклора. Ја сматрам, и дужност ми налаже, да предложим, да се за ту изложбу прикажу ношње из Јужне Србије, те колевке наше народне уметности.

Имајући пуно поверење у Министра г. Томића, да ће ове сугестије узети к знању и оваквим стварима коначно стати на пут, изјављујем да ћу гласати за овај буџетски предлог. (Бурно одобравање и плескање на десници и у центруму).

Pretsednik Milan Simonović: Reč ima narodni poslanik г. Mihailo Stojadinović. (Nije prisutan). Pošto г. Stojadinović nije prisutan, smatra se da je odustao od reči.

Reč ima narodni poslanik г. Dragutin Grgić.

Dragutin Grgić: Gospodo narodni poslanici, ja sam se već u моме говору, приликом начелне прорачунске дебате, осврнуо на извјесне потребе, специјално наше занатске привреде, а што заправо спада у дјело круг Министарства трговине и индустрије, чији буџет ми данас имамо пред собом. Као занатлија и дугогодишњи функционер занатских установа, а и као посланик, који позnajем жеље и потребе занатства и

njegovih ustanova, želim, sada, приликом специјалне дебате, изнијети жеље и потребе занатства како града Загреба, у којем сам изабран, тако и осталог занатлијства.

У §-у 57 став 2 приједлога Финансиског закона за 1939/40 годину предвиђа се Уредба са законском снагом о уређењу Министарства трговине и индустрије. Није ми познато што се кани овом Уредбом постићи, нити желим ићи сувише далеко као нестручњак у саму административну страну предвидених промјена, али желим нагласити, у вези с тиме, тек једну крупну потребу, о којој приликом доношења ове Уредбе треба водити рачуна, а то је оно што занатлије и њихове организације већ годинама траже и жеље, тј. да у Министарству трговине и индустрије треба, поред постојећег трговинског и индустријског одјелjenja, основати и посебно занатско одјелjenje, коме би на челу стајао начелник тога одјелjenja. Наше су занатлије кроз тридесет година водиле оправдану борбу за одвајање њихових комора од трговине и индустрије, јер су имали довољно прилике увјерити се, да су њихови интереси у заједничким коморама били третирани с мање пажње, него је то обзиром на њихову важност требало бити, а сада, након основаних посебних комора (изузев Лјубљане и Новог Сада) они раде с далеко већим успјесима на корист свoga staleža. Не желим злонамerno критиковати рад Министарства трговине и индустрије, већ желим у интересу, како тога Министарства, тако и занатства, нагласити, да би посебно одјелjenje за занатство у томе Министарству могло учинити за ову врло важну грану наше националне привреде много више, него је то могуће сада, када занатска питања решавају неколико одјелjenja, тек као споредна, без једног смишљеног система. Ја стога молим господина Министра трговине и индустрије, да учини што је нужно, како би се у споменутој Уредби са законском снагом наше одредбе, којима би се у томе Министарству основало засебно одјелjenje за занатство. У §-у 57 став 7 Финансиског закона треба поред Уредбе о санацији угоститељских радњи предвидети и уредбу о санацији граfiчких радњи. Разлог је велика неупосленост у тој струци те велики број државних штампарија које онемогучују прави развитак ове струке иопште.

Прочавајући предлог буџета Министарства трговине и индустрије желим се осврнути на неке ставке, које би, по моме мишljenju, безувјетно требало кориговати.

У партији 917, позиција 1 б, предвидени су путни трошкови занатских учитеља за одржавање занатских курсева као и за организовање истих у укупном износу од 15.000 динара. За сличну сврху предвиђа се у партији 926, позицији 1, износ од 27.000 динара, дакле, укупно 42.000 динара. Колико ова свота може користити наменјеној сврси, можете си, господо народни посланици, претставити, кад вам саопштим, да Занатска комора у Загребу за само своје коморско подручје у ову сврху троши годишње преко 300.000 din. Не троши то она из неког луксуза или ради тога што има на raspolaganju сувишног новца, већ из чисте потребе коју диктира дух времена и напредак технике, са чиме мора занатство ићи упоредо напријед. Раније су наши помоћници и мајстори одлазили у тако звани »fremd«, у свијет, да науче што је ново у њиховим струкама. То је данас онемогучено и ради тога се сви новитети из сваке струке морају путем стручних течајева нашем занатству дати. Обзиром на ову велику важност споменутих течајева ја мислим, да сте

svi vi, gospodo narodni poslanici, na čisto s time, da bi se spomenuta proračunska pomoć Ministarstva trebala barem upedesetostručiti i onda putem postojećih Zavoda za unapređenje zanatstva kod pojedinih zanatskih komora iskoristiti.

Isto takovu važnost kakovu sam naglasio u vezi s materijalnim pomaganjem zanatskih stručnih tečajeva, pridajem i pomaganju zanatskih izložaba kako u zemlji, tako i izvan zemlje. Putem spomenutih tečajeva treba da se zanatstvo spremi za borbu na terenu, a putem izložaba svoju spremu pokaže potrošačima i time ih uvjeri, da je domaći proizvod isti po kvalitetu kao inozemni, a jeftiniji u pogledu cijene i na ovaj ih način priuči da počinju sticati poverenje u našu domaću produkciju. Kada smo na ovaj način shvatili svu važnost zanatskih izložaba, onda jedva se usudujem i spomenuti materijalnu pomoć koju kani Ministarstvo trgovine i industrije budžetom osigurati za ovu svrhu. Radi se o ciglih 10.000 dinara predloženih u proračunskoj partiji 921 pozicija 1 v. Dok u istoj partiji pozicija 2 a predviđa pomoć za učestvovanje na međunarodnim izložabama u inozemstvu sa 100.000 dinara.

Ovu svotu predviđam mi istovremeno dok se Finansijskim zakonom traži odobrenje kredita samo za svjetsku izložbu u Njujorku u sumi od 4.000.000 dinara. Čemu se u redovnom budžetu prikazivati nerazborito skromnim, kada u slučaju potrebe, koja potreba raste iz godine u godinu, ipak posegnemo u istu kasu za potrebnom svotom, samo umesto jednom, drugom rukom. Ja stoga predlažem i molim da se budžetska pozicija 1 v partije 291 povisi od 10.000 barem na 100.000 dinara, a pozicija 2 a, iste partije, na 1.000.000 dinara: S time u vezi predlažem da se briše predviđeni izdatak pozicije 5 partije 926 budžeta, tj. pomoć zanatlijama za odlazak na usavršavanje zanata i izašiljanje u inostranstvo zanatskih ekskurzija, jer se sa predviđenom svotom od 6.000 dinara, a tako zvučnim naslovom ne bi jedna ekskurzija mogla preduzeti ni iz Beograda u Čačak, a kamo li u inozemstvo, i pored toga od ostatka bi se imali slati zanatlije u inozemstvo na usavršavanje. Ovoj poziciji treba li preinačiti ime, ili cifre, ili je brisati, pa da se svet uvjeri o našem gledanju na rješavanje jednoga ovako važnog zanatskog problema.

U poziciji 1, partije 930, prijedloga budžeta predviđa se dotacija od 50.000 dinara kao pomoć zanatliskom penzionom fondu. Ova je pomoć hvale vrijedna i ja je mogu samo pozdraviti. Ali pošto se fond toga naslova nalazi u Beogradu, a pripadnici toga fonda nisu hrvatske zanatlije, to u interesu pravednosti, koju sam spomenuo u načelnoj debati, tražim da Ministarstvo ustanovi za socijalnu pomoć zanatlijama i njihovim porodicama pri Udruženju zanatlija za grad Zagreb i srez Zagreb i odredi pomoć u istom iznosu od 50.000 dinara. Ja vas uvjeravam, da će se tih 50.000 dinara među zagrebačkim zanatlijama u ovaj čas postići više, nego u drugim prilikama da se daje daleko veća svota.

Vraćajući se na traženje, koje sam iznio u načelnoj budžetskoj debati, u pogledu potrebne budžetske pomoći zanatskim stručnim produžnim (šegrtskim) školama u iznosu od 10.000.000 dinara, a koju su svotu već kroz nekoliko godina bez uspjeha tražile sve naše zanatske komore, ja molim da se ova pomoć odobri. Šegrtske škole najvažnije su škole za naše zanatstvo, a one, nažalost, u pomanjkanju shvaćanja pojedinih opština, na čijim teretima one

više, izgledaju upravo bijedno. Pa, kada se za razne druge stručne škole u zemlji može naći u budžetu Ministarstva trgovine i industrije preko 35.000.000 dinara, onda se mora naći i 20.000.000 dinara za 70.000 zanatskih šegrtu u zemlji.

Gospodo narodni poslanici, želeo bih se osvrnuti na zagrebačku Obrtničku školu. Iz te škole izišli su prvi naši umjetnici: kipari, slikari, arhitekti i ini vrsni majstori. Nakon osnutka umjetno-obrtne srednje škole u Beogradu, ima zagrebačka Obrtnička škola puno prava da traži od g. Ministra trgovine i industrije da se i njoj podijeli rang potpune srednje škole i da se nazove: Državna viša obrtnička škola u Zagrebu. (*Ministar trgovine i industrije Jevrem Tomić*: Gospodine poslanice, već je Ministarski savet usvojio taj amandman. Malo ste zakasnili!). To mi je vrlo drago, gospodine Ministre. Nakon posljednjih rezultata, koje je pokazala ova škola, obzirom na svoje radove, koji su bili izloženi u Parizu i sada ovih dana u Njujorku, te nakon decidirane izjave prilikom posjete gospodina Ministra trgovine i industrije u Zagrebu, vjerujem, da će gospodin Ministar na pravedan način da riješi ovo tako goruće pitanje.

Konačno, uzevši u obzir teško stanje jedne od najvećih zanatskih struka, a to je obućarsko-kožarska, ja molim gospodina Ministra trgovine i industrije, da se dade upoznati sa specijalnim položajem i problemima ove struke, a naročito da se dade upoznati sa traženjima celokupne naše privrede, koja su traženja potpisala gotovo sva udruženja zanatlija, trgovaca, privredne komore i ostale nacionalne i kulturne ustanove u našoj zemlji u cilju spasavanja obućarsko-kožarske zanatske struke i predala Ministarstvu na anketi o »Bati« 1936 godine.

Pošto sam ovim izneo zanatske potrebe, u vezi sa budžetom Ministarstva trgovine i industrije, ja iskorišćujem i ovu priliku da naglasim ne samo ekonomsku, već naročitu nacionalnu i socijalnu ulogu zanatstva u našoj zemlji, a s time u vezi i potrebu veće pažnje merodavnih faktora ovoj nacionalnijoj grani naše građanske privrede.

Ja verujem da će Vlada g. Cvetkovića, koja ima smelosti da energično ude u rešavanje našeg najvažnijeg unutarnjeg političkog pitanja, bez naročitih poteškoća znati uskladiti i naše unutarnje privredne probleme, imajući u vidu prvenstveno interese one grane naše privrede, o čijem uspjehu ili neuspjehu ovise egzistencije našeg domaćeg življa.

Pošto sam u načelnoj debati naglasio moju tvrdvu vjeru, da će vlada g. Cvetkovića izvršiti svoja obećanja, u pogledu riješenja hrvatskog pitanja, zbog čega je i dobila bez velikog predomišljanja cijeli Parlamenat za ovu svoju najavljenju politiku, a budući da nemam razloga sumnjati u dobru volju i gotovost g. Ministra trgovine i industrije, da još u poslednji čas izvrši nužne izmene u prijedlogu budžeta svoga Ministarstva, koji je budžet on stvarno naslijedio od ranijeg Ministra, to izjavljujem da ću glasati za budžet Ministarstva trgovine i industrije. (Pljeskanje na desnici).

Potpredsjednik dr. Dragan Damić: Reč ima narodni poslanik g. dr. Hamid Efendić. (Nema ga!). Pošto g. d-ra Efendića nema, smatra se da je odustao od reči. Reč ima narodni poslanik g. Dragutin Domainko. (Nema ga!). Pošto g. Domainka nema, smatra se da je odustao od reči. Reč ima narodni poslanik g. Bećir Đonlagić.

Бећир Ђонлагић: Господо народни посланици, узимајући ријеч о буџету Министарства трговине и индустрије, ја ћу у кратким потезима, као привредник, изнијети своје погледе на нашу трговинску политику. Говорићу отворено, слободно и искрено и молим да ми нико не замјери, јер износим своје становиште.

Наша размјена добара с иностранством почела је од 1934. г. да се развија једнострано и то све више у правцу затворених економских подручја са клириншким уговорима, који ту размјену добара претварају у трампу. Овај систем ипак није претстављао неку привредну и политичку опасност све док се извјесна земља није тако повећала као затворене економско подручје које данас веже 50% нашег увоза и извоза, а апсорбује чак 85% појединих наших извозних артикала. Пораст ове квоте настао је и због погоршања извоза у Италију у коју смо прије санкција извозили око 25% и после санкција само око 5%. Нико од нас неће порећи благодети које нам је донијела размјена добара са затвореним пијацама гдје смо постизавали врло добре цијене које су код нас изазвале полет у свим гранама привреде.

Али, морамо бити свјесни да овакав развој има и своје негативне стране, јер се артикли наше пољопривредне производње све више упућују на затворена тржишта гдје се постизавају цијене које искључују извоз на слободно свјетско тржиште и чине нас зависним од једног јединог тржишта. И кад би то затворено тржиште било кадро да нашој земљи пружи све потребне сировине и индустријске производе, тај једнострани однос не би био здрав, јер бисмо морали као млада земља више извозити него увозити како бисмо створили вишак девиза потребан за плаћање наших разних државних обавеза у иностранству, и јер не смијемо доћи у привредну зависност каква је прије свјетског рата постојала између Аустрије и Србије чији је прекид трговинским ратом изазвао најтеже потребе у привреди предратне Србије. Не улазећи даље у тај примјер и признајући све предности које нам пружа извоз на затворене пијаци, ми морамо констатовати ово: Ми не можемо да будемо у тако уским и тијесним везама са земљама са диригованом привредом, а да се сами не прилагодимо томе систему. Њемачка имајући савршену контролу цјелокупног увоза и извоза са дугогодишњим привредним планом, уза све што је нашим настојањем пристала на раздеобу нашег извоза на четири сектора и то на биљни, сточни, дрвени и сировински, са утврђеним перцентуалним квотама, она пак у ствари у већој мјери увози оне артикле за које она има већег интереса, а у мањој мјери оне артикле који нас више интересују, а њу мање.

Ја се не слажем са једним од господо предговорника који је рекао да ми из Њемачке за наше производе добијамо старо вожђе. То, господо, није тачно. Ми продајемо Немачкој своје производе по врло добрим цијенама а њемачко тржиште је познато као солидно тржиште. Њемачка трговина је позната као солидан и тачан преузимач наших производа и као солидан и тачан лиферант својих испорука које нама лиферије. Али, господо, Њемачка извјесне наше производе продаје даље у иностранство за девизе. Ми томе немамо шта да приговоримо јер свака земља има право да брани своје интересе као најбоље умије и зна. И наша је дужност да најбоље бранимо интересе своје земље.

Да ту станемо на равну ногу са Њемачком, која потпуно контролише свој увоз, морамо што скорије приступити потпуно организованој контроли нашег извоза и увоза без обзира на клириншке и неклинриншке земље, и ситему подупирања извоза аграрних производа у све релације које нашу земљу интересују с тим, да уједно створимо потребна врела за извођење нове извозне политике. Познато је нпр. да Мађарска и Румунија имају нарочите ситеме по којима диригују свој извоз тамо гдје им најбоље конвенира и налазе потребна средства за подупирање диригованог извоза. Мађарска налази та врела углавном у терећењу извјесних увозних и извозних артикала, а Румунија у еластичном третирању страних девиза. Наша досадшња извозна политика, како се спроводи преко Завода за унапређење спољне трговине и Призада, базира само на приходима од преференцијала овисних од страних држава које их одобравају. Ми морамо што прије прећи на сопствени систем трговинске политике, са нашим сопственим средствима и цијенама, јер је искључено да се наш извоз у поједине земље може подупирати средствима других држава. То може трајати неко извјесно вријеме док постоји коњунтура. Чим та коњунтура престане нестане и преференцијал и ми морамо доћи на ниво нормалних свјетских цијена, а ми знамо какве су нормалне свјетске цијене за наше производе.

У вези са овим проговорићу коју ријеч о политици Народне банке. Нашем извозу у велико је шкодила стално промјенљива политика Народне банке, која је често била лична и диктована њефовима појединаца, који су професионални експерти, а на терет наше привреде. Народна банка је постала арбитражни фактор, који диктаторским методама проводи девизну политику без обзира на трговинско политичке интересе земље. У мјесто да трговинска политика буде примарна, а девизна политика само средство за добру трговинску политику, код нас бива обратан. Често, умишљени интереси девизне политике доминирају над трговинском политиком на штету читаве народне привреде.

Познато је, да је и наша земља имала за последње двије, три године користи од привредног полета, који је у то вријеме завладао свијетом. Није то била никаква наша заслуга, нити резултат чаробњаштва неких наших политичких фактора, него је стицај општих прилика у свијету донио полет и код нас, као што нам сада опет доноси депресију. Нити је ранији привредни полет био заслуга пређашњих политичких фактора, нити је садања депресија кривица наших нових политичких фактора. Народна банка је за вријеме привредног пресперитета из нашег вишка трговинског и платног биланса сабрала за наше прилике огромне количине девиза које је претворила у злато, и држи га у својим подрумима, не исказујући га ни у својим јавним рачунима. Сви економисти свијета, па и наши, осим Народне банке, знали су да ће иза година привредног пресперитета доћи године депресије. Да је Народна банка била само мало промишљена, она не би ни час вјеровала; да су девизе које јој пристигну подесне и намијењене да служе ма којем другом циљу, него циљу помагања наше спољне трговине кад наиђу рђаве године. А шта је урадила наша Народна банка? Као стари тврдица чува своје злато, не исказује га у цијелости у свом јавном рачуну,

а индустрији и привреди уопште не даје девизе ни за набавку најпотребнијих сировина и артикала. Народна банка се, изгледа, више брине о курсу својих дионица и дивиденди него о привреди уопште. Курсеви слободних девиза, а нарочито енглеске фунте, почеле су скакати и Народна банка је онда ту последицу своје погрешне девизне политике приказала свијету као свој намјерни и смишљени акт који је имао наводно да олакша наш извоз на слободне пијаце.

Овом приликом морам поново истакнути што су други већ казали, на име, да је сасвим арбитражан поступак оних надлештава која Народној скупштини одузимају једно установно право и заобилазним путем намећу земљи порезе, иако знају да је то прерогатива Народне скупштине. Народна банка је одузимала извозницима у корист Министарства финансија половину, па трећину и сада четвртину извозничких девиза по курсевима далеко испод праве вриједности. На исти начин се то до скоро чинило и са нашим иселјеницима. Ми то не можемо одобрити, иако знамо да су девизе потребне Министру финансија за службу иностраних државних дугова, јер је неправедно да баш сељаци помажу државу на томе послу. Заштићена индустрија би лакше сносила тај терет, а, уосталом, зар се не би могла извршити праведнија расподела пореза тако, да би подмирила и те потребе Министра финансија и која би имућније више теретила, а слабије више штитила. Некретнине купљене за 1000 динара, а порасле на 100.000 динара, требало би оптеретити порезом и то „вертцувакштајер“. У целом свету је тако. Код нас, међутим, не.

Нека се извознику дозволи продаја девиза по њиховој пуној вредности, па ће понуда девиза бити толика, да ће и Министар финансија на слободној берзи набавити колико му треба девиза.

Размјера наших посредних и непосредних пореза није праведна. Посредни порези узели су толико маха да су постали главним извором државних прихода, а баш ти порези највише погађају најшире народне масе. А зар је још и поврх тога потребно да се незаконито убира нарочити порез путем принудног откупа једнога дијела извозничких девиза по произвољном курсу, који опет пада на терет сељака произвођача извозних артикала? Ја сам увјерен, да нико у овој кући не одобрава да Народна банка, односно Министарство финансија, на примјер на енглеским фунтама за себе узима разлику између динара 205 и 258, једну четвртину извозничких девиза, што износи преко 20%, и да приморава извознике да остатак продају увозницима по 258 динара, у мјесто, да дозволе слободну продају свих 100% и тиме изазивају све већу понуду девиза.

А ових дана имали смо прилике читати у нашој дневној штампи да фунта на црној берзи вриједи 375 динара, а ми за своје производе продајемо фунту по 258 и по 205 динара, што одговара просјечном курсу од око 240 динара. Извозник не сноси штету због произвољних курсева Народне банке, него калкулише са чињеницама и штета се на тај начин преваљује на сиромашног произвођача. Тако долазимо до смијешног парадокса, да се у једну руку држава брине за побољшање цијена разних земаљских производа путем гломазних државних установа као што су Завод

за унапређење спољне трговине и Призад, а да држава у другу руку исту политику сузбија девизном политиком Народне банке.

Господо, неоспорна је чињеница да држава треба велике приходе да може одговарати својој задаћи, али ти терети морају бити праведно распоређени и сносљиви. Тај приход треба да буде велики и користан, али се мора праведно употребљавати, треба да иде на прави пут и у праву сврху, а не да пролази као вода кроз труло кријево, па док дође до мјеста пожара да се сва вода кроз разне пукотине распе, а пожар несметано уништи кућу.

Газдовање са националним дохотком мора бити добро и опрезно, брзо и рационално, што мање оптерећено тешком државном администрацијом, што брже и што стручније.

Координација је потребна између свих министарстава, али Министарство трговине и индустрије има специјалну и деликатну мисију да све потребе наше привреде, да све користи које можемо имати из наше привреде доведе у склад и да му се у томе дадне и пуна компетенција и пуна одговорност.

Експериментисања у привреди не смије више бити. Кроз 20 година имали смо довољно времена да стечемо скупо плаћено искуство и да идемо једном сигурном, корисном стазом напријед.

Ја ћу навести, господо народни посланици, само један експеримент који је нашу државу стајао 350 милиона динара. То је житни режим, који народу није донио никад никаквих користи, осим овога великог мањка у државним финансијама који и данас тешко осјећамо и намирујемо. Ми и данас плаћамо и намирујемо тај дефицит у облику млинског пореза, који држава убира од млина за брашно сваке године. Чини ми се да свота тога пореза изнаша 60 милиона динара годишње.

Сви ми, господо народни посланици, желимо да се наше финансије јачају, јер само финансијски јака држава, економски сређена и уређена може дати добре и сигурне резултате.

Сви ми овде износимо разне потребе, које нас тиште, које су велике и које су неопходне, али да до тих потреба дођемо потребна су нам свагдје и увијек материјална сретства.

Када погледамо само неписменост нашег народа, која је у мојој Врбаској бановини рекордна, када погледамо жалосној чињеници у очи да у моме Срезу Тешњу, на 30.000 становника има свега 8, словом осам основних школа, онда, господо народни посланици, морамо озбиљно водити рачуна о томе како ћемо имати сигурне приходе, нашу земљу добро и сигурно јачати да можемо свима овим потребама удовољити.

Крај једне добро вођене трговинске и економско-финансијске политике ми морамо настојати да наша администрација буде што једноставнија, што експедитивнија и што савременија. Ми морамо бити брзи, вјешти, експедитивни, јер живимо у времену брзине, моторизације, у времену где се мора ићи брзо и сигурно напријед, ако не желимо да нас вријеме прегази.

Савршена и одговорна администрација потребна је нашој земљи са што мање комисија, стручних и нестручних, са што мање мјесних и

не знам каквих контрола, јер то даје могућности да се некоректности закону прилагоде и укалупе, али, са много више одговорности.

Појма одговорности у правом смислу ријечи код нас нема, јер нико не одговара за своје погрешке, осим што се некада промјени личност министра или шефа надлежности и тиме је свака акција свршена.

Када све ово, господо народни посланици, укалупимо и када све повежемо доћи ћемо до неминовног закључка да је наша земља богата, јака, али да то успијемо искористити, потребно је много добре воље, напора и самоодрицања. Ми морамо паметно и добро користити сва блага која нам је Бог дао. Ми не смијемо компликовати све проблеме који пред нама стоје, него их морамо што више упростити и што брже и што реалније ријешавати.

Треба се чувати док не настану компликације, а када настану не може их распетљати стотину памети. На жалост, ми смо многе наше проблеме компликовали и ја могу, као и ви сви, само желети да се што прије и што корисније ријеше.

Господо народни посланици, ја нисам песимиста, а ни кукавица, ја сам научио свима проблемима отворено у очи гледати; ја сам у животу много тога поднијео и подносим, али велим, тргнуто се док је времена, користимо се искуством из прошлости па ћемо сигурно поднијети што ће нас у будућности снаћи.

То важи за све проблеме који пред нама стоје, па били они политички, били привредни, финансијски и сви остали.

Користимо богатство наше земље, користимо доброту нашег храброг, честитог и поштеног човјека, јачајмо се, подијемо углед нашој земљи, подијемо повјерење унутра и на страни. Поред добре унутрашње и вањске политике, у чијим се методама можемо и разилазити, и то, вјерујем, увијек само добронамјерно, такмичећи се чије ће методе дати боље резултате и користи, ми морамо водити добру, смишљену, корисну економску и трговинску политику. Ми морамо нашој земљи смишљеним радом створити углед, морамо њој створити кредит у страном свијету; мора цијели свијет имати повјерење у нас. Као што сам раније рекао, депресија је у привреди на помолу, она је већ ту, ми морамо тај нови ударац издржати са што мање штете за нашу привреду уопште. Ми морамо спријечити да у нашој земљи не дође до клиринга или, боље рећи, трампе унутра, када је сељак могао своје производе продати само по врло ниској цијени и само за робу.

Господо народни посланици, неминовна је чињеница да Њемачка не може више плаћати преференцијале као до сада, нити може у замјену продуцирати толико, да може у замјену продати толико индустријских прерађевина да може покривати салдо који на тај начин из нашег извоза настаје. Ми се морамо организовати и спремити за нову контролисану извозну и увозну политику да би могли све догађаје без великих потреса очекивати. У вези са овим, и ако бисмо дошли до контроле извоза и увоза онда ту има главну ријеч да води Завод за унапређење спољне трговине. Ја, господо, проматрајући досадашњи рад Завода за унапређење спољне трговине налазим да без темељне

реорганизације у овом Заводу, без велике метле, без доброг стручног особља, он не би могао одговарати великој улози која би га чекала у спровођењу нашег плана о контролисаном увозу и извозу. Ми се сјећамо, господо, из прошле Народне скупштине да је било много разговора о разним аферама у овом Заводу, у Народној скупштини, због стоке. Ми се сјећамо да су све те ствари пале у воду. Ми се сјећамо да је дошло због тих афера и до измјена нота са Министарством спољних послова Чехословачке републике. Ми се сјећамо да је због тога била сатављена истражна комисија која је донијела податке, а кад је поднијела извјештај да је та комисија смињена, да је послата друга комисија која је донела опет друге податке који су одговарали ономе што се тражило, али све то скупа такође је пало у воду. Ја, господо, не улазим у то, али је свакако интересно и чудновато да се преко такве једне крупне ствари тако лако прелази. Ја мислим да треба господи Министар трговине и индустрије мало то да испита и прегледа извјештаје тих комисија, доведе их мало у склад, па ко је крив нека одговара. Кривица постоји, или је извјештај прве комисије тачан а друге не, или, обратно, главно је да се утврди право стање ствари и кривац приведе одговорности.

Као што рекох, ту је потребна реорганизација, јер је у том Заводу гламазан апарат од 200 чиновника и знам поуздано да има пуно људи који се појављују тамо само првога да приме плату, и да никад више преко мјесеца не дођу. То наша привреда тешко осјећа и подноси, јер, господо, по вагону трговци дају велике таксе, али кад се већ исте плаћају нека иду на праву сврху да би овај Завод могао да одговори великој и тешкој улози која га чека.

Ја нећу, господо, даље да израбљујем ваше стрпљење, само бих хтео да напоменем да нашу трговинску политику треба да води Министар трговине и индустрије, као што је то раније било. Али, господо, за последње три године Министарство трговине више не води трговинску политику. Трговинску политику води Министар финансија преко Народне банке, а и наша спољна политика преко Министарства спољних послова. Не поричем важност и координацију и утицај Министра финансија и Министра спољне политике на размјену добара са иностранством, али морам са овога мјеста одлучно тражити да Министар трговине саодлучује у трговинској политици, која спада у његов ресор и да судјелује у толикој мјери, да идеја трговинске политике буде примарна и да се друге двије њој прилагођују (Одобравање и плескање у центруму и на десници).

Potpretседnik dr. Dragan Damić: Има рећ народни посланик г. Тихомир Васић.

Тихомир Васић: Господо народни посланици, по предлогу буџета Министарства трговине и индустрије за 1939/40 год. да ћу дати моју кратку изјаву.

Мој изборни срез јесте Срез азбуковачки у Дринској бановини који, као брдовит и каменит, спада у пасивне срезове, али, истина, вођарски и сточарски крај, у коме се налази, проглашен је за туристички. Он се простире поред реке Дрине, и саме Босне и за време рата 1914 год. имовина грађана овога краја као пограничног била је већим делом уништена, а сем тога пале су и многе жртве.

Овом крају све до сада није се, Бог зна шта учинило, иако је требало да се учини, јер је он то и заслужио. Моме срезу најближи су градови: Ужице удаљено 80 км и Шабац удаљен 130 км., а то су места у којима постоје државне гимназије, те једно због велике удаљености (а железнице нема) и друго због немогућности, грађани овога краја, и поред најбоље воље, нису у могућности да своју децу школују и образују, већ ова остају код својих кућа на селу немајући довољно земље за рад.

Да би се овом сиромашном и нападеном народу могло помоћи, било би од велике потребе и користи: да се у варошици Љубовији, као средњом месту, установи једна стручна школа која би дала врло лепе резултате како за мој, тако и за срезове: Сребренички и Рађевски, као граничне, који су у истој ситуацији, а можда и за друге ближе околне срезове, те би се на тај начин омладина могла оспособити за даљи свој будући живот. И сам г. Министар трговине и индустрије веома добро познаје ове крајеве, јер је чешће пута кроз њих пролазио, па се надам да ће он овом оправданом захтеву изаћи у сусрет и дати своју помоћ, на чему би му грађани и омладина ових крајева одали вечито признање.

Ја ћу г. Министру да напоменем само један случај који се десио у овом крају, а то је овај: Пре неколико година грађани варошице Љубовије и околних општина реше да установе женску радничку школу, ради образовања женске деце, и добровољним прилозима набаве о свом трошку потребан број шиваћих машина, локал за школу, огрев и осветљење, служитеља и све друго, сем наставница. Ова школа је у ствари била установљена и функционисала је извесно време, али пре три-четири године укинута је од стране Банске управе у Сарајеву само за то, што није било кредита за плаћање двеју учитељица, те тако и сада набављене шиваће машине са другим намештајем леже смештене у приватној кући, иако исправне, али без употребе, те молим да се и ова учињена погрешка исправи.

У моме срезу варошици Љубовији и варошици Пецкој има већи број сиромашних занатлија који се налазе у тешким материјалним приликама. Они су од себе дали све што су могли дати, па бих најлепше молио г. Министра да им као таквим укаже извесне помоћи.

Исто тако молим господина Министра да моме крају посвети пажњу у погледу туризма, јер је мој крај шумовит и као такав проглашен за туристички, а као што рекох лежи поред Дрине, где су сви услови за туризам заступљени, и да из кредита за туризам помогне овом мом крају.

Имајући пуно поверење у Краљевску владу и личност Министра г. Јеврема Томића, изјављујем да ћу гласати за овај буџет. (Одобравање и пљескање на десници).

Potpredsednik dr. Dragan Damić: Има рећ народни посланик г. Франц Бајлец.

Franc Bajlec: Кер је же позна ура и је ствар прилично изврпана доволите ми, да о предложеном пројекту мало словенски спеговорим. Господје народни посланици, в Sloveniji је скорој vsa трговина и vsa обрт в наших домаћих народних роках. (Одобра-

вање и пlosканје). Нашим људјем се је з žilavo борбо и трудом посрећило, да со по преврату добили скорој в пополности, в целости vsо трговина и обрт в своје роке, дочим, на žalost, индустрија се ни в наших роках, кер нам је недостajало денарних средstev, кер смо паč реvни, нам јих је vedно манјkало. То, кар имамо, смо придобили с својо вzтрајностјо žilavostјо, придностјо, ки нам је својstvena. Нашим товариšem из Čрне Gore, ки јих sedaj ни ту, је zelo при srcу наш napredek, наша delavnost, и со ту па там нам vrgли под нос, да се ми з њими не moreмо примерјати з њихово hrabrostјо и борбеностјо. Јаз mišlim, гoсподје, да је teško гoворити о тем kdo је в наши држави већи јунак, болј борбен, kdo је већ претрpel, кер је cela наша држава ено само војно torиšче. Če vzmemo на пример специјално Slovenijo, та коšček земље по katerem со се tekом 100 let zlivале несреčne војне vihре, в katerih смо трpели не само fizično ampак tudi гoсподарско и културно, је рез прavi чудеž да смо се на тем коšчку земље замoгли оhrанити. Zato смо па из теh борб изšli борбени и смо се данес та својstва оhrанили. То се zlastи види при наши трговини и обрти, ки је познана kot solidна и поštena. Seveda је потребно, да је та наша панoga гoсподарства tudi примерно вpoštena. Ми не заhtevamo никаких посебних привилегијев, заhtevamo па и просимо, да се нам не меče полен odtам, odkoder се нам не би smела metати. На пример: При нас в Sloveniji, кjer имамо преcej туристичних крајев, се је мочно развила трговина з бencinom. Mislim, да је наши јавности преcej зnan такоzvани југословенски бencински kartel. Та si је znal придобити изključen monopol, и ravно ланскега лета је з zakонско моčјо придобил тако предpавico, да је vsо нашу бencинско трговину и обрт за предelаво наfte пополнома униčil. При нас со били случаји, да в готових часиh в цели бановини нисмо могли добити никjer бencина ради те надmoчи бencинскега kartела. Господу министру за трговину и обрт, kakор tudi гoсподу финансијному министру је та zаdevа од strani меродajних krogov добро разloжена и просим само гoспода министра да в споразуму з г. финансијним министром stори vse, да се та привилегиран poloжај бencинскега kartела за vselej укine.

Се друго povem. При нас се много говори да има та бencински kartel цело своје прсте при проиzвајанју и isканју наfte в наши држави. В моем срезу со nahajlišча наfte близу Čakovca, в Medumurju на други страни преко меје на 7 kilometrov daleč од меје проиzвajaјо и čрпајо Madari скорој 30 vagonov наfte дневно из земље. При нас па vsа vртанја ии vsа isканја нисо могла родити до sedaj nobених резултатов; па се в јавности гoвори, да има tudi ту прсте vмес та kartel и да се з знатними денарними средstvi stори vse да се tudi takrat, ко је vртанје коначано и нафта зачне тећи, да се на енкрат згоди, да наfte никjer ни. О тем се много говори. Не vem колико је о тем знано Kралјевски vladi, просим па гoспода министра да то zаведо vзме resно в pretres, кер је vendar eminentно гoсподарско важно, че се при нас нафта дома проиzвaja, дома рафинира, че се нафта дома prodaja, kakор па да смо naveзани на različне kartele, ки при тем огромно заслужijo, ми па lahko в најтежјих часиh, zlastи за slучај војне али друге неvarности ostanemo без tega важного гoрива. (Plosканје). Господје, то је ле еn пример како се наши трговини и наши мали обрти по неких привилегијаних дружбаh с помоčјо наше области, ки morda

ni popolnoma poučena o tem, kakšne cilje in kakšne zasluge ima ta družba, godi krvica in koliko naša trgovina in obrt od tega trpi. Če so se že naši trgovci in naši obrtniki potrudili, da so se postavili na svoje noge, je potrebno, da jih država pri tem tudi podpre. Odkrito povem, da mi Slovenci neradi prosimo od drugih pomoči in podpore. Mi smo vajeni trdnega dela, mi smo navajeni z lastnimi močmi ustvariti svoje življenje in življenske potrebščine in prosimo pri tem samo to, da se nam ne dela ovir. Potrebno pa je, da država včasih pogleda in nam priskoči na pomoč tu in tam, kadar sami ne moremo več. Od tega bo imela država sama največ koristi in zasluga. Mi od države samo to zahtevamo in prosimo, naj nam od vsega tega, kar mi z pridnostjo in delavnostjo pridobimo, morda v večji meri kot tisti, ki jim te naše lastnosti niso tako svojstvene, naj nam vsega ne odvzame, nam naj vsaj nekaj pusti. Zlasti prosimo g. ministra da pri našem obrtno nadaljevalnem in trgovinsko-nadaljevalnem šolstvu, na katerem nam je mnogo ležeče, ker hočemo da bodo naši trgovci in obrtniki imeli visoko izobrazbo, skrbi da bomo deležni nekih podpor. Država, odnosno vlada je svojčas lepo vsoto postavila v proračun v to svrhu. Tudi lansko leto sem slišal da je bila neka postavka od par milijonov v to svrhu določena, pozneje pa črtana. Letos ne opažam nobene postavke v to svrhu v proračunu. Prosim g. ministra, da z ozirom na današnje razmere, radi napredka naše trgovine in obrti in našega trgovinskega in obrtnega stanu, — da potrebno vsoto na razpolago, da se obrtno nadaljevalno in trgovsko nadaljevalno šolstvo podpre, da se na ta način zlasti naši obrtniki dobro izučijo, ker bomo z izšolanimi obrtniki ustanovili našo domačo industrijo.

S tem svoj govor končam in izjavljam da imam popolno zaupanje v sedanjo našo vladu, in v sedanjega g. ministra, ker vem da bo te nedostatke, ki se še pojavljajo pri trgovini in obrti in ki jih je mnogo skušal odpraviti kakor upam da bo tudi skušal preprečiti delo različnih privilegiranih družb, pa bom zato glasoval za predloženi proračun. (Ploškanje.)

Potpredsednik dr. Dragan Damić: Ima reč narodni poslanik g. Anđelko Mihailović. (Glasovi: Nema ga!). Pošto g. Mihailović nije tu, smatra se da je odustao od reči. Ima reč narodni poslanik g. Dionisije Prodanović.

Дионисије Продановић: Господо народни посланици, Министарство трговине и индустрије надлежно је да решава опијумско питање и диригује промет опијумским дрогама. И пошто то питање највише и искључиво интересује нас са Југа, ја ћу бити слободан да и са ове говорнице кажем коју реч и истакнем своје добронамерне опаске и констатације у вези са решењем опијумског питања.

Мак, као и остале индустријске биљке, као памук, свилена буба, дуван и пиринач, које готово искључиво само на Југу успевају, нашем су земљорадничком свету на Југу били главни приходи за један пристојан и скроман живот. Али то је било некада, када се је опијум продавао по 1.200 до 1.400 динара по килограму, а не сада када су цене ових производа пале на 200 до 220 динара по килограму, тако да се од продајне цене не могу покрити ни трошкови који се утроше око садње и производње ових ретких индустријских биљака.

Господо народни посланици, ова биљка у старије доба није се гајила код нас; она је пре 60 и више година донета из Мале Азије. Солунски трговци и стручњаци донели нову биљку, мак или афион, из тропских крајева прво у околину Штипа.

Бемљорадници су почели да је саде у прво време само за семе не знајући њену праву намену како се употребљава и чему служи. Солунски трговци су показали произвођачима како се од ове нове и необичне биљке добија катран — опијум и за ово су им одмах исплаћивали добру цену и то у злату. Ово је, разуме се, привукло пажњу и интересовање многих наших сељака.

С обзиром да је ова биљка доносила велике приходе, то се брзо прочуло и раширило њено произвођење и у осталим местима целог нашег Повардарја. Гајење ове чудновате и нове биљке нагло се почело ширити, тако да је производња достигла у прво време око 70.000 килограма сировог опијума и око 350.000 килограма афионског семена и створила се нова европска пијаца у Солуну, за трговање сировим опијумом.

Како је афион давао највећи приход од свију осталих пољопривредних производа, јер једно исто земљиште гајено овом биљком давало је готово десет пута више прихода, него кад би се посејало другим биљкама, то се наш вредни и радни земљораднички свет свесрдно одао гајењу и произвођењу ове биљке и за кратко време поправио је своје материјално стање. Јер наш сирови опијум има највећи проценат морфијума и, према томе, најбољи је у целом свету. Сем тога, господо народни посланици, као такав наш се опијум највише и тражи по светским тржиштима, јер се и највећи део нашег опијума употребљава искључиво за медицинске сврхе и препарате, пошто има највећи проценат морфијума.

Ова индустријска биљка као да је Богом дана за наше крајеве на Југу, јер су геолошке прилике и климатске прилике најпогодније за њено гајење. Земљиште које је полустепског и полутропског карактера и клима на Југу са тропским сунцем допуњују се тако, да стварају најбоље услове за успешно вегетирање ове културе. Код нас је и велика топлота и велика суша, што су главни услови успевању мака. Сем тога земљиште је богато у алкалним једињењима, која једињења под дејством тропског сунца дају необичне резултате у толико, што претстављају најбољу и најпodesнију храну како за опијум тако и за дуван.

Кад смо се у кратким контурама упознали са производњом мака и његовим значајем за наше јужне крајеве и за привреду понаособ, треба да се упознамо и са трговином која се данас спроводи код нас на Југу.

Раније је била слободна трговина са опијумом, како унутрашња тако и спољна трговина. Ова врло важна биљка и искључиво извозу намењена, уносила је у нашу државу страну валуту и била је од огромне важности и користи по финансиске и државне интересе. Али дошло је и томе краја, дошло је прво време за нашег сељака, а то је да смо и ми потписали фамозну Женевску опијумску конвенцију од 1925 године, која је многе у Јужној Србији отерала до просјачког штапа, јер је том конвенцијом ограничена производња опијума и монополисана његова трговина. Друштво народа, тобоже, из хуманитарних разлога нацдо се по-

буђено да ограничи светску производњу опиума да би се на тај начин спречила опиумоманија и токсикоманија у земљама Јужне и источне Азије.

Дакле, да би се сачувало здравље тих источњачких полудивљих народа, ми смо морали да жртвујемо егзистенцију и просперитет нашег народа на Југу. И у то име Друштво Народа је тражило да све чланице потпишу ову Женевску опијумску конвенцију у 1929 години наша је држава ову конвенцију и ратификовала и почела се стриктно по њој управљати: дириговати опијумску политику према обавезама и ограничењима у истој конвенцији. Док се остале државе, потписнице ове конвенције, нису у свему придржавале ове конвенције, ипак су ове државе од Друштва Народа више фаворизоване него ми, и то на нашу штету.

У свету се данас производи опијум у висини до 12,000.000 килограма, и од тога се за медицинске сврхе троши само 250.000 килограма, што значи да се разлика од 250.000 до 12,000.000 килограма троше за друге циљеве: пушење и источњачка уживања. Али овом конвенцијом у свету није се смањила производња опијума, већ се напротив повећала, јер од 10,000.000 килограма производње опијума повисила се после конвенције на 12,000.000 килограма годишње. Што значи да је Женевска опијумска конвенција промашила свој циљ и негативно дејствовала.

Ја мислим да смо ми много погрешили и нисмо имали разлога да Женевску опијумску конвенцију примимо, нити да се по њој у производњи и трговини опијума управљамо. И то не зато што ми нисмо хумани, што нисмо социјални и што не саосећамо за друге, него из простог разлога, господо народни посланици, што наш проценат опијума у светској производњи износи ни више ни мање него само једну половину од сто, јер на 12,000.000 килограма светске производње, ми производимо само 50—60.000 килограма, што значи да смо бацили кап воде у море.

Сем тога треба да се има у виду да је наш опијум најбољи, са највећим процентом морфијума, и као такав он се употребљава искључиво за медицинске сврхе, а не знају за опијумоманију и токсикоманију. У ствари ова конвенција хуманитарно никога не штити, па ни оне дивље азијске народе од опијумоманије и токсикоманије, док, док међутим бацамо у беду и пропаст један део нашег народа и упропаштајујемо једну тако важну и уносну грану културе за читаву једну нашу покрајину.

Али, господо народни посланици, ако ми овом конвенцијом хуманитарно никога не заштићујемо, ми ипак, изгледа ми, овим нашим поступком штитимо посредно мрачне и спекулативне циљеве моћног европског картела опијата, који у своје касе трпа баснословне зараде на рачун нашег намученог бедног и сиротог сељака Јужне Србије.

Али, господо народни посланици, на овоме се није стало, већ се отишло даље, па је сада дошла једна нова Уредба о производњи и трговини опијума, односно опојним дрогама, од 10 децембра 1938 која је 14 јануара 1939 ступила на снагу. Ова Уредба створила је читаву узбуну на Југу, јер се истом као и са дуваном, ставља мак под монопол. Пре ступања на снагу ове Уредбе, а на дан 5 јануара 1939, на захтев заинтересованих кругова из Јужне Србије, одржана је конференција у

згради Трговачке и индустријске коморе у Скопљу, по питању спровођења политике производње, израде и трговине опијума. На ову конференцију сасвим случајно отишао сам и ја, а била су присутна и два активна министра Краљевске владе, и то тадањи надлежни Министар трговине г. Кабалин и г. Панта Јовановић као син нашега краја. Сви говорници на овој конференцији јасно и чисто изјаснили су се против монополисања трговине опијума и опојних дрога т. ј. за слободну трговину опијумом, и да се одрекне Женевска опијумска конвенција, као и да се поменута Уредба укине или у крајњем случају да се ревидира и подеси тако да се њоме заштите интереси наших произвођача и привредника опијума на Југу.

Надлежни Министар трговине и индустрије једини је остао при својем мишљењу да се опијумска политика мора водити онако како је то прописано у поменутој Уредби, тј. монополисањем опијумске политике, јер је казао да питање опијума није само наше интерно питање и да је производња и уновчавање дошло у диспарат. Ја не видим зашто водити овакву политику, када је то скопчано са великим трошковима и то све на штету нашег намученог сељака на Југу, јер се таквом политиком ограничава производња мака са великим формалностима, које је немогуће у свему извршити код нашег простог и неписменог сељака, а поред тога он мора да буде под ударом кривично-правне казне, које су овом Уредбом прописане. И када је опште правило да има шверца само тада, кад се за тај артикл добија више у слободној трговини него у монополу, онда не знам зашто слободну трговину ограничавати. Познато је да је наш делегат у Друштву народа приликом дискусије по овом питању у 1937 години изјавио да наша држава не може ратификовати нову конвенцију од 1931 године о ограничењу производње опијума, коју је Секретаријат Друштва народа по својој иницијативи донео, јер се то противи виталним интересима сељачког народа у нашој земљи, који се бави производњом опијума, пошто се овом новом конвенцијом тражи ново ограничење, односно ограничење и у финалним опијумским дрогама. Иако је већ по ранијој Женевској опијумској конвенцији смањена производња опијума код нас од 120.000 кг. годишње на 60.000 кг., а у површини засејаног земљишта од 14.000 хектара на 7.000 хектара, што значи једно смањење са 50%, оно је већ извршено, док, међутим, остале потписнице те Конвенције не само да нису никакво смањење у тим производима учиниле, већ су их повећале, а нарочито Персија (на 1 милион кг) и Турска (на преко 400.000 кг), тако да се светска производња опијума после Конвенције повећала од 10 на 12 милиона кг. Међутим, злогласна Уредба о опојним дрогама дошла је и већ пуном паром дејствује од 14 јануара 1939 године. Ја ћу се као дугогодишњи судија и државни тужилац осврнути на кривично-правну одредбу, јер та Уредба не регулише само производњу и трговину опијума, већ је та Уредба један мали кривични закон, па је утолико интересантнија. Казнене одредбе ове Уредбе крећу се у три правца и то: у иступе § 23, преступе и злочине у § 24, у неуредности у § 25. Мене толико не интересује прва и трећа група инкриминисаних радњи, већ мене интересује само друга група о преступима и злочинима.

Али претходно морам да се задржим на извесним формалностима, које су ми нејасне приликом прегледа ове Уредбе, која ми је дата у препису у Трговачко-индустриској комори у Скопљу. Прва формалност на коју хоћу да укажем је та, да не знам да ли је ово закон, или уредба на основу законског овлашћења. Јер у почетку стоји наслов „Закон о опојним дрогама“ и почиње чл. 1, али се после ређају параграфи до 31 до би дошао чл. 2 у коме се каже да ова „Уредба“ ступа на снагу, а међутим у § 29 каже се овај „Закон“ ступа на живот, те се из тога не види је ли ово закон или уредба.

Друга формалност је у томе што је овом Уредбом прописана казна робије од 10 година. Ово пак доводи ме до закључка да Народна скупштина дајући овлашћење ресорном Министру да једном Уредбом регулише производњу и промет опојних дрога, није ни мислила да Министру даје овлашћење да може наше грађане кажњавати и до 10 година робије, што једино може учинити законом и законодавним путем.

Прелазећи на преступне и злочине казнене одредбе, ја, господо народни посланици, не видим што је било угрожено да се овом Уредбом морало заштити. Свака казнена одредба штити извештан правни интерес, извесно правно добро, било општедржавно или приватно. Ја просто не видим који је тај правни интерес, које је то правно добро; наше државе или наших грађана које се овом одредбом § 24 Уредбе заштићује. Да би слика била јаснија, ја ћу бити слободан да вам прочитам ову интересантну одредбу, која гласи:

„§ 24 — (1) Уколико за поједини случај није у Кривичном закону предвиђена строга казна, биће за дело преступа односно злочинства кажњен од стране редовног суда:

а) онај ко противно прописима овог Закона опојне дроге држи, нуди, купује, продаје, излаже продаји, шаље, преноси, отпрема, превози, извози или увози, за свој или туђ рачун, казном строга затвора најмање једном годином дана, новчаном казном до 100 хиљада динара и губитком часних права, а ако је због оваквих дела једном био осуђен у поновљеном случају казном робије до пет година, новчаном казном до 150.000.— динара и губитком часних права; у последњем случају изрећи ће се поред тога одузимање права за обављање трговачке радње од 1 до 5 година;

б) онај који без дозволе или противно условима дозволе или одредбама овог Закона фабрикује опојне дроге (§ 5), казном робије до 10 година, новчаном казном до 100 хиљада динара и губитком часних права. У случају кад су ове противзаконе радње вршене у овлашћеним предузећима за фабрикацију, изрећи ће се одузимање дозволе и забрана рада, а локал званично затворити“.

Дакле, као што се види, ово су драконске казне, јер се за једну обичну непослушност, што није прописно купио или држао опојне дроге, или без дозволе фабриковао извесне препарате опијума, — кажњава ни мање ни више него са 10 година робије, при томе и на губитак часних права и до 150.000 дин. новчане казне. Значи за једну обичну непослушност кажњавају се наши поштени људи са три строге казне и постају злочинци. Па не само то, него је све ово директно противно принципима и начелима које наш Кривични закон спро-

води и чији су следбеници сви наши правници-судије и цело наше правосудје.

Из нашег Кривичног законика провејава дух хуманости и социјалности, а овде дух одмазде, себичности и свирепости. Каже се обично: „Човек човеку суди, па нека му човечно суди“. Али, жалост, наш Министар трговине и индустрије, не овај садањи, разуме се, суди нечовечно, суди несоцијално, суди, ако хоћете, и неправично, јер ова казна нема свога циља.

Ја могу слободно да кажем да нема тога југословенског судије, који ће ову казну робије применити, и за овакву непослушност огласити некога злочинцем, јер ће се његова судиска савест и човека и правника побунити. Јер, када за нехатно убиство може казнити највише до пет година строга затвора, — дакле када је у питању највеће благо земаљско, — како може допустити себи ту могућност да казни некога на казну робије до 10 година и губитком часних права и новчано, и то зато што држи, извози или увози, или продаје и производи опојне дроге, чиме се није угрозио ничији интерес, а најмање интерес сељака који треба овом Уредбом да буде заштићен и помогнут. Дакле, без икаквог претеривања ова је Уредба не само неправична, већ је и противна схватању и разумевању нашег народа и њоме се неће моћи помоћи произвођач опијума, него баш напротив, она ће га сахранити.

Створена је читава војска комисија, обавештача и извршилаца ове Уредбе. Тако је предвиђено да се образује стална комисија за опојне дроге, у коју улази око 15 чланова: 1 председник, 13 чланова и 1 секретар. У овој сталној комисији заступљена су готово сва Министарства и поједине установе које имају везе са трговином или штите интерес и раде на унапређењу привреде у нашој земљи. Ова стална комисија, разуме се, има и своје дневнице, своје награде, те ће према томе ово много више коштати, него што би могло да се утроши и да се да нашем сељаку.

Добро, господо, ја сматрам да се овом Уредбом наш произвођач ни мало не штити, него да се овом Уредбом само ствара један излишан и велики посао, који је скопчан са великим трошковима. Јер, ставити опијум под монопол, значи да треба створити читаву једну војску од чиновника, који треба да спроводе у живот ову Уредбу. И, на крају крајева, треба да се даду, као што је и предвиђено, и награде хватачима, потказивачима, а то ће све, разуме се, ићи на штету нашег произвођача.

И, стога, мислим и молим, да се ова Уредба, или укине, или пак дотера тако, да се њоме штите интереси нашег произвођача. Не треба страховати да ће слободна трговина опијумом у будућности угрозити интересе нашег сељака-произвођача опијума.

По овој Уредби основан је и један фонд, опијумски фонд, који има до сада око 12 милиона динара. Али намена овог опијумског фонда ипак не иде тамо, не иде тамо где треба да иде, то јест она не иде на помагање наших произвођача, нашег сељака. Јер, као што ћете видети из текста саме одредбе, он иде на све друго, али не на помагање произвођача опијума. При Министарству трговине и индустрије установљава се опијумски фонд са задатком да пружи потребна средства за

извршење Закона о опојним дрогама и међународних конвенција по овом предмету и за спровођење политике откупа цена опијума, као и за рад на замени културе маковог биља. Исто тако средства овог фонда могу се употребити за организацију обавештајне службе код власти и за исплату хватачке награде у вези са недозвољеним радњама које предвиђа овај Закон. Ја мислим да ипак, ако остане овај фонд, треба да се намени да се од њега да нешто и произвођачу и да се цене регулишу од стране једне сталне комисије.

Pretsednik Milan Simonović: Ja bih Vas molio, gospodine Prodanoviću, da požurite.

Дионисије Продановић (наставља): Нисам завршио.

Pretsednik Milan Simonović: Već Vam je vreme proteklo.

Дионисије Продановић (наставља): Ја гледам у сат.

Овом Уредбом није предвиђено ко ће одређивати цену опијума и како ће се одређивати, и зато молим да се то, ако је икако могуће, предвиди и унесе коректура. Преоријентација културе мака у Јужној Србији не може, господо, да се изврши, јер су на томе радили многи агрономи и стручњаци на Југу, али је све било без успеха. И овом Уредбом неће моћи да се то преоријентисање културе постигне, јер је земљиште тамо такво, да је та биљка, као што сам казао, Богом дана да тамо успева и да даје добре приходе кад већ имамо толико велику тропску топлоту и велику сушу. Други земљораднички производи тамо слабо могу успевати. Сем тога што се од мака производи тај опијум-катран, производи се још и семе које се употребљава за израду уља, или „шарлагана“ како га тамо зову и то се уље доста употребљава, и доноси произвођачима доста велике користи. Сем тога треба имати у виду да је та смеса која остаје иза прераде уља врло хранљива и наши је сељаци радо употребљавају за исхрану стоке.

Ја ћу, господо, овим завршити, али бих само хтео да кажем још и то: да продајни биро у Турској који се налази у Цариграду, који дистрибује продају нашег опијума на страним тржиштима, а и турског опијума, не предвиђа онај проценат који ми треба да добијемо, већ напротив увек код обичног откупа задржава један већи проценат, то јест он задржава 75% а ми 25%. Међутим, код опијума за пушење, то јест такозваног дрогиског ми имамо само 14%, а Турци имају око 86%. Ја бих желео и молио господина Министра трговине и индустрије да настане да се тај проценат повећа и да ми имамо више права да извозимо, јер је наш опијум искључиво подеснији за медицинске сврхе, док се турски опијум употребљава само за пушење и друге потребе.

На крају бих хтео да кажем неколико речи о туризму. Док је туризам у последње време врло уносан и развија се по осталим деловима наше државе, у Јужној Србији се слабо развија и слабо му се обраћа пажња. Ограничићу се само на мој срез. Ја сам из Среза дојранског. У Срезу дојранском постоји Дојранско језеро. То језеро пре ратова, кад је у вароши било 10.000 становника, било је погодно место за туристе, и из околних

места многи су долазили и ту проводили лето. Исто тако то језеро може бити место, где ће многи људи доћи у лето, да тамо проведу извесно време, али недостају извесне ствари, недостаје пут, недостају саобраћајна средства, аутомобилски саобраћај од Валандова до Дојрана, и недостаје хотел и друге угоститељске удобности у самоме Дојрану. То је кривица до Министарства пољопривреде и до других меридајних фактора, који су у 1928 години дозволили да се дојранска општина задужи са 6,000.000 динара код Државне хипотекарне банке ради подизања ратом уништене вароши Дојрана. Међутим, подигнуто је око 16 кућица и других јавних зграда, као школа и жандармеријских станица, али се народ није тамо вратио, нити се успело да се штогод учини, и сада је цела варош под коровом и изгледа као каква пустиња. Ја верујем, да ће господин Министар финансија и господин Министар пољопривреде изаћи у сусрет мојим жељама, потпомоћи амандман који сам у том правцу поднео ради регулисања дуга Општине дојранске, а господина Министра трговине и индустрије молим, да и он, са своје стране, учини, да се моме крају и Дојранском језеру да помоћ ради унапређења туризма.

Поздрављам намеру господина Министра трговине и индустрије да оснује фонд за развијање и унапређење туризма уопште и понаособ у Јужној Србији.

Имајући поверења у господина Министра трговине и индустрије и у целу Краљевску владу, гласаћу за овај буџет. (Пљескање на десници.)

Pretsednik Milan Simonović: Reč ima narodni poslanik g. Vasilije Dragaš.

Василије Драгаш: Господо народни посланици, мислио сам да не узимам реч у дискусији по буџету Министарства трговине и индустрије, јер се из експозеа господина Министра јасно разабира да се предузима и да ће се предузети све што се указује и што ће се указати потребним, да се осигура просперитет наше спољне и унутрашње политике — а све у духу и, да тако кажем, темпом савремених захтева и економско-комерцијалних циљева једне модерне државе веома сложених међународних трговинских услова и односа размене добара и њихове отпреме из места продукције до оних потрошње. Но ипак сматрам неопходно потребним, да са своје стране учиним неке сугестије господину Министру трговине, а те би, господо народни посланици, биле: да се у погледу што лакшег одвијања и усавршавања наше спољне трговине уведе што боља информативна служба, нарочито по институцијама, које су тој врсти намењене (трговачко-индустријске коморе, трговачке испоставе и конзулати). Том информативном, могао би такође рећи, пропагандистичком делу наше спољне трговине, да се даде једноставнији а и шири публицитет увођењем или барем потпомагањем, давањем иницијативе, за увођење једног информативног рекламног листа попут онога „Иберзепост“ који излази у Немачкој, за сувоземне тако и за прекоморске крајеве.

Да се у истом циљу олакша шиљање новца, да се, на пример, за издавање дозвола за шиљање новца за Америку, овласте барем до извесне ограничене суме, рачунамо 200 долара, и филијале Народне банке, а не да је и за пошиљке тако

мале суме већ изнад 30 долара потребна дозвола Народне банке или, за нетрговце, чак и дозвола Министра финансија.

Признајем да је Народна банка у издавању таквих дозвола веома експедитивна, али за удаљенија места наше унутрашњости и та највећа експедитивност ипак не одговара лако извршењу прекоморских поручбина, које већ услед саме удаљености требају дуже времена да се реализују.

Једнако би у погледу здравог и бржег просперитета наше унутрашње трговине требало дати више иницијативе што тешњим и живљим везама трговачких комора са нашим привредницима, који, улажући све своје духовне и материјалне силе око унапређивања те гране нашег народног газдинства, то несумњиво заслужују, и треба да имају сву и сваку помоћ, наравно у границама закона, како господина Министра трговине и индустрије, тако и свих институција, које су у надлежности тог Министарства. Велим, што тешња веза у организационом, техничком и пропагандистичком делу трговачког пословања.

Поред тих напомена, више општег карактера, имао бих истаћи, да би се, барем ја с многим заинтересованим тако мислим, — морала донети нека уредба, по чијим прописима би се онемогућиле многе појаве влага које бацају рђаво светло на целокупан привредни сталеж, а на које се не могу применити прописи Кривичног закона и до данас не ретко, на жалост, не ретка лица пословног света, на један спретан начин упражњавају. Ево примера: нека лица, продавци производа, цереалија, и земаљских производа, наруче, или преко посредника, један или више вагона робе — у највише случајева без закључка. Погодба гласи: роба се плаћа према дупликуту. Међутим, робу преузимају, и дупликат продавац може да предлаже једанпут, десет пута или колико му је воља, али новца нема — роба остаје неплаћена.

Ту се, господо, често пута ради о великим сумама — па ако узмемо, да та лица то чине из године у годину, управо професионално, обмалујући продаваче сад од ове или оне околице, онда видимо да таква лица могу зарађивати огромне суме новаца на тај нелегалан, али ипак према садашњем кривичном поступку некажњив начин. Конкретно, таквим лицима — држим да ће се у том сложити сви честити привредници — трговци — који великим напорима предузимају и обављају своје послове и долазе до те своје криво заслужене добити — велим конкретно: да се нађе могућност, да се таквим лицима по утврђеном и неоспорном таквом пословању, пословање уопште онемогући, па и одузимањем обртнице.

Молим господина Министра трговине, да се стриктно примењују постојећи прописи о издавању дозвола за повећање броја вашара (сајмова) појединим сеоским општинама, а не да се догађа да се ти прописи уопште не респектују или на овај или онај начин изигравају.

Молим господина Министра да поради, да се смишљена здрава и успешна интервенција „Призада” више прошири и у Савској бановини нарочито у срезове Бјеловарског округа и да се о тој интервенцији што боље обавесте продуценти-сељаци да би се тиме што боље користили.

Придружујем се предлозима госпoде предговорника за општу национализацију домаће индустрије, а не да се дешава, да фирма носи само звучно национално име, а међутим нема у њој ни нашег капитала ни упосленог нашег живља.

Исто тако молим господина Министра трговине и индустрије да посвети највећу пажњу подели контингената, јер је то, мислим, бар до сада најделикатније питање наше привреде. Истичем да се наши сељаци надају, да ће се чим пре на нашим сајмовима појавити инострани купци наше стоке, поименце Италијани и Немци, и да ће се цена побољшати — а ту ће господин Министар учинити све што је могуће, а може веома много; верујем да и хоће, па имајући пуно поверење у господина Министра трговине и индустрије, гласам за буџет. (Пљескање на десници).

Pretsednik. Milan Simonović: Има рећ народни посланик г. Душан Бујић.

Dušan Bujić: Господо народни посланици, г. Министре; верујте да бих се врло радо повео за примером мог друга Драгаша, али предмет о коме ја имам говорити толико дубоко засеца у интересе народа мога краја и, колико сам ја приметио, бар док сам био у скупштинској дворани, о томе предмету данас није нико говорио, па мислим да није на одмет да ја поступим овако: да што краће говорим, а што више вичем, да мало раздремам већ уморну Народну скупштину.

Као посланик краја у коме је сточарство на великој висини а можда је на првом месту у нашој држави — код претреса буџета Министарства трговине ограничује се на то да говорим о извозу стоке. Код извоза стоке играју главну улогу произвођачи, товљачи и извозници. Ја ћу изнећи своје мишљење о произвођачима и извозницима. Изнећу погледе на начин извоза са гледишта најмногобројнијег произвођача-сељака. Произвођач стоке је сељак. Он је само мањим делом учлањен у задруге, а у својој огромној већини је препуштен у погледу извоза стоке потпуно себи и предат потпуно на милост и немилост извозника.

Господо народни посланици, да се у 20 веку још на тако примитиван начин тргује са нашим сељацима на сајмовима, то је заиста за жаљење. Ја нећу описивати, (што искрено жалим, да не могу), као што сам мислио да вам прикажем, сву трагедију једног сељачког дома који месецима па и годинама исхрањује оно своје грло за продају, а када долази на сајам наилази тамо на ироничан осмех извозника који купује од њега по цени коју он сам одреди. Овај сељак, притешњен својим бригама уза зид, мора да прода. И шта бива? Оно што је сељаку, осим његових најмилијих у кући, најсветије, оно своје блашче продаје на овај начин; он мора при коцци сајма ипак понудити оном сајамском мешетару од оне своје мукотрпно стечене сиротиње, откидајући коју врућу жељу укућана, неку провизију да тобоже наговори извозника, да купи од њега тај комад блага пошто он хоће. (Ја знам да ово доба ноћи и у овом расположењу можда није време, да ја ту ствар разрадим онако како она по својој страховитости и гледишту нашег сељака изгледа.)

Сада, да се осврнем на извознике. Ја сам као претседник општине имао много посла и са нашим сељацима ломно копља са тим извозницима стоке. Они ме за побољшање цена стоке уверавају да ни они не могу да буду задовољни. Они тврде да се издавање контингената за извоз врши

преко удружења, а да су у тим удружењима раздео контингентна апсорбирале 3—4 велике извозничке фирме и да оне деле мањим извозничким колегама контингенте на парче. Изгледа да се код нас не може делити ништа што се даје по вољи, а носи користи, без оне фамозне протекције, а ја сам свестан својих речи ако кажем да иза те фамозне протекције као њена сенка иде увек у корак и корупција.

Ја сам много размишљао о томе да бих могао створити праву слику о контингенту и верујте, господо народни посланици, дошао сам до открића, као и обично, потпуно случајно, и то овако. Ово ће вас свакако интересовати. У једну трговину железа у нашој околини дошао је један трговац стоком. У разговору с њим, он се хвалио, ваљда у наступу искренности: „Е баш отсекосмо главу оном сељаку из Грубишног Поља”. (А Грубишно поље је моје место и центар мога среза). На питање, да нам објасни ове своје речи, трговац стоком је одговорио: „Знате, дошло нас 2—3 на сајам, други нису имали контингента. Куписмо благо по 3.75, а тога дана је цена иначе била 4.75 или 5.— динара. Зар то није сјечење главе без ножа и сикире?”

Ето, господо народни посланици, тако се искоришћава контингент за, можда ћу употребити сувише драстичан израз, пљачку, бездушну пљачку сељачког народа. Не можемо преко тога случаја сечења главе олако да пређемо. Ја ћу се до краја свим средствима борити против тако бездушног искоришћавања сељака који је незаштићен. Наш човек уме да одгаји стоку и у нашем срезу је чиста првокласна сименталска стока. Он од тога блага утовари у вагон 6 волова са просечном тежином од 700 килограма, што укупно по прилици износи 4.200 килограма. Значи, да су ти трговци од тога сељака дигли само за то, што конкуренција није добила контингент, 4.200 динара по вагону, а извезли су 10 вагона, то значи 42.000 динара. Та је сума на 60 грла дигнута од једног незаштићеног сељака, од његових жуљева. То је ипак много и тако не сме да буде. Ја мислим да се мора тражити пута и начина да ово буде по оној народној „поменуло се а не повратило се”. Зато, господо, мени је жао што морам овај мој говор скратити и свести га на делић, јер ја верујем, г. Министре, да овај случај изискује пуну пажњу како Краљевске владе тако и Народне скупштине.

Ја сам видео из експозеа Министра трговине и индустрије да смо извезли 12.230 говеда, 17.355 коња и 5.960 тона меса. Па, господо, ко јамчи или ко би могао установити, када се од 60 грла допушта да се народу дигне 42.000 динара, колико се дигло од ових 12.300 комада извезеног блага?

Интересовао сам се овде у Београду и видим да се т.зв. контингентирање врши овако: 40% извоза врши Савез задруга, 40% извозници, 20% одгајивачи. Колико сам ја обавештен, 7.500 задруга извезе 40%, а ја сам са друге стране обавештен да 10—20 извозника извезе 40%, а оних 20% одгајивачи. Ја сам, кажем, из једног среза где је сточарство на висини и ја не знам који су то одгајивачи. Интересовао сам се овде код другова у Скупштини о тим одгајивачима и чујем да су то велепоседници у Војводини и околини њеној. Чуо сам и то, да су то неки људи који су себи

створили једну врсту индустрије и тако та „индустрија” такођер искоришћује сељака јер и она купује од сељака за јевтин новац грла и онда извози. Тако је настала једна права одгајивачка индустрија, на штету ситног сељака. Сад имам нешто што мене врло интересује, како та тројица извозника међусобно стоје. Ја сам обавештен да они нису тако луди, па да иду на пијацу и да се тамо такмиче један с другим и конкуришу, па да се рецимо надвикују и да једном сељаку тако плате више, већ се они између себе испомажу и раде са тим контингентима на рачун сељачкога народа. (Један глас: Окрени се овамо, нама, па нам то кажи). Можда сте ви, господо, са левице изненађени, када неко од нас с друге стране подвикне коме треба и кад треба. Ја подвикујем господину Министру од кога чекам помоћ и он ће помоћи, а Ви само знадете лармати.

Ја упозоравам на то шта треба уклонити и захтевам, да се то уклони и то брзо и радикално. То је крупно питање и ја ћу употребити све могуће да дознам праву суштину тога извоза. Јер, господо, из мога среза само са једне железничке станице извезе се по стотину и 150 вагона годишње. Ово је једна крајње важна ствар и ми јој поклањамо пуну пажњу. Раније нисам могао све ово да знам. Сад када сам дошао овде ја ћу наћи пут и начин да се упознам са свима овим стварима: Овим што сам досад сазнао и с чим сам се упознао по том питању ја сам био страшно изненађен. Јер сам дознао и обавештен сам за једну страшну ствар, а то је, да је законом спречена инфлација (повећање броја) извозника. Код нас је условљено и то ко може бити извозник, само да се не би извозници множили и да не би између њих настала велика конкуренција. Ја мислим, господине Министре, да није требало дозволити да се доведе дође и да се допусти да народ у сваком случају мора да губи. Нека се дигне забрана инфлације извозника и напротив пусте сви спекуланти, који имају новаца, у извознике да губе спекуланти а не народ и то онај народ који је највише изложен тој спекулацији јер се све спекулације на крају крајева свршавају на његовој грбачи. Ја на концу имам један предлог. Да се не би опет догодило, да у Грубишно Поље — или ма куда — на сајам дођу да купују са контингентом, као што је био случај до сада, два до три извозника па да услед узајамног споразума купе по 1.50 кгр. јевтиније него што је тржишна цена и тако наставе бесавесно искоришћавање, ја предлажем конкретно ово: да се организује, али потпуно на солидној бази, потпуно добра и сигурна контрола извоза и куповања блага на сајмовима, која ће лепо напрепад ићи на све веће сајмове да контролише колика је цена на тржишту, а колика се на сајму плаћа сељацима. Па пошто се установи да је на сајму куповано благо јевтиније него што су биле цене тога дана на тржишту да се трговци, извозници пријаве Министарству трговине; и сваки такав извозник да се казни новчано са три пута оноликом казном — колико је мање сељаку наплатио. Ако се то понови, да му се одузме обртница и забрани рад, а он казни робом. Уверавам вас господине Министре и господо народни посланици, да би се тако спречила пљачка.

Један солидан трговац, један поштен домаћин, један бакалин, како ви то зовете трговца сит-

ничара, ја то не знам, (Смех) ако прода за динар паприке и његов шегрт да из незнања премало, буде по пријави кажњен, и за њега постоји закон. А кад један извозник зграби можда и 100.000 у моме крају, зашто да за њега не би постојао закон? За њега треба најстрожи закон и најстрожа казна. Док тога закона не буде, он ће увек наочиглед носити сиротињи њену знојем стечену муку. То је мој конкретан предлог.

Ја ћу бити потпуно објективан и казати још о задружном извозу стоке ово: као стари задругар, који 20 година ради на задругарству у моме крају, сматрам да једини пут и начин да се сељак помогне код својих производа, а нарочито код продаје стоке, жита и осталих продуката, јесте задругарство. Али, ја желим остати до краја објективан и тражим да се код задруга уведе контрола, и то тако строга, да се као мачем пресече сваки покушај где би задруга желела да злоупотреби тај контингент, па када се ухвати једна задруга, да је продала каквом спекуланту контингент, нека се та задруга распусти, а онај часник задруге, који је то проузроковао, нека се казни и кривично и новчано, па да видите да ни задруге неће доћи на помисао да чине такве злоупотребе у контингентима. (Један глас: Хоћете да упропастите задруге!) Нећемо! Ми бисмо тиме очистили олош. Али, не дај Боже, да наше задруге овисе о продаји контингента и ширења спекулације на штету сељака. Ја то најенергичније одбијам од задруга. (Један глас: Завршите говор, доцкан је!) Ово је за мене важније, него пет ноћи спавања!

Ја кажем, по мом схватању, то је моје убеђење и мој предлог да се уведе контрола у смислу како сам предложио. (Министар трговине и индустрије Јеврем Томић: То прво да свршите са задругама, па да видите шта ће да Вам кажу задруге!) Извините, господине Министре, али ако се докаже да су моји задругари чинили какве спекулације са контингентима, ја полажем мандат. (Један глас на десници: Лако је теби!) Лако је мени! Ја баш хоћу да буде лако свима онима, који имају чисту савест.

Онда још један предлог, био би овај. Та контрола би изискивала извесне трошкове, који се нису предвидели. Из тих казни би се могао основати фонд, па да видите кад би сте појурили спекуланте. Било би у том фонду новаца и за припомоћ сиромашном сељаку за угинуло благо, што је прека потреба. Завршавам са овим. Само онда, кад сељак буде у нашој земљи задовољан, заштићен и срећан, биће сваком у овој земљи добро, а то ми сви искрено жалимо. (Гласови: Тако је!)

Ја верујем, господине Министре, да вај мој глас неће остати глас вапијућег у пустињи и да ћете испитати... (Министар трговине Јеврем Томић: Дођите код мене!) Да, ја ћу доћи код Вас и о том ћемо поразговарати, ја Вам захваљујем на пажњи и пошто имам пуно поверење у Краљевску владу гласаћу за овај буџет. (Пљескање на десници.)

Pretsednik Milan Simonović: Реč има народни посланик г. др. Јуре Коце.

Dr. Jure Koce: Gospodo narodni poslanici, ја апсолутно разумем да треба узурбаним поступком, брзо свршити дебату и овог ресора. Међутим, објективно, без икакве зле намере — sine ira et studio —

moram da kažem iskreno da naš ogromni privredni stalež занатлија, трговца и индустријалаца, кад би видео ову узурбаност, не би био потпуно задовољан. Prema tome, gospodo narodni poslanici, ма колико да ћу се старати да мој говор буде кратак, ја ћу вас молићи да ме саслушате и стараћу се да будем што краћи и потпуно објективан.

Gospodo narodni poslanici, ја сам о нашој спољној трговини опширно говорио и у начелној дискусији, а нарочито у Финансијском одбору.

Gospodo narodni poslanici, службена статистика објавила је да смо прошлу 1938 годину завршили са активним трговинским билансом од 72 милиона динара. Ако узмемо да су ти податци наше државне статистике тачни, што на жалост редовито није случај, онда можемо мирне душе и отворено признати да је наша спољна трговина у прошлој години била скоро пасивна и да се неповољно развијала за целокупну нашу привреду. Do ovakvog zaključka moramo doći, ако мало детаљније анализирамо нашу прошлогодишњу спољну трговину, а нарочито наш извоз. U prvom polugodu 1938 године ми смо нашу спољну трговину, према службеним подацима, закључи са пасивом од око 250 милиона динара. U drugoj polovici prošle године настале су познате политичке промене у централној Европи, дакле у земљама, које највише троше наше производе. Po-teškoće за наш извоз у те земље нагомилавале су се из дана у дан, док коначно на извесно време није био читав наш извоз у Чехословачку услед познатог затварања границе од стране Мађарске обустављен. Ako ovome dodamo, да је прошлогодишња жетва била доста слаба, да су стошне заразне болести владале у скоро свима деловима наше државе, и да се и у прошлој години, као и пре, са надлежне стране није водила потребна брига о унапређивању извоза и других наших производа, сем житарика и стоке, онда је разумљиво, што се у прошлој години, наш извоз смањило по вредности за преко 1 милијарду и 200 милиона динара, док је смањење нашег увоза у прошлој години било много мање.

Naša држава, као аграрна држава може да доде до потребних јој здравих девиза једино путем доброг уновчења свога извоза. Kod aktivnog трговинског salda од 1 милијарде и 200 милиона динара у 1937 години наша је држава безуветно добила од свога извоза знатне количине здравих девиза, које је могла искористити не само за плаћање увезене стране робе него и за друге државне потребе. A koliko nam је здравих девиза donela наша прошлогодишња спољна трговина? Ako је и читава наша актива од 72 милиона динара остала у земљи у здравим девизама, то ни издалека није довољно да подмири потребе наше државе у слободним девизама. Uostalom то се и осећа на нашем девизном тржишту јер су курсеви свију здравих девиза у сталном и огромном порасту услед врло мале понуде и поред знатне тражње.

Ako је држава као целина тако слабо prošla са спољном трговином у девизном погледу, да видимо јесу ли наши извозници, могуће, prošli bolje. Ostavićemo по страни индустријске сировине и производе, чије се цене и пласман регулишу ситуацијом на међународним тржиштима, а о којима — буди узгред овде реčено — ни једно надлежно државно тело не води ни најманју бригу, и осврнућемо се на извоз т. зв. dirigovanih производа, а то су житарике и стока. Главни купач за ове наше производе је Srednja Европа на челу са Nemačkom. Dakle сви се ови производи углавном продају путем клиринга и за њих не добијамо

slobodne devize, ali zato imamo navodno vrlo povoljne trgovinske aranžmane, koji omogućavaju prodaju ovih proizvoda uz vrlo povoljne cene. I u istinu visoke cene, koje su nam plaćale prošle godine nekoje klirinške zemlje izazvale su bile jedno vreme i skok cena u zemji, što nas je opet dovelo do toga, da radi tako visokih cena nismo mogli da izvozimo naše proizvode na druga slobodna tržišta, gde bi moguće postigli niže cene, ali gde bi naš izvoz bio plaćen zdravim i nama potrebnim devizama. Ali obično i ove visoke cene, koje se postizavaju u klirinškim zemljama, nisu realne, jer na koncu konca naš izvoznik nikada tačno ne zna, ako odmah ne naplati svoju robu, što je vrlo redak slučaj, kako će se konačno obračun svršiti kada dode do efektivne naplate. Najbolji je primer nedavni slučaj sa Nemačkom. Naši izvoznici kalkulirali su prodaju svoje robe za Nemačku na bazi utvrđenog službenog kursa marke od dinara 14.30. Kada je uglavnom čitav prošlogodišnji naš izvoz za Nemačku bio izvršen, ali nenaplaćen, naša Narodna banka je jednostavno, vodena isključivo svojom politikom i potrebama, napustila da podržava gornji kurs na našoj berzi tako da je marka odmah pala na dinara 13.80 i time su poremećene sve naše izvoznike kalkulacije i dovedene u pitanje visoke cene, koje plaćaju klirinške zemlje. Nastali su za naše izvoznike veliki gubitci, o kojima, izgleda, malo ko vodi brige i za koje se niko ne poziva na odgovornost. Ali to nije samo slučaj sa Nemačkom. Celokupni naš klirinški sistem vrlo slabo funkcioniše. Poteškoće su stalno bile sa Italijom, Poljskom itd. A šta će tek biti sa našim španskim potraživanjima, koje ima da primi naša privreda za izvezenu robu u tu zemlju još pre nekoliko godina!? Evo tako prolaze izvoznici naši onih proizvoda, čiji izvoz stoji pod državnom kontrolom i za koje se među državnim aranžmanima ugovaraju t. zv. „visoke i rentabilne cene”. Sada si možete zamisliti kako prolaze izvoznici drugih proizvoda, industriskih sirovina i proizvoda, kao izvoznici šumskih proizvoda, o kojima se kod nas vrlo malo vodi računa.

Ako se svi gornji momenti uzmu u obzir i dobro ocene, onda se bezuvetno mora doći do zaključka da je preka potreba da se čim pre izvrše temeljite promene u voćstvu naše spoljne trgovine. Ko je imao n. pr. priliku da prati razvitak i rad Zavoda za unapređivanje spoljne trgovine kao naše najkompetentnije ustanove za staranje oko unapređivanja našeg izvoza, taj se mogao uveriti, da za 10 godina svoga opstanka ova ustanova nije niti toliko napredovala u svome radu, da je barem prikupila i sredila čitav informativni materijal potreban celokupnoj našoj privredi. Celokupno poslovanje zavoda za unapređivanje spoljne trgovine svelo se na staranje oko izvoza nekoliko rentabilnih stočarskih proizvoda i to samo na klirinška tržišta Srednje Evrope. Zavod još uvek ima svoje stalne delegate samo u nekoliko klirinških zemalja kao u: Nemačkoj, Italiji i Čehoslovačkoj. U svima ostalim ogromnim tržištima sa slobodnim deviznim prometom i sa zdravim devizama, Zavod nema svojih predstavnika niti uopšte što radi na tim tržištima i unatoč toga, što sva ta tržišta znatno terete naš trgovinski bilans svojim uvozom, koji mi moramo plaćati skoro redovito zdravim i skupim devizama. Kod takvog stanja stvari čovek mora da se zapita zašto smo onda sklapali nove trgovinske ugovore sa severnim zemljama, zašto se spremamo za pregovore sa Engleskom i Amerikom, zašto sudelujemo na međunarodnoj izložbi u Nju-Jorku kada sve

to skupa ostaje neiskorišćeno? Medutim, ako se pogleda budžet Zavoda za unapređivanje spoljne trgovine, koji se popeo od 3 miliona dinara u 1929 godini, kada je bio osnovan, na 12 miliona dinara u prošloj godini, kada se zna da se izvršenje toga budžeta omogućava jedino i isključivo stalnim zavodnjem izvozničkih taksa na sve veći broj naših proizvoda i kada se zna, da se broj činovnika ove ustanove povećao od 50 na 150 osoba, onda bi se moglo i zahtevati od te ustanove, da svojim radom obuhvati podjednako celokupnu našu izvoznu trgovinu, da podjednako obrađuje sva tržišta na kojima postoji i najmanja mogućnost za plasman naših proizvoda i da u istinu bude stručan vodič, propagator i zaštitnik naših izvoznih interesa. Medutim, u sadašnjem svome stanju Zavod za unapređivanje spoljne trgovine nije u stanju da taj svoj zadatak sa uspehom svršava. Još je u Zakonu o osnivanju ovog zavoda od 1929 godine predviđeno bilo, da ovu ustanovu vodi jedan stručan savetodavni odbor u koji bi ušli kompetentni predstavnici sviju privrednih nadležstava i privrednih komora. Ako je to za 10 godina propušteno, to je sada bezuvetno potrebno da se odmah pristupi izvršenju ove zakonske odredbe, jer se jedino na taj način može postići stručno vođenje ove ustanove. Ova ustanova može uspešno raditi i razvijati svoje delovanje samo u najužoj saradnji sa privrednim komorama, te bi u tu svrhu trebalo čim pre pristupiti osnivanju njenih stalnih ekspozitura barem kod komora u Zagrebu, Ljubljani i Sarajevu, a po primeru ekspoziture koju je već zavod osnovao u Skoplju. Sem toga čimpre treba rešiti pitanje trgovinskih delegata, jer se ne bi smelo dalje odlagati sa jednom dobro smišljenom i organizovanom našom akcijom na novim tržištima, a naročito u zemljama sa slobodnim deviznim prometom. Razume se da za uspešno izvršenje sviju ovih zadataka potrebni su i dobri, spremni, savesni i materijalno osigurani činovnici. Ako igde, ali za dobijanje službe u Zavodu za unapređivanje spoljne trgovine ne bi smele da vrede ni ministarske, ni poslaničke, ni bilo kakve druge intervencije, pa i u mnogim slučajevima ni školske diplome, nego samo i jedino stručna sprema i činovnička ispravnost i savesnost.

Opravdanost gornjih mojih izlaganja, uvidete gospodo narodni poslanici iz sledećih konstatacija, koje su nesumnjivo tačne: U toku 20 godine od našeg oslobođenja ostali smo pri izvozu istih artikala i ostali kod istog stanja kao na početku — ono što je Bog dao. Dalje moram da konstatujem da posle 20 godina mi nismo uspeli da nas sve zemlje, sa kojima smo de facto u trgovinskim odnosima, naravski po posrednicima, registruju kao direktne izvoznike odnosno uvoznike.

Jedna je konstatacija nesumnjivo vrlo važna, naročito u današnje doba, ako se hoće da se dode do redovnih trgovinskih odnosa. Gospodo narodni poslanici, jedna milijarda i 200 miliona aktivnog salda, ogromna je cifra god. 1937, lepa cifra, ali imajmo na umu da su tu po sredi samo tri artikla. Prvi artikal je kukuruz, 53 miliona metarskih centa, zbog dobre žetve koja nam je dala 690 miliona, drugi je artikal bakar i treći drvo. To je sv skupa iznosilo onaj ogroman saldo. Sasvim je razumljivo kad se u toku dva deset godina staramo za izvoz samo nekoliko artikala da smo onda došli u ovu situaciju, da smo došli, kako rekoh, do jednog imaginarnog aktivnog salda. Prema tome ostajem načelno na onome što sam ka-

zao u načelnoj budžetskoj diskusiji kod Ministarstva finansija i u Finansiskom odboru, pa i ponova tu tražim, da treba da se staramo da stvorimo mogućnosti plasmana na svima tržištima, gde postoji i najmanja mogućnost za plasman naših proizvoda, i da se u tom pravcu staramo čitavom mogućom akcijom.

Mi u Jugoslaviji treba da postanemo savesni radnici i da imamo na svima svetskim tržištima naše agente i advokate za plasman naših proizvoda, koji će ne pukom reprezentacijom već svesnim i intenzivnim radom pomoći plasman naših proizvoda. U tome pravcu treba da porade sve naše institucije, a naročito podvlačim da o tome mora da vodi računa i Narodna banka, jer u koliko kritikujemo druge institucije, i kažemo da su odgovorne za našu izvoznu politiku, u prvom redu dolazi u obzir Narodna banka. Gospodo, ja razumem Narodnu banku da je ona uvela kontrolu uvoza, ali konstatujem jedno, da ova kontrola ma kako, sa deviznog gledišta razumljiva, ipak je jedna paliativa, jedna pasivna mera i moj predlog je u tome da mi idemo putem akcije, da izvozimo u zemlje neklirinške, zemlje sa slobodnim prometom, pa ćemo postići ono šta želimo. To je jedno proširenje i specijalno jedna stabilizacija naše spoljne trgovine.

Gospodo, da samo primera radi napomenem još jednu stvar a to je da se mi ne staramo dovoljno za svoje proizvode da ih izvezemo. Takav jedan proizvod je, gospodo, hmelj koji se može uspešno plasirati u Severo-američkim državama, jer s obzirom na političke prilike, s obzirom na Žatec koji je glavni eksportni centar za hmelj, koji je ispao iz Čehoslovačke zbog ujedinjenja u veliku Nemačku, s obzirom na ovu okolnost, danas će biti u Sjedinjenim Državama Severne Amerike veće interesovanje za naš hmelj, nego za Žatec. Sve ove stvari su suptilne i traže ozbiljan rad a ako se ozbiljno radi, može se mnogo postići.

Gospodo, prelazim na turizam. Gospodo, da je turizam vanredno važna privredna grana to stoji van sumnje. U ekspozeu gospodina Ministra trgovine kaže se da su nam stranci prošle godine dali prihoda preko 260 miliona dinara. Broj stranih turista iznosi u 1933 godini 216 hiljada, a ove godine bilo je 280 hiljada turista. Gospodo, od ovih 280 hiljada stranaca, to je vrlo važno, došlo je iz klirinških zemalja u turističkom prometu i to iz Nemačke, Mađarske, Italije, Poljske i balkanskih država svega 230 hiljada, a iz neklirinških u turističkom prometu bilo je 43 hiljade. Već sama ta statistika pokazuje nam u glavnom pravac u kome treba da ide naša turistička propaganda, a to je da mi treba da gledamo da dobijemo što više turista iz zemalja slobodnih deviza i slobodnog prometa kao što su Danska, Norveška, Belgija, Velika Britanija i Severne američke države.

Gospodo, ja sam prošle godine bio na Bledu i prisustvovao sam kongresu pretstavnika organizacije skoro svih turističkih biroa (Agot). Gospodo, tu su bili pretstavnici turizma iz Rige, Štokholma i uopšte skoro iz čitave Evrope i oni su mi kazali da se u nordiskim zemljama za naš turizam ništa ne radi. Ovo što iznosim, to nije zato, da kritikujem rad Ministarstva trgovine i industrije. Daleko od toga! Ja priznajem da Ministarstvo trgovine i industrije sa ono malo novčanih sredstava koje ima na raspoloženju čini za turizam sve što može, i ja taj njegov rad cenim.

Ali, u budžetu se ne priznaje važnost ovoj najvažnijoj privrednoj grani, jer mi ovde vidimo u par-

tiji 925 da se unapredjenje turizma alimentira sa sumom od svega 1,100.000.— dinara. A šta rade naše susedne zemlje? Mađarska troši na to 2,500.000.— penga, Rumunija troši 80,000.000.— leja, Grčka 10,000.000.— drahmi, Francuska 19,000.000.— frana-ka, Nemačka 17,000.000.— maraka, a Italija 60,000.000 lira. Tolike sume troše ove tri velike zemlje koje su bogate, dok mi kuvamo vodom, ali ja smatram, da je 1,100.000.— i suviše mala cifra. Pored toga imamo u ovim zemljama institucije, kao što je naš „Putnik“, koje se posebno budžetiraju, odnosno koje imaju posebne prihode od prodaje karata i slično. Ako imamo na umu jednu važnu stvar da Budimpeštu poseti godišnje pet stotina hiljada stranaca, dok čitavu Jugoslaviju poseti svega 260.000, onda možete videti koliki mora da bude interes naše države da što više uradi za unapredjenje turizma. Ako bi se ja upustio u analizu čitavog turizma onda bi imao da upozorim na jednu anomaliju: da smo sa onim zemljama sa kojima imamo turističke konvencije u opadanju u pogledu našeg turizma, dok smo u porastu sa državama sa kojima tih konvencija nemamo. Na primer sa Grčkom, koja je stalna članica stalnog turističkog komiteta balkanskog sporazuma, mi smo u opadanju. Zašto? Zato što je Grčka propisala da oni njeni podanici koji žele da posete naša lečilišta moraju podneti lekarsko uverenje od tri sveučilišna profesora. To je jedna mera koja je prohibitivna po naš turizam i ja smatram da bi zbog te mere trebalo upozoriti grčku vladu da se tako ne može prema nama postupati, pogotovo, kad mi naše gradane slobodno puštamo u Grčku.

Upozoravam naročito na važnost, u pogledu našeg turizma, Holandije, Danske, Švedske i Norveške. S tim u vezi smatram da treba pozdraviti ideju koju je izneo „Putnik“: da se u Štokholmu osnuje turistički biro koji bi vršio propagandu za naš turizam.

Jedan od nedostataka u pogledu našeg turizma je u tome, što nemamo dovoljno dobrih ugostiteljskih radnji, a naročito nema dovoljno poslužnog osoblja. Privatna inicijativa učinila je da se prirede kursevi i tečajevi za ovo poslužno osoblje, za strane jezike, i kad je ona to već uradila, onda Ministarstvo trgovine i industrije može to da podupire.

Još jedan i to glavni nedostatak je u tome što nemamo dovoljno moderno uređenih hotelskih zgrada i objekata i zato ja pozdravljam dobru volju gospodina Ministra finansija i Ministra trgovine i industrije da se poradi na sanaciji hotelske industrije, odnosno stvaranja hotelskog kredita.

Gospodo, glavni stožer prometa stranaca je ugostiteljski stalež i zato mu treba pokloniti naročitu pažnju. Trebalo bi poraditi na tome, da se onemoguću preveliki porast malih ugostiteljskih radnji, koje su na štetu velikih i dobrih radnji i time na štetu turizma. Također se mora priznati ugostiteljskoj grani karakter samostalne privredne grane.

Gospodo, sad ću da govorim o zanatliskom staležu.

Pored industrije, o kome sam problemu opširnije govorio u načelnoj diskusiji, postoji još jedna komponenta koja je ne samo važna za jačanje našeg unutrašnjeg tržišta nego je od vrlo velikog značaja za celokupnu našu privredu. Mi vidimo to da sve zemlje danas teže tome da se održi srednji čovek i njegova ekonomska nezavisnost i samostalnost. I glavni zahtev u tom pogledu u svima zemljama jeste taj da se onemoguću ilegalni rad. Ja sam zahvalan

g. Branku Avramoviću koji je upozorio g. Ministra trgovine na značaj i teške posledice nelegalnoga rada po egzistenciju naših zanatlija. Danas se međutim kod nas dešava to da imamo više nelegalnih zanatlija nego legalnih pa čak i legalne zanatlije odjavljuju svoje obrtnice jer smatraju da će im biti bolje nego u legalnom radu. Uz to iako odjave svoje obrtnice oni i dalje drže svoje šegrte i mlade pomoćnike kojima se ovo vreme, međutim, ne broji kao šegrtski ili pomoćnički staž i tako i sami ti mladi ljudi opet postaju nadriobrtnici. Tako nastaje sve veća i veća anarhija u redovima naših zanatlija. Ima nekih koji smatraju da to treba tolerirati iz socijalnih razloga, ali to je skroz pogrešno, jer ti ljudi nisu ušli u suštinu toga pitanja. Ako je nacionalsocijalistička Nemačka sto procentno obezbedila zanatlijski stalež, onda je to jasan dokaz koliko ova privredno najorganizovanija država shvata značaj zanatlijskog staleža. I kad uzmemo u obzir da u našoj zemlji živi preko 200 hiljada zanatlija koji sa svojim porodicama, decom i službenicima predstavljaju preko 1 milion stanovništva, onda nam se, gospodo, to pitanje zaštite legalnoga rada nameće kao privredno pitanje prvoga reda. I ako znamo da se zanatlijski stalež regrutuje većinom iz radničkog i poljoprivrednog sveta, onda je jasno da će što energičniju zaštitu legalnoga rada čitav narod najiskrenije da pozdravi. Zato je neophodno potrebno da se stvore zakonske sankcije za zaštitu legalnog rada tj. zaplena robe i alata kod nadriobrtnika.

Na kraju ću još samo učiniti jednu napomenu. Novi tok tehnike upućen je danas u tome pravcu, da će opet doći do najvećeg značaja u privredi t. zv. »Platzmensch« koji će na terenu, makar da je i mali zanatlija, predstavljati ravnu konkurenciju velikoj industriji. Ova tehnika omogućila je da mali čovek u konkurenciji sa velikom industrijom postiže uspehe u radu i da je zbog toga zanatlijskom staležu omogućen jedan solidan položaj u današnjoj privrednoj organizaciji. Ja, stoga, smatram da je dužnost Ministarstva trgovine i industrije da u prvom redu idemo tim pravcem i da na taj način pomognemo našeg malog zanatliju kao krv naše krvi.

Ukratko upozoravam gospodina Ministra da je potrebno zaštititi zanatlijski stalež i protiv obavljanja zanatlijskih radova u kaznenim zavodima. Problem uposlenja kažnjenika mogao bi se rešiti sporazumno sa privrednim komorama na način koji ne bi bio štetan po zanatlijski stalež. Isto tako skrećem pažnju gospodinu Ministru na rad u vlastitoj režiji državnih nadležstava, samoupravnih tela i opština. Konačno moram da podvučem da treba naročito učiniti sve, kako bi naše zanatlije širom naše države mogle lakše učestvovati kod državnih nabavaka, odnosno licitacija za nabavke. Za unapređenje zanatlijskog staleža i vaspitanje generacija treba naročito usavršiti naše osnovno i srednje stručno školstvo.

Što se tiče našeg trgovačkog staleža takode treba podvući da mu sve privredno - napredne zemlje priznaju važnu ulogu i značaj u nacionalnoj privredi. To mora da bude i kod nas.

Zahvaljujem gospodinu Ministru što je dao upute banovinama da ne smeju izdavati koncesije za velike magacine. Međutim, kako je Uredba o zabrani velikih magacina istekla, to molim gospodina Ministra, a on je već to sam obećao, da što pre stupi takva uredba na snagu, koja će definitivno zabraniti otvaranje velikih magacina.

Isto tako molim gospodina Ministra, da učini sve, kako bi se što pre ukinula Uredba o tekućim gorivima.

Gospodina Ministra na kraju molim, da poradi u svim pravcima kako bi se zaštitio interes našeg legalnog trgovačkog staleža, od čega će naša nacionalna privreda imati samo koristi. (Odobranje i pljeskanje u centru i na desnici).

Pretsednik Milan Simonović: Ima reč Ministar trgovine i industrije g. Jevrem Tomić.

Министар трговине и индустрије Јеврем Томић: Господо народни посланици, дозволите ми, да према датој речи јутрос, одговорим свој господи народним посланицима, који су узели учешћа у дискусији по буџету Министарства трговине, бар у главним линијама.

Први говорник био је о овоме буџету г. Бранко Аврамовић. Ја сам пажљиво саслушао његова излагања, која су била потпуно на своје месту. Институције о којима је он говорио неопходне су и нужне и да их нема, ми би морали да се потрудимо да их створимо, не из неког луксуза, него зато што начин размене добара у свету то захтева и што нема других модалитета.

Примедбе које је учинио г. Аврамовић у главном се односе на „Призад“. У погледу куповине хране за војску, његово је мишљење да се то препусти приватној иницијативи и да „Призад“ углавном остане на интервенцији цена. То ћу имати у виду и ја ћу такву сугестију мојим подручним органима дати на проучавање.

Други говорник био је г. Тупањанин. Г. Тупањанин је јутрос говорио о једном крупном питању наше спољне политике. Говорио је о нашем извозу у Немачку и замерио је томе наводећи као пример Румунију, захтевајући да се наш извоз што више диригује у Енглеску.

Господо, ми сви знамо да је наш географски положај такав да смо ми упућени да водимо трговину са нашим првим суседима, јер је то уопште у природи ствари и није никаква грешка што је наша трговина у главном у томе правцу и ишла. Ја сматрам, господо, да нема ни једнога члана у овоме дому који би могао томе да замери и да ћемо ми и у будуће неговати и продубљивати те односе како са Немачком тако и са Италијом, наравно не занемарујући ни у једном моменту ни тржишта осталих земаља, нарочито оних на западу, и покушаћемо и да и у томе правцу развијамо наше трговинске односе на корист и једне и друге стране.

Примедбе г. Тупањанина сводиле су се у главном на два факта: 1) да је садашња оријентација наше спољне трговине погрешна и штетна јер нас везује за клириншке земље; и 2) да Влада није учинила потребне напоре ради преоријентисања нашег извоза ка девизним земаљама, иако су то извесне земље са успехом учиниле.

Дакле ево како изгледају у пракси та два тврђења. Оријентација спољне трговине одређена је у првом реду нашим географским положајем и postoјећим привредним могућностима. Ми смо одувек били упућени на тржишта Средње Европе, данас можда више него раније. То није ствар политике, то је ствар привредне упућености наше, нужног развитка трговинских струјања. У осталом, ми не можемо бити незадовољни том ситуацијом,

јер су нам баш тржишта Средње Европе омогућила да појачамо извоз својих аграрних производа и да подигнемо њихове цене, дакле да подигнемо куповну моћ наше пољопривреде. Ако је и наша трговинска политика фаворизовала ту нашу привредну оријентацију, то се не може оцењивати као погрешка. Трговински уговор с Немачком од 1934 године, као и аранжмана са Чехословачком и Аустријом, много су допринели да изађемо из кризе, из тешкоћа које су од 1930 године давиле нашу привреду.

Негујући наше привредне односе са Италијом, Немачком и другим земљама Средње Европе, од којих највише зависи наша економска ситуација, ми нисмо занемарили ни остала тржишта, нарочито западна. Напротив, наша трговинска политика добила је јасну тенденцију, да нарочито развија повољне односе са девизним земљама. Али појачање наше размене са тим слободним, девизним тржиштима није једноставно питање. Извоз у томе правцу је отежан због потребе издавања девиза за робу тих земаља. Ипак напредак постигнут последњих година бар у извесним релацијама је неоспоран.

Господин Тупањани је, колико се сећам, узимао за пример Енглеску. Ево, како стоји наш трговински однос са Енглеском. Из овога излагања видећете да је неумесна примедба, да је размена са том земљом у опадању; напротив, она је у порасту из године у годину. Извоз је 1932 године износио 64 милиона динара, 1933 године 90 милиона динара, 1934 године 180 милиона динара, 1935 године 212 милиона динара, а 1938 године 485 милиона динара, значи округло пола милијарде динара. Исто тако осећа се и повећање увоза из Енглеске.

А нови трговински уговор са Француском омогућиће нам такође јачи развитак размене добара у томе правцу.

Ја сам сматрао нарочито за потребно да ове моменте подвучем са тога разлога, што ми трговинске односе са Немачком треба да негујемо. Ми не смемо и не треба преко њих да прелазимо, већ о њима морамо да водимо рачуна, јер у томе случају ми водимо старање и бригу о нашим произвођачима. (др. Бранко Чубриловић упада у реч). Није свеједно господине Чубриловићу, да ли ће стока, дрво и остали производи из ваших крајева остати неизвезени, јер ће у томе случају наступити поремећај у привреди и осиромашење ваших бирача, што не треба да вам буде равнодушно.

За нас је важно и питање девиза, јер су нам потребне да задовољимо нашу индустрију, којој су потребни извесни артикли које ми немамо у земљи, а потребне су нам и за нашу народну одбрану, али исто тако не можемо да будемо равнодушни ни према нивоу цена, јер је то питање и социјално и питање општеномско.

У вези са тим господине народни посланици пријатно ми је што могу са овога места изјавити да благодарем нашој трговинској политици и добром и сигурном финансирању установа „Призада“ и Завода за спољнотрговину, обе ове установе оспособљене су да на случај потребе могу са успехом интервенисати и одржати цене наших главних аграрних производа на нивоу њихове потребне рентабилности.

Г. Адолф Голија излагао је прилике под којима се развија наша домаћа индустрија и изнео

је све тешкоће у помањкању кредита, што је нама свима познато. Прва посета коју сам учинио Загребу и први контакт са индустријалцима и представницима Индустриске коморе у Загребу био је у томе да су ми поставили баш ово питање и ја сам се одмах по повратку отуда нашао са меродавним факторима, који треба о овоме да одлуче, јер нема ту Министарство трговине само да одлучује. Могу да изјавим да је питање индустриског кредита, односно стварања индустриске банке у проучавању и да ће се у томе погледу учинити више но што је досад учињено. (Аплауз).

После г. Голије говорио је народни посланик г. Драшковић. Његове су се примедбе углавном односиле на манипулацију са туризмом и на Поморску академију у Котору. Обе сам ове ствари нотирао и испитаћу цео предмет. Мени је тешко да вам сада дам неку обавезну изјаву, али ћу се потрудити да ствар решим у интенцијама, како је то г. Драшковић изнео.

Народни посланик г. Недељко Савић жали што је буџет Министарства трговине и индустрије мален у односу према онима које Министарство трговине и индустрије треба да штити и заступа. Тачно је, истина је, да је буџет мален, али се он кретао према нашој привредној моћи и финансиској снази. Ми сви знамо да би многе и многе партије и позиције овога буџета требале бити дупле и троструке, али би онда, господо, у томе случају одмах морали да имамо и више и веће порезе и више дажбина, а ја верујем да г. Савић за то не би био. Г. Савић је говорио и о стручној настави. Не може се рећи да је ова грана у ресору Министарства трговине и индустрије занемарена. Напротив, ви сте могли из експозеа да приметите и констатујете да је баш ова грана, стручна настава, нарочито обрађена и да је у пројекту отварања нових стручних школа, како би нашој привреди могли пружити нашу стручну радну снагу.

Што се тиче бесправнога рада, о коме је говорио г. Савић, ја могу изјавити да сам одмах по доласку на ово одговорно место, знајући да се у срезу, у коме сам ја посланик, многи трговци и занатлије, који уредно плаћају и држави и бановини и општини своје обавезе, жале на те прилике које долазе услед бесправнога рада, — одмах по својој личној иницијативи издао најстрожија наређења да се бесправни рад спречава и да се у таквим случајевима по закону поступи. Према томе ова примедба г. Савића могла је и да изостане, с обзиром на то што сам ја и пре све примедбе, као што видите, већ урадио све што треба.

Говорено је овде нарочито и то доста и много о картелима. Господине, то је једно крупно питање, једно питање које ми нисмо у Југославији измислили. Структура привреде и друштва то доноси.

Није то неки наш југословенски специјалитет. Ми смо имали прилике да укинемо картеле, па смо их поново завели. У Америци, пре 30 година, такође су укинута картела, али су они довели до стварања великих трустова. И, шта је била последица та, да су они мали, они слаби, о којима баш хоћемо да се старамо и да их заштитимо, да су они у томе сукобу између великих и малих страдали, да су нестали.

Ја мислим да се може и без званичних картела спровести картел између три-четири човека, ако продуцирају исту врсту робе, јер се они могу и без писаног уговора споразумети по којој цени да продају своју робу.

Али, ако држава има ингеренцију по писаном слову закона, ја мислим да је то боље, јер се предвиђа могућност, ако наступи штета по народну привреду, да има држава право да интервенише, и да има прописан поступак како треба да се поступи. (Аћим Поповић нешто приговара). Лако се бацити каменом, лако је напасти, али ми немамо циљ да некога нападамо, него да установимо на један објективан начин, истину, и када то утврдимо онда да поступимо како нам наша дужност налаже.

Ја нисам овде да штитим некога ко ради против закона и против народних интереса, али сам позван, док се не докаже да је неко тако радио, да заузмем објективан став по томе питању. У осталом постоји досије по овом питању у Министарству трговине и индустрије са свима потребним подацима и ја ћу га узети у озбиљно разматрање, па верујем, пошто сам потпуно објективан и нисам заинтересован, да ћу бити у могућности да објективно и решим то питање. (Одобравање и плескање).

Господин Бујић је говорио о једном питању, које је заиста интересантно и које тражи своје правилно решење. До сада, према прописима који важе у Заводу за унапређење спољне трговине, контингенти се деле тачно онако, како је г. Бујић изнео: 40% задругама, 40% извозницима и 20% произвођачима.

Сада, колико је то право, колико је опортуно, ми ћемо то установити према подацима који су већ прикупљени, јер у томе правцу је све припремљено и ја сам тражио и добио у Финансиском закону овлашћење, а верујем да ћете ми и то овлашћење када Финансиски закон дође на дневни ред дати, да могу изменити Уредбу о организацији Завода за унапређење спољне трговине од 29 марта 1937 године, којом ће приликом сва та питања бити на најцелисходнији и најбољи начин решена, у првом реду на корист произвођача... (Једнодушно и дуготрајно одобравање и плескање)... Наравно, да ни остали редови, који се тим послом баве, не смеју да имају штете, али треба учинити на се та зарада и тај добитак деле равномерно и равноправно, управо онако како то социјална правда захтева. (Опште бурно плескање).

Г. Раденковић говорио је као посланик вођарског краја, говорио је о вођу и о магацима за воће. Господо, вама је познато сигурно да ми имамо друштво за силосе, да друштво за силосе има свој потребни капитал који износи цирка 200 милиона динара, да је израђена мрежа силоса за жито а такође и за воће. Ја верујем да ће и ово питање које интересује наше вођарске крајеве бити решено на тај начин најповољније што ће се воће стављати у те силосе, који су нарочито за ту сврху спремљени. На тај начин се неће у једном даном моменту на тржишту појавити велике количине једне врсте нашег воћа што би утицало на пад цена, него ће се моћи у једном дужем периоду времена извозити по партијама и тако добијати све веће и веће цене.

Говорено је данас доста и у учешћу страног капитала у нашој привреди. Ми то учешће страног капитала у нашој привреди можемо само да поздравимо, и да пожелимо да се оно још и повећа обзиром на то да смо у домаћем капиталу оскудни, али само желимо да тај капитал служи општем унапређењу наше привреде. Господо, колико се сећам, ја сам се углавном осврнуо на све важније примедбе и сугестије учињене у току данашње дискусије, па Вас молим да гласате за буџет Министарства трговине и индустрије. (Бурно одобравање и плескање).

Pretsednik Milan Simonović: Gospodo narodni poslanici, pretres budžeta rashoda — XIV razdeo — Ministarstvo trgovine i industrije — završen je. Prelazimo na glasanje. Glasaće se sedenjem i ustajanjem. Gospoda narodni poslanici, koji primaju pročitane partije, izvoleće sedeti, a koji ne primaju, izvoleće ustati. Molim izvestioca g. Aćima Popovića, da izvoli pročitati partiju 914.

Izvestilac Aćim Popović čita partiju 914.

Pretsednik Milan Simonović: Prima li Narodna skupština pročitatu partiju 914? Ona gospoda narodni poslanici koji primaju, neka izvole sedeti, a koji ne primaju, neka izvole ustati. (Većina sedi). Objavljujem, da je pročitana partija 914 primljena. Izvolite čuti partiju 915.

— Za ovim je Narodna skupština, glasajući sedenjem i ustajanjem o svakoj pojedinoj partiji, u smislu člana 102 Ustava i §-a 67 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini, usvojila u pojedinostima sve partije predloga budžeta rashoda — XIV razdeo — Ministarstvo trgovine i industrije — od partije 915 do partije 948 zaključno.

Pretsednik Milan Simonović: Gospodo narodni poslanici, pošto je predlog budžeta rashoda — XIV razdeo — Ministarstvo trgovine i industrije — po svima partijama pojedinačno primljen, objavljujem, da je ceo predlog budžeta rashoda — XIV razdeo — Ministarstvo trgovine i industrije — primljen. (Odobranje i pljeskanje u centru i na desnici).

Prelazimo na pretres budžeta rashoda — XV razdeo. — Ministarstvo šuma i rudnika. Ima reč Ministar šuma i rudnika g. Ljubomir Pantić. (Pljeskanje u centru i na desnici).

Министар шума и рудника Љубомир Панџић: Господо народни посланици, пошто је време поодмакло, а господа су добила мој штампани опширан експозе, из кога су могла видети у коме се правцу крећу радови у Министарству шума и рудника, ја нећу бити толико опширан у овом вечерашњем експозеу, него ћу само са неколико потеза бацити осврт на смернице како ће се у будуће водити ово Министарство.

Министарство шума и рудника спада међу еминентно привредна министарства. Под том управом подразумева се стална брига о унапређењу у свима делокрузима нашег шумарског и рударског богатства. То су неисцрпни извори, који користе нашој земљи већ деценијама, али су у своје време били нерационално искоришћавани, услед чега је наша земља много штете претрпела, па је потребно да се ти послови организују по једном системском плану, да наша земља добије што је потребно, а у исто време и да осигурамо да ти при-

ходи не ишчезну, него да остану и за будућа поколења.

Министарство шума и рудника већ по својој делокругу рада дели се на две гране: на рударство и на шумарство. У погледу искоришћавања нашег рудног блага, Краљевска влада руководиће се принципом да наше рудно благо користимо што више ми сами за себе и у својој земљи, да га сами вадимо и прерађујемо, и да кроз то сав онај моменат зараде добије и искористи наш мали човек, наш сељак и наш занатлија; да се даље еманципујемо од досадашњег рада: да је наше рудно благо свако користио више него наш човек, које је природа на нашој територији оставила. До сада је рудно благо најено у грубој сировој форми извожено у иностранство и то у огромним количинама и тамо прерађивано иностраном радном снагом, а онда су за скупе новце увожени разни производи које смо скупо плаћали тешко зарађујући у нашој агркултурној земљи. Краљевска влада учиниће све да се то онемогући у будуће, и стараће се да све оне фирме које раде са домаћим или страним капиталом направе постројења да би наше рудно благо било овде прерађено и тако зарада остала нашем свету, да би на тај начин деловали и економски и привредно а исто тако и социјално. У том правцу ћемо настојати, јер само тако то наше рудно благо служи држави и побољшању наших економских прилика. Осим тога организоваћемо наше рудно богатство да преко њега осигурамо безбедност наше земље. Учинићемо све да наша земља и у том погледу буде еманципована од иностранства и да преко нашег рудног богатства организујемо нашу земаљску одбрану, да у једном тешком моменту, који нико не жели од нас, будемо у стању да се ослонимо сами на себе и да изградимо не само индустрију која служи за мирно доба него да изградимо индустрију која ће и у ратно доба да буде на висини и да потпуно одговори задатку одбране наше отаџбине. Тако ћемо за нашу легендарну и храбру војску бити у стању да производимо сами код своје куће све оно што је потребно да та војска може са успехом и са помоћи из иностранства да брани у даном моменту нашу отаџбину. Ви знате да се у том правцу већ почело да ради. Изграђена је у половини Зеница, где треба да се подигне наша тешка индустрија, али ћемо у најкраће доба да изградимо и онај други део, а изградњом другог дела обезбедићемо потпуно нашу земаљску одбрану.

Што се тиче шумске гране Министарства шума, увешћу рационалније искоришћавање наших шума. До данас наше шуме девастиране су нерационално, без система. Од наших шума имао је користи свако али не само наш капитал, а најмање наш мали сељак, који живи покрај те шуме и који често нема ни огрева из ње, а камо ли да подигне кућу, да подигне вузпросторије, да подигне оно што му је најнужније. Краљевска влада којој имам и сам част да припадам, водиће у будуће рачуна да се наше шумско богатство искористи на првом месту и за потребе онога за кога шума на концу и расте.

Организоваће се посао на тај начин да се шуме искоришћавају према годишњем порасту. Затим да се оно што се искористи на другој страни наодкнади пошумљавањем, да не буде оних тешких непрегледних степа које данас видимо, које су некада биле наша шумска богатства, а које данас изгле-

дају као голети које човек може само са жаљењем да погледа. Организоваћемо пошумљавање не само путем државе, јер држава нити може сама то да учини, нити има довољно средстава, него ће се тај посао популарисати тако да се за њега придобије и развије љубав код целог народа. Почећемо прво преко шумских органа а онда преко школа средњих и основних, на концу ћемо замолити да се ангажује и Министарство војске. Ангажоваћемо цео народ да сарађује на том општеном послу, како би наше шумско богатство зауставили у декаденцији, како би могло да користи садашњици и будућности. (Бурно одобравање).

Једно од најважнијих питања које спада у мој ресор јесте уређење бујица.

На свима крајевима наше отаџбине дешавају се несреће и велике штете само зато, што речне бујице нису регулисане. Тога нарочито има много по Босни, Јужној Србији и Далмацији. Те неуређене бујице доста пута наносе сто пута већу штету, него што би коштало њихово уређење. До данас томе питању посвећивано је мало пажње, можда зато што је било мало материјалних средстава предвиђених редовним буџетом. Ја ћу учинити све са своје стране, да то питање у што скоријем времену решим на најбољи начин. И ако нема у буџету довољно обезбеђеног кредита за те радове, настојаћу, да једним амандманом добијем овлашћење, да се закључи један зајам, којим би кроз више година те радове осигурали, а који би ми систематски и полагано исплатили. У томе послу, на првом месту, унећу у програм наш класични Југ, јер не само што сви поштујемо и ценимо улогу коју је Југ одиграо у стварању наше велике националне државе, него и зато, што на Југу имамо највећу потребу за регулацијом бујица, ради одржавања нашег саобраћаја према јужном мору и ради обезбеђења нашег интернационалног пута. Затим ћемо прећи на уређење бујица у Далмацији, где је то потребно учинити ради туризма и путева, па онда у Босни и Херцеговини, и у осталим крајевима (Пљескање).

Једно од важних питања, које засеца у овај ресор; јесте ограничење државних шума и државних поседа. Ја сам кроз кратко време, од како се налазим у Министарству шума и рудника, стекао убеђење, да је тај посао на веома незгодан начин извршен, и да је у многим случајевима било постављено правило, као да је народ ради земље, а не земља ради народа. (Гласови: Тако је!) У многим случајевима остали су наши честити земљорадници немајући ни минимум за најскромнију егзистенцију, јер се хтело, путем формалне администрације, да се осигура што више поседа за државу. Ја верујем, да државни посед треба да чувамо, да брижљиво негујемо и унапређујемо, али на првом месту треба да буде принцип: да сељак, који живи на поседу, има свој минимум, и да он буде задовољан. (Пљескање и сложни усклици: Тако је!) И ако нисам у томе настојању наишао на много разумевања код администрације, ја сам успео да донесем један амандман, по коме ћу, у свима случајевима где се докаже да је у ограничењу шума учињена неправда, изаћи у сусрет, да се народу помогне и да се то исправи. (Бурно пљескање и повици: Живео!) Господо, настојаћу свакако да тај посао, колико је могуће, поједноставим, јер су те комисије ишле више пута

ради самих комисија, ради хонорара, а много мање ради народа. (Повици: Тако је!) Настојаћу, да сељак обезбеди егзистенцију и минимум, и онда ће све бити лакше, јер ће онда оно, што остане, и сам да чува и пази, пошто ће знати, да ће се из тога користити његова млађа поколења.

Једну другу неправду увидео сам, а то је кичење нашег сиромашног сељака, кад гони своја дрва у град на продају. Ја, који познајем прилике на терену, знам да ретко сељаци, који су економски обезбеђени, иду у шуму да краду дрва. У шуму иде да краде дрва сиротиња, које нема шта да прода и мора да иде у шуму и сече дрва. (Бурно плескање).

Господо, био сам доста пута присутан немилим и веома тешким сценама, кад таквога сиротана хватају на пијаци у граду, који иде и го, и бос, и подеран, и кад му оно мало дрва, што је дотерао у град, отимају и носе у срез.

То је обично било у оном времену када треба поједина надлештва државна да се снабдеју са огревом преко зиме. До чега је то водило? Ни до чега. Сељак када је видео да ће му се то мало дрво осушити, он га је посекао, утоварио и кренуо у правцу градске малте. Тамо се сместио један мањи сеоски лихвар, који у пола цене та дрва купи, а касније он нађе начина, када сакупи сто или двеста хвати, да та дрва жигосе и да их прода као легалну робу.

Ја сам зато издао једно наређење, са којим сам исто имао мало незгода док је прошло, да се у будуће више не сме од сељака куповати и одузмати дрва унутар градског реона. (Одобравање и повици: Живео!) Шумски надзорници, лугари и шумари имају да врше своју службу у шуми, код пања, а не у граду. (Бурно одобравање и повици: Тако је!) Тиме ће се постићи једно: да лугар мора бити савестан, мора бити у свом реону, а не можда небрижно да седи негде у кафани и да онда пазарним даном дође у град, да ту сачека свој плен и подноси разне пријаве.

Како видите, драги другови, ја настојим да рад у Министарству шума и рудника поставим на комерцијалну базу, да искоришћујемо шуме у оном обиму, у коме стварно оне дају годишње прирасте, да то уновчимо на најбољи начин и да са друге стране обезбедимо малог човека, да и он од шуме има користи.

Искоришћавање шума водиће се на два начина. Имамо велико државно шумско индустриско предузеће Шипад, које ће бити регулатор шумских цена, које ће сакупљати дрво од малопиланара и тражити за њега велике пијаци на страни, јер малопиланар не може сам да закључи уговоре са иностраним тржиштима за велике квантуме. Али, прерада дрвета у главном ће се обављати преко малопиланара с разлога, што великопиланар није никад онде на терену где сам сељак живи и што обично једна велепилана кроз пар година искрчи цео један комплекс земље и остане чистина, док малопиланар ради и живи баш тамо у центру шуме где је сељак код своје куће и он код сече и прераде дрвета има потребну зараду. Зато ћемо помагати рад и развој тих малопиланара који су најбољи за народ и од којих народ има највише користи.

Шумско-индустриско предузеће Шипад биће дакле засновано на чисто комерцијалној бази да тражи пијаци и да израђује у властитој режији

онолико колико му за поједине моменте, за продају, малопиланари могу да доставе, а у другој линији он ће вршити и своју социјалну мисију.

У томе правцу кретаће се рад Министарства и ја мислим, да се ви самном слажете и да ћете ме у таквом раду и у том настојању подупрети. (Одобравање и плескање).

Рудно благо, како рекох, нека нам обезбеди национални доходак, електричну енергију и земалску одбрану, а шумско благо народне потребе и приходе за државну касу.

У ово неколико речи изнео сам вам моје погледе, које сам детаљније изложио и у свом експозеу, а биће ми нарочито драго ако господа колеге изнесу извесне сугестије, које ја можда нисам дотакао и које нисам унео у мој експозе како бих према вашим сугестијама као људи из народа имао више могућности, имао шире погледе за мој будући рад у вођењу овог ресора. (Бурно и дуготрајно плескање и повици: Живео!).

Potpredsednik Alojziji Mihelčič: Reč ima narodni poslanik g. Branko Avramović.

Бранко Аврамовић: Господо народни посланици, прочитали смо експозе г. Министра шума и рудника и чули његову реч (*Тоша Радосављевић:* Изјави да гласаш!)... Тошо, има још неколико питања којих се није дотакао г. Министар шума и рудника, а која су врло важна и о којима се мора говорити.

Истина је да је пола дванаест и да је време много поодмакло, али шта можемо, то није моја кривица него је кривица што се тако журимо.

Господо народни посланици, г. Министар шума и рудника говорно је о рудном благу у нашој земљи. Ми заиста у Југославији имамо много рудника. Између осталих налази се један рудник у Фрушкој гори, један рудник на северу наше отаџбине, у Врднику. Ја молим г. Министра шума и рудника да се позабави ситуацијом тога рудника Врдника и верујем да ће он, када се упозна с том ситуацијом, учинити све да се ситуација и стање у томе државном руднику, за који сам рекао да је једини на северу наше отаџбине, да се ситуација и стање тога рудника, поправи. Тај рудник има један велики стратeгиски значај и сматрам да се и због тога томе руднику мора поклонити велика пажња.

Господин Министар је обећао, да ће ускоро да донесе закон о рударству. Заиста је потребно да се тим законом о рударству измене радни уговорни односи и оне одредбе о рударским уговорима између рударских радника и рударских предузећа и да се тиме радни систем уговора побољша, и на тај начин да се поправи ситуација и наших рударских радника. Посао рударских радника је најтежи посао кога живо створење има да ради. То су људи који морају да проведу 8 сати у раду по неколико стотина метара испод земље. Кад изађу са посла бледи и невољни, треба да се одморе. Они раде са минималном надницом и дуго година морају да проведу на своме тешкоме послу, да би дошли до егзистенције и до мале пензије у својој старости. Молим господина Министра шума и рудника, да приликом доношења рударског закона води о томе рачуна, а видели смо овде у његовој речи да има социјална схватања и правилна гледања на све проблеме у његовом ресору, па се надамо да ће он са своје стране учинити да рударски радници буду

боље плаћени и у старости да имају уреднију и бољу пензију.

Господо народни посланици, рудници који су припадали Хрватској и Славонији пре рата, они имају своје братинске рударске благајне у Загребу. Рудник Врдник у непосредној је близини Београда, па радници желе и моле господина Министра шума и рудника да се надлежност братинске благајне за државни рудник Врдник пренесе из Загреба у Београд. (Душан Бранковић: То није у складу са политиком споразума!) Господо народни посланици, исто је тако врло важна ствар да се уреди питање радничких колонија и станова код наших државних рудника. Господо народни посланици, вама је познато да су ти рудници или у шумама или у малим местима. И рударски радник који има минималну зараду није у стању да себи нађе пристојан и здрав стан, где би се могао после тешкога рада одморити и спремити за даље мучење. Због тога је потребно да се г. Министар шума и рудника позабави и побрине, да се побољшају раднички станови и да се тамо, где нема радничких колонија, ове уведу, а тамо где оне постоје прошире.

Господо народни посланици, г. Министар шума и рудника у своме експозеу изнео је потребу санације имовних општина. Ја га са своје стране молим да се заиста уреди ситуација, тешка ситуација имовних општина у Дунавској бановини, које су по шумском благу богате, али су дошле у тако тешку ситуацију, да дугују око 40 милиона динара државног пореза и разних намета. Ја молим г. Министра који, видим, нема могућности да то уреди путем неког амандмана, али споменуо је да је у привредно-финансијском комитету министара решено да се донесе уредба, којом ће се санирати ове имовне општине. То је врло важна ствар и сматрам да ће г. Министар то што пре учинити.

Господо народни посланици, код нас у Дунавској бановини постоје земљишне заједнице, односно шумске заједнице. То су махом мали комплекси шума у селима. Те шумске заједнице су у страховито тешкој ситуацији, јер немају никаквог прихода. Оно мало сече, која долази на ред сваке године, то се распореди самим члановима те шумске заједнице. Саме шумске заједнице немају приходе, а имају расходе, плаћајући шумске инжењере за ове комисије итд. итд. Исто тако те шумске заједнице опорезоване су порезом — еквивалентом јер се не продају, па дају тај еквивалент, а исто тако плаћају и општинске намете.

Пошто оне служе и својим члановима у јавне сврхе, ја молим г. Министра шума и рудника да нађе начина да се земљишне заједнице ослободе од државне порезе, од еквивалента и од општинског намета. Ово тим пре, што се у општинама где су у близини државне шуме дозвољава народу из околине да на рачун дрварења добије из државне шуме бесплатно дрва. Оправдано је, дакле, да се овде нађе начин да се опрости тих државних и јавних терета.

Господо народни посланици, г. Министар шума и рудника дао нам је једну изјаву која нас задовољава, да ће, иако нема у буџету кредита за уређење бујица, које кваре друмове, путеве, њиве итд. наћи начина да се закључи један зајам за уређење тих бујица. Ја га молим, да осим онога што је споменуо поједине крајеве земље, који треба да

се ослободе тих бујица, да се нешто у будуће уради и за Фрушку Гору, нарочито за села: Ириг, Врдник, Раковац, Гргетег, Малу Ремету, Јазак, Башаиново, Лединце, који пате од тих бујица, јер се често пута дешава да бујице обухвате поједине делове земљишта, па однесу и земљу и што год дохвате на њој, и животиње и разне предмете.

Господо народни посланици, пошто је време одмакло, ја ћу само споменути још једно питање, а то је питање електрификације наше земље. Ја молим г. Министра шума и рудника, да по узору како су наша браћа Словенци урадили у Словенији, где су преко државних рудника, односно преко, мислим, Велења електрифицирали један део Словеније да се исто тако г. Министар шума и руда позабави да у околини државних рудника електрифицира околину и да наш народ и наша индустрија дође до јевтине електричне енергије и јевтине струје. Овде му скрећем пажњу на државни рудник Врдник и молим га да изађе молби Врдника, односно околине на сусрет и да се из државног рудника из Врдника спроведе електрификација околних места као што су Рума, Јазак, Бешеново, Павловци и околна села у Срему.

Завршавам свој говор и изјављујем да имам пуно поверење и велику наду у рад г. Министра шума и рудника Љубомира Пантића и да ћу гласати за буџет Министарства шума и рудника. (Одобравање и плескање на десници).

Potpredsednik dr. Dragan Damić: Има рећ народни посланик г. dr. Branko Čubrilović.

Др. Бранко Чубриловић: Господо народни посланици, у истину човек мора бити мало обазрив вечерас зато што смо у ноћи, па изгледа ова наша Скупштина као прело, али, ето, пошто је ово важан ресор, ресор Министарства шума и рудника, а ја сам народни посланик из Босне где је већина тих богатстава, то ми је дужност да узмем реч и да учиним неколико примедба.

Код Министарства шума и рудника могло би се с погледом на политику која се проводила до данас у Босни и Херцеговини да говори три дана, али поштујући кратак и прецизан извештај господина Министра и његову лакоћу и донекле солидност у изражавању мисли о шумској политици у Босни и Херцеговини, ја сам присиљен да му реванширам истом концизношћу и краткоћом; иначе да на овом месту седи његов претходник, Бога ми бисмо се ухватили у коштак; јер политика шума и рудника у Босни и Херцеговини је витална политика, животна политика, може се рећи, половине становника Босне и Херцеговине. И ово што сад говорим и што примећујем неће се односити на нашег садашњег Министра, јер он не одговара за ресор у коме није био на овом месту кад се вршило оно што ја примећујем, него се обраћам његовим претходницима с оштром напоменом ако се ова политика у Босни и читава шумско-рударска политика не измени да ће, у Босни и Херцеговини, нарочито у Врбаској бановини настати економски поремећај и многа питања која су у вези са шумама у овим нашим крајевима.

Ја се не могу упуштати у сам административни склоп, у уређај почев од Министарства у Београду па преко бановине и срезова, не могу да говорим о разним лугарима, извештајима, о разним безакоњима која су вршена уназад 10 година од дик-

татуре па до данас. Кад бих све то избројао и кад бих све то подвргао критици, ми би смо видели да није било ни једног ресора у коме се у администрацији, у бирократији, више завео систем партизанства но што је то било у Министарству шума и рудника.

Готово остало је правило да већину министара шума и рудника бирају из Босне, јер то сматрају као својом пријом. Чим дође на управу такав министар мења директоре шумских дирекција, мења политички непоћудне и савесне инжењере, мења лугаре. То изгледа као да је дошао човек у своју кућу, а не у државно надлештво, и све их мења из једног разлога — из уских партиских разлога. Лугари су господину Кујунџићу и 1935 године и 1938 године били једина изборна снага и једина моћ по којој је изабран за народног посланика. (Чује се: Он је велики националиста!) Друго је националност, а друго је његова политика. Нико није рекао да господин Кујунџић није националан човек, него ја критикујем његову политику као Министра шума и рудника.

Једно од највећих предузећа у Средњој Европи, а и у Босни, то је „Шипад“, а у најновије време и „Југочелик“ или како га наш народ зове „Југо-жица“, то је била прија господина Кујунџића и његових трабаната. Ја сам на терену и ја знам колико је жалби пало против господина Улманског. Ја знам колико је прекора пало на његову личност, ја сам увек знао да се узвисим над тим, јер сам знао да је он само трабант господина Богице Кујунџића. Да не дуљим и да не подвлачим рђаве линије у шумарској политици и рударској политици у Босни и Херцеговини, но ћу у најкраћим цртицама да упозорим садањег господина Министра да не би пао у исту погрешку.

Је ли познато господину Министру, да је уназад 10 година под управом разних диктаторских режима у доба најслабије дрвене коњунктуре од 1930 године до 1932 „Шипад“ као државно предузеће сасекао скоро више него сва државна предузећа у Босни и Херцеговини? Тим сечама проузроковала је управа „Шипада“ губитак у државном и материјалном добру. Вама је познато да је руски демпинг 1931 године срзао цене на пијаци нашем дрвету. Са друге стране, валутарна политика, која се мењала, направила је депресију у извозу дрвета и по саветовању свих стручних органа, разних комисија и разних инжењера ипак „Шипадско“ предузеће, и то у времену од 1930 до 1933 године, чини огромну сечу знајући да за ту сечу неће бити страчних пијаца. Ако хоћете, господо, то цифарски да тумачим одвело би ме далеко, али ако хоћете доказе ја ћу их на лицу места да наведем.

Да ли је познато господину Министру — ако му није познато нека се увери — да је „Шипад“, услед сталног нерационалног искоришћавања шума и сталног дефицита и сталног нерационалног уновчавања на страним пијацама у својим пословима од 1930 до 1938 године све више и више трошио јавне и тајне резерве које су износиле десет милиона динара, тако да је после осам година дотерао дотле, да је данас свакодневно у дефициту од неких 30.000 динара? Ако желите да ову цифру докажем, ја ћу је и доказати; ако имате стрпљења ви будите стрпљиви, ако немате стрпљења, ја ћу остати код ове констатације и

чекаћу да ми Министар и његови референти одговоре, па ћу ја у својој реплици дати одговор и на то.

Два главна разлога и трећи, који је још много главнији и важнији, јесте тај да је Шипадова производња на доста slabим ногама, да из дана у дан иде у пропаст и да је данас неспособна да живи самостално без државних позајмица, јер је бирократија „Шипада“ слаба.

Зато ја молим господина Министра да подвуче, да добро подвуче све што ја овде говорим, јер све што ја овде тврдим, све је то тачно, као што је тачно да су два и два четири. У вођењу Шипадове администрације постоје неквалификовани и неспособни људи. Члан 18 његовог статута каже: „Управни и надзорни одбор има да подлегну извесним квалификацијама и способностима. Нарочито у надзорни одбор могу ући само они људи који су били рачуноиспитачи или важни банкарски чиновници.“ Кад прочитате ко је све био у управном и надзорном одбору од 1933 па до 1937 године, кад је последњи пут биран, ви нећете тамо наћи ни једнога човека са квалификацијама него све бивше пропале трговце и бивше пропале политичаре свих режима, који су наносили у Босни и Херцеговини зла народу. Поред тих управних и надзорних одбора, и стручно особље је испод сваке критике. (Тоша Радосављевић упада говорнику у реч). Ђути ти Тошо, ти треба да знаш да ће због онога што је „Шипад“ до сада урадио и што и данас ради букнути у нашој земљи револт. Ту је сто милиона народнога новца поједено.

Стручно особље је у Шипаду овако: директор најважније Шипадове пилане у Дрвару има само трговачку академију, а по закону мора имати факултетску спрему. Директор пилане у Добрљину и Устипраци има свега 4 разреда гимназије. Трећи један директор — само основну школу.

И док је то тако, дотле се и шумарски и рударски инжењери, са дугогодишњом праксом, стално запостављају. Исто тако директор Шипадових железница има само гимназиску матуру и то док је био у Шипадовој служби а нема ни саобраћајног ни комерцијалног испита. Шеф књиговодства има само средњу школу. Персонални референти имају само нижу средњу школу. Шеф набавног одељења има само средњу школу. Шеф продајног одељења радио је пре доласка на то место у привредним закладама, дакле бавио се куповином кукуруза итд.

Шипадово предузеће је једном речи предузеће бивших пропалих политичара, пензионера и разних тетких сина. Постојећи на оваквим односима нестручног особља, нерационалног искоришћавања дрвета и на нерационалној комерцијалној основи, није чудо да је Шипад у 1938 години скоро престао да ради. Предузеће које је г. генерални директор Улмански примио са 6 милиона суфицита данас је дошло на руб пропаст и ако му држава не притекне у помоћ, главни кривац за ово биће Министар г. Кујунџић и његов генерални директор г. Улмански. Око 4 до 5 хиљада радника од Добрљина до Дрвара који су налазили ухљебије у томе предузећу данас су остали без посла. Дотле је то предузеће заведено нерационалном штетом шуме и економским трошењем јавних и тајних резерви, које су за време Аустри-

је биле стабилне, као и неспособним чиновништвом, да Шипад данас претставља једну развалину. И ја молим господина министра да образује једну анкету и то је његова дужност као младог и честитог човека, састављену од наше средине и с једне и с друге стране, која ће прегледати рад и од стручњака тога предузећа за последњих неколико година, па да се кривци који су за то одговорни предаду суду и позову на одговорност. Само да вам споменем једну малу ствар да је Шипад дао свадбену прију породици Војновић-Њатић. То су били пристахе свих режима и сигурно да је 2% приноса од државних шума отишло у мираз тим људима за коју ствар мора да дође под суд сваки министар у једној уређеној земљи.

Господо, Шипадову политику не може нико поправити него једна народна анкета формирана из овог нашег Парламента. Ако бисте отворили нове кредите Шипаду ипак будите уверени да ће са оваквом нерационалном економском у Шипадовом предузећу оно доћи у исти положај у коме је и данас. А ко би познавао приходе Шипадове од Штајнбајса до данас тај би се морао зачудити како је могуће да се тако једно велико и богато народно добро од 20 година толико упропасти како ни један добар домаћин не би могао допустити да се такво кроз нерационално води економија у његовој рођеној кући.

Господо народни посланици, ја сам мислио да ће господин Министар мало више казати о Југочелику. Ја сам мислио тако из разлога што је то почетак стварања код нас једне врло озбиљне гране тешке индустрије. Ја сам очекивао да ће г. Министар изнети почетак стварања тога коцерна, његову данашњу способност, и програм за будућа времена; али како сам чуо већ је сарајевски баук почео и у то предузеће да меша своје прсте. Ко је Јереза, улази тамо, а ко није, не може ући. Молим г. Министра да добро отвори око кад први пут пође од Добоја до Зенице па нека растера оне који га буду дочекивали банкетима него нека уђе у то предузеће па нека врдне метлом десно и лево и нека рашири добро јер је много недостојних ушло унутра.

Још бих једну ствар молио г. Министра да исправи. Политичке персекуције које су настале пре избора и после избора, према обећању Владе, требале су досада да буду решене. Ја сам, међутим, баш данас добио један телеграм из Сењског рудника да су тамо отпуштени и после владине декларације многи радници и чиновници. Ево да вам прочитам: „Списак радника који су отпуштени из државног рудника у Сењском руднику... број... партија прва 16 фебруара... Милошевић Воја пет година радник, Живковић Мата пет година радник, Ернест... пет година радник... Лукић Бранко осам година радник, Јересић... 9 година радник итд. итд. Има их око 59. Ја молим г. Министра да изда одмах наређење, да се ови радници поврате на рад.

После овога што сам рекао, ја се надам да сам покушао да дам г. Министру неколико импресија, јер ја бих могао о Шипаду и безаконима у Шипаду да говорим три дана. Ја се надам да ће г. Министар ово схватити и да ће једном брезовом метлом очистити одозго до доле. И ако то изврши, биће добро. Али пошто још то не видим,

ја ћу гласати против овога буџета. (Пљескање на левици).

Pretsednik Milan Simonović: Reč ima narodni poslanik g. Đura Drašković.

Ђура Драшковић: Господо народни посланици, код предлога буџета Министарства шума и рудника имао сам намеру да опширно говорим о буџицама, које велику штету наносе нашој народној привреди. Али после исцрпног експозеа господина Министра шума и рудника, у коме је показао да има пуно разумевања за ово питање и има вољу да томе злу доскочи, ја ћу бити врло кратак.

Мени је главно, господо, овде да упозорим г. Министра да код нас буџица огромну штету наноси нашим привредницима. Сама буџица „Верај“ у Зеници ове године нанела је преко 6 милиона динара штете. Читаво место Зеленика, где је железничка станица, претворена у једну пешчару, затим порушени мостови, поткопане људима куће тако да је само једном дому Вујновића нането 400.000 динара штете. Исто тако је милионска штета нанесена буџицом Суторини, где су добри виногради претворени у саме камењаре и пустиње.

Господо, ако узмете у обзир да су ови наши крајеви и без тих невоља у великој беди и невољи, онда се још овим елементарним догађајима праве катастрофе на тај начин. Ми, господо, на Приморју немамо нити пар стотина метара земље од мора и сад још, кад наиђу велике воде, оне однесу и то мало земље и направе праву пустош.

Према томе, господине Министре, да видите једини туристички пут како је претворен у поток, сав је разваљен. И ту је потребна једна хитна помоћ да се ово уреди. Ја апелујем на Вашу добру вољу и молим да имате разумевање да би се то што пре поправило.

У уверењу да ће г. Министар водити рачуна о свему овоме што сам ја овде изнео, а имајући пуно поверење у његов рад, ја изјављујем да ћу гласати за овај буџет. (Пљескање у центруму и на десници).

Pretsednik Milan Simonović: Radi ličnog objašnjenja tražio je reč narodni poslanik g. Milan Ulmanški i ja mu dajem reč.

Др. Милан Улмански: Господо народни посланици, иако имам реч ради личног објашњења, ова је ствар тако крупна и тако важна да ми нико неће замерити, насупрот, мислим да ћете ви тражити да ја о тој ствари говорим тако као и о мом личном питању.

Ја бих хтео у првом реду да споменем задању „Шипада“. Говори се увек о „Шипаду“ као наставку рада Штајнбајсовог. То, међутим, није тако. Штајнбојс је имао да експлоатише босанске шуме а „Шипад“ има да из босанских прашума створи уређене шуме. То су вам, господо, два сасвим друга принципа (*Др. Бранко Чубриловић* упада у реч. — *Жагор* — Узајамна добацивања између левице и деснице). Из прашума вади се оно што је презрело и квалитативно слабије, а уређење шума има сасвим друго газдинство. (*Жагор* на левици). Ја сам рекао већ да ту имамо два сасвим разна принципа. (*Др. Бранко Чубриловић* бучно протестује).

Pretsednik Milan Simonović: Molim vas, gospodo, da se umirite, da bi mogli govornika čuti. (*Dr. Branko Čubrilović* i dalje protestuje). Gospodine Čubriloviću, ja Vas opominjem na red. Molim gospodina govornika da nastavi,

Др. Милан Улмански (наставља): Тако је Штајнбајс радио до 1919 године, а 1919 године је напустио вођење пословања, и држава је онда ефективно преузела тај посао. Ја мислим да је прва задаћа државе била да се та прашума претвори у уређену шуму. „Шипад“ је ипак на уговорној бази у тој шуми радио, он је ту радио као експлоататор. Држава је „Шипаду“ одредила експлоатацију. Међутим држава је дозначивала и одређивала која се стабла имају да руше и која се имају да израде. Истина је, да се у годинама слабе конјунктуре радило више него код других предузећа. (Др. Бранко Чубриловић бучно потестује).

Pretsednik Milan Simonović: Gospodo, molim da se umirite. Ja gospodina govornika molim da se ograniči na reč radi ličnog objašnjenja, za koje ima pravo da govori svega pet minuta, a kada dodete na red s Vašim govorom, onda ćete imati prilike da opširnije po toj stvari govorite.

Др. Милан Улмански (наставља): Ради личног објашњења могу рећи само то да је све што је овде речено тако у вези са мном и мојим пословањем, да се то делили не да, те према томе ја ћу о целом проблему говорити леги артис, како и треба овако важан проблем мирно разрадити.

Pretsednik Milan Simonović: Reč ima narodni poslanik g. Miro Protić.

Миро Протић: Господо народни посланици, ја мислим да је редак случај био у експозеу једног министра да сте чули реч из народа, који има разумевања за народне потребе, као што је то био случај са експозеом господина Министра шума и рудника.

После овога експозеа ја мислим да готово немам шта да додам, него ћу укратко да изнесем неколико невоља и слика из нашега краја — Метохије.

Метохија је још за време Турске имала своје шуме, како сеоске, тако и племенске; то је турска влада признавала и правно, путем тапија а, што се то није могло искористити није било кривце до турске владе, него до појединих насилника.

1912 године, као новим крајевима Црне Горе, било нам је признато од црногорске владе све право на наше шуме и наше планине, као што су имали и стари крајеви Црне Горе.

1918 године, приликом Уједињења са нашом мајком Србијом ми смо, не знам по коме праву Србије, по Уставу и по законима србијанским припали правно Србији. Тада смо одвојени у погледу шума од Црне Горе и том приликом су нама одузете и све испаше. Долазиле су комисије и разграничавале. Народ је плаћао, плаћао адвокате, давао таксе, али је комисија за комисијом ишла и водила је границу уза сами плот. Не знам по коме разлогу и зашто, само ја ту тенденцију не могу да разумем. Можда да се заштити држава и упропасти народ. Око наших села повучена је тако граница да из ливаде говече оде право у државну границу. Такав начин створио је велике неприлике држави, јер држава плаћа општинске прирезе на врлети, на камење, а направио је неприлике сељаку јер он нема где да пошаље стоку на испашу. Такво стање данас ствара мржњу код сељака и неприлику држави и неприлику код народа, тако да се то не може издржати. Ја нисам хтео дуго да

говорим, пошто је господин Бранко дуго говорио и одузео времена, али то није само у пећком крају, већ од Рашке општине до Јуличке општине и до Брељинске општине свуда су одузете и зиратне њиве и ливаде. Ја мислим, да ће господин Министар, као што је казао у експозеу, то исправити. Администрација шумских органа је врло тешка. Наш народ издиже стоку на катуне. Треба да напише молбу код хате, и то га кошта 2 до 3 банке, да плаћа таксу за уверења, да плаћа таксу за молбу и да је поднесе шумској управи. Шумска управа причека док цео свет не поднесе молбе и док се шумска управа умилостави онда су већ њиве узоране и то се забрани. Треба та администрација да се упрости, да народ не мора да вади уверења, јер чиновник не може сам издати дозволу на бројно стање стоке. Истодобно да се издају дозволе за дрвање по што краћем поступку.

Пуним уверењем да ће господин Министар обратити пажњу и нашим крајевима, ја ћу гласати за буџет. (Пљескање у центруму и на десници.)

Pretsednik Milan Simonović: Reč ima narodni poslanik g. Branko Ratković. (Nije prisutan!). Pošto g. Ratković nije prisutan, gubi pravo na reč. Reč ima narodni poslanik g. Dusan Branković.

Душан Бранковић: Господо народни посланици, ја нећу улазити у предлог буџета Министарства шума и рудника, јер је у експозеу господин Министар изнео све што треба да се учини у интересу малог човека и видим да је схваћен интерес малог човека и сељака, али ћу говорити мало о стању шума у нашој Босни, а нарочито у претежном делу наших босанских брдовитих крајева где се шума налази.

Од двадесет година на овамо, наше шуме, изгледа, нису ни сеоске ни државне него су оне постале просто лиферантске и партиске шуме. Господо, од општинских избора па до ових задњих избора од 11 децембра, ја тврдим да су наше шуме у Врбаској бановини штетовале на стотину милиона. Штетовале су од лифераната, шумских трговаца. Од општинских избора, од како су лугари почели да воде политику, а они су били и претседници бирачких одбора, стално су долазили и говорили сељацима: „Ако хоћеш да гласаш можеш да сечеш шта хоћеш и колико хоћеш“. И ови људи не секу за своју кућу него секу за мале лиферанте, шумске трговце, који зарађују на сељачкој шуми и државној грбачи. Ја бих молио да господин Министар шума и рудника обрати добро пажњу на чиновнички апарат. Ја не велам да су сви људи непоштени и корумпирани, има и савесних и добрих чиновника, али је претежни део корумпиран, који не служи ни држави ни народу него само себи и своме личној интересу. Господо, ја ћу вам навести пример да има лугар у нас који је за пет до шест година сазидо кућу која вреди 200 до 300 хиљада динара, а има и паре у банци и школује децу, а ми знамо колика је његова плата. Па ја вас питам: откуда њему тај капитал? Ви, господо, треба да знате да више у државној шуми не расте храст. У приватној шуми посече се један храст а у државној по двадесет, па и сто кубика и лиферује се на штету државе. Зато, господо, ја мислим, и молио бих господина Министра, да је потребно да предузме мере, да обрати пажњу шумским управама и њеним органима да буду саве-

сни и да чувају државну и народnu имовину, јер када нестане шуме у овим крајевима неће више бити ни Босне ни Босанске Крајине, него ће све бити кршеви као што је Далмација, Херцеговина и Црна Гора.

Када се пре две године почела вршити организација шума и када је предвиђен план да се тамо где су сеоске ливаде и земљишта за напасање оваца и стада подиже нова шума и да се то земљиште одузме сељацима, ја мислим да то не треба радити. Господо, ја нисам против тога да се земљишта пошумљавају, али ако се ова шума одузме сељацима онда ће они остати и без земље и без стокe и тамо више неће бити живота, јер они немају од чега да живе и своје породице издржавају. Ја тражим од господина Министра шума и рудника да се ова земља не одузима сељацима, а нека се онде подиже шума где треба да расте.

Господо, ви треба да знате, и ја на то највише упозоравам господина Министра, да постоје фалсификовани чекићи, и са фалсификованим чекићима имају везе и службени органи. Господо, у Бањој Луци, у самој Чесми, неколико хиљада швелера лиферовано је, после је то ухваћено, вођена је истрага и никоме ништа. Ово морају да знају они који врше контролу.

Господо, ви кажете да оно, што сам рекао за изборну шуму, није тачно. Ево господина Министра, ево вас, нека изиђе комисија и нека се осведочи о овој шуми, па ако није тачно, и ако не буде истина оно што сам посведочио, одговарам својим мандатом. Шуме Берегам, Грмеч, Козара, Мењача и Бељевина посечене су за време избора. Нека дође господин Министар па ће видети колико је стотина милиона динара штетовала држава на овим шумама посеченим за време избора. Ако будемо тако штетили интересе земље и ако тако будемо радили, онда нема живота земљи и народу.

Предузеће Шипад, о коме је говорио господин Бранко Чубриловић, налази се на територији Врбаске бановине. За ово предузеће Шипад све привредне установе тражиле су да се пренесе његово седиште у град Бања Луку, пошто је и претежно на територији Врбаске бановине, експлоатише шуме са територије Врбаске бановине, прави голет у нашем крају, носи капитал из нашег краја, те би природно било да му центар буде у нашем крају. То није успело до данас да се изврши. Био бих вољан са овога места замолити господина Министра, да би нам изишао у сусрет. Господа кажу да то предузеће ради. Па и овај крај у задње време већ се тамо протегао. Мислило се да је предузеће Шипад коњ који може носити онолико, колико ко хоће да му натовари. Сваки на њега товари, да би себе подигао до већег степена. Овде је господин Улмански говорио, и ја њега добро разумем и не могу рећи да је он крив. Ја знам да господин Улмански није био главни фактор у том Шипаду, јер никад није могао чинити што је хтео, него оно што му кажу они озго, и на шта му пруже прстом да ради. У предузеће Шипад, које је на подручју Врбаске бановине, у коме раде наши радници и експлоатишу наше шуме, пред сам дан избора, господин Министар Кујуџић, а ту је господин Улмански, и ја мислим да ће он то посведочити, на три дана пред изборе сместио је 400 радника, својих прав-

них гласача, да раде и гласају, а после гласања одмах их је избацио.

Како је долазила на управу која партија, тако су се у ово предузеће Шипад гурали партиски људи, пропали трговци или неки људи који су хтели да стварају капитал. Не знајући ни шта је Шипад, ни шта је потребно овом предузећу и раднику у њему, ови су људи дотерали Шипад до тога да је он данас у дефициту. Дошло је дотле да један сељак више неће да да овом предузећу товар сена док му не плати. Према томе знате колика је вредност Шипада. То зна и сам господин Улмански. Господо, ви браните тај Шипад и поступак у њему, а ја знам да није било ни једног посланика из краја у коме се налази Шипад да он није искористио од Шипада или кућни намештај или нешто друго. На чију је то штету? На штету јадних радника, од којих је сада избачено из Шипада 4—500 и који сада гладују док су тамо долазили кортежи и правили капитале.

Пољопривредно друштво из Бања Луке тражило је један комплекс земљишта бар у Млиништима код Мркоњић Града, да би основало ту сточарску станицу. Тражило је око 150—200 хектара те земље и шуме. То им је било и обећано, па Вас молим, господине Министре, да то учините и одобрите за Врбаску бановину, да би се тако дошло до боље врсте оваца. (Одобравање на левици.)

Pretsednik Milan Simonović: Reč ima narodni poslanik g. Novica Popović.

Новица Поповић: Господо народни посланици, и ако сам мислио дуже да говорим, после говора г. Министра шума и рудника сматрам да је излишно да понављам све оно што је г. Министар у свом говору рекао, врло правилно схвативши и оценивши улогу свог ресора. Наглашавам да сам први пут чуо једног активног министра да са толико познавања говори о свом ресору и да је ушао у сва она питања која тиште наш сиромашни сељачки народ.

Ја вас уверавам, господо, да је Министарство шума и рудника преко својих потчињених органа од Уједињења до данас причинило нашем народу, нашем сељаку, неописана зла и тврдим да су више у нашем народу изазвали незадовољства шумари и поједини шумски чиновници, било свесно или несвесно, више него целокупна акција непријатељска и њихова агитација на нашој територији. Богу хвала што је у овај ресор дошао човек из народа, који саосећа са сиромашом, који је правилно схватио своју улогу и који се није оградно кабинетским референтима него је сам пошао и ушао у суштину истине те ће на боље кренути ова народна питања.

Ја ћу само укратко да се дотакнем једног врло важног питања које интересује Зетску бановину односно Црну Гору. Црна Гора и за време свог постанка као државе имала је своје племенске шуме.

Те су племенске шуме њихова добра. То су им виногради, то су им воћњаци, ливаде и њиве. Ондашња црногорска влада, иако је била у тешким економским приликама, није ни помишљала на опорезивање ових шума, које нису експлоатисане, стојећи на гледишту да не треба тражити порезу од грађана на добра која им не дају при-

хода. Ове шуме могу се подвести под појам имовних општина, а шуме имовних општина ослобођене су Финансиским законом плаћања пореза. Пореза на ове шуме је толика да је њу немогуће платити и ово је у ствари једно фиктивно потраживање државе. Ако би се приступило наплати, наступио би револт, јер голог човека нико не може свући, односно онај који нема не може да плати. Ја молим господина Министра да ове порезе којима су оптерећене ове племенске шуме, да те порезе отпише а оне шуме које се експлоатишу нека плате редовни порез, јер је право да се на доходак плаћа држави оно што јој се дугује.

Истовремено хтео сам да замолим господина Министра да посвети нарочиту бригу бујицама којих има врло много код нас. Ви добро знате колико је мало зиратне земље код нас па и оно мало што имамо кад га заспу бујице нестане. Црна Гора, као мала држава, почела је у своје време да уређује ове бујице као н.пр. у селу Велици али ју је у томе претскао Балкански рат. После тога ни једна једина бујица у Зетској бановини није почела да се регулише. То је један велики грех и велика непажња па бих молио господина Министра да овоме питању посвети нарочиту бригу.

Овим ћу да завршим и да нагласим да са особитим задовољством гласам за буџет Министарства шума и рудника. (Пљескање у центруму и на десници).

Pretsednik Milan Simonović: Има реč народни посланик г. др. Milan Uliмански.

Др. Милан Улмански: Господо народни посланици, након експозеа господина Министра шума и рудника нисам уопште мислио више да говорим, јер доиста у крупним и јасним цртама све је изнесено што треба. Међутим, доцнији догађаји силе ме да једну ствар објасним. Ви ми нећете замерити да се ја сада специјалним једним питањем бавим да не узмем цели буџет и сва питања која се у томе буџету третирају него да узмем у првом реду питање Шипада.

Ја сам код личног објашњења већ почео тиме да је до ослобођења Штајбајс имао то предузеће и Штајбајс је био такорећи пионир који је почео радити у босанским шумама. Он је на великој бази конципирао тај посао. И ако је био одличан стручњак и располагао великим средствима он је 1917 године запао у тешкоће тако да сам више није могао финансирати предузеће и да га је предао аустријској држави, а Аустрија је онда ово предузеће обрачунавала са нашом државом и предала Шипад у државно власништво.

Рад за време Штајнбајса и у опште за време окупације и све до ослобођења био је у босанским шумама као у колонијама. Искоришћавано је велико народно благо. И у моменту кад је наша држава преузела шумска предузећа она је морала сасвим други метод да уведе. Она је морала у првом реду да настоји да од босанских прашума временом учини уређене шуме. Господо, ову разлику ћете видети кад упоредите шуме у Босни са оним у Словенији. Ко је путовао у ове две покрајине он зна шта је прашума а шта је уређена шума. Прашума је она шума где има стабала од три и четири стотине година. У тим шумама може

се више дрва посећи него у једној уређеној шуми. Главнио је било да се не вади више него што тле дозвољава да се не би сувише разредила и да не би тле оголило па да не постане крш и голет. На тој бази очувања шума био је рад код Шипада. Примедба господина предговорника Чубриловића посве је исправна када је рекао да је за време слабе коњунктуре од 1932 до 1934 године Шипад више радио него једно друго предузеће и више него ли што је нормално пословање захтевало. Господо, то стоји и ако вођство Шипада не може да вади из шума колико хоће и шта хоће него добија дозначене масе од државе. Признајем да сам код тога ја лично био мишљења, кад је била слаба коњунктура, кад радници нису имали друге зараде, да државна предузећа раде до максимума и да прошире своје пословање. Друга је ствар приватних предузећа. Приватна предузећа, кад је коњунктура, она раде, а кад је криза она ограничују или обустављају свој рад. Шипад је као државно предузеће у пасивном крају као што је Крајина и Врбаска бановина морао у време кризе да ради да би дао посла радницима, јер тако предузеће не може ићи само за својом добити. Ту одговорност што је Шипад радио у време кризе са губитком ја мирне савести примам на моју душу! Шипад је имао 1931 године, кад сам наступио пословање, 4000 радника. Шипад је за време 8 година проширио своје пословање на бившу Кривају, „Целулозу“ и црногорске шуме. И Шипад је у 1938 години попео број радника на 10.000. Криваја је била велико и јако предузеће са јаком позадином, а „Целулоза“ швајцарског капитала, и та су предузећа стајала годинама док их Шипад није оживео. Требало је много рада и труда и мукe док је 1937 године Криваја прорадила. У Криваји је данас запослено 2500 радника, и они нека дођу овамо и они нека ми суде.

Исто тако било је и са „Целулозом“. „Целулоза“ је била швајцарска. Боље капитале не знам од енглеског и швајцарског. Швајцарци су водили то предузеће са Државом, они су имали 51%, а Држава је имала 49%; дакле, они су били господари, и ако је Држава била у сасвим лепом износу ангажована.

Целулоза је један артикал, који није потребан само за хартију, него има и велику важност за народну одбрану. Земаљска одбрана је настала да се „Целулоза“ што пре оживи. И Шипад је опет спасао ту „Целулозу“, преузео, уредио је и прорадио је са њом.

Господо, Штајнбасово газдинство, рекао сам већ, конципирано је било одлично, лепо се радило, али од онога времена када је Штајнбас то организовао па до 1931 године готово се није ништа инвестирало ново у то предузеће, тако да смо 1931 године имали котлове, за које је сваки стручњак рекао: то може у најкраћем времену да експлодира, — и они су доиста експлодирали 1935 године. Да нисмо почели 1934 године са обновом и саградити нове котлове, цео Шипад би био стао.

Да је сав тај рад око Криваје, „Целулозе“ и црногорских шума много коштао, то је јасно и те паре је Шипад из самога себе морао да вади и Шипад се тако задужио. То је сасвим јасно.

Ја ћу вам, за илустрацију, рећи да је Криваја својевремено имала акциски капитал од 100 милиона динара, а ми смо ту Кривају преузели и

утрошили у свему 20 милиона динара. Разуме се да су за овакво предузеће потребна сасвим знатна средства. 1930 године, када је била зараза босанских шума и опасност да хиљаде и хиљаде хектара пропадну, онда је Шипад ту шуму чистио, то јест преузео 400.000 м³ сушика, на којима је изгубио око 25 милиона динара. Али, нису ти милиони изгубљени, него је држава добила! Јер, не сме ни појединац а поготово не велико предузеће, са задањом коју има Шипад, само на себе гледати.

А да вам кажем национално економску функцију Шипада. Од ослобођења до данас Шипад је унео у Државу 1 милијарду динара девиза и за једну милијарду и сто милиона динара исплаћено је надница. 120 милиона динара уплаћено је за шумске таксе. Осим тога Шипад је платио на порезима 25 милиона динара, на дивиденди држави, (јер држава то води као акциско предузеће), 20 милиона динара. (Душан Бранковић: А колико даје управном одбору?) Господине, претседник има 2.000 динара, а сви други 1.500 динара месечно. Господе, високе припадљности управе су приче.

Господе, верујте ми, 1500 динара је за ту одговорност минимално. Господе, сведимо све на праву меру па ћемо се разумети и моћи ћемо ценити како ствари доиста стоје.

Народна банка, како ви добро знате и како је данас било за време Министарства трговине често речено, тражи девизе. Својевремено је од сваког износа 50%, а касније 25% девиза предано Народној банци уз снижени курс. Од Шипада је тражено до 1934 100% девиза уз снижени курс. Дакле, док су други добијали за фунту 270 и 260 за 50% Шипад је добијао за 100% 210 динара. Једна комисија Министарства финансија која је израчунала колико је Шипад мање примио од других за своје девизе утврдила је тај износ са 20 милиона.

Е сад још једну функцију Шипада да вам споменем! Кад смо једанпут код цифре, молим вас, господе, да све те цифре проверите. Кад је прошле године у септембру било, можемо данас рећи, у Европи врло критично и кад смо ми погледали на наше шумске железнице не са становишта експлоатације шума него са становишта одбране ове државе, Шипад је на железницу, а да никога нисмо питали, утрошио 2 милиона динара. Сигурно, то није изгубљен новац. — Шипад је могао заузети следеће становиште и рећи: имам дужност да волим балване, мене се не тиче земаљска одбрана, имам само да покажем повољан биланс. Господе предузеће које би се по тим принципима водило не спада у руке државе. Али ово предузеће, у коме је запослено око 10.000 људи, што значи у Босни да од прилике 100.000 душа од њега живи, мора другојаче да се води.

Господе, црногорске шуме! Ви знате о црногорским шумама је било често говора. Шипад је у своје време ставио себи у задатак да отвори те шуме у басену Таре и Пиве јер се није хтело допустити да какво страно предузеће пошаље страни капитал и дође у тај географски простор. И овај посао је Шипад сопственим средствима морао финансирати.

Што се тиче приговора да је продукција несамостална и да се морамо помагати малим пиланама, то је, господе, апсолутно само једна заблуда. Рад „Шипада“ је базиран на једном исправном становишту да својој продукцији прикључи и мале

продукције. Ти мали пиланари не могу са својих 2000 куб: метара да иду у Јужну Америку, да продају то своје дрво, него мора да га прода препродавац који хоће што више зарадити на роби. Међутим Шипад продаје ту робу заједно са својом на једном од светских тржишта и обрачунава је са оригиналним ценама. Ја мислим да и међу господом посланицима има неколицина који то знају и могу потврдити. — Је ли то национална штета и да ли се то може осудити? Ако се, sine ira et studio, тај проблем промисли мора се усвојити. Да томе није тако како сам рекао, не би мали пиланари долазили, а и Шипаду нудили своју робу. Истина је да је Шипад сад редуцирао радништво, и то зато да се тај нови велики посао материјално и финансијски организује. Шипад је године 1937 своје хоризонтално ширење свршио, и сад треба тај посао организовати.

А сад што се тиче способности чиновника. Односно недовољне спреме имам да кажем ово: приликом оснивања Штајнбајсовог предузећа постављени су за директоре, прокуристе све људи из Бранденбурга и Минхена. То је свакоме познато ко је у Босни живео. Наши људи били су боранија чиновника који су најситније послове вршили. Ти су се чиновници сами упутили и у више послове и ту морам рећи да је интелигенција нашега народа у Босни таква да се они и без универзитета врло брзо за практичан рад упуте. Ми имамо одличних чиновника који врше свој посао како треба. Према томе, и ако немају виших школа један је директор пилане а други шеф књиговодства.

За водећа места, где треба не само стручне спреме него и више наобразбе, ту се траже школе и дипломе.

Чиновници Шипада сигурно великим делом одговарају своме позиву. Наравно, да свуда има кукоља, — и ја нећу да спорим, да и у Шипаду има чиновника са и без школских квалификација који нису на висини својих задаћа. Ако се грешило код постављања чиновника није чудо јер сваки човек греша. Само онај човек не греша који ништа не ради. (Одобравање).

Што се тиче анкетирања, њега је код Шипада било доста: 1931, 1934 и 1936 године. Тим анкетирањем се увек утврдило да се радило оно што се према стварним приликама могло урадити: „Ултра се немо потест.“

Господе, на многе ситне ствари не бих хтео да одговарам, да вас не бих замарао.

Господе, после Шипада споменут је овде и Југочелик. Уместо да захвалимо Богу што имамо Југочелик, што нам је успело да створимо код нас тешку индустрију да наша рудача не мора да иде у бели свет за бедну цену, уместо, велим, да захвалимо Богу што имамо Југочелик, видимо само да свију страна скепсу и критику. Треба да чувамо и да пазимо ту дичну творевину. Господе, врло је тешко радити у једној атмосфери где човек око себе види само непријатеља. Очајно је то, када се рад онога који треба да ствара, посматра само злонамерно. Треба свачији рад схватити добронамерно, па кад се види да нешто није као што треба, онда то треба правовремено рећи, а не само бележити грешке и поједине неуспехе на велику листу и онда је са емфазом изнети на јаву. Кад се нешто добронамерно критикује онда сваки поштен човек мора бити зато благодаран. Из општег буџета

хтео бих само још споменути следеће: Оно што је господин Министар у своме експозеу казао за руде: то, мутатис мутандис, мислим да вреди и за угља. Угља је прескупљена ствар да би га ми могли једноставно сапоревати. То је скупљена хемикалија. Ми морамо из угља да начинимо две ствари. Једно да га претворимо у енергију. То је један од предговорника већ споменуо, говорећи о електрификацији. Ја бих још желео да додам да цео проблем електрификације треба да дође под ресор Министарства шума и рудника, јер лучити електрификацију водене снаге од калоричне електрификације, не би било добро. То треба да буде уједно. Друга ствар је: да ми из мркога угља добијемо много деривата који су нам потребни, и који се могу много више искористити него ли сам угља.

У последње време много је у том погледу учињено код нас, и ја бих само хтео да нагласим, да ми имамо две институције за које се код нас мало зна, а то су Геолошки институт и Институт за руде и метале. Нарочито бих замолио господина Министра да се побрине за ове институције, да се оне што више унапреде.

Гласају за буџет. (Пљескање у центруму и на десници).

Potprednik dr. Dragan Damić: Има рећ народни посланик г. Radomir Stojković.

Радомир Стојковић: Господо, што се тиче буџета Министарства шума и руда он је израђен онако како државна потреба захтева и ја против тога не бих имао шта да приметим. Ја ћу само поводом овога буџета да споменем неке ствари о којима сам се лично уверио на терену, јер баш у мојој општини налази се Сењски рудник који постоји више од 40 година. Познавајући тај посао у руднику и живот тих радника то ме руководило да се појавим на овој говорници и да изнесем господину Министру све тешкоће од којих пате ти радници на руднику.

На првом месту ти рудари и радници на руднику слабо су награђени, тако да са тим приходима не може да се издржава ни један човек који је самац, а још мање онај који има већу породицу. Ја бих молио господина Министра да ову ствар узме у озбиљно разматрање и да се овим рударима и радницима омогући пристојан живот. Радници који раде у јама они су свој живот изложили опасности кад иду по 300 метара и по један километар у земљу и сваки од њих који пође није сигуран да ће се вратити, као што се то често пута и дешава да понекога изнесу мртвот из јама.

Чуо сам да чиновници на томе државном руднику добијају неку тантијему, па мислим да је право да се та тантијема даде и оним сиротим радницима, јер је то и право, јер се све то са њихових леђа и скида.

Што се тиче станова у Сењском руднику, исто тако и у Равној Реци, јер оба рудника припадају Дирекцији Сењског рудника, ту је једна велика тешкоћа. Постојећа колонија у руднику не може да прими те рударе и раднике у своје станове колико их има у руднику. Село Сење удаљено је од рудника 10 км., а исто тако и остала села, јер рудници су обично у кршу, где села нису имала потребе да се насељавају, већ бежала по згодни-

јим местима. Тај радни свет на тим рудницима велику муку мучи и смешта се по неким колибама и страћарама што су од стране сељака ту у близини рудника направљене. Кирија се плаћа као и у вароши. Кад тај намучени радник изађе из јама мокар, каљав и уморан, нема где да се одмори. То је тешко и неиздржљиво за те мученике, па бих молио господина Министра да се о томе поведе рачуна, да се за рударе, који су са фамилијом, изграде станове колико је то могуће, а за самце раднике још нека касарна, те да би се задовољила потреба. Требало би сваке године да се по мало изграђује, како би се на тај начин могло једном доћи до онога што је потребно. Молим господина Министра да ово схвати озбиљно и да по овом мом предлогу предузме потребне мере.

Још једна ствар, која се сада баш увела код Министарства и која ме интересује, то је пријем радника на руднику. Господо, сад један прост сезонски радник, који тражи посао у руднику, мора прво да дође у Министарство, па да га Министар пошаље актом за радника директору да га прими, а кад тамо дође, у руднику нема посла и директор не може да га прими. И шта сад може тај човек да ради? Он је превалио толики пут, изложио се трошку, а посао није могао да добије. То је велика несрећа и невоља за те раднике. Зато бих молио господина Министра да се то наређење повуче и да се остави и даље да директор сам прима раднике као и раније, јер иначе људи из околних села не могу уопште да се запосле, пошто немају новца да плате путни трошак до Београда и натраг.

Даље, надзорници у Сењском руднику по ранијем рударском закону нису били регулисани као званичници. Пре неколико година изишао је закон да надзорници јамски могу бити регулисани, на основу чега су надзорници Сењског рудника и Равне Реке тражили и били разврстани по закону. Али, међутим, када су их регулисали, не признају им раније године, него само од дана регулисања. Овим је учињена једна неправда тим људима који су имали преко 15 година службе и преко 40 година старости. Они на овај начин уопште не могу да добију пензију. Па зато молим господина Министра да се овим људима признају године радне, у противном да им се њихов улог врати натраг. Њих нема много, то су тројица и то: Милош Илић, Миленко Кркић и Милан Јеремић.

У селу Сењу, на местима Липов Део и Шарени Кладенац, 10 или 11 година пре рата, одузето је општини сењској 397 хектара шума у корист Сењског рудника, које и данас ужива. Међутим, ова имања откако постоји село Сење, његова су својина. Људи су остали без шуме и правда захтева да се та имања уступе Сењу, јер су његова својина. Од пре 30 година земља није била толико ни потребна, јер и народа је било мање а земље више. Због тога ја, у име села Сења, износим ово питање и молим господина Министра да настане да се ово имање врати селу, јер су ти људи бранили и крв своју пролили за ову земљу за време ратова. Па кад Влада купује земљу и дели ратницима и сиротињи па и добровољцима, онда мислим да и наши ратници из овога села имају права да им се врати њихова родна земља.

Исти је случај са селом Бигреницом. И њему је одузето општинско имање у месту званом Некудове Локуље, иако је то село пасивно и живи само од сточарства, јер оранице има врло мало, тако да и кад је најбоља родна година, оно не може да се исхрани већ мора да купује хлеб. И сељани села Бигренице купују пошашу од Шумске управе у Параћину, па после и поред тога што плате Шумској управи, ако не даду чувару шуме јагње или прасе, вуну или сира, онда они реферишу и сељани плаћају велике казне. На овај начин велику муку ти људи муче и то баш на рођеним имањима које им је држава одузела.

Стога молим господина Министра да ову неправду исправи. И верујући у добру вољу господина Министра да ће примити к срцу ово неколико мојих напомена, изјављујем да ћу гласати за Предлог буџета Министарства шума и рудника. (Одобравање и плескање на десници.)

Potpredsednik dr. Dragan Damić: Има рећ народни посланик г. Душан Бујић.

Dušan Bujić: Gospodo narodni poslanici, ја бић сад највише volio, kada bi bilo moguće, da ovu sliku Narodne skupštine i ovaj interes narodnih poslanika za brige i potrebe narodne, koje se ovde iznose, vide birači svih vas, koji se smeјete nekim govornicima kada te brige iznose, pa bi videli koliko bi vas došlo još једанпут u Skupštinu. Ја ne ulazim u to, зашто ми ubrzanim tempom radimo, tu mi nismo krivi, ali mi treba da odgovorimo svoјoj savesti i, verujete, da mi je teško i žao što dolazim u situaciju, da govorim u ovakvoj atmosferi.

Gospodo narodni poslanici, neću se upuštati u cifarski dio budžeta Ministarstva šuma i ruda. Ograničiću se na to, da ovde iznesem јednu strahovitu i besprimernu nepravdu koja je nanesena mom srezu, pa ću se osvrnuti na Zakon o lovu i na koncu dati dobronamјerne sugestije, da se u gospodarenju sa državnim šumama izvrše ispravke kako u interesu državnog erara, tako i u interesu seljačkog naroda.

Rekao sam: strahovitu nepravdu, i, evo, stojim mirne savjesti pred vama — јер sam svjestan — da ni u koliko nisam upotrebio drastičan izraz obzirom na učinјena djela.

Da je tomu tako, evo, navadam dva teška slučaja.

Prečiću, gospodo narodni poslanici, iako teška srca, preko toga, šta je Srez Grubišno Polje i šta on oličava sa gledišta naše nacionalne politike, mada bez toga objašnjenja nećete moći oceniti svu tragediju moga sreza.

Dakle, Srez Grubišno Polje je graničarski srez i naselјen je na granici iz naše kršne Like i ponosne Bosne u pogranične šume. Danas se iz negdašnjih retkih gorskih naselја proširio u 34 sela koja se mahom nalaze u sklopu državnih šuma i šuma imovnih opština, koje nam je nekada tudinski gospodar podario zato što naši pretci nisu štedili prolevanje krvi da održe tudinsku vlast.

Tim velikim kompleksima državnih šuma upravljaju dve šumske uprave, državna i ona Imovne opštine durdevačke. Ona državna šumska uprava je bila nekad, pre sto godina, smještena u staru graničarsku kuću na periferiji sreza, u selo zvano Ivan Selo, a daleko od sreskog mjesta Grubišno Polje, koje je centar sreza i šume, osam kilometara.

Radi te udaljenosti od sreskog mesta gde su svi državni uredi i radi udaljenosti za tri do četiri sreza, povedena je akcija, da se ta šumska uprava preseli u Grubišno Polje.

Nakon dugog traženja konačno je došla u Finansiski zakon za budžetsku 1936/37 godinu odredba u §-u 84, član 10, koja određuje ovo:

»Ovlašćuje se Ministar šuma i ruda, da zgrade i zemljište postojeće u Ivanovom Selu u kojima je smještena šumska uprava proda i od toga dobijeni novac neposredno upotrebi za kupovinu zemljišta i zidanje nove ili kupovanje odgovorajuće zgrade u Grubišnom polju«.

To je јasna zakonska odredba, kojoj se nema šta dodati, niti oduzeti. A šta mislite, gospodo narodni poslanici, kako se ta odredba izvršila? Evo, ovako!

Tamo negde oko 20 jula 1936 godine, kao grom iz vedra neba, puče glas, da će se ta šumska uprava preseliti u Viroviticu i da je to gotova stvar.

Tko bi to živ mogao vjerovati? Pa to je neverovatno! Zakon јasno određuje šta se ima napraviti. A zakon treba da je zakon за svakoga u ovoj zemlji. Da, pisani zakon. Ali ima i prirodni zakon! Јер, gospodo narodni poslanici, sve šume do zadnjeg дрвета su na području našega sreza; sve lugarnice, ako 15 do 20 njih, na području su našega sreza. 90 do 92 potrošača su sa područја našega sreza. Pa zar da šumska uprava ide u Viroviticu?! To bi bilo čudo! I to se čudo, gospodo narodni poslanici, i dogodilo.

Rešenјem Ministra šuma i ruda broj 19.416 od 30 jula 1936 godine, određuje se: »Da se šumska uprava iz Ivanovog Sela, na području Direkcije šuma u Zagrebu, premesti u Viroviticu, na područje iste direkcije sa teritorijalnom nadležnošću koju je imala Šumska uprava u Ivanovom Selu«.

Prepuštam oceni ovog visokog doma da oceni, postoji li sličan primjer u analima uprave sa državnim šumama.

Svi protesti i molbe još prije donošenја rešenја i после donesenog rešenја nisu u opšte uzeti u obzir, nego je šumska uprava kratkim putem preselјena.

Moram priznati, da je bila i јedna neverovatna motivacija za to preseljenje. A ta je: da je to u interesu državnog erara, јер Gradsko poglavarstvo nudi i daje gradilište za zidanje nove zgrade i još, dapače, besplatan stan za pisarnu šumske uprave, dok ne sazida zgradu.

Ја moram još upitati: zar tome ima gde primјera? Za јedno gradilište vredno 15 do 20 hiljada dinara seli se iz јednog sreza državno nadleštvo u drugi srez — u interesu državnog erara! Po toј logici, gospodo, da Virovitica ponudi gradilište za sreski sud i sresko načelstvo u Grubišnom Polju mogao bi se naći Ministar i preseliti sud i srez u susjedni srez.

Posle toga čuda stvoreno je ovo stanje: 28.000 stanovnika sreza Grubišno Polje sa oko 5.000 seljačkih domaćinstava počelo je hodočastiti u Viroviticu na dalјinu od 15 do 50 kilometara (јер najbliže naše selo je daleko 15 kilometara od Virovitice) po bespuću — o kojem sam govorio u pretresu budžeta Ministarstva gradevina — ili 54 sata železnicom — o čijoj vezi sam govorio u pretresu budžeta Ministarstva saobraćaja — i to za plaćanje pašarine i svega čime je čovek vezan za nadležnost šumske uprave. I to po snegu i po kiši i po žezi! Ako su ti naši hodo-

časnici imali sreću, da zateku gospodina šefa u uredu vraćali su se srećni kući, a ako nisu imali te sreće, onda su hodočastili na taj križni put i dva i tri puta, pa i pet puta, ako je nužda za klipu drveta bila velika.

To hodočašće je uvedeno i za 15 do 20 lugara koji idu na referat gospodinu šefu svaki mjesec po jedno dva puta.

Šef šumske uprave je opet za svaku raspravu kod suda ili sreza, dražbe drva ili po drugoj dužnosti hodočastio, da uzvрати posjetu Grubišnom Polju.

Da se to abnormalno stanje ublaži, na bezbroj molbi i protesta, odobrilo je Ministarstvo saobraćaja kredit za put šefu uprave, da jedan dan u mjesecu obavi uređivanje u Grubišnom Polju. A tu se dogodi drugo čudo: da ne bi šef uprave na takvu daljinu nosio državni novac, on, opet, svakoga tko treba drva, na tom uređivanju uputi, da će drvo moći kupiti ali — neka dodu uređovnim danom u Viroviticu. I tako se hodočašće, to crno hodočašće, produžuje i dan danas.

A kroz to sve vreme čame dvije državne zgrade u Ivanovom Selu, zatvorene mrtvim kolcem već tri godine, a šef uprave; mjesto da plaća kiriju državi plaća skupu kiriju on i drugi službenici u Viroviticu.

Eto, gospodo narodni poslanici, to je prva teška stvar. A sada dodu druge ni malo manje teške stvari.

Tim besprimernim postupkom je osim rečenog Finanskog zakona pogažena jasna odredba koju propisuje i član 35 Uredbe o gospodarenju i upravi, koja određuje, da uz interese erara treba posvetiti pažnju i interesima nacionalne ekonomije, a specijalno zemljoradnika.

U srezu Virovitica bili su veliki vlastelinski posjedi sa velikim kompleksima šuma. Na te posjede su naseljeni naši dični dobrovoljci iz Like i plemenište Hercegovine. To je i nas obradovalo, jer naš srez je sam dao veliki broj dobrovoljaca i kod nas je nacionalna svest toliko jaka, da visoko cenimo zasluge svojih oslobodilaca.

Ali koliko se kod nas mnogo toga radi površno, — izgleda da nam je površnost, nažalost, vrlina, — dobrovoljcima je dodjeljena samo zemlja, a nije i odgovarajuća šuma. Te velike šume su vlastelini prodali imovnim opštinama Brodskoj i Đurđevačkoj za skupne milione.

U isto vreme, u 1936 godini, ustanovilo se da naša braća dobrovoljci nemaju šume i padne odluka, ja nisam pronašao nikad po kojem zakonskom propisu, da se dobrovoljcima dadu državne šume i da se to dadu sa područja našega sreza.

Naš narod iz ljubavi i zahvalnosti prema dobrovoljcima nije mogao dignuti glas, da oni ne dobiju što im zakonom pripada. Ali tu dolazi opet do izražaja porok površnosti i mjesto da se njima dade šuma koja gravitira prema njihovim selima i koja neće zasjecati u interes našega sela, ono se, naprotiv, učinilo potpuno obrnuto i dade im se jedva usćuvana od eksploatacije šuma koja graniči ne samo sa baščama, nego i sa dvorištima naših sela: Jasenaša, Lončarije, Velike Dobrečevice i Brdana, na daljini od 20 do 40 kilometara, i ako ima dobrovoljcima bližih šuma.

Sve molbe, upozorenja, protesti i dokazivanja naših opština štetnosti takvog nesrećnog postupka — sve je to ostalo glas vapijućeg u pustinji.

Koliki je to užas, to se ne da rečima iskazati.

Zamislite ovaj primer: Petar Mišljević iz sela Lončarice ili Pane Nadolin iz Brdana ima kuću uz tu šumu i pred kućom mu stara kitnjasta bukva. Pod tom bukvom ga ded na koljenu ljuljao, pod njom su generacije Mišljevića odrasle, pod njom se ladili posle napornoga rada — i sada on doživljuje, da mu je netko sa daljine od 40 kilometara seče džabe — i vozi sa ironičnim smješkom — a on, Petar, mora ići 20 kilometara u Viroviticu šumskoj upravi, (a, možda, i par puta) i kupiti kubik drveta po 30 ili 70 dinara i onda ići 5 do 6 kilometara kroz tu šumu u drugu šumu i dovesti to krvlju plaćeno drvo. A što nije manje teško je to, da mu se u toj šumi pod tom bukvom, niti uz plaćenu pašarinu, ne dopušta ispustiti blago. A što je još od svega najteže je to, ako mu iz dvorišta uteče blagče, da ga lugar tuži i plati štetu pa ide i u aps!

Eto, to su te strahote sa kojima se bori narod Sreza grubišnopoljskog.

Pošto sam izložio ta dva teška slučaja povlačim ovaj zaključak:

Ovi slučajevi jasno ocrtavaju naše negativne karakteristike, koje su našem narodu nanijele veliku štetu i gorka iskustva, a to su: apsolutno međusobno nepoznavanje i nevjerojatna površnost u donošenju važnih odluka.

Ja vjerujem, da se tako postupilo samo iz nepoznavanja prilika kraja o kojem se odlučivalo i radi površnosti, jer se niti jedan predmet nije temeljito ispitao prije donošenja rešenja.

Na taj način se stvaraju nezadovoljstva i tamo gde bi se najmanje trebalo i smelo, a takvim postupcima smo i dotjerali sa našom unutarnjom politikom tamo gde smo.

Ja ovim molim gospodina Ministra, da u Finanskim zakon unese jedan amandman, da se šumska uprava preseli u njeno prirodno sedište istim načinom kako je preseljena, da se uzme u pretres pitanje zamjene šume date dobrovoljcima tako, da oni dobiju šumu koja je njima najpristupačnija, a da se šuma uglavljena u sela našega sreza ostavi za snabdevanje ogrevnim drvom tih sela.

Gospodo narodni poslanici, ja ću sada govoriti o Zakonu o lovu. Ja sam konstatovao da je taj Zakon za to vreme nije izmenio, jer je takav, da je teško verovati, da je tako nov Zakon mogao biti tako nezgodno stilizovan i donesen.

Ja ću vam pročitati § 54 Zakona o lovu: »Lica, čijem zemljištu preti šteta od divljači (a to je redovno siromašni seljak, koji se zbio sa nivicom u budžaku kraj šume) ovlašćena su da mogu ograditi svoju zemlju«. To lice je ovlašćeno da može goniti divljač sa svoga zemljišta i plašiti tu divljač vatrom i da može uzeti naročitoг стражара, ali seljak i vlasnik toga zemljišta ne smije (ni za živu glavu) naneti štetu toj divljači.

Jedno moje malo selo, Loučanci, uzecu kao primer: Ono je u šumi, gde se nalazi državno lovište i gde ima vrlo velikih jelena koji su kadri da napravu strašnu štetu, a još veći štetočinci od velikih jelena su divlje svinje.

Ja sam u tome selu pokušao da rastumačim mojim seljacima ovo ovlašćenje iz § 54. i rekao sam im da imaju pravo, da se koriste tim ovlašćenjem, pa neka prave plotove. Seljaci mi odgovoriše, da nemaju

drveta ni za ogrev kuće. Ja sam im onda rekao, neka nalože vatru. Odgovoriše mi da nemaju čim! Uzmite stražare kažem ja i tako je i bilo. Posle napornog dnevnog rada svi seljaci iz tog sela su stražari po cele noći, pale poneku vatru i kad naide zverad uljudno je pozdrave vikom i paze, da ju ne oštete.

Ako šteta po proceni suda iznosi manje nego je zakupac lova nudio na nagodbi, onda seljak plaća trošak procjene, a taj je trošak skup, jer sud ide na lice mesta sa veštacima. Imamo jedan konkretan slučaj i ovde. Jedan seljak iz Jasenaša ustanovio štetu na njivi. Onaj koji radi sa seljakom i onaj koji je seljak ili seljački sin može razumeti seljaka i zna onu žalost seljakovu, kada dode na svoju njivu i ustanovi štetu. On tu ne može biti objektivn te je razumljivo da on štetu ceni više po žalosti i osećaju. Prijavi nešto veću štetu, nego što prizna lovac i sada dolazi do nagodbe. Ovaj mu nudi recimo 60 dinara, on ne pristaje, nudi mu 80 dinara, ne pristaje, nudi mu 100 dinara i seljak ostaje kod 120 dinara. Komisija izade na lice mesta i ustanovi da ta šteta iznosi 99 dinara. I sada ovaj seljak plati troškove komisiji nekoliko stotina dinara a dobije samo 99 dinara. To su nemoguće odredbe Zakona o lovu, a to je za moj srez, oko koga se nalaze šume, naročito važno jer imamo bezbroj parnica i neobično otežan posao. Zato bih ja molio gospodina Ministra da se i taj Zakon o lovu uzme u pretres i prilagodi stanju, da se seljak zaštiti od štetnosti sadanjeg Zakona o lovu. Ja sam o tome razgovarao sa zainteresovanim predstavnicima lovaca i seljacima i mislim, da bi se jednostavno moglo postupiti ovako: da ona zemljišta, gde živi plemenita divljač, koja čini štetu seljaku i gde se tačno zna, da je to divljač iz državnog izlučenog lovišta, da i ta opštinska lovišta država preuzme u zakup, uz cenu, uz koju su se inače izdavala, i onda da bude čist račun. Što se načini štete, da se plati, ako država sa plaćanjem štete nalazi računa. Možda vi, koji se niste za to interesovali, ne znate da u izlučenim lovištima imade jelenova velike vrednosti. — Mislim da su oni 16 godišnji najskuplji, pa se i po 20—30.000 plati samo da se ubiju. Kad država primi za jelenove godišnje 10—30.000 dinara, a nekad i više, onda država ima računa, da ona zakupi to zemljište i plati 10—20.000 štete, koliko se seljaku napravi. —

Što se tiče mene i seljaka iz moga sreza, mislimo, da bi najbolje bilo, pošto smo mi narod, koji ne treba da se reprezentuje nekom naročitom divljači, pa makar i najlepšim jelenima, da se pozovu neki lovci pa čak i iz inostranstva da tuku jelene, koji tamošnjim ljudima čine štetu. Ja, dakle, mislim, da bi bilo najbolje, da se to lovište ukine. Ono bi imalo smisla onda, kad bi se moglo ograditi, da se plemenita divljač može odgojiti, izolovana od ljudskih njiva.

Paragraf 52 Zakona o šumama predviđa, da siromašni seljak, koji ne plaća 50.— dinara poreza i prireza, može da dobije besplatnu gradnju kuće i za gradnju staja, a § 53 čl. 1 određuje da dobije i besplatna drva za ogrev. To je samo u teoriji ali u praksi seljaci ne mogu da koriste blagodeti toga Zakona. — Ja sam ovoga leta imao sa tom sirotinjom gorkog iskustva. Napravili smo molbu da se ta odredba iskoristi za sirotinju i ta molba išla je par puta na izveštaj Kraljevskoj Direkciji šuma u Zagrebu i vraćena je sa zahtevom, da se taksira. Ja sam našao jedan zakonski propis, koga se napamet ne sećam,

po kome su siromašni zemljoradnici oprošteni od taksiranja takvih molbi, jer je zaista neprirnodno, da se molba za besplatno drvo mora taksirati, kada se ono dobija besplatno. Ali na oko 300 ovakvih molbi morala je biti plćena taksa i položeno je oko 3.000 dinara. Iako su molbe podnete još u leto, evo prošla je i zima, otišlo je 3.000 sirotinjskih dinara u takse-nim markama a seljaci još nisu dobili drva, a i izgleda da ih neće ni dobiti. S toga molim da Ministarstvo omogući da se tom jasnom zakonskom odredbom koristi seljak, a naročito da se drva podele sirotinji koja je taksu već platila.

Još samo jedna napomena. To se odnosi i na sve vas, jer je opšta stvar. U mome srezu se praktikuje prodaja drva. Imamo tri vrste potrošača. Trgovačke firme za eksploataciju, činovnike i one ljude koji imaju pravo da dobiju drva bez licitacije uz punu taksu koja je zakonom propisana. Zatim imamo druge potrošače koji imaju zakonske uslove za jevtinije kupovanje drveta i onda imamo seljake koji kupuju uz licitaciju. Naš seljak se ovako snabdeva drvetom: on dolazi na dražbu i nije redak slučaj, pošto je utakmica velika, jer je šume, nažalost, već dosta malo, da seljak plati kubik drveta i 80—90.— dinara. Onaj koji zna koliko se iz jednog kubika drveta dađe napraviti cepanica znače da taj seljak još u šumi plaća kubik drveta 90.— dinara, a hvat drva oko 300.— dinara. Smatram, da to nije ni dobro, i da seljak ne može biti zadovoljan kad ima prilike da na svoje oči vidi da neko kupuje jevtinije nego on. Iz ovog slučaja, što sam ga ukratko izneo, on ima spoznaju, da je od državnog erara imao jedinu tu korist što je prepušten jednoj neravnoj utakmici i plaća drva znatno skuplje nego i trgovac za eksploataciju drveta, pa i drugi. Ja mislim ovako: ako je sa gledišta gospodarenja sa državnim šumama ova taksa za državu premalena i prihod od redovne takse mali, ja predlažem neka se ta taksa povisi. Neka svi kupuju drva uz jednaku cenu i tada će, razume se, svi biti zadovoljni i neće biti prigovora ni sa jedne strane. Svaki treba da dobije onoliko drva koliko mu je potrebno za kuću tako da ne ovisi o volji i čefu ni lugara ni šumara nego da dobije svoje. Onaj koji želi da prodaje i da izvozi više drveta, taj neka ide na dražbu, neka plaća koliko god hoće i ima računa.

Sada, pošto se izrađuje drvo u režiji — što je odlična ideja — mislim da se ne postavlja pitanje, da li će se sve drvo izrađivati u režiji ili samo ono određeno za izvoz. Država seljaku drvo za ogrev treba da proda kako sam rekao, a on neka drvo izradi kako zna i kako bi se on njime koristio.

Pošto imam poverenje u Kraljevsku vladu, izjavljujem da ću glasati za ovaj budžet. (Pljeskanje na desnici).

Potpredsednik g. dr. Dragan Damić: Reč ima narodni poslanik g. Velimir Anđelković.

Велимир Анђелковић: Ја не мислим овога пута да вас много замарам, него ћу да изнесем само неколико случаја у вези са мојим изборним срезом и то специјално у вези са спровођењем избора и утицајем који су вршили чувари државних шума на исход тих избора. За време избора 11 децембра прошле године, чувари државних шума вршили су такав терор да су седели на биралиштима поред председника бирачких одбора и бележили имена појединих сељака који су гласали за опозицију. Сељаци, који су гласали за опози-

цију, били су сутрадан реферисани од стране тих чувара. Тако је сутрадан по изборима у селу Храм, Срез преспански, реферисано 40 сељака. У реферату је наведено да су тобоже са магарићима крали државну шуму. У реферату је тражено да се казне са по 500 до 2.000 динара. Питам господина Министра: да ли сељак који има једно магаре, које кошта 50 динара, да ли тај сељак може да буде кажњен са 500 до 2.000 динара? Чуvari државних шума врше своју службу и за то су награђени. Поред тога сваки сељак, који се налази под тим чуварима, у одређени дан мора донети чувару шуме било прасе, било јагње, а по некад и неку стотинарку, да би тај чувар могао сутрадан да га пусти у шуму, иначе, ако не плати, не може ући у државну шуму.

Од чувара државних шума у Срезу преспанском, у колико их има, ни један није сиромах и сваки има по неку мало већу кућу у Скопљу, Битољу или Београду. Док други државни чиновници и са већом платом не могу ни своју породицу да издржавају, шумари, међутим, купују палате од по 2 до три стотине хиљада динара. Због овога господин Министар шума требало би да обрати пажњу на шумаре. Сељаци не могу да добију дозволу за испашу него долазе страни поданици из Грчке, такозвани каракончони са 5 до 6000 оваца, које напасују на нашим испашама. Међутим, првенствено би испашу требало дати нашим сељацима. (Граја у дворани).

Polpretsednik dr. Dragan Damić: Gospodo narodni poslanici, čujmo govornika. On ima pravo da govori. Nemojte da skupštinu pretvaramo u konferenciju. Izvolite nastaviti gospodine govorniče.

Велимир Анђелковић (наставља): У Срезу преспанском државне шуме су сасвим близу сеоских кућа, тако да сељак не сме своје говече да пусти из своје авлије, јер чим га пусти долази државни шумар хвата га и кажњава. Молим да се приликом разграничења шума у Срезу преспанском води рачуна. У селу Сопотском државна шума је удаљена од села 50 метара. У селу Златарима државна шума је удаљена од села 10 метара, а у селу Крушу 20 метара, у селу Болну свега 10 метара. Молио бих господина Министра да поменим селима додели сеоску шуму. Гласају против буџета.

Polpretsednik dr. Dragan Damić: Reč ima narodni poslanik Sava Petrov.

Сава Л. Петров: После усменог излагања господина Министра шума и рудника, ја ћу сада да се осврнем само на један једини конкретан случај који је карактеристичан, па верујем, да ће и вас господо, као и господина Министра морати да заинтересује.

Из експозеа господина Министра шума и рудника, о предлогу буџета за 1939/40 годину, види се да је Министарство шума и рудника врховна надзорна власт по свима шумарским и рударским предметима, без обзира на сопственост шумског, односно рударског поседа. Одмах после ове констатације следује и друга истина: да организација шумске службе још није изведена, у смислу Закона о унутрашњој управи, услед чега је остало још по старом на подручју Дринске и Врбаске бановине. Исто тако, господин Министар каже да је читава шумарска служба код управа државних шума и шумско-надзорна служба код општинских управ-

них власти за то остала довољно неорганизована што није било довољног броја особља. Али, господо народни посланици, да ли се може и надаље оставити да нам шумска служба остане неорганизована, а управе недржавних шума без икакве или често пута и без добре контроле само за то, што у прошлости није било довољно стручног особља.

Ја ћу, господо народни посланици, само примера ради да вам напоменем, и да изнесем конкретан случај Имовне општине бившег XIV српско-банатског граничарског пука у Белој Цркви, па ћете и сами видети, од колике је велике штете по те установе, што шумарска служба у извесним деловима наше земље, па и на подручју Дунавске бановине, ево, ни после 20 година, није довољно организована не само код првостепених општеуправних власти, него ни код саме Краљевске банске управе. А последица је свега тога недовољног надзора, да је ова Имовна општина само на адвокатски хонорар, поводом једне конкретне парнице у иностранству, морала да плати цирка 18 милиона динара!

Господо народни посланици, услед разграничења између Краљевине Румуније и Краљевине Југославије догодило се, да су непокретна добра (38.000 кј. шумског поседа) Имовне општине остала на подручју Краљевине Румуније, а да је седиште ове установе остало на нашој — југословенској територији. Због изузетних прилика, створених Тријанонским уговором о миру, управа ове Имовне општине, ево, већ 20 година налази се у рукама комесаријата! А сада, пошто је из Румуније допремљено више од двадесетак милиона динара на име оштете за извлаштене шуме у Румунији, и када је настало свеопште интересовање код правних последника бивших граничара за допремљену имовину, јер желе да је поделе, ето, услед лутања око надлежности појединих министарстава, као и због несмотрености што су све одредбе ранијег Закона о недржавним шумама стављене ван снаге па оне које су се односиле на имовну општину у Белој Цркви — јер се на ову Имовну општину не могу применити прописи који важе за Петроварадинску имовну општину, јер потиче са једног другог правног подручја, не може се доћи до установљења оних лица (правних наследника бивших граничара) који би, у ствари, једино могли полагати право на ову заједничку и неподељену имовину. Немогуће је то извести због тога, што недостају законски прописи о конституисању ове Имовне општине.

Знајући да Министарство шума и рудника у најкраћем времену намерава донети уредбу ради санације имовних општина, ја вас молим, господине Министре, да имате у виду и ову моју доbronамерну сугестију и да је, као што сте на крају вашег експозеа рекли: да ћете оправдане сугестије примити, уважите и у живот проведете. Та моја сугестија састојала би се у овоме; да се оне одредбе ранијег Закона о недржавним шумама, који је важно на подручју банатског дела Војводине, а с обзиром на изложено, врате у крепост, како би се могло извршити конституисање Имовне општине у Белој Цркви, или да пропишете такве нове одредбе, које ће то конституисање у скорој будућности омогућити правним последицама бивших граничара.

Господо посланици, имајући пуно поверење у Краљевску владу изјављујем да ћу гласати за

буџет Министарства шума и рудника. (Живо одобравање на десници).

Potpredsednik dr. Dragan Damić: Reč ima narodni poslanik g. Mihailo Adžić.

Михаило Аџић: Господо народни посланици, приликом дебате о буџету у начелу, ја сам при крају свога говора напоменуо, да је Шавнички срез био један од најбогатијих срезова у бившој Краљевини Црној Гори, а данас је најсиромашнији и најзапостављенији крај не само у Зетској бановини, него у читавој нашој држави.

Зашто? Зато, што је опљачкан од појединих капиталиста, који су, нажалост, понекад и од самих меродавних фактора потиомгани.

Познато је, да су у овом срезу једине привредне гране земљоделство и сточарство, које нису у стању да подмире ни најнужније потребе становништва овог среза. Али овај је срез имао једно огромно богатство у великим комплексима својих шума.

У бившој Краљевини Црној Гори над овим шумама, које су својина појединих братстава, села и племена, водио је надзор Министар војни преко својих потчињених установа и органа. Никакво се отуђење нити оптерећење ових шума није могло извршити без нарочитог одобрења наведене војне власти. Ово се одобрење давало само онда када се установило да је отуђење или оптерећење било корисно за власника ових шума.

У новоствореној Краљевини Југославији ово право надзора над овим шумама у Црној Гори према § 56 Закона о шумама припало је Министру шума и руда. Према овоме законском пропису наведене се шуме могу отуђити само онда, када надлежни Министар шума и руда за то даде своје одобрење, да се ове шуме могу отуђити или оптеретити, а то ће бити онда, када се установи, да је отуђење корисно за власнике шума. Значи да надлежни Министар ни један уговор о купопродаји ових шума неће одобрити ако нађе да је шума отуђена под неповољним условима за продавца, т. ј. власнике шуме.

И поред наведеног законског прописа, да надзорна власт води строго рачуна о овим шумама приликом њиховог искоришћавања, десило се да су комплекси шума села: Горње Брезне, Бајова Поља, Дубе, Буковца, Миљковца, Доњих и Горњих Рудиница, Селана и Горанска у Пиви — Општина жупо-пивска, продате од стране пуномоћника поменутих села, бившег бана Мује Сочице, кога је заступао Радован Пулевић, адвокат из Никшића, друштву „Зети“ а. д. које је представљао др. Хајнрих Калош, индустријалац из Беча.

Шума је продата од једног стабла јеловог дрвета по динара 22; и то она стабла, која су дебља од 30 см. у прсном пречнику. Како је шума прастара, то свако стабло просечно износи 10 кубних метара техничког дрвета, што значи да је пуномоћник продао сваки кубни метар по 2 динара.

Према привредном плану, који је израдило друштво „Зета“ а. д., а одобрила банска управа, у поменутој шуми има око 6,000.000 куб. мет. за сечу.

Кад се зна, да вредност једног кубног метра живог дрвета вреди 25 динара у најнепроходнијем крају, онда је овим уговором наведеним селима

причињена материјална штета од преко 240 милиона динара.

Ова је продаја извршена на противзаконит начин.

Године 1929 Сочица је покушао да ову шуму прода др. Едмонду Данди из Загреба, али је то тадашњи Министар шума и руда др. Антон Крочец решењем Бр. 25023/29 одбацио. Против овога решења жалио се Сочица Државном савету, који га је, такође, својом пресудом Бр. 24443/31 одбио, а одобрио решење Министра шума и руда.

Противно овој пресуди, Сочица је покушао понова да шуму прода Хајдару Чекру из Сарајева, али је Министар шума и руда актом Бр. 14529/32 наредио Банској управи на Цетињу да Сочици не одобри никакав уговор док је на снази пресуда Државног савета.

Без обзира на све ово, кад је Сочица постао бан Зетске бановине, он је „Зети“ А. Д. продао поменуто шуму у својству пуномоћника Пивских села, а уговор одобрио као бан, децембра 1934 год.

Кад се овоме дода још и то, да је Сочица тада био члан-оснивач друштва „Зете“ А. Д., излази да је Сочица у својој личности, с погледом на продају ових шума, сконцентрисао и купца и продавца и власт која уговор одобрава, јер је он у својству пуномоћника пивских села шуму продао „Зети“ А. Д., чији је члан оснивач био, а у својству бана одобрио уговор, који је потписао са својим друштвом.

Господо народни посланици, сем овога зла, што су Сочица и Пулевић изиграла пресуду највишег управног суда у држави и решење Министра шума и руда и што су оштетили пивске селлаке са преко 240 милиона динара, још више је зло и несрећа у томе, што је Сочица, заједно са адвокатом Пулевићем, у договору са Калешем, просто напросто издао народне интересе у Пиви, а ево како: адвокат Пулевић, пуномоћник Сочице Мија, пуномоћник пивских села, чија је шума, направио је писмени уговор са Калошем у Дубровнику у хотелу „Империјалу“ 1930 године, по којему се Калош у име „Зете“ А. Д. обвезује, да Пулевићу и Сочици даде по 4 динара од сваког стабла које се прода, на име провизије, да би они дали шуму јевтиније. Истога дана примили су на име провизије као аконтацију 200.000 динара, а у току неколико месеци касније још око 300.000 динара, колико се зна и за колико се имају у рукама потврде које су они издали Калошу. А колико су доцније примили, не зна се.

Према овоме, а пошто у продатој шуми има три милиона стабала, онда су ови жалосни народни претставници само на овај начин оштетили народ пивски са 12 милиона динара. Из овога се види да су Сочица и Пулевић злоупотребили дато им народно поверење на његову штету, а у своме личном интересу, што је постојећи наш Кривични законик у своме § 369 и 371 огласио злочином, који се кажњава робијом, па је била дужност Министра шума и руда, да као надзорна власт над шумама, по званичној дужности укине одобрење оваквог уговора.

Све што сам до сада навео службено је познато господину Министру шума и руда, јер је државном тужиоштву у Никшићу поднесена кривична пријава противу ових злоупотреба 5 новембра 1936.

Државно тужиштво у Никшићу још ни до дана данашњег није донело никакву одлуку по овој кривичној пријави. Дакле нити је почео поступак противу Сочице и другова, нити је подносио пријаву, као приватне оштећенике својим решењем овластило да сами поднесу тужбу суду.

На овом месту морамо упозорити господина Министра правде на такав поступак државног тужиштва у Никшићу и тражити од господина Министра правде, да тражи извештај о томе од државног тужиштва.

А господина Министра шума и руда упозоравам на овај поступак државног тужиштва и тражим од њега интервенцију код Министра правде, да би овај наредио државном тужиштву да почне поступак.

А што је најглавније, то је да се спасе народ од ове пљачке. Зато тражим од господина Министра шума и руда да хитно поништи одобрење купопродајног уговора и тиме спречи сечу шуме, јер је сеча већ у току.

Напомињем господину Министру шума и руда, да ћу за случај, да ништа не предузме поводом мога говора, интерпелацијом на њега покренути о овоме питању поново дискусију у Народној скупштини. (Пљескање на левици).

Potpredsjednik dr. Dragan Damić: Има рећ народни посланик г. Јован Р. Радуловић.

Јован Р. Радуловић: Поводом предложеног буџета Министарства шума и рудника ја ћу се ограничити на неколико напомена које се односе на Мостарски срез и унеколико на цијелу Херцеговину.

У Мостару постоје двије установе овога Министарства: Шумска дирекција и Државни угљенокоп.

Успостављање Шумске дирекције у Мостару изазвала је несумњива потреба. Иако гола и кршевата на први поглед, Херцеговина има око 150.000 хектара ниске и високе шуме и близу 100.000 хектара шикара. Дирекција шума овде има поред осталог задатак, да парцелише државна земљишта под шумом и шикаром и да их преда на чување и пошумљавање сељацима. Постојеће шуме опет дирекција има сама да чува и да прави план, да се колико је то могуће постепено најпотребнији комади пошуме. Зли језици говоре да је прошле године била одређена за ову Шумску дирекцију свота од 100.000 динара за пошумљавање голети, али како Дирекција није имала плана за то, новац је враћен бановини...

Последња Уредба овог Министарства о ограничавању испаше примјењена је у Мостарском срезу онако како не треба, готово наопако. Сама Уредба растељива је и није фиксирала како тај посао треба радити у појединим крајевима. Јасно је да у неким случајевима оно што је корисно у Босни, у Херцеговини може бити штетно, и обратно. Кад ово кажем, ја мислим на опште прилике, корисно или штетно за државу. Један случај од прије годину дана, отприлике, у селу Зимљима код Мостара, најбоље ће показати како и сами шумски инжењери не знају примјењивати ову Уредбу и прилагођавати је локалним приликама. Шумски референт из Бијелога Поља код Мостара приступио је подјели испаше у Зимљама схвативши Уредбу буквално. Изазвао је против себе читаво село и сељаци су скочили и нису дали да се парцелише оно

што није било парцелисано ни за вријеме Турске и Аустрије. На овој кршевитој висоравни, у Зимљима, терен је такав да га је одиста најбоље и најрационалније препустити сељаку који је, жељан земље, у стању, временом, од крша да створи баштицу, воћњак, гај. Ту су људи научили да се боре с каменом, јер, као што је једном добро речено, ту ни животињица нема изобиља. Послије неког времена изишла је на лице мјеста комисија да ствар развиди. Али побуна ових горштака, честитих и благородних људи, ријетких родољуба и народњака, умало није довела до несреће и погибије читаве комисије на мјесту.

Још се и сада води истрага по овој ствари. Још се и сада ови људи призивљу у Мостар на испитивање. Правда која држи земљу и градове тражи да се обустави ово испитивање и људи оставе на миру и да се ово ограничење испаше у кршу где је и Бог рекао збогом, укине, јер оно не одговара ни државним ни појединачним интересима.

Данас су скупи родољуби и народњаци. Зимљани су наши класични сељаци, као од стијене одваљени, снажни, мудри, али силовити и плаховити. Воле земљу и државу, али су опасни кад се неправедно и полицајски третирају, као да су олош, марва.

Са радом ове Шумске дирекције нисмо задовољни нимало. Потребно је ову установу потпуно претрести, директора и поддиректора премјестити и завести ред. Ја ово не говорим као партизан, јер то никада нисам био. Ово говорим зато што сам уопште против неправилног и неисправног рада. Имам података за ово тврђење доста, али их овдје од бруке и срамоте не могу употребити. Предајем их господину Министру да их он употреби и да се њима користи. Нека доведе црног циганина, али поштена и исправна човека, који ће коруптивним елементима онемогућити замах.

Ради свога исправног и честитог рада знам да су у Дирекцији запостављени инж. Гордов и шеф рачуноводства Богдан Савић који је кочио разне неисправности. Познато ми је такође да је у Мостар долазио недавно и шумски инспектор Орестио Крстић. Мој посланички замјеник Ристо Бошковић реферисао је Крстићу о свим јадима у Дирекцији и сада само треба провјерити какав је реферат дао инспектор Министарству. Свијет зна многе неправилне радње у овој државној установи, па је вријеме да се овоме стању учини крај. Господину Министру скрећем пажњу да поред овога постоји у Министарству једна оптужба Теодоровића Милоша, вишег рачунског инспектора, против шефа специјалног рачуноводства Војина Рашића. И из те оптужбе може се сазнати какве прилике владају у шумској дирекцији у Мостару.

Увијек код нас у Мостару има утисака као да неки чиновници намјерно изазивају сељацима околних села. Чиновништво је да чува државне интересе, али није ту зато да спроводи мјере које нису у интересу државе, а то ће рећи у интересу народа. Тако се, на примјер, опет у Зимљима, издало наређење да сељаци не смију поткресивати гране шумског дрвећа. Па забога, ми знамо да је Али паша Ризванбеговић наређивао у своје вријеме раји у Херцеговини да мора поткресивати шуму да би се она развијала и напредовала. А на шумарима је да се та радња врши правилно и да сељаци не откидају оно што није за откидање. Знате ли ви да се код нас у Херцеговини стока храни пружењем

од лозе и шумским грањем у недостатку пиће? Одузмите сељаку то, онда сте га убили и упропастили.

Господин Министар у свом експозеу дословно каже и ово: „У дужност Министарства шума и рудника спада и старање да се пошумљавањем оголелих површина поново успостави равнотежа у природи и створе бољи услови за живот...“ Диван план и лијепа замисао. Познато је колико го-лети има у Срезу мостарском, па и у осталој Херцеговини. Покушаји пошумљавања и на мјестима потпуно каменитим и кршевитим као што је брдо Хум у Мостару, дали су повољне резултате. Ја молим господина Министра да не заборави Мостар и мостарски срез и да коју парицу пошаље и нама за пошумљавање. Имамо ми у Мостару једну у-станову која државну управу помаже у овоме по-слу. То је соколска жупа. Ако је тешко ову акцију Министарству да проводи, нека оно пошаље жупи извесну суму. Жупа ће и јевтиније и брже — ако ми је допуштено то речи — обавити овај посао на задовољство свију нас, јер има бесплатну радну снагу и одушевљење својих чланова којима је на срцу добро заједнице.

Прилике у Државном рудокопу не задовога-вају нас. Тај рудокоп има око 600 рудника, нај-већим дијелом сељака из околине Мостара и поне-што сиротиње из самога града. Директор рудо-копа Јозеф Франц... пардон Јозеф Франић мје-сто да је дјеловао међу радништвом у позитивном националном правцу, омогућио је једну групу од 3—400 радника левичарски оријентисаних, који су приликом избора гласали за „социјалистичку“ ли-сту неког Битанге. Нама посланицима и сенаторима тамо су врата затворена. Ми нисмо тамо у стању ни за кога да интервенишемо и наша је ријеч без ефекта.

А Државни рудокоп, и са капацитетом оваквим какав је данас, тражи и нашу пажњу и наш савјет. Стални радници у рудокопу, који су из околине Мостара и унутрашњости Херцеговине, остају по-мало и постепено у Мостару и питање нових на-сеља, са изградњом малих домова, намеће се само од себе. Ко је од нас позванији да о томе води рачуна?

Мостар и његова околина, са огромним коли-чинама угља и великим наслагама боксита, имају изванредне услове да постану једно индустриско средиште наше. Из године у годину интерес стра-ног капитала расте за ту рудачу. И ми, жалосни и нејаки, гледамо како поворке камиона односе у стране земље богатство наше, да га тамо иско-ришћују. Хоћемо ли ми икада доћи у положај да сами почнемо искоришћавати то рудно благо? Кад би се боксит код нас прерађивао, та грана ру-дарске индустрије могла би запослити сав онај херцеговачки свијет, који, гладан хлеба и жедан зараде, ходе по свијету и потоца се од немила до недрага. Увјерен да ће господин Министар уло-жити сав свој напор да изиђе у сусрет молбама и жељама мога краја, ја ћу гласати за буџет. (Пље-скање у центруму и на десници).

Potpretsédnik dr. Dragan Damić: Има рећ на-родни посланик г. Mirko Bitenc.

Mirko Bitenc: Gospodo narodni poslanici, ја се нећу упуштати у pretres предлога буџета ни у pre-tres експозеа господина Министра шума и руда, него

имам намеру да проговорим неколико речи о ономе што у експозеу нисам нашао тј. о радницима у ру-дарским предузећима, о рударима и о онима који су некада били рудари.

Gospodo, према правилима Братинске благажне сви су чланови Братинске благажне равноправни, али пензионери су ипак подељени у две групе: у групу пензионера који су били пензионисани по старим прави-лима и у оне који су били пензионисани по новим правилима Братинске благажне.

Ја имам овде списак пензионисаних рудара по старом закону, удовица, сирочића и породичних чланова те истим признатих података по закону о покрајин-ском пензионском фонду за Словеначку, а према станју од 31 децембра 1938 године.

Према томе списку има у Дравској бановини пензионера који примaju податак на пензију од 12 до 150 динара, удове од 18 до 112.50 динара... сирочићи податак на пензију од 31.50 до 112.50, жене до-датак на пензију од 9 до 42 динара, и деца податак од 9 до 42 динара. Све ово што сам напред казао, то су податци, док се у списку не говори о пензијама пошто су оне врло мале и износе 2, 3, 4 а највише чини ми се 8 динара месечно.

Пензионер који има жену и двоје деце, добија ме-сечно у најповољнијем случају 276.— динара. Питам вас, gospodo, ко од вас уме да са 276.— динара прехране месец дана породицу од 4 члана? Ја мислим да то уопште није могуће и ја видим како су ти људи принудени ићи да просе милостинју. Људи који су читав живот поштено радили и за све време службе уплаћивали у пензиони фонд, данас су сиротиња и живе у недо-статку свега што је за живот потребно.

Молим г. Министра шума и руда да питању ових пензионера обрати сву пажњу те их што пре реши тог неиздржљивог станја.

Друго што ми лежи на срцу то су две ствари у Пра-вилнику Братинске благажне за осигурање радника и службеника у рударским предузећима.

§ 50, став 3, говори о чувању права за случај изнемоглости, старости и смрти. Али та права рудари могу сачувати само онда, када поново ступе у члан-ство Братинске благажне. Има пак марљивих, интели-гентних рудара које предузећа после толико и толико година узму у kancelariју те су после лишени осигу-рања код Пензионог фонда. За њих су све ове го-дине осигурања код Братинске благажне изгубљене. Треба наћи зато начина да се омогући пренос осигу-рања од Братинских благажни на Пенzioni завод.

Јако су оштећени рудари, ако их упоредимо са другим радницима, 1 § 82, став 5, правила Братинске благажне.

Радници осигурани по Закону о осигурању рад-ника добијају за несрећне случајеве који су скопчани са телесном повредом по § 85 пом. Закона ренту, која у случају потпуне неспособности за рад и за вре-ме njenog трајања износи, као потпуна накнада, обезбедену годишњу зарату осигураника, а у случају делимичног уманjenja способности за рад, припада осигураннику за време трајања унанjenja njegove способности за рад онај део потпуне ренте, који сразмерно одговара изгубљеној способности за рад. Ова непотпуна рента у случају делимичног уманjenja способности припада осигураннику и у том случају ако он ради и за свој рад прима своју нормалну зарату.

Рудари, пак, по § 82, став 5, Правила Братинских благажни немају то право. Рудар са више од 10% уманjene способности усљед последица повреде у по-

slu, koji produži rad u rudarskim preduzećima i u istom ili višem svojstvu od onoga u kom je bio u vremenu onesposobljenja, ne prima nikakvu invalidsku pomoć za vreme dok radi, a ako je zaposlen u nižem svojstvu, dobija na ime invalidske pomoći razliku između njegove sadašnje i ranije zarade. Razlika je dakle u tome: ako radnik koji nije rudar izgubi na primer levu ruku, pa ga preduzeće postavi za noćnog čuvara, dobiće radi delimičnog umanjenja sposobnosti za rad, pored zarade, još i rentu. A radnik koji je rudar pa izgubi levu ruku i preduzeće ga postavi za noćnog čuvara, dobije od invalidske pomoći eventualnu razliku između njegove sadašnje i ranije zarade, a za izgubljenu ruku ne dobije ništa. Ja mislim, gospodo, da je to nepravda jer ruka ima za čoveka veliku vrednost, a osim toga čovek koji nema jedne ruke ometen je i u obavljanju njegovih privatnih poslova.

Pošto pred zakonom svi radnici moraju biti ravnopravni, smatram za potrebno da se i ta nepravda, koja je učinjena rudarima § 82 stav § Pravila Bratinske blagajne, treba da ispravi. Neka imaju i rudari ista prava u pogledu potpore i rente u nesrećnim slučajevima, koja imaju i svi ostali radnici, osigurani po Zakonu o osiguranju radnika. Neka u tom pogledu ne bude nikakvih iznimaka.

Molim gospodina Ministra, da odredbe § 82 stav 5 Pravila Bratinske blagajne u tom smislu što pre ispravi.

Finansiski zakon za 1939/40 godinu u § 56, stav 4, kaže: „Za služboprимce kod rudarsko-topioničkih preduzeća, osigurane kod Bratinske blagajne, važi § 219 Zakona o radnjama sa izmenom da pridržavaju pravo na platu od tri dana, kad nemaju prava na stanarinu.”

Gospodo, ta izmena § 219 opet unosi u redove radnika neravnopravnost. Ako § 219 Zakona o radnjama već važi za sve ostale radnike zašto ne bi važio takav kakav je i za rudare. Zašto baš za rudare da bude iznimka? Ako je § 219 Zakon o radnjama jedanput već bio usvojen za radnike, onda neka važi za sve radnike bez iznimke, dakle i za rudare. Radnici treba da su pred zakonom svi ravnopravni. Zato molim g. ministra da se u pomenutom amandmanu posle reči: „o radnjama” stavi tačka, a deo rečenice od „sa izmenom”, briše do kraja.

Još jednu stvar moram da napomenem koja je u vezi sa radnicima i ima veliki uticaj na zaradu, a to je opadanje produkcije ugljena u Dravskoj banovini. U godini 1938 iznosila je produkcija u Dravskoj banovini na mrkom ugljenu 1,564.000 tona, a na lignitu 128.000 tona. Drugim rečima: produkcija ugljena u Dravskoj banovini opala je u godini 1938 prema godini 1929 za 26.4% kod mrkog ugljena, a za 24,3% kod lignita.

U istom vremenu produkcija u ostalom delu države porasla je kod mrkog ugljena od 2,405.000 tona na 2,908.000 tona, a kod lignita od 953.000 tona na 1,141.000 tona.

Dakle, dok je produkcija u Dravskoj banovini opala za 26.4% odnosno 24.3% dotle je produkcija u drugom delu države istovremeno porasla za 21 odnosno 19%.

Povod tome leži u stalnom snižavanju našeg kontingenta prilikom nabavki za državne železnice. Rudarska preduzeća Dravske banovine davala su svojevremeno državnim železnicama 45% celokupne potrebe, a sada ne daju ni 20%.

Naša preduzeća, a osobito naši radnici rudari, posmatraju ove pojave sa velikom zabrinutošću. Već u februaru mesecu po našim rudarskim preduzećima otpalo je nekoliko radnih dana, a od meseca marta dalje radiće se na sedmicu samo po pet dana. Zarada naših rudara je već kod punog zaposlenja mala, a kako će rudari živeti onda, kada im se skрати i radno vreme?

Ako se kontingent na dobavama državnim železnicama snizi, onda bi redukcija radnika bila neizbežna, što bi za naše rudare značilo katastrofu, pošto naš rudar većinom živi samo od zarade.

Molim g. Ministra šuma i rudnika da učini sve da se kontingent na nabavkama državnim železnicama povisi.

Pošto imam poverenje u Kraljevsku vladu i gospodina Ministra šuma i rudnika izjavljujem da ću glasati za ovaj budžet. (Pljeskanje u centru i na desnici).

Potpredsednik dr. Dragan Damić: Ima reč narodni poslanik g. Dimitrije Pavlović.

Димитрије Павловић: Господо народни посланици, у начелној дебати предложеног државног буџета прихода и расхода задржао сам право да у буџетској дебати у појединостима говорим о интересима и потребама мога среза. Нема ни једне буџетске гране, односно министарства, по коме се не би имало шта говорити. Буџет Министарства шума и рудника и шумарска политика овог министарства много интересују мој изборни срез.

На територији мога среза постоје велика шумска односно планинска добра: Цер, Видојевица, Иверак, Гучево и друга, као државна својина.

Господо народни посланици, комисија за ограничавање државних шума у моме срезу пре балканских ратова повукла је граничне линије ових државних планинских добара, и верујте, њима немилосрдно притеснила сеоски живаљ, односно његове атаре. Гранична линија спуштена је до самих сеоских кућа, а негде захватила је и ове; села су остала без својих сеоских заједничких имања, без утрина и испаша, а да и не говорим о сеоским шумама — њих уопште нема. На овај начин сва села испод ових државних планина, без својих сеоских атара испаша и утрина, упућена су на државне планине, упућена су на испаше са својом стоком по њима, а бенефиција у томе погледу немају никаквих. Остављен је народ ђуди и милости државних лугара, односно шумара.

Господо народни посланици, кад ствар стоји овако само са коришћењем сточне испаше по државним планинама, шта тек да кажемо под оваквим приликама за снабдевање сеоског живља горивим дрветом и дрветом за специјалну грађу потребну око подизања кућа и других посебних стаја и зграда? Очеvidно, народу у оваквим приликама, Бог је државни лугар. Од његове милости, од његове ђуди и његове наклоности зависи све, а Бога ми и од умешности и попуљивости заинтересованог, управо примораног грађанина да поднесе многе и многе жртве.

Молим г. Министра шума и рудника да по питању сточне испаше у моме срезу, везаном за поменуте планине, ову омогући бесплатно сеоском становништву, особито сиромашном. Исто тако молим г. Министра да сиромашном становништву, особито онима који немају своје приватне шуме, омогући бесплатно потребну количину дрвета од

лежеће горе за огрев и домаћу употребу. Једно и друго, на сасвим упрошћен начин и благовремено.

А сада, господо посланици, дозволите ми да споменем још једно врло важно и веома болно питање, многих и многих оштећених грађана мога среза, а таквих свакако има и у другим срезovima сличних моме.

У ограниченим просторима државних планина: Церу, Видојевици, Иверку, Гучеву и другим, постоје многа приватна земљишта највећим делом чисто зиратна, а и под шумом, призната од стране државних комисија за разграничење, а многа и непризната. Говорићу о овим непризнатим.

Из буди којих узрока или разлога давне прошлости, а у много случајева и из разлога моменталног расположења, онда моћних и утицајних фактора у селу, општини и срезу, а често пута и из узрока самог незнања и неумешности, многи сељак у моме срезу постао је узурпатор државних земљишта иако он то у ствари није. Небројени примери могли би се навести где човек ужива од памтивека једну или две парцеле и држи их у својој државини, а ипак није сопственик. Прадеде, деде, отац, уживали су овакве парцеле и држали их у својој државини, а пре комисије за ограничавање државних шума и у својини и несметано њима уживали, док је садашњи сопственик само узурпатор самовласник или горосечац. Овакви људи, господо народни посланици, пате и стално су предмет лугарских пријава државном суду, код кога се махом сви ослобођавају кривичне одговорности, а држава упућује на редовну парницу, јер пред судом докажу очевидну и неоспорну државину наслеђену од предака.

Да наведем само један пример. Никола Лазаревић, из Јошеве, има овакав посед у ограниченом простору државне планине Иверак. Ова парцела ко зна кад омеђана је и од његовог прадеде, деде и оца уживана као њихова својина и државина. Тога је Николу, до сада, шумар већ неколико пута тужио државном суду за горосечу и неправно уживање. Сваки пут био је ослобођен кривичне одговорности, а држава упућена на редован суд. Он има доказа да су његови претци на ово земљиште од вајкада плаћали државни порез, држали га у своје поседу, и онда, господо народни посланици, зашто да овај човек и сви остали слични њему трпе и зашто да буду стално потрзани пред суд и излагани излишним трошковима и дангуби?

Пледирам, господо народни посланици, за то, да се у Финансиски закон унесе један амандман по коме ће бити омогућено овим људима да право својине путем доказа докажу пред судом без обзира да ли је комисија за разграничење државних шума расправљала или не дотични спор, те да једном људи постану несметани господари иначе њихове имовине.

Нека ми буде дозвољено да се дотакнем и питања реамбулације граничне линије којом се ствар приватног поседа толико компликовала, да је у много случајева земљиште једног поседника додељено другом или захваћено у државну својину, и ако од вајкада тако није било. Због тога је настала читава пометња, а резултат свега тога су чести процеси код судова, ради чега је читаво незадовољство код нашега света и оправдано изазвана сумња да не постоји сигурност и неприкосновеност приватног поседа.

На крају да и ја истакнем неодложну потребу регулације планинских бујица и потока у моме срезу који често изливају и немилосрдно уништавају поред свега и оно мало плодне равнице иначе приликом катастарског пласирања тешко класирање и порезом оптерећене. Особито су чудљиве и пустиловне бујице планина: Видојевице и Иверка. Желим да се овом питању поклони пуна пажња како би се свет уверио да о њему и његовим интересима заиста неко води рачуна. Како и сам г. Министар увиђа потребу регулисања бујица и потока надам се да ће при решавању овога питања бити задовољен и мој срез.

Још једно кратко питање. На планини Церу, иначе херојском из недавних ратова славном и јуначког попршта у борби за ослобођење и уједињење подигнут је споменик палим јунацима чија су дела бесмртна, а у непосредној близини овога, са мало труда и мало новаца, могла би се подићи на највишем врху планине Цера „Липовцу” спомен чесма и код ове шумарска кућа, која је иначе постојала, па је у доба рата потпуно срушена а са њом уништен је и четинарски расадник. Ни расадник, ни шумарска кућа до данас нису обновљени, па бих молио г. Министра да се обнови бар оно што је некада било, ако се не може дати нешто више од онога што смо имали.

Верујем у благодатност г. Министра шума и рудника у толико пре што смо се сви лично мало пре из његова експозеа уверили са колико љубави и са колико елана господин Министар улази у ствари свога ресора и да он лично све што смо изнели сам добро и темељно познаје и има озбиљну намеру да ствари свога ресора упути рационалним и корисним путем и по народ и по државу.

Убеђен сам да ће свим актуелним питањима из ресора Министарства шума и рудника, господин Министар поклонити своју најбољу пажњу, па и питањима мога среза.

Имајући пуно поверење у Краљевску владу, а особито поверење у господина Министра шума и рудника, гласаћу за предложени буџет. (Одобравање и плескање на десници):

Potprednik dr. Dragan Damić: Има гећ народни poslanik г. Аџим Поповић.

Амић Поповић: Господо народни посланици, ја ћу у неколико речи обратити пажњу на две ствари а то је: да је неопходно потребно да се изврше радови на регулацији бујица, јер ове бујице могу да оштете нашу главну пругу, Скопље—Ниш—Београд, а исто тако молим да се обрати пажња и поведе рачуна и о нашем рударству.

Осим тога ћу неколико речи да проговорим о нашим аграрним производима који су највећа позиција нашега извоза.

Кад би сваки грађанин наше земље појео по 40 грама хлеба дневно више, него што једе данас, ми не би смо имали зрно жита за извоз. То је доказ, да народ одваја од уста кад извози читаве житарице да би за њих добио девизе и злато којим плаћамо увезену робу из иностранства.

Извоз дрва заузима једну од најважнијих позиција експорта. Али зато бујице пустише плодна поља и намећу милијарде трошкова за осигурање и регулисање бујица. Да ли држава и привреда имају коначне користи од извоза дрвета, велико је питање.

Најважнију и најкориснију позицију код извоза чине руде и метали. Ова позиција осетно расте из године у годину доносећи милијарде злата у земљу. Нови рудни налази откривају нова рудна богатства, која побољшањем саобраћаја и искоришћавањем повећавају народно благостање.

Док бедни радник нашега Југа ради у пољу дневно 10 часова за 7 до 10 динара о своме хлебу, дотле на рударским радовима, када их има, за 8 часова рада добија 25—40 динара. Али док рудна богатства под његовим домовима леже умртвљена лошом администрацијом, он је присиљен да из тешке печалбе доноси кору хлеба кући заједно са туберкулозом и сифилисом. И док цео свет тражи и златом плаћа руде и метале, наши одлучујући фактори под паролом заштите земаљског рудног блага коче активност наше најглавније и најкорисније привредне гране — рударства.

Прва и најважнија — највиша дужност г. Министра шума и рудника има бити отклањање свих сметњи слободном развоју рударства и рударске привреде у земљи и систематско олакшање рударске производње пласирањем страних капитала под повољним условима а који ми у земљи и онако немамо.

Благодарећи сметњама које су код нас чинене последњих година уласку страних капитала, у Бугарској је за то време унесено неколико милијарди динара. Сав тај капитал био је намењен нашој земљи, али је због сметњи које су му код нас чинили, морао обићи нашу земљу.

То је једини и најповољнији пут за сигурно и брзо активирање трговинског биланса, — повећање радиности, привлачење злата из иностранства и опште повећање народног богатства и привреде.

Највећа сметња правилном третирању и развоју рударства су нестручни кругови изван Министарства који су често и противзаконито придржавали за себе право давање савета при одлучивању Министарства, који су савети више пута противни интересима земаљске привреде и њене одбране. Од г. Министра шума и рудника тражим да тим сметњама стане на пут.

Пошто имам поверење у Краљевску Владу и у господина Министра шума и рудника, изјављујем да ћу гласати за буџет Министарства шума и рудника. (Пљескање у центруму и на десници).

Potpretsednik dr. Dragan Damić: Има рећ народни посланик г. Karlo Gajšek.

Karlo Gajšek: Gospodo narodni poslanici, zahvaljujem gospodinu Ministru što je u svome resoru izdao štampan ekspozice, iz kojega čovek može mirno da prouči sav rad Ministarstva na polju šuma i rudnika. I Dravska je banovina zainteresovana u tome resoru, jer ima 50% površine pokrivena šumom, dakako ne državnim šumama, kojih je vrlo malo, nego nešto više šumama verskog fonda, dok je ostali šumski posed u privatnim rukama. Privatni se šumski posed deli na više veleposednika feudalaca, većinom inostranaca. U našim nacionalnim rukama malo je šumskog poseda, pretežni deo je srednji i mali šumski posed naših seljaka. Da se udovolji potrebama našeg naroda, izvedena je i kod nas agrarna reforma na šumskim veleposedima ali ovde moram da primetim da je sve pokvarila birokratija i ukrućena administracija tako da su interesenti pre izvedbe agrarne reforme

bili više zadovoljni nego što su sada. Eksproprisanim šumama upravlja privremena državna uprava u smislu Pravilnika o upravi eksproprisanih šuma od 29 marta 1934 godine, dakle već 5 godina, a ne vidi se nikakvog pokušaja da bi se ove šume predale korisnicima, odnosno uredilo konačno gospodarenje sa njima.

Ovom produžavanju u mnogome su krivi necelishodni i nepodesni propisi navedenog Pravilnika, radi kojeg se otežava i koči brzi i svrsi odgovarajući rad. Narocito komplikuje i otežava uređenje odnosa u pomenutim šumama okolnost, da neposredan nadzor nad upravom vrše po Pravilniku Ministarstva šuma i rudnika i poljoprivrede, što ima za posledicu dugotrajne prepiske između oba resora, pa često i nepotrebne prepiske sa banskom upravom i izvidima na licu mesta, po lokalnim vlastima koje ipak ne daju pravu sliku faktičnog stanja potrebnu za rešenje. To je razumljivo, jer organima Ministarstva ne mogu da budu dovoljno poznate okolne prilike u Dravskoj banovini.

Da bi se ova smetnja za brzi rad i celishodno upravljanje tim šumama uklonila i čim pre okončalo i uredilo sve potrebno da se mogu ove predati u upravu korisnicima, smatram potrebnim, da se u duhu postojećeg zakonodavstva i intencije zakona poslovi decentralizuju, te da se neposredni nadzor nad privremenom upravom eksproprisanih šuma u Ljubljani preda banu Dravske banovine, koji će moći po svojim organima šumarske, pravne, računске i tehničke struke najbolje, i sa manjim troškovima, voditi potreban nadzor. On bi mogao hitno donositi pravilne odluke i ubrzati rad oko konačnog uređenja ovoga pitanja u interesu samih šuma i siromašnih zemljoradnika - korisnika. Molim gospodina Ministra da ovome pitanju koje je narocito važno posveti pažnju i uredi stvar u navedenom smislu sporazumno sa Ministarstvom poljoprivrede.

U personalnom pogledu Dravske banovine moram da napomenem da je u budžetu predviđeno premalo osoblja. Od tamo navedenih šumara dva — direktor i jedan učitelj — dodeljena su šumarskoj školi u Mariboru. Kredit koji je predviđen za ovu dvojicu ne upotrebljava se, jer ih plaća banovina koja sama izdržava šumarsku školu. Mišljenja sam, da bi bilo moguće na taj državni protikredit dodeliti šumarskom oteku privremeno dva nova inženjera - pripravnika. Službeni su poslovi tako porasli, da se ne mogu pravovremeno rešiti, narocito pograniczne stvari, statistika, administrativni poslovi, privremena državna uprava eksproprisanih šuma, pošumljavanja radi odbrane države i režijska pošumljavanja.

Isto tako, srezovi nemaju dovoljno personala tako da su u više srezova šumarska mesta nepopunjena.

O Zakonu o lovu, koji iziskuje promene, hoću da navedem jednu sitnicu. U §-u 28 tačka 1 i 10 pobrojana su lica koja ne mogu dobiti lovačku kartu. Tu su, na primer, nabrojani: zločinci, maloumni, notorne pijanice i drugi. A u tački 9: lica koja su čuvari polja, vinograda, stalni šumski radnici, službenici finansiske kontrole (sem činovnika), monopolski stražari i trošarinski službenici samoupravnih tela (sem trošarinskih činovnika). Čuvari državnih, samoupravnih i manastirskih šuma i dobara mogu dobiti lovačku kartu samo na pismenu molbu služboдавца.

Tu se stavljaju ispravni službenici u isti red sa zločincima, maloumnima, pijanicama, što je, bezsumnje, veliko poniženje i uvreda za ispravne službenike. Nema razloga, da oni nemaju prava na lovačku kartu, jer, i ako je zlopotrebe, ima i za njih

primerne kazne, kao i za svakog drugog gradanina u državi.

Ja molim gospodina Ministra, da se tačka 9 §-a 28 Zakona o lovu ukine.

Poznata je činjenica, da postoji u Mariboru već više godina šumarska škola koja nosi doduše titulu »državna«, ali je izdržava banovina, jer ju je država htela ukinuti. Ova škola vaspitava u svojim jednogodišnjim i dvogodišnjim tečajevima šumare, koji su potrebni državi, banovini, pa i privatnim posedicima šuma. Sistem, koji se sad zagovara, mislim, da je nepodesan. Da imamo, naime, na jednoj strani šumske inženjere, a na drugoj šumske čuvarе šuma, bez svake stručne kvalifikacije. Šumari, koji su svršili dvogodišnju šumarsku školu mogu biti pomoćnici inženjerima kao nadzorno osoblje. Isto su tako potrebni banovini i privatnim licima u trgovini drvetom kao nadzornici na većim pilanama i uopšte u industriji drvetom, jer sve to oni uče u tim školama.

Mišljenja sam, da bi se morao izmeniti Zakon o šumama utoliko, da se predvide i šumari sa takvim dvogodišnjim šumarskim školama.

U Mariboru izdaje krug mladih agilnih i idealnih šumara »Gozdarski vestnik« (»Šumarski glasnik«). Molim gospodina Ministra da izvoli podupreti ova stremljenja tih izdavača time, da ih novčano podupre, te da naredi preduzećima njegovog resora »Šipadu« i »Jugočeliku« da oni podele tome Vestniku oglase, kako bi ga time poduprli. Taj list služi propagandi šumarstva i daje šumarskim posedicima i posedicima pilana i personalu korisnu pouku iz šumarstva, trgovine drvetom i obrade drveta, a istovremeno donša i odluke Ministarstva šuma i rudnika. Na taj način on olakšava državnu nadzornu službu šumarskih referenata i banske uprave, jer naručilj lista odmah direktno saznaje sve propise i upoznaje veliku važnost pravilnog gajenja šuma.

Dravska je banovina brdovita, zato ima mnogo bujica, koje nanose štetu privatnom i javnom vlasništvu.

Mnogobrojne bujice odnašaju sa brda i gora i ono malo plodne zemlje, što je ima gorsko stanovništvo, a ovu odnesenu zemlju, pesak i šljunak nanose u doline polja i pretvaraju ih u pustinju i močvare. Neke bujice ugrožavaju čitava naselja, tako naročito Letoviške krajeve — na izvorima Save — Kranjsku Goru, Mojstrnu, Bohinjsku Bistricu, a druge opet na Savinju krajeve: Gornji Grad, Mozirje, Ljubno, Luče i Solčavu. Isto tako i na Pohorju te Kozjaku, krajeve, koji leže na podnožju tih brda i gora. Da bi ovi krajevi mogli prosperirati i sa njima i promet stranaca, od ogromne je važnosti za celu državu, da se bujice urede — regulišu.

Naročito je potrebno, da se bujice urede i iz prometnih razloga, naročito one koje ugrožavaju mnoge državne i banovinske puteve, a i one mnogobrojne bujice koje direktno uništavaju opštinske puteve, čime prouzrokuju narodu ogromnu štetu, a opštinama silni teret.

Napominjem, da uređenje bujica nije samo pitanje naše banovine, jer one sav materijal nose u Savu i Dravu i po Dravi dalje sve do Sreina, tako da taj materijal zaprava ove reke daleko od njihovih izvora i prouzrokuje poplave i smeta plovljenju po tim rekama. Tako se pitanje uređenja bujica postavlja ne samo u jednom delu naše države, nego postaje pitanje cele države.

Naša je pokrajina izrazito pokrajina bujica, jer su tu Alpi Karavanke i Savinske Planine. Uređenje bujica ima dakle više svrha: da se osigura egzistencija stanovništvu brda, da se osiguraju brdska naselja, putevi, železnice i promet.

Time se ostvaruju uslovi za regulaciju reka i melioraciju močvara. Badava su sve regulacije i melioracije u dolinama ako se ne urede bujice na njihovom izvoru.

Štete, koje prouzrokuju bujice godišnje, cene se u samoj našoj banovini na milione Predviđena stavka za našu banovinu ni izdaleka ne odgovara potrebama, te stoga molim gospodina Ministra da se u buduću budžet unese barem u takvom iznosu, kao što ga ima Vardarska banovina. Glasacu za budžet.

Ja bih molio g. Ministra da obrati naročitu pažnju na slučaj sela Prevalja, u kome ima 150 radnika. Pažnja treba da se obrati sa toga razloga što je potrebno i toj sirotinji tamo da se pruži nekakva pomoć.

Isto tako molim g. Ministra da poradi na tome da se ukine kontrola o prometu drva, jer je to jedna stvar koja ne odgovara našim prilikama. Ako jedan seljak hoće da svede na pilanu drva, on mora pre svega da dode kod šumara i da ga zamoli da mu udari pečat na drva. Kontrola je kod toga postupka tako stroga i tako se strogo vrši — naravno, da se ne bi dešavale krađe, — ali stvara velike komplikacije i izaziva vrlo skupu administraciju osim toga što biva i šikaniranja naroda. Da toga ne bi bilo, ja molim da se i na tu stvar obrati pažnja. Pošto imam puno povernje u Kraljvsku vladu i gospodina Ministra šuma i ruda, izjavljujem da ću glasati za ovaj budžet. (Odobranje i pljeskanje u centru i na desnici).

Potpredsednik dr. Dragan Damić: Reč ima Ministar šuma i rudnika g. Ljubomir Pantić.

Министар шума и рудника Љубомир Пантис: Господо народни посланици, ја сам захвалан свој господи колегама, који су овако исцрпно узели учешћа у дискусији о предлогу буџета Министарства шума и рудника. Захвалан сам како десници тако и левици за ове веома лепе и корисне сугестије, које сте донели из вашег искуства и теренског рада и обећавам да ћу у својем раду водити рачуна о тим сугестијама, да се надокнади оно што је евентуално пропуштено.

Молим вас, господо народни посланици, да изволите гласати за овај буџетски предлог. (Бурно и дуготрајно одобравање и плескање).

Potpredsednik dr. Dragan Damić: Gospodo narodni poslanici, pošto je lista govornika iscrpena, to je pretres u pojedinostima predloga budžeta rashoda — XV razdeo — Ministarstvo šuma i rudnika — završen. Prelazimo na glasanje. Glasace se po partijama sedenjem i ustajanjem. Gospoda narodni poslanici, koji primaju pročitane partije, izvoleće sedeti, a koji ne primaju, izvoleće ustati. Molim izvestioča g. Aćima Popovića da izvoli pročitati partiju 949.

Izvestilac Aćim Popović čita partiju 949.

Potpredsednik dr. Dragan Damić: Prima li Narodna skupština pročitano partiju 949? Ona gospoda narodni poslanici koji primaju, neka izvole sedeti, a koji ne primaju, neka izvole ustati. (Većina sedi). Objavljujem, da je pročitana partija 949 primljena. Izvolite čuti partiju 950.

— Za ovim je Narodna skupština, glasajući sedenjem i ustajanjem o svakoj pojedinoj partiji, u smislu člana 102 Ustava i §-a 67 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini, usvojila u pojednostima sve partije predloga budžeta rashoda — XV razdeo — Ministarstvo šuma i rudnika — od partije 950 do partije 1022 zaključno.

Potpredsednik dr. Dragan Damić: Gospodo narodni poslanici, pošto je predlog budžeta rashoda — XV razdeo — Ministarstvo šuma i rudnika — po svima partijama pojedinačno primljen, objavljujem, da je ceo predlog budžeta rashoda — XV razdeo — Ministarstvo šuma i rudnika — primljen. (Odobranje i pljeskanje u centru i na desnici).

Pošto je ovim dnevni red današnje sednice iscrpen, imam čast predložiti vam kao dnevni red iduće

sednice: Nastavak pretresa u pojedinostima izveštaja Finansiskog odbora o predlogu budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finansiskog zakona za budžetsku 1939/40 godinu, i to:

1 — Pretres budžeta rashoda — VII razdeo — Ministarstvo unutrašnjih poslova; i

2 — Pretres budžeta rashoda — XIII razdeo — Ministarstvo poljoprivrede.

Prima li Narodna skupština predloženi dnevni red? (Prima!). Objavljujem, da je Narodna skupština predloženi dnevni red primila.

Ovu sednicu, sa vašim pristankom, zaključujem, a iduću zakazujem za danas u 10 časova pre podne sa primljenim dnevnim redom.

(Sednica je zaključena u 2,45 časova)

PRILOZI

— *Štampani ekspozice o predlogu budžeta Ministarstva trgovine i industrije, razdeljen narodnim poslanicima pre početka diskusije u plenumu Narodne skupštine.* —

Gospodo narodni poslanici,

Mi možemo da damo izraza svome zadovoljstvu, što je naša privreda u toku 1938 nastavila sa pletom, koji je već 1936 dobio značaj pravog privrednog prosperiteta. Godina 1937 označena je kao rekordna godina od postanka Jugoslavije i mnogi su očekivali, da će prošla, 1938 godina, morati da pokaže tendenciju opadanja privredne delatnosti. To ne samo da nije nastupilo, nego je ova godina u mnogome tukla rekorde 1937. Osim smanjenja volumena spoljne trgovine sa 12,9%, prouzrokovanog poglavito privrednom depresijom na glavnim svetskim tržištima u prvoj polovini 1938, i osim smanjenja tonaže u rečnom (za 21,5%) i pomorskom (za 4,4%) saobraćaju, naša privredna aktivnost u 1938 zabeležila je poboljšanje na svima linijama. Poljoprivredna delatnost 1938 bazirala se u prvoj polovini na žetvi iz 1937, a u drugoj na žetvi prošle godine. Prinos žitarica 1937 podbacio je prema 1936, ali je zato kod kukuruza bio rekordan. Voće je u 1937 dalo slabu berbu. Ali su zato rezultati u toku 1938 dali obratnu situaciju: imali smo vrlo dobru žetvu žitarica, odličnu berbu jabuka, a i šljiva i grožđa, i dobar prinos kod industriskog bilja. Naša industrija i rudarstvo pak zabeležili su u toku 1938 rekordne rezultate. Topionička proizvodnja veća je od one u 1937 za 29,6%, rudarska za 12,1%.

Povećano iskorišćenje proizvodnog kapaciteta naših industriskih preduzeća imalo je za posledicu intenzivnije iskorišćavanje naših i preradu stranih sirovina. To je dovelo do poboljšanja delatnosti u svim proizvođačkim centrima sirovina. Naročito je povoljno dejstvovao ovaj razvoj na zaposlenost naše radne snage. Broj zaposlenih radnika, po statistici Suzora, popeo se za prvih 11 meseci 1938 (za koje su objavljeni podatci) na 717.590 radnika, što prema odličnoj 1937 predstavlja još uvek povećanje od preko 37.000. Za tačniju procenu značaja ovog porasta treba imati u vidu, da on najvećim svojim

delom predstavlja proširenje postojećih ili zasnivanje novih industriskih preduzeća, nasuprot povećanju zaposlenosti prethodnih godina, koje je svojim velikim delom predstavljalalo samo puštanje u pogon preduzeća, koja je privredna kriza materala na otpuštanj radnika. Sem toga, treba imati u vidu da u ovaj broj nisu uračunati rudari i železničari. S njima zajedno, broj zaposlenih u 1938 god. izneo bi oko 850.000 radnika, što predstavlja moćnu vojsku, koja je primila veliki deo viška seoskog stanovništva upućenog na zaposlenje u industriji, rudarstvu i drugim nepoljoprivrednim delatnostima.

Razvoj cena u toku prošle godine išao je u prilog našem najmnogobrojnijem delu stanovništva, seljaku — poljoprivredniku. To pokazuje kretanje cena agrarnih i industriskih proizvoda. Indeks cena industriskih proizvoda (prema statistici Narodne banke) pao je u drugoj polovini 1938 ispod nivoa prethodne i prve polovine 1938 godine za oko 4 poena, dok je onaj biljnih proizvoda pao u decembru prema januaru 1938 za 2,2 poena, a onaj stočnih proizvoda u isto vreme za 1 poen. Dok se u toku 1937 između cena industriskih i poljoprivrednih proizvoda održava uglavnom ravnoteža, dotle se u toku prošle godine makaze cena rastvaraju u korist poljoprivrednih proizvoda. Odnos između proseka industriskih i biljnih cena bio je prošle godine ravan 100 : 109,7. Tako je naš najmnogobrojniji deo stanovništva koristio razvoj konjunktura, njegova kupovna snaga je porasla i osposobila ga da bude nosilac sadašnjeg konjunktarnog poleta. Iako ne treba očekivati da će ovaj razvoj ići stalno i u istom pravcu, vredno je naglasiti, da naš konjunktarni polet počiva na zdravoj osnovi, ojačanoj kupovnoj snazi najširih slojeva.

II. Naša spoljna trgovina

Naša spoljna trgovina u 1938 godini razvijala se pod uticajem promena u svetskoj trgovini i izvesnih uzroka lokalnog značaja. Svetska trgovina opala je usled depresije, koja je nastupila na svetskim tržištima u drugoj polovini 1937 i prvoj polovini 1938. Uticaj ove depresije osetio se naročito u padu cena artikala medunarodne trgovine, usled čega

je volumen svetske trgovine mnogo više pao po vrednosti nego po količini. Ova pojava morala je negativno uticati i na našu spoljnu trgovinu. Ali pored toga, ona je pogodena i izvesnim specijalnim okolnostima, koje imaju manje veze sa opštim privrednim razvojem. Tu spadaju u prvom redu naši žetveni prinosi. Žetva u 1937 dala je mali višak pšenice i obilan prinos kukuruza, ali su povećane potrebe ishrane svinja i slaba berba u 1938 dovele i do smanjenja izvoza kukuruza u ovoj godini. Na drugom mestu treba pomenuti zarazu šapa i slinavke kod naše stoke, koja je za izvesno vreme paralizovala naš stočni izvoz u skoro sve zemlje.

Obim naše spoljne trgovine izneo je prošle godine okruglo 10 milijardi dinara i manji je od onog prethodne godine, koji je bio rekordan od izbijanja svetske privredne krize, za 1,5 milijardu. Od toga obima otpada na izvoz 5.047 miliona, a na uvoz 4.975 miliona. Prema 1937 godini izvoz je opao za 1,225 miliona, a uvoz, zahvaljujući dobroj privrednoj konjunkturi u zemlji, za samo 258 miliona dinara. Naš trgovinski bilans završio se prema tome sa aktivom od 72 miliona dinara, što pretstavlja povoljan zaključak iako je on prethodne godine, zahvaljujući izuzetno dobrim prilikama, izneo preko milijardu dinara.

Za ocenu pravog stanja našeg trgovinskog bilansa potrebno je da damo sliku, kako se on razvijao u odnosu prema klirinškim i neklirinškim zemljama. Izvoz u klirinške zemlje izneo je u 1938 godini 3.333 miliona dinara, što pretstavlja 66% ukupnog izvoza. Taj procenat je znatno manji nego u 1937 godini kada je udeo klirinških zemalja u našem izvozu izneo čitavih 76,7%. U neklirinške zemlje mi smo prošle godine izvezli za 1.714,8 miliona dinara ili 34%, što prema udelu ovih zemalja u uvozu 1937 godine (23,3%) pretstavlja znatan porast. Ova pojava zaslužuje da se obeleži kao vrlo povoljna. Povećanje udela izvoza u neklirinške zemlje došlo je jednim delom kao posledica povećanja broja neklirinških zemalja, jer su Francuska, Belgija i Švajcarska u prošloj godini, posle novih sporazuma o plaćanjima, beležene kao neklirinške. Ali povećanje udela ovih zemalja je rezultat i smišljene politike Kraljevske vlade, koja se trudi da u spoljnoj trgovini očuva ravnotežu između izvoza u klirinške i neklirinške zemlje. Tu politiku joj nalažu pre svega interesi devizne prirode. Istu pojavu u ostalom, koju smo sreli kod raspodele izvoza, sretamo i kod uvoza. Iz klirinških zemalja mi smo prošle godine uvezli za 3.306 miliona ili 67,3%, dok je taj uvoz u 1937 iznosio 74,6% ukupnog uvoza. Uvoz iz neklirinških zemalja pak, izneo je 1.669,3 miliona dinara ili 32,7%, prema 25,4%-nom učešću ovih zemalja u našem uvozu 1937.

U pojedinostima naš se izvoz kretao na sledeći način (u milionima dinara):

	1936	1937	1938
stoka i stočni proizvodi	1422	1507	1314
cerealije	557	1371	761
rude, metali i kopovi	650	1136	900
drvo i drvene izradvine	597	1053	891
industrijsko i lekovito bilje	421	399	410
voće i povrće	245	209	264
hemiski proizvodi	69	71	110
ostalo	410	521	392

Ukupno: 4376 6272 5047

računajući i neiskazane cifre u stotinama hiljada.

Kao što se vidi, smanjenje je najveće kod žitarica. Ono je prouzrokovano slabom žetvom pšenice u 1937 i ne nosi u sebi konjunktorni karakter. Uzrok opadanja stoke već smo spomenuli. Čisto konjunkturne prirode je opadanje izvoza ruda, metala, kopa i drva. Povećanje izvoza prema 1937 zabeležili su industrijsko i lekovito bilje, voće i povrće i hemiski proizvodi. To su u glavnom grupe, čiji izvoz poglavito zavisi od naše proizvodnje.

Struktura našeg uvoza pokazala je prošlih godina sledeći sastav (u milionima dinara):

	1936	1937	1938
1) pamuk i izrade	790	1077	787
2) ostala biljna vlakna	91	102	95
3) gvožđe i izrade	443	583	570
4) vuna i izrade	405	505	429
5) svila i svileni predmeti	142	122	109
6) kože	118	123	137
7) staklo	18	18	16
8) predmeti za hranu	198	210	215
9) mineralna ulja	94	105	127
ostalo	1778	2388	2490
Ukupno	4077	5233	4975

Uvoz je u toku 1938 godine pokazao, i pored svog smanjenja, nekoliko vrlo povoljnih pojava. Pad su zabeležile, sem kože, predmeta za hranu i mineralnih ulja, sve gore navedene grupe. On je vrlo neznatan kod gvožđa i svih izrada od njega. Kod mašina, aparata i prevoznih sredstava zabeležen je pak značajan porast. Uvoz mašina je prema 1937 porastao sa 366 miliona dinara na blizu pola milijarde, a prevoznih sredstava sa 185 na 250 miliona dinara. Ova pojava ukazuje na porast udela produktivnih sredstava u našem uvozu ide na račun konzumnih. To znači da se izgrađivanje naše privrede u toku 1938 nastavilo još življim tempom nego i odlične 1937 godine.

U odnosu na pojedine zemlje naša spoljna trgovina pokazuje takođe interesantna pomeranja. Kod izvoza, Nemačka i dalje drži prvo mesto i to ne sa 27,7%, kao u 1937 godini, već se njen udeo u našem izvozu penje na 35,9% i to bez Austrije i susedskih krajeva (u apsolutnoj cifri 1818 miliona). Drugo mesto zauzima Engleska sa 9,6% (u mesto 7,4% u prethodnoj godini) ili 485 miliona, dok Austrija sa drugog mesta silazi na šesto sa 6% (305 mil.) umesto 13,5% (848 mil.). Čehoslovačka je na trećem mestu sa 7,8% (398 mil.). Izvoz u Belgiju se smanjuje na 6,6% (336 miliona) dok je 1937 učestvovala sa 8,2% (518 mil.). Na Italiju otpada 6,4% (549 mil.) dok je 1937 god. držala 9,3% (587 mil.). Sjedinjene Američke Države apsorbuju 5% (odnosno 255 mil.), a Madarska i Grčka po 2,5 odnosno 2,1% (215 odnosno 130 mil.). Zatim dolazi Holandija (2,1%), Švajcarska (1,6%), Poljska i Francuska po 1,4%. Kod uvoza Nemačka je takođe na prvom mestu sa 32,5% odnosno 1618 miliona. Čehoslovačka isto tako kao i u prethodnoj godini na drugom mestu sa 10,6% (530 mil.), dok treće mesto Austrije drži Italija sa 8,9% (444 mil.). Engleska učestvuje sa 8,6% (431), a Austrija sa 6,8% (342). Zatim po veličini uvoza dolaze Sjedinjene Američke Države 6% (299), Madarska 3,8% (189), Francuska 2,8% (141), Rumunija 2,1% (105), Švajcarska 1,9% (95 miliona) itd.

III. TRGOVINSKO-POLITIČKA AKTIVNOST

Povoljan razvitak naše privrede i posebno spoljne trgovine u prošloj godini duguje se u prvome redu trgovinskoj politici. Izgradivanjem mreže povoljnih trgovinskih sporazuma i racionalnom organizacijom izvoza poljoprivrednih proizvoda, naša trgovinska politika je u 1938 godini postigla lepe rezultate, među kojima se održavanje cena agrarnih artikala na nivou od 1937 uprkos nastalog pada na svetskom tržištu može smatrati kao najvažniji. Takvi rezultati su obezbedili snaženje kupovne moći seljačkih masa, koje predstavljaju tri četvrtine našeg stanovništva, pa sletstveno i dalji napredak naše privredne delatnosti. Oni su, istina, imali i jednu nepovoljnu posledicu. Usled nesrazmere između naših i svetskih cena, otežali su izvoz nekih proizvoda u pravcu slobodnih tržišta, odnosno pojačali težnje za jačim vezivanjem naše privrede za klirinške zemlje, gde je nivo cena viši. Nezgode takve situacije, koje se sastoje u smanjenju priliva potrebnih deviza i pojačanju rizika u spoljnoj trgovini, nisu ipak takve prirode da se ne mogu odstraniti. Vlada će nastojati da, putem podesnih trgovinskih aranžmana sa neklirinškim zemljama kao i organizacionih mera u izvozu izvesnih artikala, održi potreban odnos u razmeni sa klirinškim i neklirinškim zemljama i time osigura nesmetan razvitak spoljne trgovine.

Tokom 1938 godine zaključili smo 16 trgovinskih sporazuma i aranžmana sa raznim zemljama. Najvažniji su među njima oni, koji se odnose na regulisanje naših trgovinskih i platnih odnosa sa Nemačkom i Italijom. Sa Nemačkom trebalo je prilagoditi ranije zaključene sporazume novostvorenoj situaciji usled prisajedinjenja Austrije i kasnije sudetskih krajeva. Ova prilagodavanja, koja obuhvataju u glavnom tarifske odredbe i kontingente iz našeg trgovinskog ugovora sa Austrijom, izvršena su putem zaključenja novog trgovinskog ugovora s Nemačkom od 4 juna 1938. Ovaj ugovor je dopunjen novim klirinškim sporazumom od 25 oktobra prošle godine, kojim je stabilizovan kurs rajhsmarke i predviđen sistem održavanja izvesne ravnoteže u razmeni i klirinškim plaćanjima. Sa svoje strane, nemačko-jugoslovenski privredni odbor, koji je prošle godine održao dva sastanka, otklonio je razne teškoće u trgovini, bavio se utvrđivanjem cena i drugih uslova za izvoz naše robe u Nemačku itd. Što se tiče Italije, problem se sastojao uglavnom u odstranjivanju velikog klirinškog salda koji je paralisao svaki pokušaj pojačanja našeg izvoza za tu zemlju. Sporazum o plaćanju od 7 januara 1938 uređio je trgovačka plaćanja na bazi kliringa. Italijansko-jugoslovenski privredni odbor održao je dva zasjedanja, u januaru i novembru, i tom prilikom utvrdio plan za likvidaciju postojećeg salda i za dalji razvitak međusobne razmene. Ako je taj plan doveo do privremenog smanjenja našeg izvoza, on je zato ubrzao likvidaciju naših potraživanja od Italije i omogućio lepše perspektive za razmenu u ovoj godini. Između naše Kraljevine i Čehoslovačke utvrđen je marta 1938, u okviru Male Antante, plan razmene koji nam je obezbedio znatne povlastice. Sa zemljama Balkanskog sporazuma došlo je takođe do novih aranžmana, i to sa Grčkom u julu i s Turskom u avgustu; prvi dopunjuje grčko-jugoslovenski trgovinski sporazum od 1936 a drugi predstavlja dodatak našem trgovinskom ugovoru s Turskom od 1937.

Naši trgovinski odnosi sa neklirinškim zemljama pretrpeli su takođe izvesne promene u prošloj godini. Pre svega, broj neklirinških zemalja je povećan time što je klirinški sistem ukinut u trgovini s Francuskom, Belgijom i Švajcarskom. Sa Francuskom i Belgijom smo, na osnovu sporazuma od decembra 1937, prešli na režim plaćanja u devizama počev od 1 januara 1938. Sa Švajcarskom smo septembra 1938 takođe zaključili sporazum, kojim se ukida kliring. Kako ove tako i ostale neklirinške zemlje, priznale su nam pravo na aktivu u trgovinskom bilansu, s tim da u slučaju nepovoljnog stanja bilans možemo primeniti na režim »kontrolne uvoza« tj. da možemo ograničiti uvoz iz dotičnih zemalja putem uvoznih dozvola. Upravo sa Francuskom i Švajcarskom došlo je tokom 1938 do nepovoljnog bilansa i do primene naših ograničenja na uvoz njihove robe, što je dalo povoda novim pregovorima. Do teškoća u razmeni došlo je i u našim trgovinskim odnosima sa Sjedinjenim državama, koje više prodaju nego što kupuju od nas. I s njima su povedeni pregovori, koji treba da dovedu do aranžmana koji bi omogućio jači izvoz naših proizvoda na njihovo tržište. Uopšte uzev, naša uredba od 1936 godine o kontroli uvoza iz neklirinških zemalja poslužila je kao podesan instrument naše trgovinske politike i doprinela je mnogo zaključenju povoljnih aranžmana s pojedinim zemljama.

Trgovinski sporazumi s raznim zemljama ne bi dali svoj puni efekat da nisu praćeni podesnom organizacijom izvoza naših agrarnih proizvoda. Ova organizacija počiva na dvema ustanovama: jedna je autonomno državno nadležstvo, naime Zavod za unapređenje spoljne trgovine, kome je poverena kontrola i koordinacija izvozničke delatnosti kod izvoza stoke i stočnih proizvoda; druga je Privilegovano a. d. za izvoz zemaljskih proizvoda (»Prizad«), kome je povereno vršenje izvoznog monopola nad pšenicom i opijumom, kao i direktne intervencije na tržištu suvih šljiva i uljarica.

Zavod za unapređenje spoljne trgovine, osnovan 1929, reorganizovan je 1937 da bi bolje odgovorio promenjenim potrebama spoljne trgovine. Podeljen na oteke s obzirom na glavne grupe našeg izvoza (za stoku, voće, industrijsko bilje, drvo i rude), on je preko t. zv. stručnih odbora organizovao stalnu saradnju sa zainteresovanim privrednim organizacijama u svakoj od tih grupa, a preko trgovinskih atašea obezbedio stručno posmatranje stranih tržišta. Ovako uređen, Zavod vrši privrednu obaveštajnu službu, preko svoga dnevnog biltena i mesečnog Glasnika, kao i drugim putevima. Ali on obavlja takođe i kontrolu izvoza, po specijalnim zakonima. Na osnovu Zakona o izvozu stoke i stočnih proizvoda od 1931, Zavod u saradnji sa Stručnim odborom za stoku reguliše izvoz stoke i stočnih proizvoda u okviru ugovornih kontingenata koje imamo u Nemačkoj, Čehoslovačkoj i Italiji, nastojeći da cene na stočnim pijacama u zemlji održi na jednom rentabilnom nivou. U tome cilju on vrši i premiranje toga izvoza iz fondova koji su obrazovani prihodima od preferencijala. S druge strane, Zavod kontroliše kvalitet voća namenjenog izvozu, po odredbama Uredbe o kontroli izvoza voća kojom su prošle godine zamenjeni raniji zakonski propisi u tome domenu.

Izvoz stoke i stočnih proizvoda bio je prošle godine otežan s jedne strane političkim komplikacijama u Srednjoj Evropi, a s druge strane zarazom šapa i svinjavke. Ipak je Zavod uspeo da svom višku proiz-

vodnje obezbedi tržište i da tako, rasterećujući domaću pijacu, održi cene tim artiklima na zavidnoj visini. Preko Zavoda je prošle godine izvezeno u Nemačku 206.254 komada svinja, 17.355 konja i 12.230 komada goveda, zatim 5.960 tona mesa, 26.110 tona živine, 6.784 tona jaja, kao i drugih proizvoda u ukupnoj vrednosti od 838 miliona dinara. Istovremeno je Zavod premirao izvoz u Englesku, Egipat, Maltu, te je sa izdatkom od 4 miliona dinara na premije obezbedio izvoz od 60 miliona dinara za devize. Cene stoke i stočnih proizvoda mogle su tako da porastu iznad nivoa od 1937. Cene masnih svinja varirale su u 1938 godini od 7.75—8.75 dinara (prema ceni od 6.40—7.60 u 1937), cene volova od 5—6.25 dinara (prema 4.75—6.25), cene masti od 11.60—15.40 dinara (prema 11.50—13) itd. Sama raspodela kontingenata, dala je prošle godine bolje rezultate. Mi ćemo nastojati da putem revizije postojećih propisa čitav sistem raspodele usavršimo i bolje prilagodimo potrebama narodne privrede.

Prizad je, posle žitnog režima od 1931/32 godine, koji je on morao da sprovede bez dovoljnih sredstava i bez potrebne organizacije, stao postupno na svoje noge. To je danas veliko preduzeće sa državnim kapitalom i sa potpuno komercijalnom organizacijom, i poslovi koji su mu sada povereni izvode se na puno zadovoljstvo nadzornih faktora. Prizad obavlja pre svega izvozni monopol pšenice. Baš u tome domenu prošla godina je bila veoma kritična. Svetske cene bile su u padu, paritet Liverpool je pao od 124 dinara u januaru na 53 dinara u novembru i 56 u decembru. S druge strane, mi smo imali prošle godine rekordnu žetvu sa izvoznim viškom koji se ceni na 45.000 vagona. Prizad je ipak u zemlji obezbedio cenu pšenice od 160 dinara, baza Tisa. On je uz tu cenu otkupio 18.000 vagona, koje je najvećim delom i izvezo, i sada nastavlja intervenciju. Istina, budući da se dobar deo viška mora plasirati na slobodna svetska tržišta, on će ove godine morati osetno da okruži svoje fondove.

Drugi veliki posao Prizadov je izvozni monopol opiuma, zaveden još 1932 godine, na bazi našeg opiumskog sporazuma s Turskom. Prizad je do danas održavao na našem tržištu cenu na bazi 20 dinara po jedinici morfina u kilogramu opiuma, što iznosi oko 200—240 dinara za kiloagram opiuma (računajući sadržaj sa 1—12% morfina). Pri izvozu Prizad realizuje veću cenu (oko 300—350 dinara), ali je ova cena rezultat reducirane ponude opiuma preko tursko-južnoslovenskog prodajnog biroa u Carigradu. Kako je naša proizvodnja veća od te ponude, Prizad je prinuđen da stokira znatne količine opiuma u zemlji i razlika na ceni koju realizuje služi mu kao riziko — premija za taj stok koji ostaje svake godine neprodat. Prošle godine Prizad je vršio otkup opiuma direktno od proizvođača, bez posredništva ranijih poverenika, i taj način otkupa dao je dobre rezultate. Ali prošla godina je bila teža za izvoz nego prethodne, jer je persiska konkurencija oborila cene u svetu. Zbog te promene u situaciji moraćemo uskoro revidirati i naš sporazum s Turskom. Mi smo već revidirali naše interno zakonodavstvo o opiumu (Uredba od 10 decembra 1938) i tom prilikom smo pooštrili sankcije protiv krijumčara opojnih droga, koje je bilo uzelo maha i počelo ugrožavati naše legalne pijace u inostranstvu.

Treći krupan posao Prizada sastoji se u izvršenju Uredbe o uljaricama od 1936, koja predviđa ta-

kode monopol spoljne trgovine uljarica radi održavanja cena u zemlji. Prošle godine je Prizad otkupio celu žetvu uljane repice (980 vagona) uz cenu od 262 dinara, dok je propisana cena iznosila 237 dinara. Ovu su robu preuzele zatim fabrike ulja za istu cenu. Otkup suncokretovog semna i drugih uljarica izvršile su same fabrike pod nadzorom Prizada. Pored ovoga, Prizad je prošle godine intervenisao na tržištu suvih šljiva (otkupio 500 vagona uz cenu od 500 dinara za veliku garnituru, paritet Valjevo) i kupovao znatne količine kukuruza (11.000 vagona iz berbe 1937 i 2500 vagona iz berbe 1938) radi isporuka u klirinške zemlje. Najzad, Prizad se bavio i opštom akcijom na unapređenju izvoznih grana naše poljoprivrede. Tako je on dao iz svojih fondova 1.300.000 dinara za nabavku bankutske pšenice za setvu, podelio proizvođačima 1100 komada triera i votirao 360.000 dinara za suzbijanje štetočina na voću.

IV. Turizam

Prilikom rasmatranja naših privrednih odnosa sa inostranstvom ne treba zanemariti turizam, koji je, tokom poslednjih godina, postigao lep napredak. Dok je 1932 godine poseta stranih turista zabeležila cifru od 147.356, dotle je za 10 meseci 1938 broj stranih turista u našoj zemlji porastao na 277.787. Može se reći, prema tome, da se za poslednjih šest godina udvostručila poseta stranih turista Jugoslaviji. Sama prošla godina u poređenju sa 1937 godinom zabeležila je osetan napredak, iako se zbog izvesnih nepovoljnih okolnosti, naročito zbog događaja u Srednjoj Evropi, moglo očekivati opadanje. Tako je u 1937 godini ukupan broj turista iznosio 823.673, sa svega 5.023.684 noćivanja, dok je za 10 meseci prošle godine turistički promet povećan na 910.802 turista odnosno na 5.097.848 noćivanja. Broj stranih turista u ovim ciframa iznosio je 1937 god. 258.499 (sa 1.549.862 noćivanja) a 1938 god. 278.787 (sa 1.616.367 noćivanja). Sa povećanjem turističkog prometa porasli su i prihodi od turista. Oni su 1930 iznosili 605,3 miliona dinara, a u 1937 porasli su na 961,8 miliona dinara, da bi za 10 meseci 1938 prebacili jednu milijardu dinara.

Ovi napretci turističkog prometa duguju se svakako turističkoj vrednosti naše zemlje. Međutim, bez planskoga rada na unapređenju reseptivnog turizma, bez podesnog uredenja turističkih mesta, bez izgradnje puteva i organizovanja putovanja, bez propagande i uredenja turističkih odnosa sa pojedinim zemljama, rezultati bi neosporno bili daleko manji. U cilju unapređenja turizma Ministarstvo trgovine i industrije razvilo je tokom poslednjih godina sistematsku akciju, na bazi Uredbe od 1936 godine, kojom su postavljene direktive naše turističke politike. Ono je obezbedilo uredenje mnogih turističkih mesta i doprinelo njihovom povezivanju podesnim putevima, podupiralo privatnu inicijativu, bez koje se napredak turizma ne može ni zamisliti, organizovalo propagandu preko štampe i međunarodnih priredaba, i preduzimalo čitav niz mera čiji efekat nije zakasnio. Međutim, čitava delatnost Ministarstva, odnosno njegovog Oseka za turizam, nailazila je stalno na teškoće u nedostatku potrebnih finansijskih sredstava. Unapređenje turizma i racionalno iskorišćavanje mogućnosti koje u tome pogledu pruža naša zemlja iziskuje zamašna sredstva, koja daleko premašuju cifre određene u budžetu Mini-

starstva trgovine, banskih uprava i opština. Potrebno je te kredite dopuniti drugim sredstvima kako bi se osnovni zadatci naše turističke politike mogli izvesti. U tome cilju, već su preduzete mere da se, u saradnji sa drugim zainteresovanim resorima, stvori jedan turistički fond, koji je u toliko potrebniiji što danas, pored organizovanja turizma, moramo raditi i na sanaciji hotelijerstva, koja je već više godina na dnevnom redu i preko koje se ne može preći, s obzirom na značaj hotelijerstva za turizam.

Sa zadovoljstvom možemo ovde konstatovati da, pored akcije Ministarstva, donekle i blagodareći toj akciji, privatna inicijativa ulaže sve veća sredstva i veće napore na podizanju turizma. Iako je država tu i tamo, u raznim granama javnih radova, koji imaju neposrednu ili posrednu vezu sa turizmom, uložila zamašne kapitale, ipak je to isuviše nedovoljno za sprovođenje plana koji je Ministarstvo izradilo u cilju iskorišćenja turističkih pogodnosti naše zemlje. Izvođenje ovoga plana ne može se ni zamisliti bez širokog učešća privatne inicijative, kojoj postojeći propisi o unapređenju turizma ostavljaju znatno polje rada i daju živ potstrek. Ukoliko iskustvo bude pokazalo, da saradnja Ministarstva sa privatnom inicijativom iziskuje izmene u ovim propisima, ovlašćenje uneto u Finansijski zakon omogućuje blagovremeno sprovođenje tih promena.

V. Unutrašnja trgovina

Povoljan razvitak spoljne trgovine uslovljen je ne samo privrednim prilikama u inostranstvu i povlasticama koje nam trgovinski ugovori obezbeđuju, nego i prilikama u našoj proizvodnji i unutrašnjoj trgovini. Organizacija unutrašnjeg tržišta, uređenje saobraćaja u zemlji, obezbeđenje podesnih magacinskih prostora, pa i sortiranje, pakovanje i konzerviranje robe, predstavljaju važne probleme naše trgovinske politike. U vezi sa radom Zavoda za unapređenje spoljne trgovine, pomenuti su rezultati akcije koja je preduzeta u cilju obezbeđenja odgovarajućeg kvaliteta voća namenjenog izvozu, kao i u pogledu pakovanja voća. Uredba o kontroli kvaliteta voća od 1 jula 1938 godine pružila je u tome pogledu zadovoljavajuću bazu. Kontrola kvaliteta kudelje, buhača, hmelja i paprike sprovodi se već nekoliko godina i daje relativno dobre rezultate. Ovi rezultati će se još poboljšati revizijom tih propisa, što je na dnevnom redu. S druge strane, radi konzerviranja i standardizovanja žrnaste hrane, naročito pšenice, donesena je 12 juna prošle godine Uredba o silosima, na osnovu koje je osnovano Privilegovano a. d. za silose sa učešćem novčanih državnih ustanova. Zadatak je ovoga društva da po planu koji uvrtuje Ministarski savet izgradi mrežu silosa i da ih eksploatiše. Realizacija toga plana, za koji su sredstva već obezbeđena, značiće za našu privredu ogroman dobitak. Isto tako, u cilju bolje organizacije unutrašnjeg tržišta, Ministarstvo trgovine i industrije nastojalo je da uredi saobraćaj robe i putnika motornim vozilima, čiji je razvitak baza kako za ekonomski napredak zemlje, tako i za zemaljsku odbranu. Mi imamo danas u zemlji izvestan broj preduzeća za prevoz putnika motornim kolima koja su besprekorna. Dužina saobraćajnih linija iznosi 16.754 km. Tesna saradnja između Ministarstva trgovine i Ministarstva saobraćaja omogućuje da se interesi autobuskog saobraćaja i železnice dovedu u sklad. U ovome cilju je

obrazovan i naročiti savetodavni odbor od predstavnika privrede iz cele zemlje.

Drugi problem naše unutrašnje trgovinske politike, koji je isto toliko važan koliko i delikatan, sastoji se u koordinovanju interesa raznih privrednih grupa i kategorija, koje često dolaze u sukob. Tu se, pre svega, mora izložiti sukob između velikih i malih detaljista, između t. zv. velikih magazina i trgovačkih radnji namalo. I pored izvesnih prednosti koje u ekonomskom pogledu sadrže veliki magazini, vlada je morala staviti granice njihovoj delatnosti, koja je počela ugrožavati čitav trgovački red detaljista. Zabrana velikih magazina, koja je prestala važiti 31 decembra 1938, nije obnovljena, ali je administrativnim putem naredeno banskim upravama, da ne izdaju nove dozvole za osnivanje velikih magazina. Ovo će pitanje dobiti i svoje konačno rešenje u Uredbi, koja se sada nalazi pred Privredno-finansijskim komitetom ministara. S druge strane, sukobi koji se pojavljuju između trgovaca i zadrugara takode su bili predmet staranja Ministarstva trgovine i industrije. Zakon o privrednim zadrugama, koji je donesen prošle godine, odredio je izblize delokrug rada zadruga, kao i njihova prava i dužnosti. Za svako prekršenje zakonitog rada Zakon predviđa stroge kazne. Konkurencija u trgovini, naročito tokom poslednjih godina, jako je pooštrena prilivom stranaca u zemlji. Mi svakako ne mislimo da eliminišemo strance iz privredne delatnosti, ali moramo postaviti granice njihovom radu na isti način, na koji i druge zemlje ograničavaju rad naših državljana. Ministarstvo poklanja veliku pažnju i suzbijanju bespravnog rada, koje se pojavilo u godinama privrednih nedaća. Da bi to zlo što efikasnije suzbilo, ono je spremilo nacrt posebne Uredbe o suzbijanju bespravnog rada, koji se nacrt nalazi na rešavanju pred Privredno-finansijskim komitetom ministara.

Od interesa je ovde izneti i rad Ministarstva odnosno Središnje uprave za kontrolu mera, u domenu kontrole merila i dragocenih metala. Zadatak je ove kontrole dvojak: staranje o dobrim i ispravnim merilima i utvrđivanje sadržaja plemenitog metala u izradevinama od zlata, srebra i platine. Za izvođenje ovih zadataka potrebno je imati ne samo tačna osnovna merila i raznovrsnu opremu, nego i stručno i dobro obučeno osoblje, kao i uređena nadležstva u svim krajevima zemlje. Osnovni zakoni struke su doneseni, ali njihova primena nailazi na izvesne teškoće usled nedovoljnosti kredita i osoblja. Medutim, ova struka daje državi prihode od žigovine koji znatno premašuju njene rashode. Prihodi su u poslednjoj budžetskoj godini izneli 7,500.000 dinara, dok rashodi nisu prekorali cifru od 3,400.000 dinara. U izgledu je proširenje struke putem izvođenja programa o pregledu i žigosanju strujomera, koji može znatno povećati postojeće prihode. Ali za tu svrhu potrebni su takode i novi krediti.

Ministarstvu trgovine i industrije stavljena je takode u nadležnost i kontrola prometa filmova. Zakon o prometu filmova od 1931, koji je ustanovio državnu filmsku centralu, opredelio je izblize zadatke ove kontrole, koja obuhvata regulisanje uvoza i proizvodnje filmova, u cilju unapređenja domaće filmske proizvodnje. Centrala kontroliše sada 26 uvoznih preduzeća i 380 bioskopa, čiji ukupni godišnji promet predstavlja vrednost od preko 100 miliona dinara.

VI. Bankarstvo

Naporedo sa razvitkom ostalih grana privrede, prilike u bankarstvu pokazale su tokom prošle godine osetno poboljšanje. Svakako, bankarsko poslovanje dalo bi krajem 1938 godine još mnogo povoljnije rezultate da u septembru, zbog političkih komplikacija u Srednjoj Evropi, nije došlo do povlačenja uloga. Ali i pored negativnog dejstva septembarske krize na bankarstvo, može se reći da protekla godina, u pogledu delatnosti privatnih novčanih zavoda, predstavlja period dalje stabilizacije. Iz podataka o poslovanju 20 velikih novčanih zavoda u 1938 godini, kojima već sada raspoložemo, vidi se da su potraživanja po tekućim računima i pozicije raznih poverilaca u porastu prema 1937 godini, što je neosporan dokaz o nastalom poboljšanju. S druge strane, poslovanje zaštićenih novčanih zavoda, koje je u sektoru bankarstva najjače pogodeno krizom, takođe se popravilo u prošloj godini. Prema podacima prikupljenim od ukupno 670 privatnih, državnih i samoupravnih novčanih zavoda (od kojih je 278 odnosno 25 pod zaštitom), odnos zamrznutih i likvidnih uloga na štednju osetno se poboljšao. Dok je koncem 1937 bilo 7.974 miliona dinara likvidnih prema 3.274 miliona nelikvidnih uloga, dotle je krajem 1938 bilo 8.951 miliona likvidnih prema 2.527 miliona nelikvidnih uloga. Udeo nelikvidnih u ukupnom iznosu uloga smanjio se, dakle, od 37,9% na 28,8%.

I pored ovoga poboljšanja, stanje bankarstva ne može se smatrati kao zadovoljavajuće. Bankarstvo je zato u toku prošle godine bilo predmet naročite pažnje Kraljevske vlade, koja je donela niz mera da bi ubrzala njegovu sanaciju. Prema uredbi od 1934, rok za podnošenje molbi za zaštitu istekao je 23 februar 1938. Ovaj rok nije produžen, kako se to činilo ranijih godina, te je na taj način učinjen kraj prijava za traženje zaštite ove vrste. Ova je odluka bila doneta posle svestranog ispitivanja stanja našeg bankarstva i pošto se steklo ubedenje da u sadašnjim prilikama nema više razloga za traženje moratorijuma. Ovde valja istaći da se svake godine povećava broj zavoda koji se dobrovoljno odriču ranije tražene i dobivene zaštite. U toku pak 1938 godine bilo je desetak slučajeva da su se sami zavodi odrekli zaštite, tako da je krajem 1938 godine bilo 357 zavoda pod zaštitom. Početkom drugog polgodá 1938 godine objavljena je Uredba o počeku koja pruža kratkoročnu zaštitu novčanim zavodima ne samo u onim slučajevima, kada usled prekomernog dizanja uloga zavod nije u stanju da odgovori svojim obavezama. Za ovu zaštitu prijavio se samo jedan zavod, i to početkom 1939 godine, što takođe služi kao dokaz stabilizacije prilika i poboljšanja stanja našeg bankarstva.

Ovaj preokret na bolje dozvoljava, da se misli na uredenje našeg kreditnog aparata i da se donesu odredbe koje bi pružale, u koliko je to moguće, garanciju obazrivosti u vodenju ovoga posla i na taj način ojačale poverenje, publike u novčane zavode. U tom pogledu učinjen je decembra meseca 1938 godine prvi korak: objavljena je Uredba o opštinskim štedionicama. Kakvu ulogu imaju štedionice u našem bankarstvu najbolje se vidi iz okolnosti da ukupan bilans štedionica dostiže 1/10 ukupnog bilansa svih naših, državnih i privatnih novčanih zavoda. Izgradivanje bankarskog zakonodavstva otpočelo je baš regulisanjem ustrojstva i delatnosti štedionica iz toga

razloga, što ove ustanove imaju naročiti zadatak da služe više interesima širokih slojeva stanovništva nego interesima poslovnog sveta. U najskorije vreme doneće se uzorni Pravilnik o radu i organizaciji štedionica, kao i Pravilnik o savezu štedionica Kraljevine Jugoslavije. Sve štedionice moraće da saobraze svoja pravila uzornom Pravilniku i da budu članovi Saveza, koji će prikupljati statističke podatke i vršiti kontrolu nad Gradskim štedionicama. U toku 1938 godine vodene su konferencije između zainteresovanih Ministarstava radi donošenja zakonskih odredaba, koje će regulisati organizaciju i rad banovinskih štedionica. I to će pitanje biti skinuto sa dnevnog reda u najskorije vreme. Pošto se donesu zakonske odredbe za pomenute kreditne ustanove javnog karaktera, pristupiće se izradi zakona o bankama. U Ministarstvu već postoji projekat ovoga zakona, ali s obzirom na stanje našeg bankarstva treba ga iz osnova preurediti i prilagoditi današnjim potrebama.

Zbog potrebe da se izvesna važnija pitanja iz materije osiguranja hitno regulišu, i zbog dinamičke prirode osiguravajućeg poslovanja, Uredbi o nadzoru nad odgovarajućim preduzećima, koja je stupila na snagu 1 marta 1937 godine, dat je okviran karakter: u njoj su postavljena samo načela državnog nadzora, a propisano je da će manja važna, detaljna i tehnička pitanja biti regulisana pravilnicima. Radu na donošenju tih pravilnika pristupilo se već u 1937 godini, ali je on u glavnom obavljen i završen u 1938 godini. Propisano je do sad ukupno 8 pravilnika. Uredbom i ovim pravilnicima stvorene su sve pravne osnove za stvarno sprovođenje zavedenog nadzora nad osiguravajućim preduzećima. Naredna budžetska godina biće, na taj način, posvećena primeni donetih propisa. Ona će biti prva pod potpunim režimom kontrolisanja osiguravajućih poslovanja u našoj zemlji, što će reći pod režimom obezbedene zaštite osiguranika.

VII. Industrija i industrijska politika

Poboljšanje prilika u našoj poljoprivredi uticalo je povoljno i na industrijsku radinost, čiji je napredak nastavljen i tokom prošle godine. Povoljnom razvitku industrije su, uostalom, znatno doprineli i drugi faktori naročito pojačan tempo naoružanja u svetu, koji je povukao porast naše rudarske proizvodnje i povećanje državnih nabavaka, koje je potstaklo življu delatnost industrije. Međutim, druge okolnosti su negativno uticale na rad industrije u prošloj godini. Ovde valja pomenuti naročito depresiju na stranim tržištima, koja je prouzrokovala smanjenje izvoza drveta, kao i delimičnu zasićenost domaćeg tržišta u izvesnim industrijskim proizvodima.

Ukupno uzev, naša industrijska proizvodnja u 1938 godini povećala se prema stanju u 1937 godini. Indeks industrijske proizvodnje koji se vodi u Industrijskom odeljenju Ministarstva, pokazuje za 1938 godinu porast od 8% prema 1937 godini, a preko 25% prema 1936 godini. Razume se, da ovaj napredak nije postignut u svim granama industrije. Povećanje proizvodnje zapaža se naročito kod industrija koje proizvode predmete za investicije, kao što su industrije cigle, keramike i stakla, metalurgija, prerada metala, hemiska i električna industrija. Industrija životnih namirnica takođe je pokazala porast

proizvodnje, premda srazmerno manji. Naprotiv, tekstilna, kožna, drvena i papirna industrija smanjile su nešto proizvodnju u poređenju sa stanjem u 1937. godini. Uzrok ovoga smanjenja kod tekstilne i papirne industrije treba tražiti u prezasićenosti domaćeg tržišta, a kod industrije drveta u redukciji izvoza.

Napredak industrijske radinosti u 1938. godini ogleda se i u samom priraštaju industrije. U toku 9 meseci prošle godine izdato je 244 odluka kojima se dozvoljava podizanje industrijskih radnja u zemlji. Taj broj je za blizu 10% veći nego u istom razdoblju 1937. godine. Međutim, u odnosnom periodu 1938. prijavljeno je 86 industrijskih preduzeća. Prestanak radnje te ukupni priraštaj industrijskih radnja iznosi 138. Pored ovih dozvola, u 1938. godini izdato je 335 odobrenja za gradnju i za upotrebu, konačnih dozvola, proširenja preduzeća i prekida privremenih obustava. Taj broj je za oko stotinu odluka ili za 42% veći nego 1937. godine. Ukupan priraštaj pozitivnih odluka je, prema tome, za nekih 20% veći nego u 1937. godini. Po pojedinim industrijama, povećanje priraštaja je najveće kod ciglana, pilana i prerade drveta i metalurgije; ovo je nešto slabije kod mašinske industrije, industrije vrenja i testenina, predionica i tkačnica. Smanjenje priraštaja je zabeleženo naročito u hemiskoj i tekstilnoj industriji i kod livnica. Svrstana po pojedinim banovinama, ova statistička odluka pokazuje izvesno pomeranje naše industrije na jug. Prema podacima Ministarstva trgovine i industrije 77% naše industrije nalazi se u tri severne banovine sa Beogradom. Ovakav raspored naše industrije ima svojih istorijskih razloga i za krajeve u kojima se nalazi većina naše industrije on je od osobite važnosti. Ali posmatran sa gledišta celine naše narodne privrede i ekonomičnosti same industrije on je prilično nepovoljan. Izuzev kod prehrambene industrije veći deo ostale industrije je isuviše udaljen od sirovina i glavnog unutrašnjeg tržišta, što u velikoj meri poskupljuje konačni proizvod i izaziva neopravdano rasipanje privredne energije zemlje. Stoga se pojava približavanja naše industrije domaćim sirovinama i najvećem broju potrošača može primiti sa izvesnim zadovoljstvom.

Pojačana industrijska radinost dovela je i do većeg uposlenja radnika. Tokom prošle godine naša industrija sa zanatstvom uposlila je oko 20.000 novih radnika, što povećava broj zaposlenih radnika za 8%. Isto tako, u toku prošle godine povećala se prosečna obezbeđena nadnica osoblja začlanjenog kod radničkog osiguranja za 1 dinar, odnosno za 4,8%. U samoj industriji nadnica je povećana za 3,6%. Znači, da je ovo povećanje nadnica bilo više u korist osoblja zaposlenog van industrije, gde je ono bilo mahom mnogo manje plaćeno nego u industriji. Međutim, ukupni izdatci za osoblje u industriji povećali su se za 7,6%, dakle dvostruko prema samim nadnicama. Ovo povećanje je nastalo zbog naglog povećanja socijalnog doprinosa, koje iznosi preko 50% prema 1937. godini. Prosečna obezbeđena nadnica članova radničkog osiguranja dostiže godišnju sumu od preko 5 milijardi dinara. Za našu narodnu privredu je ova suma od naročitog značaja. Ona predstavlja skoro četvrtinu vrednosti naše agrarne proizvodnje. Računajući da se polovina tih prihoda upotrebi za nabavku životnih namirnica, to ova suma nije manja nego suma koja se može dobiti na prosečnom izvozu naših poljoprivrednih proizvoda. Indu-

strijalizacijom zemlje proširuje se i domaće tržište poljoprivrednih proizvoda i oslobodava se i poljoprivreda zavisnosti od inostranstva.

Jedan od najtežih problema naše industrije je problem njenog finansiranja. Zbog pretežno agrarne strukture, bez razvijene domaće tehnike i industrijskih tradicija, teško je pribaviti novčana sredstva za podizanje i kreditiranje naše industrije. Osim na krajnjem severozapadu zemlje, u našem narodu je još uvek vrlo nerazvijeno prikupljanje ušteda, a štediti se teško odlučuju da svoje uštede unose u industriju. Za uspešno plasiranje ušteda u industriju potrebni su preduzetnici, tj. ljudi sa solidnim tehničkim i komercijalnim obrazovanjem. Takvih ljudi kod nas ima malo, i njima je vrlo teško pribaviti potrebno poverenje. Čak ni preduzeća, koja već odavno postoje i relativno dobro rade, nisu u mogućnosti da izazovu veći interes za svoje akcije na domaćem tržištu. To se najbolje vidi po kursovima industrijskih akcija. Za vreme privredne krize kursevi akcija industrijskih preduzeća su prosečno pali za 50% svoje vrednosti iz 1930. godine. Te akcije su i dalje ostale vrlo niske. U agrarnoj industriji za te akcije može se dobiti 42%, u šumskoj 30%, u metalurgiji 77%, kod ostalih industrijskih preduzeća 75% uplaćenog kapitala. Nasuprot industrijskim akcijama, akcije banaka stoje na 101%, akcije brodarskih preduzeća na 145% uplaćenog kapitala. Gro naših ušteda ide na nabavku zemlje, gradnju kuća, u državne papire i uloge kod banaka. Svi ovi načini štednje nisu pogodni za finansiranje industrije. S toga je ona upućena na državu i na strani kapital.

Učešće države u industriji naročito je pojačano za nekoliko poslednjih godina. Samo u prošloj godini, država je u formiranju kapitala učestvovala sa preko 800 miliona dinara; što iznosi oko 80% ukupnog kapitala akcionarskih društava koja su osnovana u 1938. godini. Ali to učešće države u finansiranju industrije ne može biti ni iz bliza dovoljno da zameni privatni kapital, pošto država ima vrlo mnogo drugih zadataka koja angažuju njene finansijske snage. Osim toga često nije pogodno angažovanje države u podizanju industrije. Iz tih razloga je naša industrija velikim delom upućena na strani kapital. Od oko 13 i po milijardi dinara investiranih u našu industriju, oko 7 milijardi je investirano uz veće ili manje učešće stranog kapitala. Čisto strani kapital bez učešća jugoslovenskog kapitala, iznosi oko 1 milijardu dinara. U preduzeća sa pretežno stranim kapitalom investirano je blizu 4 milijarde dinara, a u preduzeća sa pretežno jugoslovenskim kapitalom investirano je oko 2 milijarde dinara. Nastojanja naše privredne politike idu za tim da se udeo domaćeg kapitala u industriji što više pojača. Ipak, moramo računati da će strani kapital morati da dominira našom industrijom sve dotle, dok se ne formira snažan domaći privatni kapital i dovoljan nacionalni preduzetnički kadar.

Industrija je jedan od najvažnijih izvora državnih prihoda. Ministarstvo trgovine i industrije je prikupilo podatke za 170 industrijskih preduzeća i dobilo sledeće rezultate: tih 170 industrijskih preduzeća, koja zaposlavaju oko 1/5 u industriji zaposlenog radništva, platilo je u 1937. godini 1372 miliona dinara na ime posrednih i neposrednih državnih i samoupravnih poreza. Od te sume oko 1200 miliona otpada na posredne, a oko 170 miliona na neposredne poreze. Svakako, posredne poreze industrija prebacuje na potrošača, a to poskupljuje cene industrijskim

proizvodima. Pomenutih 170 industrijskih preduzeća, na koje se odnose podatci o porezu, prodala su svojih proizvoda u neto vrednosti od 4032 miliona dinara. Dodatak od 1200 miliona dinara posrednih poreza znači prosečno opterećenje industrijskih proizvoda od 23% na neto vrednost. Ovo poresko opterećenje industrijskih proizvoda je jedan od razloga razlike u ceni između industrijskih i agrarnih proizvoda, koja se javila od vremena privredne krize. To poresko opterećenje raste iz godine u godinu. U prvom polugodištu 1937 godine, ono je bilo za 8,7% veće nego u I polugodištu 1938 godine a u prvom polugodištu 1938 godine za 8% veće nego u prvom polugodištu 1937 godine.

Ovde se možemo osvrnuti i na rad Uprave za zaštitu industrijske svojine. Osnovana 1920 kao samostalno nadležstvo u resoru Ministarstva trgovine i industrije radi vršenja svih poslova koji se odnose na zaštitu prava industrijske svojine (pronasci, uzorci i modeli, fabrički i trgovački žigovi), ova Uprava obavlja kako registrovanje patenata, žigova i uzoraka, tako i sudske funkcije u vezi sa zaštitom industrijske svojine (zakon o zaštiti industrijske svojine i građanski parnični postupak).

Sušтина zaštite industrijske svojine sastoji se u zaštiti stvaralačkog rada u oblasti privrednih odnosa a naročito u industriji, zanatstvu i trgovini. Zaštita ne samo da omogućava iskorišćenje rezultata ovog rada u korist pojedinaca već posrednim putem služi i za unapređenje navedenih grana radinosti. Od osnivanja ove ustanove privredni svet kako inostrani tako i domaći pokazivao je veliko interesovanje za njen rad, što se ogleda u znatnom broju dosad zaštićenih prava svih oblika industrijske svojine kao i broju prijava, koji se svake godine povećava. Do kraja 1938 godine zaštićeno je u našoj zemlji 14.685 patenata i 10.184 žigova, ne računajući međunarodno registrovane žigove, koji se prijavljuju preko Međunarodnog Biroa u Bernu, a iznose oko 3.500 godišnje. Modela i uzoraka zaštićeno je do sada 1.470. Poslednjih godina primećuje se znatan porast novo podnetih prijava naročito kod patenata, što je dokaz oživljavanja privrednih prilika u našoj zemlji i u ovoj oblasti rada. U 1938 godini podneto je 1.646 patentnih prijava, od kog broja spada na domaće pronalazače 597 prijava. Direktno u našoj zemlji podnetih prijava, žigova, ne uzimajući u obzir one koji se podnose preko Međunarodnog Biroa, bilo je 344 i 108 prijava uzoraka i modela.

VIII. Zanatstvo

U razvitku zanatstva opaža se takode; tokom prošle godine, izvesno poboljšanje. Otprilike 2/3 našeg zanatstva je vezano za poljoprivredu, bilo s toga što stanuje na selu, bilo stoga što svoje proizvode namenjuje poljoprivredi ili poljoprivredniku. S toga sudbina većeg dela našeg zanatstva zavisi od prosperiteta u poljoprivredi. Napredak u poljoprivredi uticao je i na poboljšanje prilika u zanatstvu. To poboljšanje je pojačano živom građevnom i investicionom delatnošću u 1938 godini, što je imalo za posledicu i znatan porast broja novih zanatskih radnja. Za prvih osam meseci 1938 godine izdato je u zemlji blizu 8.000 ovlašćenja za osnivanje novih zanatskih radnja, prema 6.500 ovlašćenja izdatih u istom periodu prošle godine. Za isto vreme izdato je blizu 3.600 odluka o prestanku zanatskih radnja prema 2.900 u prošloj godini. Prema tome ukupni priraštaj zanat-

skih radnja za prvih osam meseci 1938 godine izneo je 4.370 prema 3.580 u 1937 godini. Po pojedinim banovinama naročito veliki priraštaj zanatskih radnja za prvih osam meseci pokazuju Dravska (341) i Savska (865) banovina.

Zanatstvo postavlja državnoj privrednoj politici mnogobrojne i složene zadatke. Mnoge vrste zanata su neophodna dopuna industriji a od razvoja nekih zanata zavisi i stručna oprema industrije. Odatle je po pravilu da je broj zanatskih radnja veći tamo, gde je razvijena industrija. U Jugoslaviji na 100 stanovnika dolazi jedna zanatska radnja a u Nemačkoj 2,5 zanatske radnje.

Pri Ministarstvu trgovine i industrije osnovan je još 1922 godine Državni zavod za unapređenje industrije i zanatstva. Njegov cilj je da radi na sistematskom stručnom i kulturnom unapređenju našeg zanatliškog staleža i podizanju rentabiliteta zanatstva i male industrije, koji napretkom industrijske tehnike dolaze u težak položaj. Državni zavod je u toku prošle, kao i prethodnih godina, razvio živu delatnost na ostvarenju ovoga zadatka. Iako je raspolagao relativno skromnim budžetskim sredstvima Zavodu je uspelo da prošle godine još više pojača svoj rad. Njegov rad je bio vrlo mnogostran. Na prvom mestu treba spomenuti više stotina tečaja za stručno usavršavanje mladih zanatlija, koje je Zavod održao u svim većim centrima i u ostalim delovima države. Zatim treba istaći akciju Zavoda na unapređenju zanatstva i kućne industrije putem subvecionisanja, novčane pomoći zanatskim ustanovama, delatnost na unapređenju zanatske nastave, izašiljanje zanatlija u inostranstvo radi usavršavanja, zbrinjavanje našeg zanatskog podmlatka, pomaganje zanatskog zadrukarstva, reklamiranje proizvoda zanatstva i kućne radinosti putem izložaba i revija, subvecionisanje stručne štampe i zanatske literature i unapređenje domaće kućne industrisko-zanatske radinosti naročito u krajevima, gde je ona zaostala.

Želja Kraljevske vlade je, da se ovakav rad dalje nastavi u još većim razmerama, jer su pozitivni rezultati dosadašnje delatnosti primetni na svim stranama. Zanatstvo pretstavlja u našem privrednom životu značajan faktor i politika vlade ide samo za tim da ga još više pojača.

IX. Stručna nastava

Privredni razvitak naše zemlje iziskuje sve više formiranje potrebnog kadra stručno spremnih ljudi koji će privredu voditi. Potreba stručno osposobljenih ljudi za privredna zanimanja, preduzetnika u raznim branšama, tehničkog i poslovnog osoblja za industriju, bankarstvo, trgovinu i zanatstvo, kvalifikovanih radnika, oseća se utoliko više, ukoliko je tempo privrednog razvitka brži. Stručna nastava u našoj zemlji dobija zato naročiti značaj.

Naše stručne škole u sadašnjem stanju ne mogu odgovoriti ovim potrebama privrednog razvitka, ni po svome broju, ni po opremi. One nisu danas u stanju da zadovolje interesovanje našeg građanstva ni da prihvate sve veći priliv podmlatka koji traži stručno privredno obrazovanje. I pored znatnih ograničenja koja su morala biti primenjena za prijem daka u ove škole, one su prenatrpane i nastava u njima je time otežana. Otvaranje novih stručnih škola u zemlji i njihovo bolje uređenje i opremanje može se zato smatrati kao nasušna potreba sadašnjice, koja se mora što pre zadovoljiti. Ovo utoliko

pre što je, u isto vreme, potrebno rasteretiti gimnazije koje, sa opštim obrazovanjem, otvaraju put poglavito državnoj službi, koja nije više u stanju da prihvati sav priliv školovanog podmlatka.

U nadležnosti Ministarstva trgovine i industrije nalazi se 737 stručnih škola sa 76.546 učenika i učeničica i sa 5.990 nastavnika-ca i to:

26 trgovačkih akademija, od kojih 4 privatne u Zagrebu, Osijeku, Petrogradu i Sarajevu; sa 5.554 učenika-ca i 301 nastavnikom;

7 dvorazrednih trgovačkih škola, od kojih dve privatne u Beogradu i Ljubljani, sa 881 učenika-ca i 93 nastavnika;

3 pomorsko-trgovačke akademije u Bakru, Dubrovniku i Kotoru sa 319 učenika i 37 nastavnika;

8 srednjih tehničkih škola, od kojih jedna privatna u Petrogradu, sa 3.332 učenika-ca i 341 nastavnikom;

20 muških zanatskih škola kao samostalnih ustanova, pored onih koje postoje u sklopu srednjih tehničkih škola, sa 1.541 učenikom i 211 nastavnikom;

2 ženske stručne učiteljske škole u Beogradu i Zagrebu sa 331 učenicom i 32 nastavnice;

257 ženskih zanatskih škola, od kojih 48 državnih, dok su sve ostale poludržavne, polubanovinske, banovinske i privatne u svima većim krajevima naše Kraljevine sa 15.457 učenica i 1139 nastavnica;

387 stručnih produžnih škola širom cele države koje izdržavaju opštine i poglavarstva sa 44.697 učenika-ca i 3.461 nastavnikom;

27 škola trgovačkih omladina, koje se nalaze u pretežno srpskim krajevima sa 4.444 učenika-ca i 353 nastavnikama.

Ove škole nisu u stanju da zadovolje sve veće potrebe stručne nastave u zemlji. Naročito se oseća nedovoljnost u srednjim stručnim školama. Tako postoji potreba da se sadašnje trgovačke škole u Šibeniku i Čakovcu pretvore u trgovačke akademije i da se otvore nove akademije u Brčkom, Kruševcu, Valjevu i Beogradu. Drinska banovina ima samo jednu trgovačku akademiju i jednu srednju tehničku školu, obe u Sarajevu. Dunavska banovina, jedna od najvećih naših banovina, pored dovoljnog broja trgovačkih akademija, ima samo jednu srednju tehničku školu u Novom Sadu, a nema ni jedne muške zanatske škole, za kojom se inače oseća potreba da se otvori, na primer, u Novom Sadu, Petrogradu i Subotici s obzirom na razvoj industrije, zanatstva i trgovine. Isto tako potrebno je za prvo vreme da se otvore trgovačke akademije u Valjevu i Kragujevcu kao važnim privrednim centrima, a u Kragujevcu, Nišu, Skoplju i Banja Luci i srednje tehničke škole. S druge strane, da bi stručne škole, u duhu savremenih potreba, mogle odgovoriti svome postavljenom zadatku, treba ih materijalno i duhovno osposobiti za to. Pre svega za ove škole treba podići moderne, higijenske školske zgrade, kao što su podignute za trgovačke akademije u Zagrebu, Ljubljani i Beogradu i za Srednju tehničku školu u Sarajevu, sa svima potrebnim prostorijama, kabinetima, laboratorijama, salama za kontoarske radove, uzornim radionicama i iste snabdeti potrebnim učilima za izvođenje teoriske, a naročito praktične nastave, mašinskim strojevima, projekcionim aparatima i stručnom bibliotekom za nastavnike i učenike. Sve su ovo, pored ostalih drugih, važni uslovi bez kojih se ne može zamisliti uspešan rad u ovim školama.

Potreba proširenja i reorganizacije stručnog školstva ističe se naročito u krugovima privrednika, koji sadašnje nedostatke neposredno osećaju. Kongres pretstavnika trgovačkih, industrijsko-zanatskih komora iz cele Kraljevine, koji je održan 23 i 24 februara 1938 g. u Beogradu, posle iscrpne diskusije o stanju stručnog školstva jednoglasno je konstatovao da se u našoj zemlji sve više oseća potreba za osnivanjem stručnih škola s obzirom na ubrzani razvoj našeg privrednog života i na sve veće interesovanje za ove škole. U prvoj tački rezolucije ovoga kongresa traži se da se u celosti obezbede finansijska sredstva za normalno funkcionisanje postojećih stručnih škola i u tome pogledu kongres apeluje na sve faktore. Ja ću nastojati, ukoliko mi sredstva budu dopustila, da ovim željama izadem u susret.

X. Reorganizacija Ministarstva

U ovome osvrtnu na glavne poslove Ministarstva trgovine i industrije nije potrebno naglašavati značaj koji je ovaj resor dobio, tokom poslednjih godina, za celokupni privredni život naše zemlje. Državna intervencija u privredi, koja je uzela maha posle kritične 1931 godine i koja je izmenila iz osnova principe i metode naše ekonomske politike, dobila je u ovome Ministarstvu svoga glavnog nosioca. Delatnost resora, koja je dotle bila svedena na administrativni nadzor i uređivanje izvesnih privrednih odnosa, upućena je u pravcu dirigovanja privredne radinosti. Ona zaseca danas ne samo u privredne grane koje su stavljene pod neposrednu nadležnost Ministarstva, industriju i zanatstvo, bankarstvo, unutrašnju i spoljnu trgovinu, nego i u samu agrarnu radinost, čiji je razvitak zavisan od cena koje trgovinska politika postiže.

Ove krupne i tako složene zadatke prihvatilo je Ministarstvo trgovine i industrije u svojoj ranijoj formaciji sa svojim oskudnim aparatom i nedovoljnim stručnim osobljem, sa budžetom koji je bio odmeren prema njegovim ranijim funkcijama. Da bi moglo odgovoriti novim zadacima ono je stvorilo pomoćne ustanove, organizovalo saradnju sa predstavnicima privrede, obezbedilo vanbudžetska sredstva potrebna za intervenciju. Uspeh koji je ono postiglo na taj način nije malen, i ja sam nastojao u ovome ekspezu da ga dovoljno istaknem. Ali taj uspeh ne treba da nam odvrat pažnju od izvesnih nedostatak u samoj organizaciji resora. Pre svega, pitanje nadležnosti i podele poslova u samom Ministarstvu nije još dovoljno prečišćeno, što kvari potrebnu harmoniju rada i izaziva komplikacije u odnosu prema strankama. S druge strane, odnos Ministarstva prema njegovim pomoćnim ustanovama nije izblize opredeljen, te i kooperacija između njih izaziva često teškoće koje treba što pre otkloniti. Pri takvim prilikama u samom resoru, nije neobjašnjivo da koordinacija poslova sa drugim privrednim resorima ne daje uvek rezultate koje bi smo mogli poželeti. Uredba o ustrojstvu Ministarstva trgovine i industrije treba da popuni te praznine i zato sam tražio ovlašćenje u Finansijskom zakonu da tu uredbu donesem.

Privredni razvitak u svetu pokazuje tendencije daljeg održavanja intervencionih mera, koje postaju sastavni deo novog ekonomskog sistema. Prema tome moramo i mi da podešavamo našu privrednu

politiku. Uloga Ministarstva trgovine i industrije, kao glavnog nosioca ekonomske politike, postaje sledstveno sve značajnija. Blagodareći reorganizaciji koja mu pretstoji i saradnji sa ostalim privrednim nadležstvima i privredničkim organizacijama, kao i

povećanim sredstvima koja mu se moraju staviti na raspoloženje, povereni mi resor moći će sa uspehom da vrši svoje koliko važne, toliko i složene zadatke i da opravda nade koje narodna privreda u njega polaže.

— *Štampani ekspozé Ministra šuma i rudnika g. Ljubomira Pantića o predlogu budžeta Ministarstva šuma i rudnika, razdeljen narodnim poslanicima pre početka diskusiju u plenumu Narodne skupštine.* —

A) RASHODI

Uvod

Gospodo narodni poslanici,

Ministarstvo šuma i rudnika spada među eminentno privredne resore čija je delatnost od najvećeg značaja za napredak naše šumske i rudarske privrede.

Ovo Ministarstvo pretstavlja vrhovnu nadzornu vlast po svima predmetima šumarstva i rudarstva u zemlji, bez obzira na sopstvenost. Ali, ono je ujedno i najviša upravna vlast nad svima državnim šumama i državnim rudarskim preduzećima, koja pretstavljaju veliko državno dobro.

Imajući u vidu ovaj dvostruki karakter resora, čiji budžet imam čast da iznesem pred ovaj Dom, biće razumljivo što je i ceo budžet satavljen prema toj osnovnoj organizaciji Ministarstva, koje je razdeljeno na četiri razna odeljenja, i to dva za šumarstvo:

Odeljenje za vrhovni šumarski nadzor; i

Odeljenje za upravu državnih šuma. Zatim na dva odeljenja za rudarstvo:

Odeljenje za vrhovni rudarski nadzor, i

Odeljenje za upravu državnih rudarskih preduzeća.

Za računsko poslovanje sviju odeljenja zajedno postoji i specijalno računovodstvo i blagajnica pri Ministarstvu šuma i rudnika.

Predlog budžeta rashoda Ministarstva šuma i rudnika, koji imam čast u ovom momentu podneti Narodnoj skupštini za budžetsku 1939/40 godinu, pokazuje u svom cifarnom delu, kao celina, jedno smanjenje od Dinara 174,569.446, tako da predlog ovog budžeta iznosi Dinara 310,255.053, prema Dinara 484,851.499 u budžetskoj 1938-39 godini.

Najveći deo ovog smanjenja u iznosu od Dinara 165,733.115 našao je usled izdvajanja državnih rudarskih preduzeća iz državne administracije (rudnici: Breza, Zenica, Ljubija i Vareš), koja su ušla u sastav novoosnovanog državnog preduzeća »Jugoslovenski Čelik a. d.« u Sarajevu.

Ostala manja smanjenja usledila su uštedom i racionalnijom raspodelom rashoda u samome Ministarstvu i područnim ustanovama, pa nije potrebno da ih naročito ističem.

Sledujući napred izloženoj organizaciji i podeli rada, prelazim odmah na izlaganje prilika i potreba pojedinih odeljenja, a na prvom mestu:

Odeljenje za vrhovni šumarski nadzor

Ako bacimo jedan pogled i uporedimo budžet rashoda za vrhovni šumarski nadzor iz prošle godine sa ovim predlogom za 1939/40 godinu, videćemo da je predlog, koji se sada podnosi, povećan za svotu od

Dinara 1,075.944 (od čega otpada Dinara 171.069 na Odeljenje za vrhovni šumarski nadzor pri Ministarstvu, a Din. 904.875 na šumarske oteke pri banskim upravama).

Ova povećanja usledila su sa razloga, što je nastala potreba za boljim organizovanjem statističke službe, koja do sada nije u odgovarajućoj meri funkcionisala, zatim radi angažovanja novih šumarskih stručnjaka za bujičarsku službu, za redovna unapređenja i postavljanja potrebnog tehničkog osoblja za radove na terenu, i najzad za troškove oko predviđene deobe državnih goleti u svrhu pošumljavanja u bivšoj mostarskoj oblasti kao i u srezovima Livanjskom i Tomislavgradskom.

Odeljenje za upravu državnih šuma

Budžet rashoda Odeljenja za upravu državnih šuma prema predlogu za 1939/40 godinu iznosi 85,988.206 dinara; ili za 568.309 dinara manje nego u prošloj budžetskoj godini.

Pri predlaganju pojedinih rashoda vodilo se računa o novoj organizaciji službe kod Uprave državnih šuma, odmeravajući rashode prema stvarnim potrebama, ali, s druge strane, nastojalo se da se rashodi po nekim partijama i pozicijama po nešto i smanje, imajući i ovde stečeno iskustvo i stvarnu potrebu.

I pored smanjenja konačne cifre budžeta rashoda u nekim su partijama i pozicijama predložena izvesna povećanja.

Tako je na primer partija 979, koja uglavnome obuhvata lične rashode, povećana za 613.725 dinara. To povećanje otpada na redovno unapređenje osoblja koje u prošlim godinama nije bilo dovoljno i redovno unapređivano a što je prouzrokovalo u pojedinim grupama izvesne zastoje, zatim na povećanje nagrada dnevničarima, čije su plate u ranijem budžetu bile ispod iznosa predviđenih Uredbom. Osim toga usledilo je i povećanje rashoda na državnoj-šumskoj industrijskoj železnici Usora—Pribinić zbog povećanja nadnica po Uredbi o minimalnim nadnicama i najzad, zbog postavljanja novih 40 činovničkih pripravnika — šumarskih inženjera, što se pokazalo neophodnom potrebom, ako se želi da se predviđeni tehnički radovi i predloženi budžet prihoda zaista i u celosti ostvari.

Posmatrajući materijalne rashode Uprave državnih šuma moram da naglasim da sa izuzetkom partije 992 — troškovi gospodarstva državne železnice Usora—Pribinić, gde su rashodi povećani sa 50.000 dinara, po drugim partijama materijalnih rashoda ne samo da nije bilo nikakav povećanja, već su ostvorena čak i sniženja, kao na primer po partiji 986 — zaštita šuma — 100.000 dinara, 988 — melioracije 100.000 dinara, po partiji 996 — troškovi ribarstva: 92.510 dinara, kao i po partiji 997 — troškovi ograničavanja državnih šuma 210.000 dinara i najzad po partiji 999 — vodoplovni doprinosi smanjen je rashod prema podnetim prijavama; za 717.471 dinar. I pored ovih smanjenja i štednje redovno poslovanje moći će se odvijati bez ikakvog zastoja.

Odeljenje za vrhovni rudarski nadzor

Budžet rashoda za rudarsku nadzornu službu, koja je obuhvaćena Odeljenjem za vrhovni rudarski nadzor i područnim ustanovama — rudarskim glavarstvima — iznosi 5,664.202 dinara, te je prema prošlogodišnjem budžetu povećan za 444.626 dinara.

Ovo povećanje nije veliko, ali je bezuslovno bilo potrebno s obzirom na novo organizovanje rudarske nadzorne službe. Ovo se povećanje odnosi na redovno unapređenje osoblja, na povećanje broja službenika (tri lica) neophodno potrebnih za izvršenje predviđenog programa ovog dela rudarske struke, zatim za povećanje kredita za održavanje rudarskih škola i potpomaganje siromašnih daka rudarskih škola u Celju i Knjaževcu i naposljetku za neophodno povećanje kredita za nabavku inventara i ostalih potreba ove službe.

Odeljenje za upravu državnih rudarskih preduzeća

Predlog budžeta rashoda državnih rudarskih preduzeća za budžetsku 1939/40 g. iznosi 160,555.603 dinara, te je za 175,233.115 dinara manji od sadašnjeg budžeta. Do ovog smanjenja došlo je, kao što sam ranije spomenuo osnivanjem velikog državnog preduzeća Jugoslovenski čelik a. d. u Sarajevu.

Nakon ovoga opšteg prikaza budžetskog stanja celog Ministarstva, prelazim na izlaganje budžeta rashoda i prilika pojedinih služba i struka.

SUMARSTVO I ŠUMSKA PRIVREDA

Vrhovni šumarski nadzor

Opšte prilike

Šumarska služba u našoj državi organizovana je po sistemu odvajanja Uprave državnih šuma od političkog šumarstva — šumarske policije i nadzora.

Za vršenje šumarske službe pri opštim upravnim vlastima, pored posebnog šumarskog oteka kod svake banske uprave, postavljaju se kod sreskih načelstava i sreski šumarski referenti u smislu propisa člana 48 i 49 Zakona o unutrašnjoj upravi.

Organizacija šumastva na ovoj osnovi još nije u potpunosti izvedena u svima banovinama, jer je odvajanje šumarske policije i nadzora od Uprave državnih šuma sprovedeno samo kod instancija drugog stepena, dok je kod nadležstava prvog stepena ostalo znatnim delom još po starom. Ovo je naročito slučaj kod Drinske i Vrbaske banske uprave.

Čitava šumarska služba, kako ona kod Uprave državnih šuma, tako i šumsko-nadzorna služba kod opštih upravnih vlasti nije dovoljno organizovana zbog nestašice osoblja. Ta se nestašica manje oseća kod Uprave državnih šuma zato, što je ta služba starija i bolje uređena i što je država uvek pokazivala više interesovanja za upravljanje svojim šumama, nego li za šumarski nadzor i šumarsku policiju.

Šumarska nadzorna služba mladeg je datuma, jer su njeni osnovi upravo položeni Zakonom o banskoj upravi i Zakonom o unutrašnjoj upravi, pa se s toga nije ni dospelo da se ta služba uređi onako kako bi to odgovaralo današnjim potrebama.

Od banskih uprava može se reći samo za Dravsku i Savsku banovinu, da je šumarsko-politička služba dobro organizovana, jer samo te dve banovine imaju dovoljan broj stručnog osoblja, kako kod sa-

mih banskih uprava, tako i kod opštih upravnih vlasti prvoga stepena.

Najnepovoljnije stanje u pogledu organizacije šumarske struke je kod Drinske i Vrbaske banovine. Nedostatak osoblja oseća se u raznim oblicima, a naročito u nedovoljnom nadzoru i sporosti administracije, koju sva šumarska nadležstva opravdavaju nedovoljnim brojem osoblja.

Da bi se pravilno rešilo pitanje organizacije šumarsko-nadzorne vlasti, neophodno je potrebno postavljanje novih sreskih šumarskih referenata, jer današnji broj istih, koji ne iznosi više od 122 lica za celu državu, nije ni približno dovoljan za vršenje poslova koje iziskuje nadzorna šumarska služba, a kamo li za izvršavanje poslova na pošumljavanju i uređenju bujica, koji su danas postali apsolutno neodložni.

Kako je sadašnjim brojem stručnih sreskih šumarskih referenata nemoguće izvršavati sve hitne i neodložne poslove, Odeljenje za vrhovni šumarski nadzor moralo je pristupiti povećanju kredita na lične rashode, ali je zato ono opet vodilo računa, da se što više smanje izdatci materijalne prirode. Povećanje iznosi 498.900 dinara za postavljanje 18 činovničkih pripravnika počev od VIII položajne grupe, 2 računarska činovnika: jedan od VIII položajne grupe i jedan pripravnik IX položajne grupe, kao i postavljanje 10 nadlugara.

Organizovanje statističke službe

Današnja statistika ne zadovoljava. Mi do sada nismo bili u mogućnosti da dobijemo jasnu sliku o stanju naše šumske privrede: o stanju, o količini i kvalitetu naših šuma, o njihovoj proizvodnoj sposobnosti, o faktičnom iskorišćenju i potrošnji drveta, te o ulozi šumske privrede u našoj opštoj privredi. Razlozi tome su: još nerešena pitanja svojine šuma i šumskog zemljišta, nedostatak katastra, nedostatak materijalnih sredstava kao i nedostatak dobro organizovane statističke službe.

Ministarstvo šuma i rudnika i pre konačnog rešenja pitanja svojine i izrade katastra — zašto će trebati još dosta vremena, — mora da preduzme korake da bi se došlo do što pouzdanije i bolje šumske statistike, pa je u tome cilju već sada pristupilo temeljitoj reorganizaciji čitave statističke službe. Za vodenje statistike, za popisivanje šumskih gazdinstava i objekata; za popisivanje, prikupljanje i sređivanje statističkih podataka, izrađena su detaljna uputstva, pri čemu su unificirane statističke metode i statistička načela.

U prošlogodišnjem budžetu bilo je odobreno za potrebe statistike svega 445.000 dinara. Kako ova suma nije bila dovoljna za izvršenje postavljenoga zadatka, to je ona za sada povećana na 492.000 dinara.

Za organizovanje šumsko-privredne statističke službe na napred opisani način, za prvi početak trebalo bi oko 1,600.000 dinara, jer je potrebno da se prikupe i svi osnovni podaci o šumskim površinama, drvenoj masi i godišnjem prosečnom prirastu, gde još ne raspoložemo takvim podacima.

U budžetu kod Ministarstva predviđeno je, međutim, za samo Ministarstvo 180.000 dinara, a za banske uprave 312.000 dinara ili svega: 492.000 dinara, dakle mnogo manje nego što je stvarna potreba.

Ostatak potrebnog iznosa, nadoknadiće se intenzivnim radom i marljivošću činovnika, kao i preciziranjem jednog dela troškova za statistiku na banske uprave, jer je i njihov interes da one dođu do pouzdanih statističkih podataka, kao što je to interes i korist same države.

Nije potrebno posebno dokazivati potrebu, važnost i korist šumsko-privredne statistike. Ona služi kao baza svakoj stručnoj raspravi, svakome izlaganju, obrazloženju i donošenju šumsko-privrednih zaključaka. Vođenje celokupne šumarske politike jedne zemlje mora i može jedino da se osniva na šumsko-privrednoj statistici, koja nam kazuje kakve se sve mere imaju preduzeti u šumskoj politici, šumskoj privredi, kako u cilju unapređenja i postizavanja što intenzivnije šumske privrede i povećanja proizvodne sposobnosti naših šuma. Statistika je ogledalo i regulator šumske privrede, jer je u stanju da pokaže sve dobre strane kao i nedostatke naše delatnosti.

Dobra šumska statistika ima da posluži korisno i opštoj državnoj statistici, međunarodnoj šumskoj statistici, šumsko-privrednoj geografiji i geobotanici, a sem toga i prestiž naše države zahteva da i u ovom pogledu idemo u korak sa naprednim evropskim državama.

Propaganda, nastava i unapređenje šumarstva

Na unapređenje i propagandu šumarstva predviđa se u pogledu budžeta za 1939/40 godinu znatno povećanje od 10.000 dinara za potrebe šumarsko-lovačkog muzeja.

U cilju podizanja našeg šumarstva na viši stepen, nama su potrebni ne samo šumski stručnjaci, već i specijalisti u pojedinim granama šumske privrede, pa se zato često ukazuje potreba, da se pojedini stručnjaci šalju u inostranstvo radi specijaliziranja.

Dalje se nastoji, da prema raspoloživim sredstvima i naša država bude zastupljena preko naših stručnjaka na važnim međunarodnim kongresima i konferencijama, kojima je cilj tretiranje najvažnijih problema na polju šumarstva. Isto se tako čini sve što treba da u granicama naših sredstava učestvujemo i da budemo zastupani i na međunarodnim izložbama.

Nastava i izobrazba šumarskih inženjera vrši se na šumarsko-poljoprivrednom fakultetu u Zemunu i na gospodarsko-šumarskom fakultetu u Zagrebu. Između Ministarstva šuma i rudnika, koje vodi opštu šumarsku politiku za čitavu zemlju, i fakulteta, koji spremaju nove naraštaje šumarskih inženjera, za potrebe šumarstva i šumske privrede, nema potrebne ni dovoljne saradnje, jer fakulteti potpadaju neposredno pod Ministarstvo prosvete, te Ministarstvo šuma i rudnika nije u stanju da izobrazbi šumarskih inženjera da onaj pravac, koji bi ono želelo.

Veliki broj svršenih šumarskih inženjera (oko 230) čeka na postavljenje. Što oni do sada nisu mogli biti postavljeni razlog je u oskudici materijalnih sredstava. Prelaženjem na plansku šumsku privredu i zavodenjem režije kod Uprave državnih šuma, dalje intenzivnim sprovođenjem unutarnje kolonizacije u Bosni i Hercegovini, kao i zavodenjem stručne uprave kod nedržavnih šuma, te ponovnim oživljavanjem celokupne šumske privrede, pružice se mogućnost da se zaposle svi svršeni šumarski inženjeri, koji čekaju na zaposlenje.

Povećanjem izdataka za stručnu upravu u cilju postizavanja što veće intenzivnosti povećavaju se i prihodi kod svake privredne grane, pa će tako i šumska privreda biti u stanju da povećanjem broja stručnog osoblja da državi još veće prihode.

Izobrazba čuvarskog osoblja za državne šume ima se vršiti putem lugarskih škola, koje Ministarstvo šuma i rudnika otvara prema potrebi. Sada radi lugarska škola u Mariboru, a sem toga i lugarska škola u Sarajevu.

Lugari i čuvari šuma upotrebljavaju se u nedostatku kvalifikovanog stručnog osoblja i za pomoćno-tehničke radove. Delimično zato što su im reoni suviše veliki, delimično i sa razloga što lugar ne može da vrši izvesne, tehničke poslove, nameće se potreba da se šumsko-tehnički pomoćni poslovi izluče od čuvanja šuma i da se za tu svrhu spremi specialno osoblje sa srednjom stručnom školom, a čuvarima šuma i lugarima da se ostavi samo čuvarsko-policiska služba.

Izlučivanje i proglašavanje šuma za zaštitne

Ukupna površina šuma i šumskog zemljišta bez obzira na kategoriju vlasništva u celoj državi iznosi oko 9.213.500 hektara, od toga je stvarno pod šumom oko 7.792.500 hektara.

Do 1930 godine izlučeno je stalno i privremeno zaštitnih šuma 236.303 hektara, t. j. samo 3%.

U toku od godine 1930 do 1936 izvršeno je novo izlučenje stalno i privremeno zaštitnih šuma na površini od 38.264 hektara. Svega se predviđa za izlučenje oko 1.200.000 hektara, t. j. 15%.

Stupanjem na snagu Zakona o šumama od 21 decembra 1929 godine sve zaštitne šume bez obzira na kategoriju vlasništva sačinjavaju posebnu grupu šuma po § 56 pomenutog Zakona pod oznakom: šume pod naročitim javnim nadzorom.

Po § 16 Zakona o šumama zaštitne šume su:

1) koje zaštićuju zemljište od odronjavanja, spiranja i potiskivanja, a nalaze se na strmim obroncima ili na obalama voda ili na zemljištu izloženom raznošenju vetrom.

2) Koje zaštićuju vrela, bujična područja, sprečavaju naglo oticanje vode i ako posredno zaštićuju od poplave i lavina.

3) Koje se nalaze na gornjoj granici vegetacije ili uopšte na visokim planinskim položajima.

Po § 17 Zakona o šumama privremeno zaštitne šume jesu one, koje zaštićuju objekte izvan svoga staništa i koje je nadležna vlast za takve proglasila. U tome cilju mogu se proglasiti zaštitnim šumama naročito one šume, koje štite lekovite vode i klimatska lečilišta.

Proglašavanje šuma za stalno zaštitne vrši ban po službenoj dužnosti ili po traženju zainteresovanih lica na osnovu pribavljenog stručnog mišljenja šumarskog referenta i provedenog postupka.

U tu svrhu propisan je i pravilnik za zaštitne šume, po kome se ima voditi postupak.

Unapređenje lova

Zakonom o lovu od 5 decembra 1931 godine propisano je između ostalog, u glavi V, unapređivanje lovarstva u celoj državi putem pomaganja stručne lovačke literature, priređivanja lovačkih izložbi, suzbijanja bolesti kod divljači, uništavanja grabljivaca, dalje putem nagrađivanja lica koja pomažu suzbijanje bespravno lova, koja tamane zverad i slično.

U predlog budžeta uneta je potrebna suma u skromnom iznosu da bi se moglo doprineti unapređenju lovne privrede, koja u našoj državi sve više dolazi do izražaja i koja našoj narodnoj celini donosi sve veće novčane koristi.

Pošumljavanje krša i goleti

Pored velikih materijalnih koristi, koje šume daju narodu i državnoj privredi one svojoj bližoj i daljoj okolini pružaju i druge posredne koristi, koje je nemoguće iskazati u brojkama, ali koje su od velike važnosti za ljudsku zajednicu i državu.

U tom pogledu ulogu šume najbolje ćemo oceniti ako bacimo pogled na opustele krajeve, naročito u južnim i primorskim delovima naše države, koji su nekada bili pod šumom, pa su one nerazumnim postupanjem od strane samoga naroda i rdavo provedenim iskorišćavanjem potpuno uništene.

Sa nestankom šuma nestalo je i blagostanja u tim krajevima. Nestankom zelenog pokrivača, ogolele površine su izložene sunčanoj žegi, vetrovima i štetnom delovanju vode, koja spira plodnu zemlju, otvara bujiče, a negde stvara i močvari, koje su izvor mnogim nedaćama i nesrećama tamošnjega naroda.

U dužnost Ministarstva šuma i rudnika spada i staranje da se pošumljavanjem ogolelih površina ponovo uspostavi ravnoteža u prirodi i stvore bolji uslovi za život. Šuma će kada se podigne, mehaničkim uplivom usporiti snagu i štetno delovanje vetrova, izjednačiti klimatske ekstreme i sprečiti naglo oticanje vode i spiranje zadnjih ostataka plodne zemlje, a što je glavno šuma će popraviti tle i stvoriti bolje uslove za proizvodnju u budućnosti. Poboljšavajući tako klimatske i higijenske prilike, šuma će omogućiti i bolji razvoj poljoprivrede i stvoriti opštu pravku ekonomskih prilika, a osim toga će ona dati i zarade okolnom stanovništvu.

Kultivisanje ogolelih površina je veliki zadatak, jer su to ogromne površine. Po statističkim podacima, prikupljenim od strane Ministarstva, u našoj državi ima oko 1.100.000 hektara ogolelih površina, koje treba vratiti šumskoj kulturi.

Goleti se nalaze najviše na kršu duž obala Jadranskoga mora i u srednjem delu Vardarske banovine, t. j. u oblastima u kojima su i nepovoljne klimatske prilike pomogle da šume nestane, a sada takve prilike otežavaju da se šuma ponovo podigne. Ima goleti i u drugim krajevima naše države, ali ove goleti ne čine tako neprekidne komplekse, a sem toga one se nalaze u povoljnijim klimatskim i privrednim prilikama, pa su od manjega značaja.

Iskazana površina ipak nije sva potpuno ogolela, nego je dobrim delom još uvek pokrivena ostacima stare vegetacije, gde samo popaša sprečava normalno razvijanje šume, pa se znatne površine mogu zagajiti prirodnim putem, ako se tu zabrani paša. Može se uzeti, da će od gore navedene površine goleti samo oko 500.000 hektara trebati stvarno veštačkim putem pošumiti, a ostatak se može zašumiti i prirodnim putem, stavljanjem u zabranu od paše.

Važnost pošumljavanja krša uočena je još od ranije dok su neki krajevi naše države bili pod tuđinskom vlašću, pa je pre rata nešto radeno na tome polju. Tako je u primorskim krajevima u razdoblju od 60 godina do našeg ujedinjenja veštačkim načinom pošumljeno u hrvatskom delu Primorja oko 2.100 hektara, a u bivšoj Dalmaciji oko 4.000 hek-

tara gologa krša. Posle oslobođenja naša država nastavila je i proširila te radove, pa je za proteklo vreme u tim krajevima i pored skućenih novčanih sredstava urađeno više nego li pre ujedinjenja.

Težište radova, koje je posle rata izvodila naša država, bilo je na kršu Savske, Primorske i Zetske banovine, kao i na goletima Vardarske banovine, ali nisu zanemareni ni ostali krajevi.

Bilans rada na ovom polju pokazuje nam da je od 1919 godine pa do kraja 1936 godine veštačkim putem pošumljeno 18.022 hektara gole površine, a stavljanjem pod zabranu paše obnovljeno je oko 80.000 hektara zakržljalih šikara.

Za ove radove, računajući i održavanje šumskih rasadnika, koji služe za pošumljavanje goleti kao i za sve pomoćne radove, utrošeno je 59.533.357 dinara.

Ovi podaci ne sadrže ona pošumljavanja, koja je država vršila u okviru redovnog gospodarenja u svojim državnim šumama na starim i redovnim sećinama i paljevinama.

Uloga države, odnosno Ministarstva šuma i rudnika u pošumljavanju goleti regulisana je Zakonom o šumama, koji je ovim poslovima dao karakter javnih radova. Ovim Zakonom i na osnovu Uredbe o pošumljavanju propisan je administrativni postupak za izdvajanje goleti, koje će se u javnom interesu pošumiti, dalje je izložen način finansiranja radova i propisane su druge administrativne mere za pun uspeh ovoga posla.

Zakon o šumama u § 92 i 93 propisuje, da sva nepošumljena apsolutna šumska zemljišta, čije pošumljavanje traži opšti javni interes, treba u roku od 10 godine, tj. do 1940 godine, izdvojiti u svrhu pošumljavanja, a u roku od 50 godina tj. do 1980 godine i pošumiti.

Ove zakonske odredbe u najkrupnijim potezima čine program rada koje treba da izvrši Ministarstvo šuma i rudnika. Međutim rad na pošumljavanju zavisao je ne samo od zakonskih propisa, nego i od finansijske mogućnosti i drugih faktora socijalne i privredne prirode, koji se ne mogu predvideti, pa se danas ne mogu postavljati rokovi i sa sigurnošću govoriti o onome što će se izvršiti kroz nekoliko decenija.

S toga je danas glavno da se cela akcija postavi na zdrave osnove i da se valjano organizuje, da bi se ona u danom momentu, kada se za to stvore finansijske mogućnosti, mogla pravilno odvijati.

Po istaknutim principima počelo se raditi na pošumljavanju tek posle stupanja u život novog Zakona o šumama od 1929 godine i posle obrazovanja banških uprava, i čiju nadležnost spada izvođenje ovih poslova.

Po prirodnom toku rada, najpre se vrši izdvajanje goleti, koje treba u javnom interesu pošumiti. Ovaj posao po odredbama Zakona o šumama poveren je naročitim komisijama kod opštih upravnih vlasti prvoga stepena. Terenske predradnje, rad komisije i administrativni postupak oko izdvajanja goleti vrlo je obilan i komplikovan, jer se u cilju objektivnosti rada moraju proučiti i držati u vidu pored javnih interesa i interesi vlasnika zemljišta, pa i interesi trećih lica, koja polažu stanovita prava na zemljišta koja se izdvajaju. Iz ovih razloga, a i zbog finansijskih poteškoća kao i zbog nedovoljnog broja šumarskih stručnjaka kod opštih upravnih vlasti, ovaj se posao nije mogao razviti onim tempom, kako je

to zakonodavac predvideo, pa je već sada očigledno, da se taj posao neće moći u svima banovinama dovršiti do određenog roka.

Medu poslovima iz oblasti pošumljavanja — izdvajanje goleti je primaran i najhitniji posao, pa se naročiti napori ulažu, da se taj posao što pre okonča, kako bi se dobila jasna slika gde će se i kolika površina moći pošumiti, i da bi se mogao izraditi detaljniji program rada za celu državu. Tek kada se ovaj posao dovrši, moći će se i tačnije utvrditi u kolikoj meri će država biti angažovana za finansiranje tih radova.

Na izdvajanju goleti počelo se raditi 1930 godine, pa je do kraja 1936 godine za izdvajanje popisano 189.266 hektara goleti, a od toga je premereno i kartirano 77.775 hektara, dok je odlukom komisija konačno izdvojeno 53.630 hektara goleti. Za ove radove utrošeno je u svemu 1.256.531 dinar.

U idućoj budžetskoj godini ovaj posao iz napred istaknutih razloga moraće se proširiti u znatnoj meri, te su za ovu vrstu radova u predlogu budžeta za 1939/40 godinu predviđeni znatno veći krediti nego u prošloj godini.

Kada su izdvojene goleti koje treba pošumiti onda se pristupa samome pošumljavanju. Ovaj posao se ne izvodi u onome opsegu kako bi se želelo i kako bi trebalo, nego se on kreće u granicama finansijske mogućnosti.

Finansijska sredstva koja su do sada davana za pošumljavanje goleti, nisu dovoljna da bi se ovaj posao mogao dovršiti u dogledno vreme. S toga je krajnje vreme da se postepeno povećavaju krediti u ovu svrhu, pa je i u ovom predlogu budžeta predloženo povećanje tih kredita.

Ali i sa ovako povećanim kreditima država će biti u stanju da izvrši samo jedan deo najhitnijih radova, radi zaštite železnice i puteva, koji su u vezi sa javnim radovima što ih izvode drugi resori i koji se ne mogu odlagati, a na pošumljavanja u širim razmerama ne može se za sada ni misliti. Danas je jasno da država sama neće biti kadra da podnese ceo teret pošumljavanja, te je potrebno da je i sam narod na tome poslu pomogne.

Pomoć od strane naroda potrebna je ne samo radi finansijske strane pitanja, nego i radi zaštite postojećih šuma, kao i radi očuvanja podignutih kultura. Nije dovoljno samo pošumiti izvesnu površinu, već je posle treba negovati i sačuvati, a za to je potrebno puno razumevanje i saradnja od strane naroda. Da bi se narod vaspitao u duhu povoljnom za šumu i šumsku privredu, Ministarstvo šuma i rudnika radi na propagandi pošumljavanja u narodu.

U tu svrhu ustanovljeni su takozvani: »Dečji dani pošumljavanja«, koji se održavaju sa školskom decom. Kao druga mera za propagiranje ideje o pošumljavanju, a naročito da bi se probudila i pomogla i privatna inicijativa, zavedeno je besplatno izdavanje sadnica za pošumljavanje. Na ovaj način deli se godišnje preko 10 miliona sadnica besplatno.

Za potrebe pošumljavanja, koje izvode banske uprave kao i za besplatno izdavanje sadnica proizvodi se u banovinskim rasadnicima potreban broj sadnica. U 1937 godini kao i u 1938 godini postojalo je 116 takvih rasadnika sa ukupnom površinom od 115 hektara, u kojima je proizvedeno oko 50 miliona sadnica sa troškom od 1.126.763 dinara.

Najveći deo krša i goleti nalazi se u posedu države ili komunalnih tela. Međutim dosadašnja is-

kustva su pokazala, da je kultivisanje pustih zemljišta bolje osigurano, kada su ta zemljišta u individualnom vlasništvu, nego dok su u zajednici, pa se pomišljalo na deobu državnih i opštinskih goleti narodu u svrhu pošumljavanja. Time bi se znatno umanjili troškovi koje država ulaže u pošumljavanje takvih zemljišta.

Ovaj princip je donekle primenjen u bivšoj Dalmaciji na osnovu Zakona od 1878 godine. Nešto je radeno u tome pravcu pre rata i na teritoriji Hercegovine. Ova akcija oko deljenja državnih goleti i ustupanja pod izvesnim uslovima u individualni posed nastavljena je donekle i posle rata, pa je u bivšoj mostarskoj oblasti razdeljeno nešto državnog zemljišta na kršu da se zagaji i pošumi putem unutrašnje kolonizacije. Ovo je bio samo jedan pokušaj manjeg razmera, a sada je vreme da se ovome poslu pristupi na široj osnovi, te da se u tim krajevima gde postoje uslovi za to, razdeli narodu u svrhu pošumljavanja sav državni krš, koji nije potreban za unutrašnju kolonizaciju i za izlučenje mere i balta-lik. Ova potreba naglašena je u Finansijskom zakonu za 1938/39 godinu, gde je u tački 12 § 82 dato ovlašćenje Ministarstvu šuma i rudnika, da u bivšoj mostarskoj oblasti i srezovima livanjskom i tomi-slavgradskom izdvoji golo i nepotpuno obraslo državno apsolutno šumsko zemljište i razdeli ga pojednim licima i ustanovama u svrhu pošumljavanja po propisima Uredbe, koja će se doneti po odobrenju Ministarskog saveta. Izrada ove Uredbe je u toku i uskoro će biti dovršena, pa je u predlog budžeta uneta i potrebna suma za provadanje ove Uredbe.

Krediti za javne radove iz oblasti pošumljavanja koji su uneti u predlog budžeta za 1939/40 godinu, ne dostižu visinu, koju iziskuju stvarne potrebe, nego su odmereni u granicama naših sadašnjih privrednih mogućnosti, kako bi se produžilo sa radovima ove vrste bar u dosadanjem opsegu.

Uredjenje bujica

Uredjenje bujica je važan i hitan kulturni problem države. Bez njegovog pravilnog rešenja ne mogu se zamisliti drugi kulturni radovi, a hitan je naročito s toga, što treba obezbediti saobraćajne arterije, koje su značajne za zemaljsku odbranu.

Nastojanjem Ministarstva šuma i rudnika upravljeno je u prvom redu na to, da se što pre urede bujice, koje ugrožavaju železničke pruge i državne puteve prvoklasnog značaja. Služba uredjenja bujica mora da bude snabdevena materijalnim sredstvima u potrebnoj visini, kako bi odgovorila svojim zadacima, koji su eminentno kulturnog i privrednog značaja.

Državni je interes da se popišu svi objekti u uredjenim bujicama, kako bi se mogli održavati u dobrom stanju i potrebna sredstva raspoređivati na način, kako to propisuje Zakon o uredjenju bujica u §. 36.

Banskim upravama potrebni su znatniji krediti za izradu projekata, pošto su u izgledu sve mnogobrojniji radovi.

pozicija za održavanje objekata nije povećana, predložene sume za održavanje objekata kod pojedinih banskih uprava odgovaraju broju objekata i stvarnim potrebama, te je zato potrebno da se usvoje ove sume.

Nagli razvitak službe uredjenja bujica izazvao je i potrebu povećanja osoblja. U personalnom delu

ta je potreba istaknuta i potražen je neophodni broj osoblja, jer se izvršenje hitnih radova, koji se pripremaju u celoj državi, ne može ni zamisliti bez obezbeđenog kadra šumarsko-bujičarskih stručnjaka.

Sanacija imovnih opština

Imovne opštine, poznate narodne institucije u Savskoj i Dunavskoj banovini, vlasnice oko 380.000 hektara šuma, nalaze se već nekoliko godina u vrlo teškoj finansiskoj krizi.

Zbog slabih cena drvnog materijala, koji prema privrednim planovima smeju imovne opštine da unovče svake godine, prihodi poslednjih nekoliko godina nisu u stanju da pokriju rashode, te je većina imovnih opština zadužena velikim svotama i to, u prvom redu, neplaćanjem prinadležnosti osoblju, a pored toga one duguju znatne sume na ime državnog poreza i banovinskog prireza.

Dug svih imovnih opština iznosio je koncem godine 1936 — 60,745.678 dinara. Na osnovi odredaba Finansiskog zakona za 1936/37 godinu oprošten je nekim siromašnijim imovnim opštinama dug na državnom porezu i banovinskom prirezu u iznosu od 14,200.000 dinara, i time je tek nešto pomoženo ovim ustanovama, no one još dalje duguju oko 40,000.000 dinara.

U svrhu sanacije pasivnih imovnih opština predviđeno je jednom odredbom Finansiskog zakona za 1938/39 godinu donošenje Uredbe za sanaciju imovnih opština, koja je prošlog leta bila na raspravljanju pred Privredno-finansiskim komitetom ministara.

Komitet ministara stavio je neke primedbe na Uredbu, pa pošto je Uredba sada ispravljena i dopunjena prema učinjenim primedbama, biće uskoro ponovo dostavljena Privredno-finansiskom komitetu ministara, te se nadam da će Uredba uskoro biti prihvaćena, čime bi se rešilo i pitanje sanacije imovnih opština.

Na žalost i stanje šuma zemljišnih zajednica zadaje brige: izdatci na te šume, kojih ima oko 259.000 hektara, u nesrazmeri su sa приходima. Porezi, prirezi i drugi nameti terete ove šume od jednog hektara 26 dinara godišnje, što one po svojoj privrednoj sposobnosti ne mogu podneti.

Uprava državnih šuma

Organizacija uprave državnih šuma

Državnih šuma ima 2,814.530 hektara ili 38,8% od celokupne površine šuma i šumskog zemljišta. Tim šumama rukuje Odeljenje za upravu državnih šuma u čiju nadležnost spadaju svi poslovi, koji su u vezi sa stručnom upravom, uređenjem i iskorišćavanjem državnih šuma.

Kao područne ustanove za upravu i gazdovanje sa državnim šumama i šumskim zemljištima služe: direkcije šuma, šumske uprave, državne manipulacije, državna šumska industrijska preduzeća i prometne uprave državnih šumskih železnica.

Odeljenje za upravu državnih šuma upravlja državnim šumama preko 12 direkcija šuma, odnosno 161 šumske uprave i 5 šumskih manipulacija kao i prometnom upravom državne šumske železnice Usora—Pribinić.

Područja direkcija šuma podeljena su na šumske uprave: one su izvršni organi direkcija šuma i

osnovne upravne i finansiske jedinice za ekonomisanje državnim šumama. Na čelu šumske uprave stoji šef, koji treba da je stručni šumarski činovnik sa fakultetskom spremom i položenim državnim stručnim ispitom za samostalno upravljanje šumom.

Državne šumske manipulacije su posebne ustanove — neposredno podređene direkcijama šuma, a osnovane tamo gde je režisko iskorišćavanje državnih šuma razvijeno u tako velikom obimu, da se moralo odvojiti od redovnih poslova šumskih uprava.

Šumske uprave podeljene su na čuvarske reone (srezove), koji su povereni na čuvanje lugarima (čuvarima šuma), čija je služba prvenstveno šumsko-zaštitnog karaktera.

Brojno stanje osoblja Uprave državnih šuma i njegova struktura

Uprava državnih šuma sa područnim ustanovama ima svega 2.748 službenika i to:

1) činovnika i činovničkih pripravnika	591
2) zvaničnika svih zvanja (nadlugara, lugara i kancelariskih zvaničnika)	853
3) služitelja svih zvanja (čuvara šuma i kancelariskih služitelja)	1.093
4) dnevničara-služitelja i dnevničara-zvaničnika	204
5) kontraktualnih činovnika	7

Svega: 2.748

Broj, odnosno struktura osoblja Uprave državnih šuma — u poređenju sa veličinom državnog šumskog poseda i njegovim stanjem odnosno težnjom da se planskim radom povećaju prihodi iz njih — najbolje pokazuje pravac u kome se mora kretati personalna politika. Jasno je, da se pritom mora voditi računa o današnjim finansiskim prilikama odnosno o potrebi štednje.

Prema broju šumskih uprava i ukupnoj površini državnog šumskog poseda prosečna površina kojom upravlja jedna šumska uprava iznosi oko 25.000 hektara. Veličina jedne šumske uprave zavisi od intenzivnosti gospodarenja. Šumske uprave velikih površina dozvoljavaju se tamo gde se vodi ekstenzivno gazdinstvo, tj. koje se na kraju svodi samo na čuvanje šuma i lokalno podmirenje u drvetu. Pa ipak i tu se moraju ostaviti izvesne granice preko kojih se ne može prelaziti. Samo primera radi navodi se da šumska uprava u Foči ima površinu od 175.760 hektara.

Zakon o šumama kao i Uredba o organizaciji Ministarstva šuma i rudnika predviđa na čelu jedne šumske uprave da mora biti samo šumarski stručnjak sa fakultetskom spremom i položenim državnim ispitom, a samo izuzetno šumarski stručnjak sa srednjom školom.

Prema propisima Uredbe o organizaciji Ministarstva šuma i rudnika broj šumskih uprava u roku od 10 godina (računajući od 1936) ima se najmanje udvostručiti, tj. svaka šumska uprava ima se svesti na površinu, koja ne sme biti veća od 10.000 hektara za jednu šumsku upravu.

Prema svemu ovome znači da bi u istom roku od 10 godina sadanji broj šumarskih stručnjaka trebalo najmanje udvostručiti, a na stranu onaj broj stručnjaka potrebnih za specijalne poslove u državnim šumama, za koje se ne mogu uzeti šumari iz redova svagdašnje šumarske administracije.

U predlogu budžeta za 1939/40 godinu predviđeno je 40 novih mesta za činovničke pripravnike — šumarske inženjere — pa će se Uprava državnih šuma sa tim novim brojem prilično pomoći za izvesno vreme.

Uredjenje državnih šuma — taksacija i iskorišćavanje šuma

Uredjenje šuma je glavni preduslov pravilnog iskorišćavanja šuma. Osnovu savkog šumskog gazdinstva čine uredjeni elaborati. Bez poznavanja inventara šuma i bez znanja kolike i kakve prihode može šuma da daje, nije moguće zamisliti racionalno gospodarenje.

Kod izrade šuma u vlastitoj režiji još više se pokazuje potreba tačnog određivanja i kvalifikacije drvnih masa. Bez toga ne može se provesti valjana i racionalna organizacija rada niti odabrati najprikladnije investicije.

U praksi se često vidi da se zbog nedostatka privrednog plana podižu ili preskupe investicije, ili naprotiv preslabe, koje se naknadno, uz nesrazmeran trošak, moraju proširivati.

Poneki šumski kompleksi koji do sada leže besploataciju, kad bi nam bilo poznato koliku drvenu masu sadrže, kolika im je vrednost i kolike su investicije potrebne za njihovo plansko i racionalno iskorišćavanje.

Glavni produkt šumskog gospodarenja, — drvo, ima veoma veliku vrednost, koliko za podmirenje svakidašnjih domaćih potreba, toliko i za trgovinu kao izvozni artikal od najveće važnosti. Prema strukturi našeg izvoza, gde glavno mesto zauzimaju poljoprivredni proizvodi, koji su vrlo nestalni, jer zavise od rodnosti pojedine godine, drvo dobija još veću važnost, jer njegova produkcija ne zavisi od pojedinih godina, pa je drvo uvek u stanju da popuni praznine u izvozu poljoprivrednih produkata u nerodnim godinama. U našoj državi ne postoji ni jedan tako siguran izvozni artikal i tako velike vrednosti kao što je drvo. I baš zato mi moramo osigurati i za budućnost trajnost produkcije, koja je za nas neizvesna bez dobre zaštite šuma i bez uredjajnih elaborata.

Zakonodavac je pravilno ocenio važnost uredjenja državnih šuma. Zakonom o šumama u § 49 traži se da se državnim šumama gospodari po načelu trajnog gospodarenja, što se ima osigurati na taj način, da se gospodarenje vrši strogo po privrednim planovima.

Od naročite je važnosti za iskorišćavanje državnih šuma bilo donošenje Uredbe o organizaciji Ministarstva šuma i rudnika. Iskorišćavanje državnih šuma postavljeno je ovom Uredbom na novu osnovu; jer se po Uredbi šumski proizvodi u slobodnim državnim šumama imaju iskorišćavati po pravilu u vlastitoj režiji, a tek po izuzetku, gde to diktiraju naročiti uslovi, mogu se primenjivati i drugi načini iskorišćavanja.

Za ovo novo iskorišćavanje državnih šuma propisuje Uredba — tolerišući dosadašnje iskorišćavanje državnih šuma po postojećim dugoročnim ugovorima i po ugovorima zaključenim na osnovu Zakona o zaštiti domaće drvarske industrije, da se uvodi postepeno, po prethodno utvrđenom programu, režisko poslovanje i to pošto se stvore svi preduslovi za uspešan rad i ispita rentabilnost režiskog poslovanja.

Ovim odredbama bio je striktno određen smer budućih radova na iskorišćavanju državnih šuma, te se izvršenju tih veoma važnih i opsežnih radova odmah i pristupilo. Za iskorišćavanje državnih šuma u vlastitoj režiji prikupljeni su podaci za sastav jednog opšteg programa i za sastav detaljnijeg petogodišnjeg plana iskorišćavanja na osnovu tog opšteg programa. Zajedno sa ovim podacima za program režiskog iskorišćavanja prikupljeni su i prvi posve generalni podatci za sastav investicionog plana, koji će se definitivno moći sastaviti onda kada se konačno utvrde programi režiskog rada za svaku pojedinu direkciju šuma.

Isto tako se pristupilo, na osnovu odredaba Uredbe o organizaciji Ministarstva šuma i rudnika i prikupljanju podataka za uredjenje i melioraciju suvata i planinskih pašnjaka.

Svi opšti i temeljni radovi na sastavu programa, koji će predstavljati bazu kroz celo šumsko gospodarenje u državnim šumama, nisu zbog svoje opsežnosti i potrebnih detaljnih proučavanja na terenu mogli do sada biti završeni.

Iz ovoga sledi, da će se i u budućoj godini morati intenzivno nastaviti sa radovima oko utvrđivanja definitivnih programa, da bi ovi što pre bili sastavljeni i da se tako režiskom poslovanju da određeni smer i obim, jer su svi ostali načini iskorišćavanja državnih šuma štetni ne samo po održavanje trajnosti, nego i po najosnovniju rentabilnost.

Sistem dugoročnih ugovora, sa kojim smo imali vrlo rdavo iskustvo, a koji je na teritoriji Bosne i Hercegovine izvesno vreme predstavljao jedini način iskorišćavanja državnih šuma, a odavde prenet i u druge krajeve naše države, nalazi se sada u postepenoj likvidaciji.

Iskorišćavanje šuma putem dugoročnih ugovora je najekstenzivnije i najjednostavnije, ali zato i sa najmanje mogućnosti stručnog uticaja na racionalno šumsko gospodarstvo. Iako je takvo šumsko iskorišćavanje najjednostavnije, ipak su dugoročni ugovori preživeli posle ujedinjenja velike perturbacije zbog valutarnih i konjunkturalnih prilika, koje su šumarstvo stavljale pred veoma teške i komplikovane probleme, od kojih su najglavniji: razrešenje i novo sklapanje dugoročnih ugovora prve godine posle ujedinjenja, valorizacija dugovanja kao posledica procentualnog obračunavanja šumskih taksa iz prodajnih cena rezane robe u vezi sa kolebanjem vrednosti novca, davanje raznih bonifikacija preduzećima sa dugoročnim ugovorima zbog krize u 1925 godini, dalje obračunavanje šumskih taksa u zlatu i, najzad, revizije dugoročnih ugovora u 1929 godini.

Pa i u najnovije vreme usled krize u industriji i trgovini drvetom, koja je nastala u 1935 godini primenom ekonomskih sankcija morale su se doneti posebne zakonske mere za ublaženje krize, što je učinjeno donošenjem Uredbe o regulisanju šumske produkcije i merama sanacije drvne privrede od 28 februara 1936 godine.

Ova Uredba sadržava za dugoročne ugovore dve temeljne odredbe: jednu da su se preliminari za 1935/36 godinu, odnosno 1936 godinu, mogli smanjiti najviše do 50% vrednosti preliminara i ostatak preneti na naredne ugovorne godine, a s time u vezi smanjiti odnosno odgoditi za alikvotni deo i naplatu avansa i drugu mnogo važniju odredbu da su se uz puno obezbeđenje mogle dozvoljavati i otplate ku-

povnine odnosno avansa na istu u obrocima za drvo iz seča u ranijim godinama do uključivo 1935 godine za vreme od najviše 5 godina.

Prvom odredbom se preduzeća uglavnom uopšte nisu koristila, jer su preliminarni u vreme kada je Uredba donesena bili već sastavljeni i jer se uskoro po donošenju Uredbe mogla primetiti tendencija za jenjavanje opšte krize. Drugom odredbom koristila su se skoro sva preduzeća, te su skoro sva preduzeća, blagodareći toj odredbi, regulisala svoja ne-sporna dugovanja, što je i za državu od velike koristi, jer su na taj način, s jedne strane, svi dugovi obezbeđeni, a, s druge strane, iskorišćavanje državnih šuma putem dugoročnih ugovora sa nekim izuzetima teče normalno bez ikakvih većih trzavica i bez kakvih naročitih problema, te se svi poslovi po dugoročnim ugovorima svršavaju normalno po zauzetom principu, da se dugoročni ugovori moraju obostrano poštovati i u celosti izvršivati.

Iskorišćavanje državnih šuma na osnovu Zakona o zaštiti domaće drvarske industrije nije donelo onih rezultata, koji su se očekivali.

Pomenuti zakon stupio je na snagu 31 maja 1929 godine pa će trajati do 31 maja 1939 godine. On omogućava snabdevanje domaćih pilana potrebnom oblovinom iz državnih šuma putem zaključenja dugoročnih ugovora.

U prvom redu dolaze u obzir pilane sa godišnjim kapacitetom ispod 14.000 m³ oblovine, ali glasom čl. 14 pomenutog Zakona moguća je i alimentacija pilana sa većim kapacitetom.

Prodajna cena drvetu po tom Zakonu određuje se kalkulacijom tako, da se u svrhu prodaje ne moraju održavati javna nadmetanja po Zakonu o državnom računovodstvu i Zakonu o šumama, odnosno po Uredbi o organizaciji Ministarstva šuma i rudnika.

Za svako rezervirano područje sklapa se jedan rezervacioni i jedan kupoprodajni ugovor. Za svaku vrstu drveta jednog rezervacionog područja izračunava se i određuje prosečna šumska taksa.

Glasom čl. 7 Zakona o zaštiti domaće drvarske industrije u slučaju većih tržišnih promena i valutnih prilika, Ministar šuma i rudnika ponovo određuje šumsku taksu u saglasnosti sa Ministarskim savetom.

Zakon o zaštiti domaće drvarske industrije primenjen je na području direkcija šuma Skoplje, Niš, Čačak, Sarajevo, Banjaluka, Tuzla, Sušak i Zagreb. Ukupna rezervirana drva masa, koja je do danas delimično već iskorišćena, iznosi oko 3,300.000 m³ četina i 2,300.000 kubnih metara bukovine.

Usled krize na drvnom tržištu u prošlim godinama većina interesanata po Zakonu o zaštiti domaće drvarske industrije, nije mogla da udovoljava ugovornim obavezama ni u pogledu seče etata u predviđenoj visini ni u pogledu plaćanja kupovine.

Kako sami ugovori ne pružaju mogućnost za menjanje i olakšanje ugovornih uslova, to se je u cilju zaštite kupaca pristupilo donošenju zakona i uredbi koji su omogućili da kupoprodajni ugovori ostanu na snazi, premda kupci nisu udovoljavali prvobitnim ugovornim obavezama. Godine 1931 donešen je Zakon o olakšici domaćoj šumskoj industriji, godine 1936 Uredba o regulisanju šumske produkcije i merama sanacije drvne privrede.

Olakšice po tim zakonima i uredbama sastoje se u smanjenju i odgodi seča, u obročnom otplaćivanju kupovnine, u oslobođenju ugovorača od plaćanja kupovnine za neposećene etate.

Navedenim merama znatno je popravljeno stanje domaće drvne industrije, koja se koristila blagodatima navedenog Zakona, ali zbog opštih prilika na drvnom tržištu, nije se mogao postići cilj istaknut samim Zakonom.

Pošto Zakon o zaštiti domaće drvne industrije gubi važnost 31 maja o. g., proučava se mogućnost, drugog boljeg načina pomoći i zaštite domaće drvne industrije.

Iskorišćavanje državnih šuma putem prodaje na panju, licitacijom i po šumskom cenovniku, sem iskorišćavanja po dugoročnim i rezervacionim ugovorima vrši se samo u izuzetnim slučajevima s obzirom na propise Uredbe o organizaciji Ministarstva šuma i rudnika, po kojima se sve slobodne državne šume imaju po pravilu iskorišćavati u vlastitoj režiji, osim slučajeva gde se to iz bilo kojih razloga ne može činiti.

Ovaj način prodaje moraće se i u buduće produžiti za sve vreme postepenog uvođenja režiskog poslovanja, dok se ne sastave opšti programi režiskog poslovanja sa investicionim planovima i dok se ne donesu definitivne odluke o tome, koje će se državne šume iskorišćavati u vlastitoj režiji i kojim redom. Ovo je potrebno kako radi realizovanja budžetskih prihoda, tako i radi podmirenja potreba na drvetu. Budu li nakon sastava i odobrenja opšteg programa režiskog rada šumskih kompleksa, koji nisu bilo iz koga razloga obuhvaćeni opštim programom, moraće se i posle toga ti kompleksi prodavati putem licitacije i iskoristiti od privatnih preduzeća.

Ima objekata gde se iz napred iznetih razloga rad u državnoj režiji neće uopšte ili bar za duži niz godina reširati. Nema sumnje, da bi državni interesi pretrpeli štetu kako sa uzgojnog tako i sa finansijskog gledišta, ako bi se takve šume ostavile neiskorišćene i neunovčene, bar putem prodaje u šumi na panju, ako se za njih može postići povoljna cena. Razume se samo po sebi da će ubuduće i kod ovih prodaja morati odlučnu ulogu da igraju etatne prilike pojedinih šumskih uprava i direkcija šuma.

Dosledno principu koji je u pogledu iskorišćavanja državnih šuma usvojila Uredba o organizaciji Ministarstva šuma i rudnika, zavodi se postepenim planskim radom iskorišćavanje državnih šuma u vlastitoj režiji u svima državnim šumama gde se mogu stvoriti potrebni preduslovi za uspešan rad u režiji.

Iskorišćavanje državnih šuma u vlastitoj režiji vršilo se i ranije, ali u manjem obimu. Sada se režisko poslovanje uvodi kod svih direkcija šuma. Od direkcija šuma, koje su i ranije vodile režisko poslovanje, postoje dve, koje su tako reći sav etat koji propisuju privredni planovi iskorišćavale putem vlastite režije. To su Direkcije šuma Apatin (sada Novi Sad) i Ljubljana. Kao treća direkcija verovatno će doći u taj stadij Direkcija šuma u Vinkovcima, jer se osim jednog dugoročnog ugovora i osim prodaje starih slavonskih hrastova na panju, takode sav preostali deo etata iskorišćuje u vlastitoj režiji.

Dok se ranije u vlastitoj režiji izradivalo 6% tj. oko 300.000 kubnih metara od ukupnog procenta etata u državnim šumama, danas se taj procenat popeo na preko 30% tj. na 1,500.000 kubnih metara.

Daljem proširivanju režiskog poslovanja pristupice se sistematski i programski. Svaka žurba ili preagnjenost mogla bi biti od štete po uspeh celog poslovanja.

Režisko poslovanje čeka naredne godine još ogroman organizatorski rad, kojem će biti svrha da tačno utvrdi ciljeve i obim režiskoga poslovanja kod pojedinih direkcija šuma.

Radi jednoobraznog postupka pri režiskom poslovanju kako u tehničkom tako i u računskom pogledu izraden je na osnovu člana 45 Uredbe o organizaciji Ministarstva šuma i rudnika novi pravilnik o iskorišćavanju državnih šuma u vlastitoj režiji, koji stupa na snagu 1 aprila 1939 godine.

O uspehu režiskog poslovanja ne mogu se za sada izneti nikakve konačne cifre, jer završni računi režiskog poslovanja pojedinih direkcija šuma još nisu sastavljeni, ali se može istaknuti da je većina režiskih proizvoda prodana po cenama, koje stoje znatno iznad cena predviđenih proračunom.

Kada se govori o uspehu režiskog poslovanja mora se spomenuti i snabdevanje Ministarstva vojske i mornarice ogrevnim drvetom. Može se reći da je to Ministarstvo kupac gotovo cele produkcije ogrevnog drveta izradenog u vlastitoj režiji. Da bi se pojednostavio posao oko ovog snabdevanja u proučavanju je pitanje permanentnog snabdevanja Ministarstva vojske i mornarice ogrevnim drvetom na taj način da se reoniraju i pojedine vojne ustanove kao potrošači i pojedine šumske uprave kao proizvođači tako, da stalne šumske uprave svu svoju godišnju produkciju izravno treba da predaju vojnim ustanovama bez posebnog raspisivanja licitacija, bilo od strane Ministarstva vojske i mornarice bilo od strane Ministarstva šuma i rudnika i bez posebnih ponuda, nego samo na osnovu jednoga aranžmana u vidu ugovora.

Na isti način trebalo bi regulisati i snabdevanje Ministarstva saobraćaja sa železničkim pragovima.

Pri oceni režiskoga iskorišćavanja državnih šuma mora se polaziti sa gledišta, da su seča i prirodno pošumljavanje sečišta jedna i nerazdvojna radnja i da u interesu trajnosti produkcije treba da je ovo u ruci sopstvenika šuma, u ovom slučaju države. Režiskim iskorišćavanjem država daje sirovine drvnoj industriji, a da sama ne namerava da ulazi u tu granu privatne radinosti.

Sporedni šumski proizvodi

U sporedne šumske proizvode spadaju: lovna privreda i ribarstvo, planinska i šumska paša sa urednjem i melioracijom pašnjaka, smolarenje, eksploatacija lekovitog bilja, šumskih plodova i gljiva kao i eksploatacija kamena, zemlje, raznih minerala i zakupi zemljišta.

Sve ove vrste šumskih proizvoda zauzimaju vidno mesto u šumskoj privredi i svojim značenjem za opštu narodnu privredu dopunjuju vrednost glavnih šumskih proizvoda, tim značajniju, ukoliko se eksploatacija šuma razvija i potrošnja drveta raste kako za zemaljske potrebe tako i za izvoz. Sa ekonomsko-socijalnog značaja, sporedni šumski proizvodi, naročito šumska i planinska paša, predstavljaju najvažniji izvor prihoda za široke narodne mase, naročito u našim najsiromašnijim planinskim krajevima.

Da bi se eksploatacija sporednih šumskih proizvoda, njihovog uredenja i racionalizacije, kako u privrednom tako i u finansiskom pravcu mogla razviti, ove godine osnovan je poseban otkupni odsek za lovnu privredu i sporedne šumske proizvode državnih šuma pri Odeljenju za upravu državnih šuma. Budući da je eksploatacija sporednih šumskih proizvoda bila

od vajkada na primitivnoj i ekstenzivnoj osnovi i ne uredena u svakom pogledu, Odeljenje za upravu državnih šuma preduzima sve potrebne mere da ovu granu šumske privrede sredi, kako bi se došlo do povećanja tih proizvoda i prema tome do povećanja državnih prihoda.

Kvalitativno i kvantitativno povećanje sporednih šumskih proizvoda moguće su samo tako ako se njihovom uredenju pristupi po jednom određenom planu i programu rada.

Za uredenje lovne privrede kod nas potrebna su veća finansiska sredstva ako se želi racionalizacija lova i uspostavljanje reda i sistema prema odredbama novog Zakona o lovu. Mora se svim silama težiti ka izdvajanju državnih lovišta što pre radi konačnog prelaza iz regalnoga u dominalni sistem, jer će samo tako naša lovna privreda prestati da se smatra kao privreda koja treba samo da daje, a da se u nju ništa ne ulaže u svrhu gajenja i zaštite korisne divljači.

Suvatska ili bolje reći planinska paša pretstavlja najveću i najvažniju granu među sporednim šumskim proizvodima. Mi imamo oko 750.000 hektara suvata. Od te površine državi pripada 350.000 hektara, a selima, opštinama, privatnim ustanovama i pojednicima oko 400.000 hektara. Već po ovoj površini može se oceniti koliko ogromnu vrednost ima planinska paša za stočarstvo u našoj zemlji, a tako isto i za državne prihode kada se uzme u obzir da i kod današnjeg neuređenog stanja planinske paše, suvati i planinski pašnjaci daju znatne prihode državnoj kasi.

Sem suvatske i planinske paše na površinama iznad šumske zone, kod nas je od velikog značaja i šumska paša, koja se vrši u samim državnim šumama. Sa gledišta uzgoja naših šuma šumska paša je najvažnije pitanje državne šumske privrede. Mi redovno gubimo velike količine prirasta na drvetu zbog toga što naše šume moraju da podnose milionske brojke sitne i krupne stoke na šumskoj paši. Za šumsku privredu je to nužno zlo, koje moramo da podnosimo s obzirom na strukturu naše zemljoradnje i našega ratarstva uopšte. Taj veliki tribut, koji će naše šume podnositi sve dotle dok naša poljoprivreda u izvesnim krajevima države bude na ekstenzivnom stupnju prestavlja veliki teret za šumsku privredu i smetnju za savremeno i uredeno šumarstvo, koje treba da pruži našoj zemlji mnogo veće količine drveta u budućnosti nego li što pruža danas.

Zato se nameće kao hitna potreba sistematski rad na melioraciji planinskih pašnjaka kao i svih ostalih zemljišta pogodnih za kulturu stočne hrane i pićnih bilja i to u prvom redu u našim planinskim krajevima. Zato sam u predlog budžeta za 1939/40 godinu predvideo i iznose potrebne za melioraciju suvata.

Još u početku poslednje privredne krize, kada je potražnja glavnog šumskog proizvoda — drveta bila smanjena, počelo se intenzivnije raditi na iskorišćavanju sporednih šumskih proizvoda. Svrha je tome bila da se osigura i za daleku budućnost finansiska potrajnost šumskih prihoda a sa druge strane da se iskoriste i oni šumski proizvodi na koje se u ranijim godinama nije ni mislilo kada je iskorišćavanje drveta vršeno u punoj meri.

Smolarenje borovih šuma počelo je u vlastitoj režiji 1934 godine. Obitni radovi na smolarenju borovih šuma, započeti pre nekoliko godina u Južnoj Srbiji a sada prošireni na Bosnu u cilju utvrđivanja kapaciteta tih šuma u proizvodnji smole, treba da daju rezultate, na osnovu kojih će se započeto režisko

iskorišćavanje smole proširiti na veći broj borovih šuma i na neznatno veću teritoriju. Za sada se smolari u borovim šumama Sreza porečkog u slivu reke Treške na teritoriji Direkcije šuma Škoplje. Smolarska režija proizvodi sada samo 1/25 zemaljske potrošnje. Sva proizvodnja kolofona u vlastitoj režiji prodaje se domaćim fabrikama sapuna, a terpentinsko ulje se prodaje prvenstveno državnim vojnim ustanovama i Ministarstvu saobraćaja, a potom našim drogerijama i apotekama.

Veliko interesovanje pokazuje poslovni svet poslednjih godina za lekovito bilje, koje se sve više traži, pa se sada pokreće pitanje njegovog sakupljanja u državnim šumama i prerade u vlastitoj režiji. Pitanje je međutim sasvim novo i uvođenju režije u ovu vrstu poslovanja ne bi se moglo pristupiti bez dovoljno teoriskoga i praktičnoga iskustva. Zbog toga se za sada moramo ograničiti na probno iskorišćavanje lekovitog bilja. Cilj toga iskorišćavanja biće da se utvrdi obilje pojedinih vrsta i rentabilnost rada, a prodajom dobijenih produkata stićaće se manipulativno i komercijalno iskustvo neophodno potrebno za docniji rad u režiji.

Ovo probno iskorišćavanje lekovitog bilja biće za sada ograničeno na Južnu Srbiju, koja je u florističkom pogledu uopšte i u pogledu raznovrsnosti lekovitog bilja vrlo bogata, te pruža najpovoljnije izglede na uspeh ovoga posla.

Eksploatacija kamenoloma, naročito granita, za građevinski materijal uzima sve veće razmere. Država raspolaže znatnim terenima granitnih nalazišta a potražnja je velika. Treba što više razviti eksploataciju granita na državnom šumskom zemljištu, jer taj materijal se prodaje po dobrim cenama i daje državi lepe prilode. Takode se pokazuje interesovanje i za eksploataciju magnezita, barita i kaolina u državnim šumama.

Ograničavanje državnih šuma i unutrašnja kolonizacija

Zadatak ograničavanja državnih šuma u svojoj bitnosti sastoji se u tome, da se pravilno reši pitanje svojine državnih šuma. I sve dotle dok se ono ne reši, nije moguće pravo intenzivno gazdovanje državnim šumama.

Ograničavanje šuma u Srbiji i Južnoj Srbiji skoro je potpuno završeno. Ostaje još jedino da se izvrši rad oko rešavanja zaostalih sporova kao i rad na ubaštinjavanju države na ograničene komplekse.

Pitanje ograničavanja državnih šuma, koje duboko zaseca u životne interese seljačkog naroda, povlači se već duži niz godina.

Rad na ograničavanju državnih šuma za poslednjih nekoliko godina sastojao se više u ispravkama ranijih ograničavanja, nego li u samome ograničavanju neograničenih državnih šuma. Ostalo je još samo da se ograniči ostrvo Veliki Petar u Prespanskom jezeru pored nekoliko manjih kompleksa.

U toku prošle budžetske godine radila su tri suda za ograničavanje (mesta konstituisanja sudova su bila: Plevlje, Kuršumlija i Valjevo), obrazovali su 70 kompleksa državnih šuma, koji su više radili na ispravkama ranijih ograničavanja i na rešavanju zaostalih sporova.

Sem rada na ograničavanju državnih šuma od važnosti je i rad na likvidaciji bespravnih naselja i zauzeća u državnoj šumi Pasjači—Vidojevici i Maca-

nu u srezovima: Prokupačkom i Dobričkom. Rad na ovome poslu spada takode u rešenje pitanja posedovnih odnosa. Pitanje regulisanja bespravnih zauzeća i zauzimača u državnoj šumi Pasjači—Vidojevici i Macanu nije skorog datuma. Godine 1935 Ministarski savet propisao je naročitu Uredbu M.S.br. 591 od 1 avgusta 1935 godine za rešenje ovoga pitanja.

Po pomenutoj Uredbi imao bi jedan deo gore pomenute državne šume da se odvoji i da se na njemu izvrši naseljavanje svih bespravnih naseljenika koji su se bili nastanili po celoj državnoj šumi. Tako bi se naseljenicima dao siguran pravni položaj, a preostali deo državne šume bio bi čist od naseljenika i zauzimača.

Od celokupne ove državne šume izdvojena su i za državu ograničena 4 kompleksa u ukupnoj površini od 4.735 hektara. Za ove četiri državne šume napravljeni su granični protokoli i granični planovi. Za naseljavanje odnosno za grupisanje bespravnih naseljenika odvojena su tri kompleksa ukupne površine 1.634 hektara.

U cilju sredivanja ekonomskih prilika u Bosni i Hercegovini s jedne, a radi sprečavanja daljeg uništavanja i devastiranja državnih šuma i samovoljnog zauzimanja državnog šumskog zemljišta s druge strane, izradena je u godini 1936 Uredba o dodeljivanju državnog šumskog zemljišta i likvidaciji uzurpacija u ranijoj Bosni i Hercegovini.

Ovom Uredbom treba da se i od strane ovog resora pomogne definitivno likvidiranje dobrovoljačkog pitanja u pogledu izdavanja priznate im kompetencije na zemlju. Dalje, zemljoradnici oskudni zemljom trebaju po ovoj Uredbi da se namire zemljom do predviđenoga minimuma, ukoliko je to moguće s obzirom na raspoloživost zemljišta sposobnog za poljoprivrednu obradu. Pored ovoga pomenuta Uredba predviđa i regulisanje, upravo likvidiranje uzurpacija koje su izvršene u velikom broju na državnom šumskom zemljištu. Od pravilnog rešenja ovih pitanja u mnogome zavisi i dalji opstanak državnih šuma na teritoriji bosansko-hercegovačkih direkcija šuma.

Pitanje snabdevanja zemljom siromašnih zemljoradnika datira u Bosni i Hercegovini od pre pedeset godina. Vršena je tako zvana unutarinja kolonizacija na teritoriji Bosne i Hercegovine, ali je efekat ovoga rada do donošenja gore pomenute Uredbe bio minimalan.

U predlogu budžeta predviđene su potrebne sume za dalje izvođenje unutarne kolonizacije u Bosni i Hercegovini, kako bi se omogućio život i opstanak ekonomski najslabijem delu stanovništva, a sem toga zaštititi se državni šumski posed od daljih bespravnih zauzeća, koja su u izvesnim srezovima zauzela velike razmere. Ne može se dovoljno naglasiti važnost i hitnost poslova po gore pomenutoj Uredbi. Novčana sredstva koja će se odobriti za ovaj rad stvaraju povoljno psihološko raspoloženje zainteresovanih masa kao i uverenje o dobroj nameri i želji vlasti, da se siromašnom i brojnom delu našega naroda što pre pomogne, a nezdravi odnosi u pogledu šumskog poseda da se što pre saniraju.

Državna šumska preduzeća

Na kraju ovoga ekspozea o upravi državnih šuma smatram za potrebno da progovorim nekoliko reči o državnim šumskim preduzećima, ma da ona ne tangiraju ovaj budžetski predlog.

Ministarstvo šuma i rudnika je isključivi sopstvenik Šumsko-industriskog preduzeća »Šipad«, a. d., sa akciskim kapitalom od 65.000.000 dinara. Pomenuto preduzeće sastavljeno je iz ovih jedinica: centralna uprava preduzeća u Sarajevu, direkcija šumskih radova u Oštrelju, uprava šumskih radova u Plevlju, strugara u Drvaru, strugara u Dobrljinu, strugara u Zavidoviću, strugara u Ustipraču, stovarište grade u Šibeniku, drugo stovarište grade u Dubrovniku, stovarište grade u Prijedoru, stovarište grade u Kninu, fabrika celuloze u Drvaru i direkcija železnica u Drvaru.

Strugara u Dobrljinu preraduje godišnje oko 25.000 kubnih metara hrastovine pomoću 6 gatera. Za pogon, strugara ima jednu stabilnu mašinu od 600 konjskih snaga, jednu turbinu od 30 konjskih snaga, 4 parna kotla i 6 generatora. Strugara se snabdeva drvetom kupovinom iz državnih šuma i imovnih opština u Slavoniji.

Strugara u Drvaru preraduje godišnje oko 150.000 kubnih metara jelovoga i 25.000 kubnih metara bukovog drveta pomoću 15 gatera. Za pogon, strugara ima tri stabilne parne mašine od 2.400 konjskih snaga, 3 stara i 2 nova parna kotla, 4 generatora i jednu stojeću parnu mašinu. Drvetom za preradu snabdeva se ova pilana iz državnih šuma u ugovornom području iz zapadne Bosne.

Strugara u Zavidovićima preraduje za sada godišnje oko 100.000 kubnih metara jelovog i bukovog oblog drveta. Ima 22 gatera, ali su u pogonu samo osam. Drvetom se snabdeva iz državnih šuma bivšeg područja »Krivaje«. Za pogon strugara ima jednu stabilnu parnu mašinu sa kondenzatorom od 2.000 konjskih snaga, jednu parnu mašinu od 1.000 konjskih snaga, jednu brzohodnu parnu mašinu od 220 konjskih snaga, jednu brzohodnu parnu mašinu od 60 konjskih snaga i četiri generatora.

Pored toga ima žičanu železnicu za prenos balvana u Pakleniku.

Strugara u Ustipraču sa četiri gatera preraduje borovinu i čamovinu sa godišnjim kapacitetom od 50.000 kubnih metara. Drvetom za preradu snabdeva se iz državne šume »Kovač - Štakorina« po ugovoru kao i iz kupljenih crnogorskih plemenskih šuma. Za pogon strugara ima jednu stabilnu parnu lokomotivu od 225 konjskih snaga. Fabrika celuloze u Drvaru sa godišnjim kapacitetom od 1.800 vagona nebeljene sulfitne celuloze preraduje oko 100.000 kubnih metara četinjastog celuloznog drveta iz državnih šuma ugovornog područja. Fabrika ima 6 kotlova po 200 kvadratnih metara ogrevne površine, jednu parnu mašinu sa kondenzatorom od 700 konj. snaga, jednu brzohodnu parnu mašinu od 500 konj. snaga, 4 generatora i 5 kotlova za kuvanje celuloze. Radi se na podizanju instalacije za filtriranje vode i belenje celuloze, a u projektu je i podizanje instalacija za izradu etilnog alkohola od lužine.

Po svom obimu i privrednom značaju preduzeće svakako dolazi na prvo mesto u državi. Šumsko-industrisko preduzeće Šipad a. d. raspolaže mnogobrojnim fabrikama i zgradama za stanovanje za činovničko osoblje i radnike, železničkim stanicama, magacinima itd. Ovo preduzeće ima 345 kilometara glavne i 300 kilometara šumske pruge sa 37 lokomotiva, 625 vagona i dva traktora. U preduzeću je zaposleno 425 raznih nameštenika, a broj radnika se kreće od 6.000—9.000.

Radi sanacije šumsko-industriskog preduzeća Šipad a. d., a povodom finansiskih teškoća u koje je ono zapalo i koje mu onemogućavaju dalje uspešno poslovanje, zatim radi izravnjanja potraživanja državnog erara od istog kao i radi reorganizacije samog preduzeća, obrazovana je komisija koja će ispitati celokupno sadašnje stanje ovog preduzeća: finansisko, komercijalno i organizaciono. Komisija će uskoro završiti rad, pa će mi podneti i izveštaj i predložiti potrebne mere kako bi se preduzeće postavilo na solidnu poslovnu bazu, uklanjajući sve elemente koji otežavaju ili onemogućavaju njegovo trajno uspešno poslovanje.

Osim toga Ministarstvo šuma i rudnika učestvuje u preduzeću „Jugoslovenska destilacija drva“ a. d. u Tesliću sa 20% prioriternih akcija, a čije su sve nekretnine svojina Ministarstva šuma i rudnika.

RUDARSTVO I RUDARSKA PRIVREDA

Prelazeći na rudarski deo poverenog mi resora, gospodo narodni poslanici, želja mi je da budete i o ovome delu resora, o rudarstvu, svestrano obavesteni, kako bi ste mogli što je moguće punijim poznavanjem predmeta oceniti predloženi vam budžet i sa punom savešću opredeliti se pri glasanju o njemu.

Da bi mogli doneti svoj zaključak o predloženom vam budžetu o rudarskoj struci smatram potrebnim, da vam detaljno izložim stanje u našem rudarstvu uopšte, a kod državnih rudarskih preduzeća napose. Pri tome ću se u razlaganju i upoređivanju zadržati na skupnim godišnjim brojevima, kao i na najvažnijim proizvodima, a vama, gospodo, stoje na raspoloženju detaljni uporedni podatci.

I. Vrhovni rudarski nadzor

Opšte prilike

Rudarstvo u našoj Kraljevini pretstavlja danas jednu od najvažnijih privrednih grana kako po veličini i vrednosti dostignute proizvodnje, tako, i još više prema ulozi, koja mu je namenjena, i koju sve jače preuzima. Jer utrobu zemlje na teritoriji naše države obdaruje priroda u tolikoj meri i tako raznovrsno, da se na bazi toga bogatstva već izraduje i može u punoj meri izgraditi naša ekonomska samostalnost na tome polju, a uz to naša zemaljska odbrana može da ima pun oslonac u potrebnim joj sirovinama i proizvodima. Konačno, aktiva našeg trgovinskog bilansa u prošloj 1937 godini imala je jaku potporu u proizvodima našeg rudarstva, koji su izvoženi u inostranstvo. Upoređujući, pak, proizvodnju rudarske industrije u 1938, sa onom u 1937, vidimo da je ista kod glavnih ruda u znatnom porastu, te da će ona i u toku ove godine biti važan i veliki činilac u izravnjanju našeg trgovinskog bilansa. Jer treba znati da već danas u proizvodnji bakra Jugoslavija stoji na drugom mestu u Evropi, odmah iza Nemačke i vrlo blizu nje. Ali dok Nemačka za svoju proizvodnju upotrebljava i tuđu rudu, dotle Jugoslavija izraduje bakar iz svoje rude. I stvarno, u proizvodnji rude, proračunatoj na sadržaj bakra, stoji Jugoslavija u Evropi na prvom mestu, daleko ispred svih ostalih država, dok na tablici svetske proizvodnje prema podacima za 1937 godinu zauzima Jugoslavija sedmo mesto.

Isto mesto, prvo u Evropi a sedmo u svetu, zauzela je već Jugoslavija i u proizvodnji olovne koncentrisane rude, dok joj proizvodnja cinkove rude

priobavlja već danas drugo mesto u Evropi, a šesto u svetu. Kao što vidite, gospodo, proizvodnja ovih triju elémenta daje našoj relativno maloj Jugoslaviji vrlo važnu ulogu na tablici evropske proizvodnje, dok će joj skora budućnost, o kojoj ću još govoriti, tu ulogu znatno pojačati.

Vama je poznato, gospodo, da su srednjevekovne države na Balkanu, a naročito srpske države, crple svoje bogatstvo i izgrađivale svoju snagu iz rudnog bogatstva. Uvere sam, da nije daleko vreme kada će i naša Jugoslavija zahvaljivati svoje blagostanje u prvom redu svojoj rudarskoj proizvodnji. Svoju snagu, pak, ona ima već danas. Za ocenu toga, evo vam nekoliko podataka:

Ukupna vrednost rudarske proizvodnje dostigla je u 1937 godini okruglo	Din. 1,295.— mil.
a topionička	„ 524.— „
što sa sporednim proizvodima u vrednosti od	„ 14.— „
čini impozantnu cifru od okruglo	Din. 1,833.— mil.

Ovo je za sada najveća cifra vrednosti rudarskih i topioničkih proizvoda posle svetskog rata, veća za ravnih 20 miliona dinara od iste vrednosti u 1929 godini, koja se, kao što znate, do sada smatrala za najbolju godinu prosperiteta posle rata, a koja je i za rudarstvo to bila.

Ali, sa žalošću moram konstatovati ukoliko su polagane nade u kontinuitet prosperiteta u početku 1937 godine, kad je, kako znate, nastala nečuvena hosa u svetskoj privredi, koja se u punoj meri odrazila i na naše rudarstvo, u toliko je veće razočarenje nastalo, kada je u drugoj polovini iste godine naglo prekinut taj kontinuitet i nastala tako isto nečuvana besa naročito u rudarskim proizvodima. No ipak, na sreću, rudarstvo u našoj zemlji nije tako naglo popustilo u svojoj intenzivnosti zbog te bese, već je i dalje produžilo da održava proizvodnju na približnoj visini kao i u mesecima hose, ali, naravno, bez mogućnosti postavljanja ikakve prognoze dokle će to trajati.

Za sada nemam još podataka o vrednosti proizvodnje rudarske industrije u toku 1938 godine, ali upoređujući niže navedene podatke o visini proizvodnje u 1938 sa onom u 1937 vidi se da se očekivana besa u proizvodnji rudarske industrije, koja se osetila početkom 1938 u ostalim zemljama, kod nas nije reflektovala, nego je, šta više, proizvodnja u našoj Kraljevini još uvek obeležena tendencijom porasta.

Visina proizvodnje u 1937. i 1938 kretala se izražena u tonama kako sledi:

Vrsta proizvoda	Proizvedeno u 1938	Proizvedeno u 1937
Kameni ugulj	450.766,00	428.318,00
Mrki ugulj	4.020.338,00	3.535.548,00
Lignit	1.271.319,00	1.038.685,00
Briketi	102.333,00	61.323,00
Asfaltni kamen	147,00	123,00
Nafta — zemno ulje	1.101,00	527,00
Zemni plin u m ³	2.431.373,00	1.802.286
Železna ruda	608.228,00	629.172,00
Manganova ruda	4.112,00	4.420,00
Hromna ruda	50.200,00	59.932,00
Hromni koncentrat	14.046,00	11.558,00
Boksit	405.428,00	354.233,00
Zlatonosni kvarc	37.247,00	35.134,00

Vrsta proizvoda	Proizvedeno u 1938	Proizvedeno u 1937
Pirit	150.402,00	133.985,00
Bakarna ruda	759.711,00	650.629,00
Bakarni koncentrat	39.734,00	816.890,00
Sirovo olov.-cink. ruda	870.016,00	816.890,00
Olovni koncentrat	98.317,00	89.944,00
Cinkani koncentrat	78.624,00	77.693,00
Antimonska ruda	15.411,00	8.249,00
Sirovi magnezit	39.335,00	41.967,00
Pečeni magnezit	15.366,00	16.997,00
Mleveni magnezit	2.177,00	2.066,00
Šumalat ploče u m ³	27.499	19.361
Mramor	9.165,00	9.739,00
Slana voda u hekt. lit.	3,704.376,00	2,863.245,00
Mlinsko kamenje kom.	1.539,00	888
Sinterizovani magnezit	121,00	—
Arsenova ruda	10,00	—
Železna troska	11.330	—
Zlatonosni koncentrat	403	—
Sirovo željezo	60.458,00	41.006,00
Zlato u kgr.	603.822	753.570
Srebro u kgr.	363.141	187.141
Bakar	41.993,00	39.410,00
Olovo	8.647,00	4.039,00
Sirovi cink	4.071,00	4.259,00
Cinkov prah	683,00	666,00
Antimon regulus	1.081,00	578,00
So	52.634,00	46.323,00
Cement	61.891,00	61.566,00
Ljevana roba	4.549,00	4.779,00
Olovne ploče	541,00	201,00
Olovne sačme	263,00	206,00
Molibdenova ruda	19,00	84,00
Oniks	—	25,00
Travertim	—	55,00

Pri tome prirodno sve grane današnjih vrsta rudarske proizvodnje ne koračaju istim tempom, i ako se na svima u bitnosti moraju odražavati svakovremena stanja privrede. Jer naše rudarstvo moramo podeliti u dve glavne grupe i to, jednu grupu sačinjava ugulj svih vrsta, a drugu metalne rude.

Proizvodnja uglja zavisi samo i isključivo od unutrašnje potrošnje, a vrednost proizvodnje od odnosa ponude i tražnje u zemlji, jer kvalitet našeg uglja, i pored njegovog obilja, po pravilu ne dozvoljava njegov izvoz i konkurenciju sa odličnim ugljenom na svetskoj pijaci.

Proizvodnja, pak, metalnih ruda, zavisi isključivo od svetskih potreba, a njihova vrednost od merodavnih metalnih berzi u Londonu i Njujorku.

Kao što vidite, iz napred pobrojanih podataka proizvodnje, rudarska industrija je u toku 1938 godine nastavila u porastu, koji se najjasnije očitavao u 1937 godini kad je po vrednosti proizvedenih produkata dostigao svoj maksimum. Prema tome, po visini proizvodnje godina 1938 pretstavlja opet najveću dosadanju proizvodnju. Na žalost, obzirom na veliki pad cena metalima, po vrednosti, proizvodnja rudarske i topioničke industrije izgleda da neće znatno prekoračiti cifru postignutu u 1937 godini.

Promatrajući u najglavnijim potezima razvoj svake grupe za se (detalji se nalaze u statistici), viđemo sledeće karakteristične momente.

I. Kod uglja. Kao što možete videti iz statistike, proizvodnja uglja skoro je neprestano rasla sve do 1929 godine u kojoj je dostigla svoju kulminacionu tačku sa 5,650 mil. tona u vrednosti od blizu 1.100

mil. dinara. Otada već u 1930 godini počela je potrošnja pa prema tome i proizvodnja opadati sve do najniže tačke u 1933 g. sa 4.175 mil. tona. Pad je bio nagao sa jačanjem depresije, ali je oporavak vrlo postepen, jer ni 1937 godina ne pokazuje veću proizvodnju od 5,002 mil. tona, dakle još uvek sa okruglo 0,65 mil. manje nego u 1929. Međutim, kao što sam naveo, i pored krize, koja se u svetu ponova počela osećati, naše rudarstvo je za sada ostalo pošteđeno. Postepeno oporavljanje naše ugljene industrije nastavlja se i u toku 1938 tako, da je u tome vremenu proizvodnja domaćeg uglja još uvek u porastu, dostiže u 1938 cifru od 5,644.756 tona prema 5,063.874 t. u 1937, te je prema tome po visini proizvodnje postigla gotovo svoj maksimum iz 1929 godine. Ali daleko više od proizvodnje padala je njena vrednost zbog međusobne konkurencije. Jer dok je indeks proizvodnje od 100 u 1929 g. pao na najnižu tačku od 73,5 u 1933, dotle je njena vrednost već tada pala na polovinu, pa se i danas drži skoro na istoj visini i pored povećane proizvodnje, što znači da se cene uglja nisu zaustavile u padu nikako još od 1925 godine do 1937, od kad je taj pad počeo. Tek u poslednje vreme nešto se oseća popravljanje cena uglja, što dolazi kao posledica neobično povećane potražnje industrijskih ugljeva usled povećanja delatnosti starih industrija i podizanja novih industrija, koje se javljaju kao novi konzumenti. S druge strane pak, nastojanjem Kraljevske vlade došlo je do povišenja cena uglja, koji za svoje potrebe povlače iz domaćih rudnika naše državne železnice. Koliko god, je, gospodo, pad cena ove sirovine bio pogodan za razvijanje privrede, koja se snabdeva ugljem, kao i za snabdevanje potrošača, čija je moć oslabila, ipak se došlo do granice, čiji je prelaz pretio da postane katastrofom našeg ugljenog rudarstva. Ne treba naime zaboraviti na strukturu toga dela rudarstva gde više od polovine rudnika svaki za se ne proizvodi niti 1000 vagona uglja za 1 godinu, što veći rudnik u svetu proizvede za nekoliko dana. Takvo rudarstvo nije moglo podnositi pad cena. A od čega se ono održavalo do danas? Vrlo često od preniskih zarada radnika, koje nisu dostizale ni za održavanje golog života. I u tome pravcu nastojanjem Kraljevske vlade poduzete su mere, da se nadnice radnika do izvesne mere povise. Naglašavam do izvesne mere, t. j. do mogućnosti pojedinih preduzeća, jer ne smemo zaboraviti da bi kod mnogih preduzeća znatnije i nerazumno podizanje radničkih zarada preko mogućnosti preduzeća, moglo da znači i njegovu propast, njegovo zatvaranje i izbacivanje radnika na ulicu. I mogu da vam kažem, da su nastojanja Kraljevske vlade i u tome pravcu imala mnogo uspeha.

Gospodo, prilikom podnošenja tekućeg budžeta moj prethodnik je rekao, da dotadanje stanje našeg domaćeg ugljarstva ne može trpeti ona vlada, koja je sebi stavila u zadatak polet privrede i podizanje standarda života radnika. Ne može se trpeti to stanje isto tako, već i radi samih interesa zemaljske odbrane, jer se ne može dozvoliti, da zemlja ostane bez potrebne kapaciteta proizvodnje njenih rudnika uglja. Rudarstvo uglja je još uvek težak bolesnik, kome se u interesu narodne privrede, u interesu zemaljske odbrane, kao i u interesu socialnom, mora što pre pružiti radikalni lek. Taj lek ja, kao resorni ministar, mogu da tražim i da nadem, gospodo, jedino u sredivanju tržišta uglja i međusobnih odnosa između rudarskih preduzeća inicijativom same državne rudarske

vlasti. Kao prvi akt oko saniranja prilika našeg domaćeg ugljarstva, Kraljevska vlada je u toku 1938/39 donela rešenje o povišenju cena uglju koji povlače državne železnice. Da bi donekle pokušao ozdravljenje pijace, nastojao je moj prethodnik da cene uglja iz državnih rudnika povisi od odgovarajućeg pariteta opštem porastu indeksa cena s namerom, ne da poveća dobit državnih preduzeća, nego da povišenjem cena uglja iz državnih rudnika reguliše cene na ugljenoj pijaci, i kroz povišenje cena omogućiti oživljavanje ove industrije na korist preduzetnika, radnika i celog naroda. Nastavljajući sa radom u tom pravcu, ističem da ću u tome cilju morati poduzeti mere da ugali dobije cene koje mu po važnosti i vrednosti pripadaju, kako bi se približio u paritetu cenama ostalih proizvoda.

Ali tim samim ne bi bile zadovoljene potrebe našeg rudarstva uglja. Sve više naime počinje u svetu preovladavati svest, da ugali ne treba smatrati samo kao gorivo, nego kao jednu od veoma važnih sirovina za preradu. To ubedenje treba sve više da prelazi u naše staranje i to utoliko pre, što naš ugali po kvalitetu daleko izostaje iza uglja na svetskoj pijaci. Pri tome se mora priznati, da se kod naš ugali upotrebljava i troši nemilice u onakvom stanju, kako ga je priroda dala, te se na taj način razbacuje ova narodna imovina, koja će nenkad biti vrlo potrebna kao osnovna sirovina. Da bi se ovo stanje sredilo, i da bi se uneo novi duh u tretiranje ove materije kao i konačno, da bi se pružila solidna baza za naučno stvaranje i racionalno iskorišćavanje, poznato vam je iz obrazloženja prilikom donošenja budžeta za 1938/39 da je doneta Uredba o osnivanju nacionalnog *Instituta za gorivo i rude*, koji ima biti postavljen na široku bazu, da bi se ispunio povereni mu zadatak. Ovom prilikom mogu da Vas izvestim, da je Nacionalni institut za ispitivanje goriva i ruda započeo sa radom na ispitivanju što racionalnijeg iskorišćavanja našeg goriva, a na korist naroda i države, i da se već danas osećaju koristi od ove nove ustanove. Kad upotrebljavam reč gorivo, vi vidite iz toga, gospodo, da ne mislim samo na ugali, nego i na sve druge vrste čvrstog, tečnog i plinovitog goriva, koje treba privesti racionalnom iskorišćenju. Iz toga, pak, možete videti širinu ovoga krupnog zadatka, koji sam odredio Nacionalnom institutu za ispitivanje goriva i ruda, i koji je, kao što sam rekao, započeo s radom, a daje nam nade, da će postavljeni mu zadatak na opštu korist i zadovoljstvo ispuniti.

II. *Kod metalnih ruda* je savim drugi slučaj, kako sam već naveo, i iz razloga koje sam naveo. Svetska privredna depresija pogodila je proizvodnju i vrednost metala i njihovih ruda u tako katastrofalnim razmerama, da se u svetu bilo stvorilo groblje nekada velikih topionica, a donekle i rudnika. Tek je 1934 god. donela znatnije poboljšanje, koje je jakim tempom nastavljeno i dovelo već u početku 1937 god. do nezapamćenog prosperiteta. Neobično jaka potražnja metala usled naoružanja dovela je do naglog smanjenja stokova, a time do ogromnog skoka cena sa kulminacijom na početku 1937 godine. Jer, prema izveštaju Društva naroda, samo u 1936 god. smanjeni su stokovi bakra za 41%, cinka za 31% i olova za 22% i pored znatno povećane proizvodnje ovih metala u svetu. Obazirem se na ova tri metala, jer oni u našoj rudarskoj topioničkoj proizvodnji zauzimaju najvažnija mesta. Razume se, da je prema tim prilikama na svetskom tržištu koračala i relativna vrednost naše rudarske odnosno topioničke proizvodnje

svih metala. Ali srećom apsolutna vrednost imala je drugi tok, jer upravo nekako sa nastupom depresije u svetu, počinje kod nas naglo jačanje proizvodnje otvaranjem rudnika u Trepči, i proširenjem radova u Boru. Tako se proizvodnja bakarne rude penjala od 330.000 t. u 1929 god. na 660.000 t. dakle za dvostruku veličinu u 1934 god. na kojoj se visini uglavnom zadržala do danas. Isti je slučaj i sa sirovim bakrom, koji je počeo sa 20.000 tona i dostigao preko 40.000 tona. Kod olovne i cinkove rude stanje je još izrazitije, jer se proizvodnja olovnog koncentrata od 16.000 tona u 1929 g. penje na 89.944 tona u 1937 g. i 98.317 tona u 1938, a proizvodnja cinkovog koncentrata od 1000 tona na 77.693 tona u 1937 odnosno 78.624 tone u 1938 g. Ovaj nagli porast proizvodnje u navedenim rudama pomagao je znatno u najtežim godinama privredne depresije i našem trgovačkom bilansu i zaposlenosti, i pribavljanju potrebnih nam deviza za naše obaveze u inostranstvu.

Ali uloga proizvodnje ovih ruda i metala tek počinje da dobija svoju ogromnu vrednost za našu privredu i zemaljsku odbranu, kao i za naš položaj na evropskoj i svetskoj tablici proizvodnje. Taj početak leži u nastojanju i dosad već postignutim rezultatima Kraljevske vlade, da se ova velika nalazišta rude iskoriste što više za naše interese. Kao što vam je poznato, sklopljen je u 1937 godini sa Francuskim društvom borskih rudnika aranžman, po kome se ono obavezuje, da podigne u najkraćem mogućem roku instalacije za elektrolizu bakra, za sada od 12.000 tona, a u roku od 3 godine za 20.000 godišnje. Radovi na podizanju istih, kao što vam je poznato, privedeni su kraju, te se instalacija za proizvodnju elektroliznog bakra već od 2 jula 1938 godine nalazi u pogonu, pa nam više neće biti potrebno, da za svoje potrebe uvozimo ovaj artikal iz inostranstva, za koji su do sada bili izdavani veliki iznosi deviza. Na taj se način deo proizvodnje bakra preraduje u zemlji, pa kao najčišći produkt delom ide u inostranstvo, a delom pruža mogućnost ne samo za snabdevanje postojećeg, nego i za stvaranje nove preradivačke industrije. Što je glavno, pak, zemaljska odbrana je u pogledu ovoga neobično važnog i potrebnog metala stekla punu nezavisnost od inostranstva. Zlato, koje se nalazilo u crnom bakru, i do danas se doduše predavalo Narodnoj banci na osnovu jednog aranžmana; ono se ekstrahiralo u inostranstvu i donosilo u zemlju. Zlato, kojega se nalazi blizu 50 gr. u svakoj toni ovoga bakra, vadi se u našoj zemlji, a kada vremenom bude preradena cela tonaža crnog bakra, proizvodnja zlata će premašiti i 2000 kgr. godišnje, u današnjoj vrednosti od preko 100 miliona dinara.

Sličnim putem pošlo se još jednoj isto tako korisnoj i za naše prilike još grandioznoj investiciji, a to je podizanju velikih **topionica olova i cinka**, koje treba da pretapaju rudu iz Trepče i ostalih rudnika koncerna Seleksen Trasta. Završeni su pregovori sa predstavnicima pomenutog Trasta, i mogu da vas izvestim, da je u interesu što hitnijih podizanja ovih topionica donesena Uredba, kojom su predviđene olakšice, koje će ovome društvu omogućiti podizanje ovih topionica. Naša privreda je do sada imala velikih koristi od proizvodnje ovih ruda, naš saobraćaj od njihovog transporta u masama, naša Narodna banka od unesenih deviza, a naš trgovinski bilans od izvoza u vrednosti od oko 200 miliona dinara. Novim investicijama sve će se te vred-

nosti i koristi povećati, ali će se njima pridružiti i znatne druge: pre svega, zemaljska odbrana obezbediće svoje snabdevanje i olovom i cinkom iz zaštićene sredine zemlje; zatim, zaposlenje i promet potrebnih dobara za topionice ovih masa znatno će se uvećati, i što je najvažnije, steći ćemo u sredini zemlje najmodernije instalacije za proizvodnju velikih količina cinka, koji sam za se i u vezi sa drugim metalima otvara široko polje dalje prerade u zemlji. Ima još jedan važan momenat: podizanje ovako velikih topionica olovne i cinkove rude omogućiće mnogim sitnim preduzećima i istraživačima u zemlji, da bez kakvih teškoća plasiraju ovde one male količine ruda, koje svojim radom dobijaju, pa će se i na taj način pripomoći napretku rudarstva. Konačno, gospodo, naša zemlja će igrati prilično vidnu ulogu u snabdevanju svetskog tržišta ovim, u našoj zemlji preradenim, metalima, što ne samo sa privrednog i finansiskog, nego i sa spoljno političkog gledišta nije irelevantno. Od kolike je to važnosti za našu zemlju jasno je, ako vas upozorim, da se ceo svet snabdeva antimonom većinom iz Kine. Naša zemlja imaće ga međutim u svome krilu, i snabdevaće jedan deo inostranstva ovim važnim metalom.

Ako rezimirate, gospodo, sve što je u našem rudarstvu učinjeno u poslednje vreme, podizanje topionice aluminijuma, puštanje u rad instalacije za elektrolizu bakra, podizanje topionice antimona, omogućavanje podizanja topionica olova i cinka, videćete i sami, pre svega, da je odbrana naše zemlje, ukoliko se osniva na ovim metalima, potpuno obezbedena i da ima u tom pogledu retko srećne uslove. Isto tako ćete uvideti, da je vredina, sa kojom treba gledati u budućnost našeg rudarstva i njegove uloge u našem privrednom životu, umesna i potpuno opravdana. Na to nam daje pravo ne samo bogatstvo zemlje, nego i ekonomska politika Kraljevske vlade, koja pored stalne težnje za unapređenjem proizvodnje uopšte, a rudarske napose, uslovljava što dalju preradu rudnog blaga u zemlji na korist njenu i njenog radnog naroda.

Ova politika dobila je svoju naročitu potvrdu u izgradnji **teške industrije gvožđa i čelika**, koja je od najvećeg značaja za našu državu. Kao što vam je poznato, gospodo, glavna rudišta gvozdene rude u našoj Kraljevini jesu Vareš i Ljubija, koji su vlasništvo države i kojima ona upravlja. Ogromne količine gvozdjenih ruda i njihov kvalitet obezbeđuju državi ne samo snabdevanje gvoždem kroz stotine godina, već joj omogućuje i da bude jak izvoznik. Rad na tim rudištima i na proizvodnji gvožđa kretao se decenijama u skromnim razmerama, koje nisu omogućavale ni snabdevanje same zemlje u najosnovnijim proizvodima. Kraljevska vlada učinila je kraj takvom staju. Vi ste, gospodo, bili svedoci prve, najneophodnije etape programa u teškoj industriji, u proširenju železare u Zenici **izgradnjom grube pruge**, koja je u jesen 1937 puštena u rad. Ovaj je korak bio najneophodniji, jer se njim zadovoljava potreba u krupnim profilima valjanog gvožđa, koje smo do sada podmirivali iz inostranstva, a bez kojih ne može da bude samostalna država. Pored podmirivanja drugih potreba zemlje sklopljen je sporazum sa Ministarstvom saobraćaja o isporuci šina i kolosečnog pribora za normalni i uzani kolosek, pa se već od početka tekuće budžetske godine vrše i isporuke. Ovo, gospodo, nije konjunkturni posao, već izrazito

pojačanje privrede, jer saobraćaj mora uzimati šine i u vremenima krize za neophodno potrebno održavanje pruge. Stalnim isporukama saobraćaju biće zaposlena ne samo industrija gvožđa, već će indirektno ojačati i rudarska industrija.

Gospodo, prilikom podnošenja budžeta za 1938/39 godinu izvestio vas je moj prethodnik, da je Kraljevska vlada završila prvu etapu u izgradnji naše teške industrije. Tom je prilikom naglašeno, da ste vi u većini bili švedoci pri završavanju izgradnje te prve etape naše teške industrije. Neki su od vas i prisustvovali puštanju u pogon grube pruge u Zenici. Ne ostajući na prvoj etapi emancipovanja od inostranstva, Kraljevska je vlada išla dalje u nastojanju podizanja i proširenja naše teške industrije. Da bi se naša teška industrija osposobila za izvršavanje najšireg programa naše narodne odbrane, a u interesu potpune nezavisnosti od inostranstva, donesena je Uredba sa zakonskom snagom, kojom je predviđeno, da se na osnovu postojećih zakonskih propisa osnuje koncern naše teške industrije, koji će biti u stanju taj zadatak da u potpunosti i izvrši. Osnovano je akcionarsko društvo „Jugoslovenski čelik“ a. d. sa sedištem u Sarajevu, sa najširim zadatkom oko podizanja naše teške industrije u prvom redu, a zatim i sa zadatkom opšteg unapređenja rudarstva u zemlji. Kao što vam je poznato, glavni akcionar ovoga društva sa 99,91% je Država, i to Državna hipotekarna banka, koja je u novo osnovano društvo ušla sa kapitalom od dinara 200.000.000, dok su državna rudarska preduzeća Ljubija, Zenica i Breza ušla u sastav ovoga društva noseći kao svoj apor, navedena preduzeća. Istovremeno izvršena je fuzija sa ranijom Industrijom gvožđa d. d. u Zenici, dok su rudnik i topionica u Varešu, koji su sopstvenost Vareškog d. d. (do godine 1945), dati novom društvu u zakup do 1945, kada će i oni ući u sastav ove vertikalno organizovane teške industrije.

Spajanjem navedenih preduzeća u jedno telo, i izvršenjem predviđenih investicija, koje će nas učiniti u pogledu proizvoda potrebnih za zemaljsku odbranu neovisnima od inostranstva, biće novo Jugoslovenski čelik a. d. organizovano na način, koji se za označenu svrhu u privredi može smatrati najracionalnijim, i koji se za državu može označiti najplodnijim.

Vi ste, gospodo, iz ranijih izlaganja uz budžet za 1938/39 kao i iz prednjih izlaganja uglavnom videli, a i sami znate sa kolikim rudnim bogatstvom od prilike raspolaže naša zemlja, i sa kako krupnim problemima se susreće državna vlast u njenim nastojanjima za što racionalnijim i što življim iskorišćenjem toga blaga. Na žalost, za njihovo celishodno rešavanje oskudeva državna vlast u osnovnom instrumentu: u jedinstvenom rudarskom zakonu za celu zemlju, u zakonu, koji bi stvorio bazu za razvijanje jedinstvene rudarske politike u svima krajevima države, i koji bi rudarskoj vlasti pružio sigurna sredstva za jednako nastupanje u interesu države i privrede na celoj državnoj teritoriji. Jer i danas, posle skoro 20 godina postojanja naše zajedničke države, vlada se na njenoj teritoriji na osnovu pet, većinom već zastarelih, rudarskih zakona, među kojima su neki bitno različiti jedan od drugog.

Prilikom podnošenja budžeta za 1938/39 obećano je bilo da će uskoro biti podnesen na odobrenje projekat novog rudarskog zakona. I pored najbolje volje moga prethodnika, i moga nastojanja, nisam bio u

moćnosti, da do danas iznesem pred vas ovaj zakonski projekat. On se još nalazi u proučavanju kod Kraljevske vlade, pa čim ga ona usvoji, a ja se nadam da će to biti u najkraćem vremenu, imaju čast i zadovoljstvo da ga podnesem Narodnom predstavništvu. Verujem, da će to biti u toku ove budžetske godine. A pošto će to tako uskoro biti, nemam potrebe da se ovde dalje zadržavam na njemu. Hoću samo sa nekoliko reči da vas ponova obavestim o duhu toga novog projekta. Pre svega, zakon je osnovan na potpuno demokratskom duhu jednakih i do krajinjih mogućnosti preciziranih i jasnih prava građana i na slobodi njihovog rada na rudarskom polju. Ali su isto tako jasno opredeljene dužnosti građana, kako bi ta sloboda rada bila upotrebljena na korist unapređenja rudarske radinosti, i na korist zajednice. Tim preciziranjem popunjene su znatno dosadanje praznine dajući državnoj vlasti u ruke instrument pomoću kojega će biti u stanju, da motri budno na rudarski rad, i upućuje ga u pravcu najracionalnijeg iskorišćenja narodne imovine. Ali je tim sistemom isto tako onemogućena svaka zloupotreba vlasti na štetu interesa i prava građana. Konačno, čuvajući sva stečena prava i ostvarujući punu stvarnu sigurnost, koja je neophodna za svaki rudarski rad, novi rudarski zakon nameće i nove dužnosti, koje s jedne strane zahtevaju interesi Države i njena prava data joj Ustavom, a s druge strane osigurava potrebnu harmoniju između kapitala i rada, kao neophodni postulat današnjeg vremena i shvatanja Kraljevske vlade.

Konačno, gospodo, mogu da vas izvestim, da je pre kratkog vremena donošenjem rudarsko-policiskih propisa popunjena velika praznina u rudarsko-nadzornoj-policijskoj službi, i time donošenjem jedinstvenih propisa regulisano, kako se imaju u pogledu potrebne sigurnosti izvadati rudarski radovi na teritoriji cele naše Kraljevine, kako bi se isti izvadali što racionalnije na korist preduzeća, a uz što veću sigurnost osoblja i rudarskog radništva, da bi se nesreće na našim rudnicima svele na najmanji minimum.

II. Uprava državnih rudarskih preduzeća

Gospodo poslanici,

Uloga državnih preduzeća u našem rudarstvu vrlo je velika, i to relativno mnogo veća, nego što je to slučaj u većini drugih država. Jer, treba znati da država sa svojih 12 rudnika uglja i sa dva ugljena rudnika, koji su prešli u sastav Jugoslovenskog čelika a. d. podmiruje 30—35% potrošnje u zemlji (% zavisi od prodajnih mogućnosti). Iz ovih činjenica možete, gospodo, odmah i sami videti veličinu uloge, ali i zadatke državnih rudarskih preduzeća u pogledu narodne privrede i zemaljske odbrane.

Zadaci rudnika uglja mogu se svesti na ove glavne tačke:

- 1) da snabdevaju potrebe Države;
- 2) da uvek i u svakom slučaju budu siguran oslonac za snabdevanje potreba zemaljske odbrane;
- 3) da u slučaju potrebe služe Državi kao instrument za regulisanje odnosa na tržištu;
- 4) da posluže Državi u danom momentu za izvršenje velikog plana elektrifikacije zemlje;
- 5) da vrše svoju socijalnu ulogu služeći primerom i merilom u regulisanju odnosa između kapitala i rada, i konačno

6) iako na posljednjem mestu, da racionalnim radom daju Državi i što veću materijalnu korist.

Ad 1) Potpuno je jasno i razumljivo i prirodno, da Država snabdeva svoje potrebe prvenstveno iz svojih preduzeća. Mislim, da niko živi neće i ne može pretpostaviti, da vlasnik preduzeća treba kod nabavke proizvoda da zapostavi svoje preduzeće ili ga pušti da životari, a da u isto vreme snabdeva svoje potrebe sa ekvivalentnim, ili još gorim, proizvodima iz tuđih preduzeća. To se od zdravog i normalnog domaćina ne može očekivati, a još manje zahtevati. Ali isto tako ne mislim, da državna preduzeća treba da budu prezaposlena u istom vremenu, kada privatna vapiju za porudžbinama u interesu održavanja njihovog života i rada.

Normalno bi bilo, bar po shvatanju dužnosti dobrog domaćina o njegovoj imovini, da država podmiruje iz privatnih preduzeća samo onaj višak svojih potreba, kojim je njena preduzeća ne mogu snabdeti. Ali, pošto je u ovom slučaju vlasnik preduzeća država, koja se mora brinuti za opstanak i blagostanje sviju krajeva i sviju narodnih slojeva podjednako, to je u ovom pogledu zlatna sredina najbolji put i pravo merilo po kome treba postupati. Ja ću sa svoje strane uvek težiti, da postignem potrebnu harmoniju u tome pogledu. Obzirom na veću potražnju uglja od proizvodnje, nadam se da mi to neće biti teško postići.

Ad 2) Sa malim izuzecima najveće rudnike i najbogatija ležišta uglja u našoj zemlji ima država. Osim toga, ti rudnici nalaze se većinom u potpuno zaštićenoj sredini zemlje. S toga je razumljivo da zemaljska odbrana mora i može računati prvenstveno na državne rudnike, a da ovi moraju biti održavani i izgrađivani tako, da u svima prilikama mogu da ispune povereni im zadatak.

Ad 3) U pogledu dejstva državnih rudnika na tržištu uglja, ja sam unapred istakao, donekle, njihovu ulogu, kad sam govorio o očajnom stanju ugljenih rudnika zbog pada cena. Kao što sam već napred naveo, prilikom prošlogodišnje budžetske debate obećao je moj prethodnik da će nastati, kako bi državni rudnici u današnjoj situaciji prednjačili kao regulator cena na tržištu sa tendencijom ka njihovom povišenju. Ovom prilikom mogu ponovo da naglasim, da se u tome prilično uspeo, što se iskazuje u povišenju cena uglja, koji se isporučuje državnim železnicama. Pored toga cene industrijskih vrsta uglja iz državnih rudnika takode su povišene.

Ad 4) Državnim preduzećima pripada naročita uloga u pogledu elektrifikacije zemlje a to, kako iz razloga veličine i bogatstva rudišta, tako i radi shodnog rasporeda preduzeća na teritoriji Kraljevine, a u poslednjem redu i radi finansijske snage same države za tako velike pothvate. Osnovna zamisao koja odgovara položaju preduzeća jeste, da se jednim vodom odgovarajućeg visokog napona, vodom koji bi se napajao iz velikih državnih električnih centrala, i koji bi svojim granama snabdeo najširi pojas oko sebe, spoji dolina Južne Morave preko Sumadije, Srema i Posavine, sa dolinom Bosne i Neretve. Razume se uz kombinatorno iskorišćenje pogodnih vodnih snaga.

Ali dok je to plan budućnosti, koji iziskuje mnogo vremena i još više srećstava, dotle državna preduzeća već danas vrše ovu svoju kulturnu misiju. Jer, treba znati, da državna preduzeća u ovim radovima ne traže nikakvih koristi za sebe.

Da vam spomenem ovde samo veće radove, koji su izvršeni ili su već u toku. Deželne elektrarne, koje vrše elektrifikaciju Dravske banovine, imaju za sada svoj glavni izvor jevtine električne energije u državnom rudniku u Velenju. Državni rudnik u Kreki pored elektrifikacije Tuzle sprovodi intenzivno elektrifikaciju kraja koji mu gravitira, doline Spreče i Brčkog sa okolinom. Isto to važi za rudnike u Banjoj Luci i Mostaru. Dovršeni su već radovi na elektrifikaciji Čuprije koja je spojena sa Senjskim Rudnikom i otuda već dobija struju. Pored toga izraden je projekat za više no dvostruko proširenje električne centrale u Senjskom rudniku, da bi se mogla snabdevati jevtinom električnom energijom i sva okolna mesta i naselja kao Jagodina, Paraćin itd. Najzad pored potpuno dovršene električne centrale u Zenici ima projekat za novu centralu u Brezi, oba dve a istom elektro-vodu, da elektrificiraju ceo kraj i industriju u dolini Bosne, od Zenice do Sarajeva i Vareša. Kao što vidite, gospodo, delovi spomenute velike zamisli već su izvršeni, ili u izvršenju, i oni prave put za docnije ostvarenje velikih planova. Ja sa svoje strane neću propustiti ni jednu priliku, i neću žaliti žrtava, da iz državnih preduzeća pružim narodu ovaj izvor blagostanja — električnu energiju — po najmanjoj mogućoj ceni.

Ad 5) Državna rudarska preduzeća uposljavaju — i to samo ona u režiji države bez Jugoslovenskog čelika a. d. — oko 8.500 radnika što pretstavlja skoro 1/6 svih radnika zaposlenih na rudarstvu cele Kraljevine.

Već sam taj — za naše prilike impozantni — broj pokazuje Vam ujedno, koliko je socijalna misija državnih preduzeća, kad ona treba i hoće da budu merilo i primerom privatnim preduzećima u pogledu radničkih zarada, uslova rada i standarda života na preduzećima. Istina, veliki deo radnika dolazi sa sela i vraća se u njega, ali je baš i u tome delu uloga državnih preduzeća od zamašne koristi za seljački narod. I zaista, gospodo, zahvaljujući tako relativno dobro regulisanim odnosima, Vi se ne sećate, da ste slušali ili čitali o štrajkovima na državnim rudarskim preduzećima i to ni onda, kada su oni na drugim stranama bivali na dnevnom redu. Ovim nikako ne mislim reći, da je radnik na državnim preduzećima dobro nagrađen, i da živi u blagostanju, jer od toga smo u Jugoslaviji još uvek daleko. Ali kad se uzmu u obzir prilike na većem delu, naročito manjih rudarskih privatnih preduzeća, onda se državnim preduzećima zaista mora odati makar malo priznanje. Kada tome dodate, da državna preduzeća, već po njihovom svojstvu i biću od vajkada stalno daju zaposlenja većem broju radnika, nego što bi im bilo neophodno potrebno za istu proizvodnju, onda se mora priznati, da ona vrše svoju socijalnu ulogu još u većoj meri, nego što bi im po prirodi posla bilo opredeljeno, pa makar to išlo donekle i na štetu čistog dobitka države od te privredne grane.

Iznoseći sve ovo, moram da Vas upoznam, gospodo, da se vodeći brigu o rudarskom radništvu nije žalilo materijalnih žrtava. U toku tekuće budžetske godine 1938/39 zaključen je sa rudarskim radnicima novi radni ugovor, po kojem su zarade radnika prosečno podignute linearno sa 10%, dok su im pored toga priznate još razne beneficije i primanja po zakonu o radnjama, tako da su rudarskom radništvu na državnim rudnicima primanja povećanja za prosečno 12—15%.

Ja ću, gospodo, produžiti sa stalnim nastojanjem i željom, da se što više podigne standard života naših vrednih rudarskih radnika, koji i kao građani, a i po svom mučnom poslu, zaslužuju uvek punu pažnju Kraljevske vlade. Ta pažnja im neće izostati ne samo na državnim, nego i na svima ostalim preduzećima, jer neću dozvoliti nikada već prema samom programu Jugoslovenske radikalne zajednice i Kraljevske vlade, koja je iz njenog krila izišla, da kapital crpe svoju snagu iz radničke bede. Ona preduzeća, koja nisu u stanju da osiguraju radnicima relativno pristojnu zaradu prema našim prilikama, ta preduzeća ne treba da postoje, a država i narodna privreda ne reflektiraju na koristi, koje proističu iz takve proizvodnje. Ovo shvatanje biće uvek polazna tačka za sva moja nastojanja u tome pravcu.

S toga državna rudarska preduzeća apsorbuju, gospodo poslanici, oko 96% celokupnog budžeta rudarskog resora. Tek 4% otpada na rudarsku vlast, rudarsku nastavu, i sve ostale potrebe.

Sama visina budžeta rudarskih preduzeća ne pretstavlja, gospodo, ništa drugo, nego rezultat običnog matematičkog računa, množenje predviđene proizvodnje sa utvrđenim troškovima proizvodnje na osnovu dugogodišnjih iskustava. Ako se proizvodnja bude menjala mimo predviđanja, onda će se morati menjati i predviđeni krediti, zbog toga za slučaj povećanja proizvodnje postoji predlog ovlašćenja u finansiskom zakonu i za odgovarajuća povećanja kredita. Ali takvo povećanje kredita može, gospodo, sve nas samo da raduje, jer bi ono pretstavljalo i povećanje rudarske radinosti i poboljšanje privrednih prilika u zemlji a, konačno, i povećanje koristi za samu državu i njene prihode.

V. PRIHODI

Gospodo narodni poslanici,

Smatram svojom dužnošću da Vas još upoznam i sa prihodnom sposobnošću velikih državnih dobara, kao što su to državne šume i državna rudarska preduzeća. Vi i čitava javnost s pravom očekujete da vidite šta daju ta velika dobra, u koja je uloženo toliko rada i kapitala.

Pri toj oceni, međutim, ne smeju se ispustiti iz vida prilike pod kojima ta preduzeća rade i stanje u kome se ona nalaze.

U prvom redu moram da podvučem da celokupan prihod šumarske i rudarske struke prema ovom predlogu budžeta za 1939/40 godinu iznosi dinara 385,719.326, te je za 194,347.245 dinara manji od prihoda, koji su predviđeni da će se ostvariti u budžetskoj 1938/39 godini.

Ako analizujemo to veliko smanjenje prihoda, to ćemo videti, da ono otpada jedino na državna rudarska preduzeća, gde manjak prihoda ovoga predloga budžeta prema sadašnjem budžetu iznosi 198.320.000 dinara. Uzrok toga velikog smanjenja prihoda treba tražiti u činjenici, što su državni rudnici Breza, Zenica, Ljubija i Vareš izdvojeni iz državne administracije, i obuhvaćeni novoosnovanim preduzećima Jugoslovenski čelik a. d. u Sarajevu, kako sam to već ranije izložio.

Izdvajanje ovih preduzeća iz redovne državne administracije moralo je da ima odjeka ne samo u rashodima predloga budžeta, nego i u prihodima.

Nakon ovog opšteg obaveštenja moram da istaknem činjenicu, da se prema podnetom predlogu budžeta prihodi očekuju i prihodi od onih delatnosti države, gde ona nastupa kao vlast. To su:

Prihodi Odeljenja za vrhovni šumarski nadzor (doprinosi za državnu upravu) 219.330 dinara.

Prihodi Odeljenja za vrhovni rudarski nadzor (rudarske pristojbe i kamate) 2.745.000 dinara.

Svega: 2.964.330 dinara.

Prema tome predviđa se da će državna šumska i rudarska privreda dati prihoda 382.754.996 din. od čega otpada na državne šume 145.814.996 din. na državna rudarska preduzeća 236.940.000 din.

Kod državnih šuma predviđa se u upoređenju sa 1938/39 godinom povećanje prihoda sa 4.007.755 dinara.

Struktura svih predviđenih prihoda razabire se iz predloga budžeta, te otpada potreba za nekim naročitim objašnjenjem.

Sa mnogo nade može se očekivati da će se predviđeni prihodi moći u celosti ostvariti, u koliko ne dođe do kakvih većih i nenadnih promena konjunktura u državnoj industriji i rudarskoj privredi.

Gospodo narodni poslanici,

Završavajući svoja izlaganja, ja držim da sam uspeo da Vam pružim preglednu sliku o stanju i prilikama naše šumske i rudarske privrede u zemlji. Ceo moj rad ubuduće, kao resornog ministra, biće upravljen da se ovo državno blago sačuva, ojača i unapredi.

Radeći na tome, ja ću se rukovoditi već obeleženim smernicama, a to je, da se u delokrugu iskorišćavanja našega rudnog bogatstva zadrži princip, da rudno blago preradujemo u našoj zemlji i našom radnom snagom.

Na taj način, osim snaženja privrednog i ekonomskog, mi ćemo učiniti i naročito mnogo na socialnom polju, koje je u današnje doba naročito važno, dajući rada i zarade našem siromašnom svetu.

U gazdovanju našim šumama učiniću sve, da se tu uvede racionalni sistem iskorišćavanja šuma. Šume se imaju seći samo u onom omjeru, koji je označen kao stvarni redovni godišnji priraštaj.

Uporedno sa sečom, ima se razviti najveća akcija za pošumljavanje onoga koliko se iseklo, a paralelno sa time ima se pošumljavati sve ono zemljište koje je predašnjim neracionalnim sečama dovedeno skoro do pustoši. Posvetiću naročitu pažnju pošumljavanju goleti i staranju oko pašnjaka u Južnoj Srbiji, zatim u Dalmaciji, Hercegovini i Bosni.

Kao jedno od najvažnijih pitanja smatraću pošumljavanje i regulaciju bujičnih terena, koji za sada nameću naročitu brigu svim stručnim organima Ministarstva u čiji delokrug spadaju.

Radeći ovako, razume se da ću naročito ceniti savetku sugestiju i inicijativu, koju dobijem od gospode narodnih poslanika, i nastojaću, da u svim tim slučajevima učinim sve što je u mogućnosti Ministarstva šuma i rudnika, kako bi te sugestije, koje se pokažu u praksi kao korisne i dobre, bile zaista provedene u život.

Imajući to sve u vidu, smatram da mogu očekivati u nameravanom radu najveću potporu celoga ovoga Doma, a da bi taj rad mogao uspeti, uveren sam, da će izneti predlog budžeta biti usvojen i odobren.

